

VI

034807
c

Koffak - Szczucka

—
LEGNIŠKO BOJIŠČE

Tera Huncs

KOSZAK-SZCZUCNA / LEGRISKO BOJISCE

KOSSAK-SZCZUCKA / LEGNIŠKO BOJIŠČE

LEGNIŠKO BOJIŠČE

1982

1982

1982

1982

1982

1982

1982

1982

1982

1982

1982

1982

IZDANJE: 1982. V LEGNIŠKI

ZOFJA KOSSAK-SZCZUCKA

LEGNIŠKO BOJIŠČE

ROMAN

1933

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

VII 6, 37807, c

Iz poljščine prevedel Francè Vodnik
Vse pravice pridržane
Tiskarna sv. Cirila v Mariboru
Predstavnik Albin Hrovatin

ZOFJA KOSSAK-SZCZUCKA

Zgodovina in njen mit nista morda v nobeni evropski književnosti imela večjega pomena, kakor v poljski, saj je apoteoza zgodovine bila naravnost izhodišče literarnega ustvarjanja Poljakov vse do svetovne vojne, ki jih je politično osvobodila, a tudi bistveno zaokrenila smer duhovnega prizadevanja in snovanja. Ne samo v književnosti, marveč v vsem javnem življenju povojne Poljske je videti, da se romantično naziranje umika stvarnosti sodobnih življenjskih vprašanj. Kljub tej velikanski izpremambi, katere posledica je tudi upadek zgodovinske povesti, ta še ni izumrla niti sedaj in je poleg novih še vedno pomemben motiv v poljski literaturi. Izmed novejših zgodovinskih leposlovnih del se odlikujejo zlasti spisi pisateljice Zofije Kossak-Szczucke (izg. Ščucke), ki je danes najizrazitejša predstaviteljica zgodovinske povesti v poljski književnosti. Njeno pisateljsko delovanje pomeni nadaljevanje literarne tradicije najslavnejšega poljskega zgodovinskega romanopisca, Henrika Sienkiewicza (1846—1916), čigar trilogija Z ognjem in mečem, Potop in Gospod Wołodiewski je dobro znana tudi slovenskim bralcem. Pisateljica pa ne stoji samo na čelu pisateljev zgodovinske smeri, marveč se njeno ime vedno omenja v vrsti pomembnejših zastopnikov povojne poljske književnosti. Število ženskih avtorjev v poljski književnosti razmeroma ni majhno, še posebno pa se uveljavlja njih delo sredi živečega pokolenja. Med njimi so poleg pesnice Kazimire Iłakowiczówne dosegle največji uspeh pisateljice Zofija Nalkowska, Marja Dąbrowska in Zofija Kossak-Szczucka.

Pisateljica je nastopila šele po vojni. Njeno prvo delo »Požar« (1922) so vojni spomini, napisani v leposlovni obliki deloma kot kronika, deloma kot dnevnik. Z njim je takoj obrnila nase pozornost kritike, ki je pohvalila njen dar pripovedovanja in plastičnega opisa. Knjiga, ki je doživela v petih letih štiri izdaje, spada med najboljše opise vojne, prevrata in revolucije v poljski književnosti. Hkratu pa vsebuje »Požar« tudi mnogo avtobiografskega. Kossak-Szczucka je to knjigo napisala na osnovi osebnih doživetij. Bila je sama priča vojnih in revolucijskih grozot in je ob boljševiškem prevratu morala iz Ukrajine, kjer so imeli dom, bežati na Poljsko, ki je prav takrat doživljala novo rojstvo narodne in državne svobode. Po tem prvem uspelem književnem delu epsko-lirskega značaja je kmalu sledila vrsta drugih spisov. Kot eno najlepših pravljic je treba omeniti »Težave gorskega škrate Gašperčka« (1924).

Vendar pa je za književno oznako avtorice najznačilnejše to, da se odslej oblikovno vedno bolj nagiba k čistemu, stvarnemu pripovedništvu, vsebinsko pa jo razen religioznih motivov mikajo zlasti zgodovinske snovi. K delom prve smeri spadata n. pr. legendarna povestica o življenju svetega Stanislava Kostka z naslovom »Iz ljubezni« (1925) ter zbirka legend »Božji blazniki« (1929). Prehod k zgodovinski povesti je »Beatum scelus« (Blaženi greh, 1924), v katerem pisateljica — mimo grede povedano — omenja tudi Ljubljano. Po kratkem preledku sledi nato zbirka štirih novel »Veliki in mali« (1927) ter obširna zgodovinska povest v dveh delih »Zlata svoboda« (1928). To je roman iz časov kralja Sigmunda III., na ozadju verskih in političnih bojov sedemnajstega stoletja prikazana podoba tedanje Poljske. Kraljev dvor, prestolnice magnatov, plemiški dvorci, mesta in vasi, z eno besedo privatno in javno življenje one dobe »zlate svobode«, vodeče Poljsko v razkroj, je pisateljica razgrnila pred nami, tudi v jeziku skušajoč doseči arhaistični značaj. Skoraj vsa kritika se ujema v sodbi, da je »Zlata svoboda« najpomembnejši poljski zgodovinski roman po Sienkiewiczzu. Kossak-Szczucka resda ne doseza velikega prednika v gradnji ter mojstrskem obvladanju snovi, vendarle pa moramo bolj nego v primerjavi z njim iskati njeno pisateljsko svojstvenost v tem, kako rekonstruira in pojmuje zgodovinsko snov in dobo. Po tem, da je pri njej tudi na ozadju zgodovinskih dogodkov vedno poudarjeno versko vprašanje, bi jo mogli prej primerjati s Handel-Mazzettijevo. Prav tako pa je nedvomno, da je Kossak-Szczucka s svojim načinom razširila možnosti poljske zgodovinske povesti.

Zgodovinski dogodki, gledani z narodnega, verskega in kulturnega vidika, so bili pisateljici izhodišče tudi za »Legniško bojišče« (1930), samo da je sedaj segla daleč nazaj v srednji vek. Zunanji zgodovinski okvir romana je naval Mongolov v Evropo in bitka pri Legnici l. 1241. Razen tega pa skuša biti roman čim vernejša podoba takratnih narodno-političnih, verskih in kulturnih razmer.

Mongoli ali Tataři so bili divji, ropoželjni nomadi v osrednji Aziji. L. 1206. je Čingiskan ali Veliki kan (vladar) Temudžin združil mongolska plemena v eno državo. Izbral si je za prestolnico Karakorum, mesto ob vznožju Himalaje. Odtod je vodil svoje horde, da si osvoji svet in ga opustoši. Koder so šli, so morili in požigali. Uničili so staro arabsko-perzijsko kulturo in bili so hudi nasprotniki Kitajske, stare, zelo kulturne države v vzhodni Aziji, ki je proti njim že v 3. stoletju pr. Kr. napravila takozvani Veliki zid. Ko se je Temudžin, drugi Atila, l. 1227. pripravil za pohod na Kitajsko, je umrl. Po njegovi smrti je bil izbran za Velikega kana njegov sin Ogotaj. Ta je osvojil Kitajsko do Jang-tse-Kianga, a nato je ostal v Kara-

korumu, kamor se je bil vrnil z ugrabljenimi zakladi. Na njegovo povelje se je odpravil mladi kan Batu z vojsko v Evropo. Premagal je Ruse ob Siti, Poljake pri Hmjelniku in Ogre pri Muhi (Moha) ob Slani (Šajo). Nato je drvel dalje na zapad in premagal 9. aprila 1241 na bojišču pri Legnici poljske in nemške viteze. Ko se je vračal — med vzroki tega povratka se navaja junaški odpor krščanskega viteštva ter vest o smrti Velikega kana — je pridrl tudi na Hrvaško in v Dalmacijo, opustošil več mest (n. pr. Zagreb) in se nato preko Srbije in Bolgarije vrnil domov. Evropska kultura je bila rešena.

Vendarle pa to ni bila posledica enotne politične in versko-kulturne zavesti evropskih držav. Pisateljica točno naglašča prvenstveno vlogo poljskega viteštva pri tej obrambi. Edini, ki se je pri Legnici zoperstavil tatarskemu navalu, je bil poljski knez Henrik Pobožni iz rodu Piastov, ki je tudi sam padel v tem boju, medtem ko sta ga češki kralj in nemški cesar pustila na cedilu. Vzroke za to nam je iskati zlasti v propadanju nekdanje srednjeveške krščanske edinosti, saj sta se Cerkev in država takrat že dejansko ločili, da bosta odslej živeli v težkem sporu. Prav tako pa se je tedaj ideji močne, svetovne države že tudi pridružila ideja nacionalizma. Nemci, v tisti dobi največja politična moč v Evropi, so prav takrat mogočno prodirali na vzhod, da si osvoje slovanske kraje prav tako kot na jugu tudi na severu (križarji!). Najmočnejša ovira temu nemškemu valu so bili že v oni dobi Poljaki, zlasti velikopoljska država Boleslava Hrabrega (992—1025) iz rodu Piastov. Ta slovanski odpor pa je slabilo in obenem pospeševalo nemško kolonizacijo zlasti dvoje. Pokristjanjenje, ki je bilo žal združeno s ponemčevanjem, je ustvarilo tradicijo naklonjenosti slovanskih knezov nasproti Nemcem. Kolonizacijo so pospeševala poleg oborožene sile zlasti mesta in samostani (cistercijanci). Razen tega pa se je Poljska po smrti Boleslava III. (1102—1139) razdelila na več majhnih državic (Velika in Mala Poljska, Sandomerje in Mazovija). Njegovi vnuki so sicer l. 1163. z nemško pomočjo dobili Šlezijo, ki jo je bil l. 999. vzel Čehom Boleslav Hrabri, vendarle pa je bila že takrat za Poljsko prav za prav zgubljena. Čeprav je namreč Henrik I. Bradati (1201—1238), mož svete Hedvige Meranske, nekaj časa vladal tudi Poljski, je bil le naklonjen Nemcem, prav tako njegov sin Henrik II. Pobožni (1238—1241), ki je padel v bitki pri Legnici.

To je zgodovinsko ozadje pričujočega romana. Vse glavne osebe, ki nastopajo v njem, so torej zgodovinske, čeprav je pisateljica seveda marsikaj spremenila. Da je lahko močnejše poudarila poljsko (šlesko) narodno idejo, je naklonjenost, ki sta jo oba Henrika, oče in sin, gojila nasproti Nemcem, na-

slikala zlasti kot izraz njune vneme za vero in krščansko kulturo. Vendarle pa je v starejšem Henrikovem sinu, Konradu, naslikala »zadnjega kneza Piasta, ki je hotel biti Šlezijec (= Poljak)« (str. 178) in pravi potomec Boleslava Hrabrega.

Razen tega, da obudi zgodovinsko in narodno preteklost, pa je Kossak-Szczucka skušala v romanu naslikati tudi splošno notranjo in zunanjo podobo časa. Bil je to pozni srednji vek z vsemi njegovimi značilnostmi. Dasi je bilo papeštvo prav takrat na višku (Inocenc III., Honorij III., Gregor IX.), se je posvetna oblast vedno bolj izmikala Cerkvi. Krščanska pravnost je tedaj naglo propadala, vendarle pa prav v onem času nastopi eden največjih verskih reformatorjev Francišek Asiški (1182—1226). Prav tako še vedno živi ideja križarskih vojn in viteštvo, za srednji vek tako zelo značilno, se je tedaj približalo višku, po katerem je začelo propadati. Zdi se, da je pisateljica v Henriku Pobožnem skušala oživiti ne le zgodovinsko osebnost, marveč podati lik pravega viteza. Kakor da hoče podčrtati ta svoj namen, je z lepo poetično potezo v središče romana (IX. pogl.) vpletla povest o boju zadnjega pravega krščanskega viteza Olivera z velikanom Fortinbrasom. Seveda je s tem dobila idejni in simbolični poudarek tudi Henrikova borba in smrt na Legniškem bojišču.

Prav tako pa nam roman nudi splošno podobo duhovnega in socialnega življenja v srednjem veku. Družba je bila tedaj urejena po fevdalnem sistemu in ljudje so se delili na svobodne in nesvobodne, gospode in podložnike. Poleg knežjih in plemiških dvorcev ter samostanov so pomembna zlasti mesta. V njih so živeli v prvi vrsti tujci in naseljenci, ki so se bavili s trgovino in so imeli posebne pravice. Značilno za srednjeveška mesta je obzidje in sejmišče s tržnico sredi mesta. Posebnost srednjeveških mest so bili tudi cehi ali bratovščine obrtnikov. Da sta bila uprava in vodstvo po večini nemška, ni treba še posebej poudarjati. Poleg vitezov, menihov, trgovcev in obrtnikov je treba — razen kmetov in podložnikov — omeniti tako zvane potujoče pevce, ki so se v Franciji imenovali trubadurji, v Nemčiji pa minnesängerji, dalje razne umetnike, šaljivce, godce, glumače (žonglerje), plesavce, dvorske norce in sholarje, dijake prvih evropskih vseučilišč. Da je bilo zelo razširjeno praznoverje ter vera v čarovnice, je znano. Lahko rečemo, da pisateljici ni ušla nobena podrobnost ne iz zgodovine ne iz narodopisja. To obširno in pestro snovno resničnost je pisateljica spretno prestavila v svet lepote. Ustvarila je zanimivo epsko delo, ki se odlikuje s slikovitostjo prizorov in plastiko opisov. Značilno za roman je tudi to, da je bolj nego osrednja zgodba poudarjena celotna podoba časa (tipizirane osebe!) in oni globlji smisel, ki ga ima preteklost tudi za sodobnost.

LEGNIŠKO BOJIŠČE

... (faint text) ...

... (faint text) ...

... (faint text) ...

I

Stari Subutaj, ki so ga imenovali Leva in Roko Nepremagljivega, se je najedel, se odkašljajal ter vrgel preko ramena zlato natikalce, katero je rabil pri jedi. Ujgurski suženj, ki je gledal na vsak gospodarjev gib, mu je podal glinasto posodo z dolgim, ozkim vratom, polno penečega se kumisa. Stari bojevnik je priprl oči in pil željno, slastno. Adamovo jabolko mu je izstopalo iz nagubanega vratu ter se enakomerno premikalo. Ko je to videl Bartolomeo di Candiano, tajni poslanik beneške republike, je olajšano vzdihnil, odložil kos prekajenega, sladkavega konjskega mesa, ki ga je žvečil vljudno, čeprav samo primoran, ter ga obenem s skledo oddal sužnju. Meso je naglo izginilo. Suženj je skrbno obrisal skledo z metlico iz suhe trave in jo varno postavil na tla k steni jurte — šatora.

Na videz ravnodušen in brezbrizen, dasi je v resnici s polzaprtimi očmi ujel vse, je olikani mandarin Čang-fu-tse jedel riž iz porcelanaste skledice. Točno, brez naglice in spretno je prebiral s paličicami. Gladka koralna krogla, ki se je lesketala na čepici, je razodevala njegovo visoko dostojanstvo. Pisani, široki kaftan, v katerega so bile v nejasnem redu vdelane razne živali in lepenje, se je barvito odbijal na ozadju črne stene iz klobučevine. Štirje terhani ali bojevniki s posebno pravico, ki so bili oproščeni vseh dolžnosti in so smeli brez kazni zagrešiti devet zločinov, odgovorni pred kanom šele za desetega, so čepeli drug poleg drugega okoli poveljnika ter poželjivo zrli na posodo s kumisom.

Subutaj je odstavil trebušasto posodo od ust, počakal ter jo podal nato tujcu v znak posebne vljudnosti. Signor Bartolomeo je znal ceniti to odlikovanje, dalje časa se je delal, kakor da pije, šele nato je po-

dal vrč Kitajcu. Trije sužnji, mladi ruski molojci z belo, dasi zagorelo kožo in z lepimi usti so prišli iz sosednjega predela v šatoru, noseč v visokih vrčih arak ali riževo žganje, tarassum ali mlečno žganje ter sladko perzijsko vino. Zlati sveti kelih iz bizantinskih cerkva, ugrabljeni ob zadnjem pohodu na Kijev, so se zasvetili pred vsakomer izmed sedečih. Molk, ki je bil po običaju zapovedan med jedjo, ni bil več obvezen. Subutaj se je prvi začel razgovarjati; s hreščavim glasom je vprašal tujega poslanika o vzroku dolgega potovanja.

Mladi italijanski tolmač, ki je stal za Benečanovim hrbtom ter se bil nekam zagledal, se je zdramil od naglega sunka, ves zardel in hitro prevedel poveljnikove besede.

Poslanik-diplomat se je zadovoljno nasmehnil, pogladil z roko temni žametni kaftan s škrlatnimi svilenimi vezeninami v obliki trikotnikov, klinknil z zlato naprsno verižico in odvrnil:

»Pripeljali sta me semkaj, o svetli vojskovodja, občudovanje ter želja, da bi na lastne oči videl nepremagljive vladarje sveta, katerih slava je zatemnila najmogočnejša dela orožja v zgodovini in kateri se čudi ves svet.«

Tolmač je jecljal in se zmedel, se zatikal in potil, s težavo prevajajoč ta govor v mongolsko-ujgurski jezik, ki ne pozna ne superlativov ne jezičnih okraskov.

»Povej mi,« je rekel kratko, nepotrpežljivo Subutaj, ko je končal, »da samo tepec verjame, da bi kdo iz radovednosti prepotoval pol sveta. Naj pove, čemu je prišel sem, in govori naj brez ovinkov.«

Signor Bartolomeo je zardel in se zmedel. Ostre poveljnikove oči so prebadajoče gledale vanj izpod nizkega, naprej pomaknjene čela. Širokoplečat, sklonjen, z glavo skrito med rameni, kakor da se pripravlja na skok, je gledal stari Lev na prišleca.

Toda ta je bil v zadregi samo za trenotek.

»Vesti o moči in slavi mongolske države,« je zagotovil, »morejo človeka pripraviti celo do daljšega potovanja. Sicer pa sem prišel tudi zaradi trgovine: pripeljal sem s seboj lepo in dragoceno blago...«

»Blaga imamo dosti zastonj iz vse Azije...« je odvrnil Subutaj, ki ga poslanikove besede niso prepričale.

Odmev korakov je prekinil razgovor. Mlad Mongol v usnjatem kaftanu je z zapovedujočo kretnjo odgrnil zaslon pri vhodu v šator.

»Mendu,« so v zboru zaklicali navzočni in se nizko priklonili, položivši roke na čelo.

»Mendu,« je malomarno odvrnil ta, ki je vstopil.

Bil je Bajdar, Džagatajev sin, imenovan od Kitajcev Pe-ta, eden izmed številnih mladih kanov. Medtem ko so ostali sklonjeni, da počaste v njem sveto kri velikega Sutu Bogdo Dajming Čingis-kana, ki so ga imenovali Nezlomljivega, jim je pomignil z roko, naj sedejo, in se tudi sam težko spustil na kup ovčjih kož. Suženj mu je kleče ponudil kumisa.

Bajdar, Džagatajev sin, je bil majhen in plečat, s sabljastimi nogami, imel je mongolsko mračnost v obrazu, divje, zavihane ustnice in blede, predrzne oči. Z otroško radovednostjo je ogledoval tujčevo obleko.

»Kdo je to?« je vprašal vojskovodjo.

»Poslanik iz daljnega mesta na Zapadu, bolj daljnega nego so bregovi Dona.«

»Kaj hoče?«

»Vprašaj ga sam, Bajdar.«

»Kaj hočeš?« je ponovil kan.

»Prišel sem,« je začel bombastično Benečan, »ker me je žgala želja, da bi videl gospodarje sveta, da bi prisegel zvestobo zmagavcem Perzijcev, Turkov, Kitajcev, Čerkezov, Armencev, Ukrajincev, Kipčakov, Tatarov, Baškirov, Bolgarov, Kirgizov in Kur-

dov; da bi se poklonil vzvišenim uničevavcem tolpa Kara-Kitaja, Železne in Zlate dinastije . . .«

Poteč se od razburjenja je tolmač prevajal vedno hitreje. Kan Bajdar je poslušal brezbrizno, medtem ko je razkopaval zemljo s konico kratkega, krivega noža.

»Nepremagljivi — naj mu veliki Ongoni služijo na veke! — si je podvrgel vsa ljudstva na svetu in ni pustil za nas ničesar,« je vzdihnil, ko je bil slišal govor.

Zleknil se je v znak žalosti.

Signor Bartolomeo je dvignil obrvi v silnem začudenju.

»Ničesar ni pustil, svetli kan? . . .« je ponovil. — »Pa ona mongolska plemena, ki še danes ječe pod tujim jarmom in še niso združena s svetovno državo?«

»So takšna?« se je začudil kan.

»O, seveda, svetli, kajpada so. Daleč na jugu in zapadu ob veliki reki, ki se imenuje Donava, žive Kumani, Baškiri in Madžari, ki spadajo po jeziku in obrazu k osvojiteljem sveta.«

Mandarin Čang-fu-tse in stari vojskovodja Subutaj sta se oba hkrati vprašujoče ozrla v govornika. Ta pa je brez zadrege nadaljeval:

»V vsem krščanstvu ni nikogar, ki bi ne priznal, da so to mongolskim sorodna ljudstva.«

Bil je spreten diplomat in je sodil, da je zaenkrat povedal dovolj, zato se je po teh besedah nizko priklonil, se poslovil od svetlih, presvetlih gospodov in odšel s tolmačem iz šatora. Kopita konj, na katerih je jezdilo njegovo spremstvo, so zaklopotala na zemlji, spaljeni od solnca.

Bajdar se je ozrl po terhanih, ki so molče pili vino in kumis, in je nepotrpežljivo zamahnil z roko. Takoj so brez hrupa odšli in to videč se je dvignil tudi mandarin Čang-fu-tse. S pojočim glasom je vpra-

šal, ali mu častitljivi, svetli, neskončno stari in modri gospodarji dovolijo, da jih osvobodi nizke, nadležne in mučne navzočnosti zelo mladega in neolikanega brata. Ko so pristali na to, je odšel ter se pri vhodu po predpisani navadi trikrat priklonil, korakajoč naprej in nazaj. Da barbari, od katerih je odhajal, niso razumeli, koliko je vredno znanje oblik, sporočeno skozi tisočletja, ni moglo niti najmanj biti vzrok, da bi jih opustil učeni Čang-fu-tse, biser med čí-jeni ali magistri umetnosti in med čin-či ali magistri književnosti.

»Kaj dela Veliki Kan, Bajdar?« je vprašal s stisnjenim glasom Subutaj, ko sta ostala sama.

»Kumis ga je že vrgel po tleh ter mu vzel razum, čeprav se zrenica dneva še ni dvignila niti za polovico,« je zamrmral nejevoljno mladi kan.

Naglo je oživel, se dvignil na komolec ter se ozrl pazljivo na starca.

»Hatuna¹ Turakina je poklicala očeta Šamanov s svete skale Angare,« je rekel polglasno; »Velikemu Kanu ni prerokoval dolgega življenja — naj ga varujejo Ongoni!«

»Kumis poživlja, kumis ubija,« je rekel modro Subutaj. »Kdo ti je pravil o tem, Bajdar?«

»Fatima, hatunina sužnja.«

Zamislil se je, skubeč ovčje runo, na katerem je ležal. Razkrečil je prste na rokah.

»Kajdu . . . jaz . . . Kujuk . . . Buri . . . Manghu . . . Kubilaj . . . Batu . . . Budžak . . . Kadan . . . Šejban . . .« je štel šepetaje. »Deset . . . deset, v katerih se pretaka kri Nepremagljivega . . .«

»Tako je,« je pritrdil starec, »deset . . . A katerega bodo dvignili na črni klobučevini, kadar pride Kuriltaj?«²

»Pst!« je zašepetal kan in plaho pogledal okoli sebe.

¹ Hatuna = kanova žena.

² Izbor novega Velikega Kana.

»Ne boj se, Bajdar; v mojem šatoru ni nobene sužnje.«

»Deset...« je povzel Bajdar, ko se je pomiril. »Nepremagljivi je priporočil pred smrtjo, naj izbero malega Kubilaja, Tulupovega sina, toda Kuriltaj ni spoštoval volje Nepremagljivega... Ali jo bo spoštoval drugič? Ne vemo. Rajši bodo izbrali tistega, ki bo govoril o sebi, da ga bodo poznali, in bo vse druge zatemnil s svojo slavo.«

»Veter zanese nadaleč smrad gnilega blata prav tako kakor možati odmev slave,« je potrdil kratko Subutaj.

Bajdar je dal roke pod glavo in se ulegel vznak.

»Hotel bi hoditi po potih, kakor ste jih hodili Vi, Subutaj, Stari Lev, z Džebem-Bliskom, ki so Vama tolholosi vzdeli ime ,roki Nepremagljivega'... Prehitro sta premagala ves svet in nista za nas pustila ničesar,« je dodal z grabežljivim hrepenenjem v glasu.

Starcu so se zaiskrile oči od daljnega spomina.

»Daleč sva dospela z Džebem-Bliskom,« je rekel, »toda nikjer nisva prišla na konec sveta. Še je prostora za junake.«

»Ali bi se šel zdaj še bojevat, Subutaj?«

»Mož se rodi v šatoru, a umrje na bojišču.«

»Kaj je na Vzhodu?« je živo vprašal Bajdar in se dvignil z ležišča.

»Na vzhodu, za Velikim Zidom, je Osrednje carstvo,« je počasi, zamišljeno pripovedoval stari bojevnik. »Osrednje carstvo sega do velikega morja, dokoder pa nismo prišli... Na vzhodu tečejo mogočna reka Ho-ang-ho in reka Jang-tse-kiang, reka Lian. Tam so tudi gore Tsi-ling-šan. Po cestah, ki drže skozi globoke prepade, hodijo velblodi in mule. Dalje so tam kanali polni džonk...¹ Na vzhodu so rumene gore, rumena pota in doline in vršaci so iz

¹ Džonka = kitajski čoln.

rumene gline . . . Očem zmagovavca, ki gleda z gora Kuen-Lun, se odkriva ta dežela kakor rumeno satorvje medu . . .«

Prenehal je, se napil kumisa in nadaljeval:

»Najbliže meja prebivata kitajski ljudstvi Kin in Song. Ljudstvo Kin se je nedavno uprlo vladi Velikega kana . . .«

»Uprlo?« se je začudil Bajdar.

»Terhan Arguna je popeljal tja en tuman, tako da se ne bodo uprli nikdar več,« je odvrnil stari vojskovodja. Njegove ozke ustnice so vztrepetale.

»Kakšna ljudstva so proti zapadu?« je izpraševal kan dalje.

»Naši tumani so prišli na zahodu do velike reke, katero Rusi imenujejo Dnjeper. Po tej reki so pripluli proti nam na tisoč ladjah ruski knezi. (Nobeden izmed njih se ni vrnil nazaj, Bajdar!) Onstran vode Dnjepra smo videli velike zelene gozdove. Rekli so nam, da so tam dežele kristjanov . . . Nekje na zahodu je kraj, odkoder je prišel ta poslanik . . .«

»Ali je res, kar je tu pravil? . . .«

»Tujci gobezdajo prazne reči. Treba bi bilo poslati koga, da bi se sam prepričal.«

»In čakati nekaj let!« je zamrmral kan nepotrpežljivo.

»Misliti in pripravljati je treba počasi, storiti hitro,« je ponovil Subutaj pregovor. »Samo nepremišljen in mlad vojak se odpravi v neznano deželo. Ko smo z Džebem-Bliskom drevili kakor jeza božja skozi Turkestan, Fergano, Kašgar, Kizil-Art, Nišapur ter podili sultana Mehmeda, ko smo ga obkolili ob Kaspiškem Jezeru, na otočku Abescum, kjer je od gladu poginil . . . smo vedeli naprej za vsako plitvino in vsak prehod. Vedeli smo zares bolje nego oni, ki so v lastni deželi bežali pred nami kakor gazele pred volkom.«

»Pa je treba mnogo časa za to, da človek spozna pota in kraje na Zapadu?«

»Pet, šest let, če hiti . . .«

»Predolgo bi čakal,« je dejal kan.

»Čim daljše potrpljenje, tem večja nagrada. Pri svetlih Tangrih! Zapad je vreden potrpljenja . . .«

Bajdar, ki so ga Kitajci imenovali Pe-ta, je vstal in iztegnil roke. Njegove blede, divje oči so se zasvetile.

»Naj Veliki Kan zatakne bojni konjski rep z zahodne ali vzhodne strani, vseeno je, le da bi šli v boj . . .«

»Glej na levo, glej na desno, preden si izbereš smer,« je odvrnil modro Subutaj.

Mandarin Čang-fu-tse se je resno zibal v nosilnici, ki jo je nosilo osem krepkih kipčaskih sužnjev. Nosilnica je bila znotraj obita z zlatorumeno svilo, zgoraj pokrita s pooljenim papirjem, na katerem so bili naslikani žerjavi in lepenje. Nasproti njega je na podvitih nogah sedel mandarin druge vrste Pen-ta-san, ki je zato nosil kroglo iz rezljane korale. Zapupni tajnik učenega čijena je poslušal besede svojega gospoda in v znak spoštovanja in pazljivosti vedno znova odpiral in zapiral pahljačo, ki jo je držal v roki.

»Terhan Arguna je osvojil že Čaj-čen, zadnjo trdnjavo plemena Kin,« je govoril Čang-fu-tse. »Pleme Song, od nekdaj sovražno plemenu Kin, se je spočetka radovalo. Danes trepetajo, zakaj blizu so Mongoli, da jih poteptajo.«

»Tako je, kot pravite, častiti,« je potrdil tajnik. »Pravkar sem prejel opis, kako je bil zavzet Čaj-čen; poslal mi ga je premeteni Vang-ho, iz tumana Argunovega. Ta torej . . .«

»Beri, častiti!«

Pen-ta-san je odvil dolgi, ozki zvitek kot pergament trdega papirja in je začel z nosljajočim glasom:

»Ko so vojaki Velikega Kana (naj ga varujejo Ongoni!) zasedli Čaj-čen, je Sin Neba Niu-kia-su

lastnoročno zažgal svojo palačo z velikimi zakladi vred, katere je imel v njej shranjene, ter se nato na njenem pragu prebodel z mečem. Ko je to videl vrhovni poveljnik Hozje, je rekel: „Šel bom za svojim gospodom.“ In skočil je z obzidja v silno globoko in deročo reko Tu-ho. Tedaj je pet sto poslednjih branivcev reklo: „Kaj nam je storiti?“ In tudi oni so se vrgli za njim v vodo. Edinole sluga nebeškega sinu, Jang-san, je ostal pri gospodovem truplu. In rekel je Argunovim vojakom: „Počakajte in ne mrite me, dokler ne počastim zadnjikrat svojega mrtvega gospoda.“ In Arguna je dejal: „Pustite ga v miru.“ Ko pa je zvesti Jang-san pokopal telesne ostanke nebeškega sinu, se je vrgel z zidu v reko. «

»Ah,« je izpregovoril zamišljeno Čang-fu-tse. »Pleme King je končalo svoje življenje v skladu s predpisi Knjig.«

»Da, zares, častiti,« je potrdil tajnik in s praske-
tom zaprl pahljačo.

Umolknila sta in se predala lahnemu pozibavanju nosilnice. Nosači so tekli zdaj po širokih, obljudenih ulicah prestolnice sveta, Karakoruma. V rdečem prahu, ki se je dvigal izpod tisoč kopit, so pozibavajoč se hodili slinasti velblodi in težko stopali sloni, okrašeni z velikimi čepicami, noseč v mojstrsko izrezljanih stolpičih fevdnike iznad bregov svetega Ganga. Ostro so škripala polna kolesa lesenih arb,¹ ki so neprestano od vseh strani sveta dovažale v prestolnico zmagovavcev sredi puščave moko in med, proso, riž in vino. Počasi so se premikali dolgodlaki jaki,² v skoku so dirjali na lepih turških konjih vojaki, terhani ali nališpane hatune v nenavadno visokih čepicah, imenovanih »botta«, tako da so bile podobne orjakinjam. Okrog jezdecev so peš tekli sužnji, beli, črni, bronastorjavi, rumeni, se pehali tolho-

¹ Arba = tatarski voz.

² Jak = vrsta vola; na vzhodu domača žival.

losi ali potujoči pevci, hodili počasi krščanski, nestorijanski duhovniki s težkimi, topimi pijanskimi obrazi, muslimani v snežnobelih turbanih, budistovski lame v rumenih haljah in Kitajci. Šamani, katere je bilo spoznati po rdečem traku na visoki, koničasti čepici, so zvonili z zvončki ter samozavestno kot gospodarji razmikali množico. Vse se jim je spoštljivo umikalo.

Na obeh straneh široke ceste, ki je bila bolj podobna pašniku nego ulici, so stale druga poleg druge razkošne, bleščeče se palače nešteti imenitnikov, uradnikov in vitezov. Zmagovavci sveta niso imeli nikake svoje arhitekture, ker so bili mnenja, da je stavbarska umetnost najmanj potrebna (kaj naj bi v mrtvih naselbinah svobodni ptiči — nomadi, ki sta jim bila edino prebivališče konjski hrbet ali pa šator?). Toda ker so hoteli zgraditi prestolnico, da bi dokazali svojo moč in oblast, so se morali obrniti po umetnosti k premagancem. V Karakorumu je bilo zato videti vse načine vzhodnega stavbarstva, čeprav je prevladovalo kitajsko. Morebiti zaradi velikega števila Kitajcev, morebiti zato, ker so bile lahke, kakor rog pri šatoru zavite strehe Mongolcem manj tuje in odvratne nego druge.

Nad muhasto, barvito črto hiš so se kot izstreljeni dvigali stolpi svetišč. Vse pa so prekašali po topeči se vitkosti oblike beli, krhki in prekrasni muslimanski minareti. Bleščale so se kupolaste, mračne nestorijanske cerkve; budistična svetišča pa so se zaradi velikega števila kipov zdela oddaleč podobna storžem. Vse veroizpovedi so imele v prestolnici zmagovavcev sveta pravico svobodnega življenja, zakaj sami niso imeli nikake svoje religije, prav tako ne, kakor niso imeli svojega stavbarstva. Verovali so v Boga Tangri, čigar ime je pomenilo obenem tudi Nebo, in v zle ali dobre duhove, ki so jih imenovali Ongone. S temi so občevali šamani in zato je bil umazani, čmerni šaman, oblečen v čuden plašč iz

jelenje kože, nazvan tatilo, edino bitje na svetu, katerega so se nepremagljivi bali.

Obrtnikov in trgovcev ni bilo najti v Karakorumu, razen zlatarjev iz vrst ujetnikov, ki so se naselili v bližini palače Velikega Kana. Ti so bili zaželeni in češčeni. Res da je bilo nekoliko prodajalen pri mestnih vratih, tako pri vzhodnih, kjer so prodajali lečo in proso, pri zahodnih, kjer so prodajali koze, in pri severnih, kjer so trgovali s konji; vendarle pa jih je bilo le malo, kajti zmagovavci sveta niso imeli nobenih potreb in poželenj ter so vsi, od Velikega Kana do ubogega konjskega hlapca živeli enako od kumisa in prekajenega konjskega mesa ter spali na kupu ovčjih kož. Za to pa, da so utešili otroško, barbarsko strast do zunanjega izobilja in bogatih oblek, se je združila vsa Azija. Zmagovavcem se ni bilo treba brigati za nič in nič jim ni bilo treba narediti samim. Nomadi, ki so bili od pradednine navajeni gladovati v pusti stepi ter si v divji borbi pridobiti kos boljšega pašnika, ki niso imeli želje po izobrazbi in civilizaciji ter niso imeli niti svoje pisave, so nenadoma postali gospodarji bogastev, kakršnih ni imel nikoli noben narod. Organizacijski in pridobitveni genij Čingis-kana, ki se je imenoval Nepremagljivi, je združil pred petdesetimi leti devetnajst turkmenskih in šest in dvajset mongolskih plemen, ki so se dotlej borila med seboj, v eno samo trdno celoto, jih nazval nebeške Mongole ter jih kot uničujočo lavo pognal po Aziji vzdolž in v šir. Ko je njegov duh, obdan od sto tisoč senc žrtev, ki so bile darovane pri pogrebu, odšel v deželo prednikov, so bili nekdanji berači in pustinjaški roparji že gospodarji sveta. Ta položaj je neizmerno povzdignil njihov ponos, razpalil njihovo nenasitno strast, toda veselja v življenje jim ni prinesel. Nasprotno, morda jih je napravil še bolj mračne. Razkošne palače s pozlačenimi lakastimi vložki so se dvigale vzdolž ulic. Neštevilne čede konj so se pasle v stepi, stanovanjski

vozovi so stali za mestom in čakali na vožnjo po svetu: oni pa so zdolgočaseni, ugasli ter bolni od hrepenjenja po širnih krajih trumoma jezdarili brez smotra okrog, ali pa brezdelno ležeč sanjarili ter raztreseno ljubkovali najlepše ženske Arabije, Indije, Kitajske, Kavkaza, Rusije, spominjajoč se veselih vojnih naporov. Ni jih bilo več, izginili so v preteklosti... Nepremagljivi je osvojil svet in jim ni zapustil nič, kar naj bi dokončali.

Nosilnica je dospela mimo palače Velikega Kana in nosači so spretno, ne da bi obstali, pokleknili na eno koleno. Čeprav sta bila mandarin Čang-fu-tse in njegov tajnik Pen-ta-san nevidna za zavesami iz rumene svile, sta tudi onadva globoko sklonila glavi. Palača, katero so nedavno zgradili najprvovrstnejši kitajski stavbeniki, je bila velikanska ter se je s fantastičnim nadstropjem streh dvigala silno visoko. Te strehe so bile pokrite z opeko iz porcelana, katere svetla zelen je v pustinjskem, golem kraju spominjala na daljno, čudežno pomlad. Z vogelnikov so se vzpenjali proti nebu veliki zmaji iz čistega zlata. Stene so bile pokrite od zunaj z rubinastimi lakastimi vložki, od znotraj pa z zlatimi. V njenem blesku je vse, celo obrazi ljudi, žarelo kot v zlati kopeli. Na robovih streh je bil obešen venec zvončkov, ki so pri vsakem pihljaju vetra zazveneli kakor stekla. Vsa palača je bila podobna čarobnemu, zelenordeče-zlatemu snu, v katerem je neprestano igrala godba kakor na harfi in ki je bil lahek kakor dih. Za palačo je bil umetno narejen kitajski vrt, vzorno in čudovito negovan; v njem so se sprehajale žene Velikega Kana. Pred palačo pa je ostal prazen prostor, ki je spominjal na domačo stepo. Bil je pokrit s kupi blata, katerega je pustilo na stotine konj, ki so sleherni dan stali tam, zakaj imenitniki so prihajali, da se poklonijo Velikemu Kanu.

Čudovito lepo izrezljana vrata so bila odprta in skozi nje so se videle široke zlate stopnice, na vrhu

katerih je sedel Veliki Kan ob dnevih, ko je sprejemal. Z naslado je vdihaval vonj konjske scavnice, ki je udarjal s trga, in zrl pri tem čez strehe hiš tja v pustinjo, ki se je razprostirala brez konca. Tedaj je vsak mimoidoči, medtem ko je klečal na tleh s ponizno sklonjeno glavo, mogel videti od preobilne pijače zabuhli, bebasti, krotki, topoumni obraz Ogotaja, sina Čingis-kana, ki se je svetil sredi poplave dragocenosti in zlata. Poleg njega pa mračni, trdi in grdi obraz njegove prve žene Turakine, ugrabljenke iz kalmuških step, ki je vladala namesto moža z neomejeno močjo.

Toda danes Veliki Kan ni sprejemal nikogar in zlati pavjeoki prestol na vrhu zlatih stopnic je bil prazen. Prazen je bil tudi veliki trg. Samo na levi, pri stranskem krilu palače, je hodilo sem in tja nekaj ljudi. Vsakdo v mestu je vedel za vzrok, zakaj so bili tam: v tem poslopju je bila ena izmed premnogih zakladnic Nepremagljivega. Veliki Kan je ukazal nedavno to poslopje podreti, da bi mu ne zapiralo razgleda na stepo; zaklade, shranjene v njem, pa razdati med ljudi. Zložene na kup so ležale dragocene indijske tkanine, orodje, posode in orožje, okraski iz Bagdada in Novgoroda, šibike srebra in zlata. Mogel jih je vzeti, kdor je hotel. Ker pa ta pravica ni veljala za tujce prav tako ne kakor za sužnje, ki so hlepeli za zlatom kakor vrani, so odnašali dragocenosti precej počasi. Kup, ki je ležal že nekaj ur, se je manjšal brez naglice. Vsakdo je imel zlata že preveč. Narod plenaželjnih vojakov je rad zbiral zaklade, toda samo v boju.

»Lev pojde kmalu na lov,« se je nenadoma oglašil mandarin Čang-fu-tse, kakor da nadaljuje poprej izraženo misel. »Zdolgočasila sta ga predolgi mir in sitost.«

»Ah!« je vzdihnil žalostno Pen-ta-san. »Ali ni najboljši dokaz za to konec plemena Kin, ki je bil v

skladu s predpisi Knjig, vreden, da ga slavimo in spoštujemo?«

»Gotovo, častiti; bestija hoče planiti na plen. Bestija mora žreti, brž ko njena narava to zahteva. Toda . . . (tu so se njegove ozke oči zasvetile od sovraštva) . . . naj gre žret kod drugod . . .«

»Zver sama vodi svoje korake in se obrne tja, kamor hoče,« je menil nesmelo in kratko Pen-ta-san.

Mandarin se je zviška ozrl nanj:

»Če si lev poželi sveže mrhovine,« je odvrnil, »in hoče požreti ovco, mu je treba pokazati gazelo. Požene se za njo in pozabi ovco, ker ima rajši težaven in dolgotrajen lov.«

Pen-ta-san je zaprl pahljačo s kretnjo popolne vdanosti.

»Z nesposobnim, vendar voljnim duhom slutim modrost, skrito v besedah mojega častivrednega učitelja kakor med v cvetu,« je rekel. »Toda kje najti gazelo? Od Velikega Zida pa do reke Tu ni ničesar, kar bi ne trepetalo pred imenom Kana.«

»Svet se razprostira dlje, mnogo dlje nego reka Tuna,« je pripomnil Čang-fu-tse. »Poslušaj, častiti! Beneški poslanec, ki je prišel pred kratkim, žgečka leva v pete, želeč, da bi se obrnil na Zapad . . .«

Pen-ta-san je široko odprl oči.

»Čeprav sem topoumen nevednež,« je zašepetal, »vendarle nisem pozabil predpisov Svetih knjig tako zelo, da bi se drznil vprašati modrega učitelja; zato najpotrpežljiveje čakam, da mi blagovoli sam pojasniti: zakaj tujec dela to?«

»Prostaški nagibi zapadnih barbarov so nam neznan in njihov pomen zakrit,« je odgovoril mirno mandarin. »Veliki in Sveti Kung-fu-tse je rekel: 'Zakaj premišljuješ, kaj je smrt, ko še ne veš, kaj je življenje? Misli na to, kar je resnično in blizu, ne na to, kar je daleč.' Resnični za nas, o častiti, sta dve stvari: da lev hoče iti na lov in da ga je treba usme-

riti na Zapad — pa tudi, da nam tujec more pomagati pri tem.«

»Dokler bo na Zapadu zadosti sveta, neizmerni razum mojega odličnega učitelja lahko reši Osrednje carstvo, toda kaj bo, ko ne bo več nezavzete zemlje na Zapadu?«

Umolknila sta, zakaj nosilnica se je ustavila pred vrati stanovanja mandarina Čang-fu-tseja. Visoko, gosto omrežje, pokrito z blestečim se ločjem, je ločilo od ceste venec prepletajočih se stezic, majčkenih jezerc in čudovitih vrtnih grmov. V ozadju je stalo poslopje s prisekano streho, obvešeno s porcelanastimi kroglami. Bronasti zmaji so stražili pri vходу. Pritlikova drevesa so tičala v vazah iz porcelana, dragocenejšega od zlata.

Mandarin Čang-fu-tse in njegov tajnik Pen-ta-san sta v copatah brez šuma smuknila med špalirjem molčečih, rjavih služabnikov; šla sta skozi vrsto sob v prostor za kajenje. Bil je popolnoma teman in podnevi in ponoči ga je razsvetljevalo sedem rdečih papirnatih svetilk, ki so metale izpod stropa toplo, presevajajočo luč. Rjave ponjave in blazine so ležale druga nasproti drugi. Budov kip se je nejasno bleščal v ozadju sobe. V zadušnem zraku se je dvigala vonjava dišečih kadilnih svečic. Čang-fu-tse se je spoštljivo priklonil pred oltarčkom prednikov, ki je bil postavljen pri Budovih nogah, in je hitro šepetal nerazumljive besede. Nato je z obredno kretnjo odvil dva dolga, ozka zvitka popisane pivnika in ju zažgal. Zgorela sta v zraku in črni kosmiči so krožeč padali na tla. Vonj sežganega papirja se je pomešal z vonjem kadila. Sedaj šele se je častiti mandarin mogel usesti na ponjavo. Tajniku je pokazal mesto nasproti sebe. Vsaka njuna kretnja je bila posvečena, v skladu s predpisi, izvajana tako in nič drugače že tisoče let. Nag deček, napol še otrok, Malajec bronastorjave polti in velikih črnih oči, ki se je sukal urno in tiho kot duh, je postavil med nju kadilni pri-

bor in dve pipi iz črnega bambusa. Iz pozlačene pušice je vzel nekoliko rjave snovi, zgnetel s prsti iz nje kroglico in jo zmašil v odprtino pri pipi; nato je pipo ogrel nad svetilko in jo podal gospodu. Čang-fu-tse jo je dal v usta, globoko potegnil in izpustil oblak dima. Pen-ta-san je suženjsko posnemal njegove kretnje in vneto pazil, da ne bi česa napravil prej. Kadila sta molče. Rjave, kitaste kroglice opija so prehajale iz dečkovih rok v pipe, cvrčale nad svetilko in jasnile misli kadilcema, da so postale lahke, predirne in daljnovidne. Po peti pipi je mandarin Čang-fu-tse prekinil molčanje.

»Vprašal si, o častiti, kaj se bo zgodilo, ko požrešni lev ne bo več našel na Zapadu zemlje, kjer bi lahko lovil?« je vprašal in gledal v dim, ki je plaval kakor sinji oblak pod rjavozlatim stropom. »Odgovorim ti na to vprašanje, čeprav zares ne vem, ali je vredno, da nastaviš uho za tako nesposobno pojasnilo.«

»Poslušal bom z desnim ušesom, z levim ušesom, kar se da pozorno,« je obljubil hitro tajnik.

»Povej mi torej, častiti Pen-ta-san, koliko let so modri in sveti cesarji iz dinastije Hoang-ti gradili Osrednje carstvo?«

»Tisoč let, uče Knjige.«

»Tako je, častiti, gradili so ga tisoč let. V kolikem času pa je Temudžin, sin Jezugajev, imenovan Sutu Bogdo Dajming Čingis-kan, zgradil mongolsko državo?«

»Še prej ko v tridesetih letah, častiti.«

»Ali si kdaj videl, da se je kaj trajnega zgradilo iz stvari, ki se rodi iz dneva v dan?«

Tajnik je gledal govornika s tihim začudenjem in ni odgovoril nič. Deček je neslišno zamenjal pipi z novima. Trenotek je trajalo molčanje. A čarovna izparina je dala duhu mandarina Čang-fu-tseja peruti in ga naredila zgovornejšega nego po navadi. Zato je po kratkem odmoru začel znova:

»Nikakor ni važno, o častiti, vedeti, zakaj hoče tujec z Zapada tjakaj obrniti pogled Velikega kana; važno pa je, da mu pomagamo v tem prizadevanju. Kajti nekaj deset let zadostuje, da Mongoli prenehajo biti nevarni Osrednjemu carstvu...«

Pen-ta-san se je dvignil na komolec in je začudeno gledal na svojega gospoda.

»Premaganci bodo vladali zmagovavcem, zakaj razum vlada sili,« je rekel Čang-fu-tse, ki je razumel ta pogled. »Gotovo si slišal, častiti, da je modri, véliki cesar Tsi-Ši-Hoang-ti, kateri se je za vse čase proslavil s tem, da je upeljal za vso državo enotne mere in uteži, ukazal sežgati vse stare knjige, ker je sodil, da je v njih strup davnega nereda?«

»Tako je, o častiti. O tem govori obširno sveta knjiga Sprememb, Y-king.«

Čang-fu-tse je pokimal pritrdilno.

»Nisi zaman izgubil svoje mladosti, Pen-ta-san,« je priznal z zadovoljstvom. »Prinesli so takrat vse knjige skupaj, da bi jih sežgali, zakaj premodri cesar Tsin-Ši-Hoang-ti je blagovolil pustiti samo tiste, ki so zadevale poljedelstvo in prerokovanje. Takrat je umrlo štiri sto učenih ‚žu‘, ki so bili živi pokopani, ker se niso hoteli ločiti od knjig... O modri Pen-ta-san! Med knjigami, ki so jih sežgali na strogi cesarjev ukaz, so bile nekatere stare tri tisoč let, in še starejše...«

»Ah,« je vzdihnil Pen-ta-san.

»A vlada cesarja Tsin-Ši-Hoang-tija sega v deveti ‚Ki‘, poldrugo tisočletje pred sveto ero... A danes smo v letu 3.932...«

»Ah,« je znova vzdihnil tajnik.

»Častiti Pen-ta-san! Ko so z izkušnjami bogati modreci pred osem tisoč leti pisali knjige, ki so jih pozneje sežgali na strogi cesarjev ukaz, kje so bila in kaj so pomenila takrat mongolska plemena?«

Vzel je iz rok zaspanega dečka novo pipo in ponovil:

»Kje so bili takrat barbarski krščanski narodi Zapada?«

Potegnil je dim in dejal polglasno:

»In kdo naj vlada pa nad kom?«

Dim je z gostim čadom napolnil sobo za kajenje. Rdeče papirnate svetilke so svetile motno, podobne rubinastim očem zlatorjavih zmajev, ki so stali ob vhodu.

II

C a m p o plemenitega Bartolomea di Candiano je ležalo pri vzhodnih vratih, nedaleč od trga za lečo in proso. Ta kraj je bil eden izmed najslabših v mestu. Res da je bil v bližini svečanih severnih vrat, kjer so tik pred palačo Velikega Kana prodajali konje, obširen častni prostor, namenjen izključno tujim poslaništvom; toda signor Bartolomeo se je mudil tu neoficijelno, bolj kot trgovec nego kot ambasador.

Čeprav ga je zadelo bedno stanovanje, je takoj po prihodu storil vse, kar je mogel, da bi ga dostojno opremil. Šatori so bili prepeti z bogatimi zavesami. S temnega žametnega ozadja so se bleščala zrcala, trebušaste steklenice iz Murana, ki so sijale mavrično in mlečno, izrezljani kelihi in čudovite beneške koralice. Te zadnje so posebno vzbujale pozornost žensk. V začetku so prihajale samo sužnje; kmalu pa so začele prihajati, očitno radovedne zaradi pripovedovanja onih, drzne hatune, rumene in grde ter ostrega pogleda. V izrezanih tenkih haljah in v ogromnih »bottah«, naježenih z vencem peres, so prihajale prav do šatora in so tam nepopisno zviškoma zrle na tujca. Signore se je klanjal in klanjal ter prinašal iz notranjščine same najlepše okraske. Čeprav so bile hatune brezbrizne zastran njihove cene, je dajal svoje blago za prav nizko ceno, skoro zastonj, ceneje nego v Benetkah. Po tolmaču je pojasnjeval, da so vsa ta čudesa ročno delo Kumanov in Madžarov, krvnih bratov mongolskih narodov, ki pa so še v suženjstvu drugih sil ter hrepene po osvobojenju. Te besede je ponavljal večkrat, ponavljal jih je neprestano in pri tem žvenketal s pisanimi lepotijami. Tako jih je vbijal

v glavo kupujočim, da bi se v trenutku, ko bi zrcalo pokazalo glavo odeto v beneške ničemurnosti, vrnile z glasom koral te besede, prišle do zavesti in bi jih žene ponovile svojim možem. Naj zvedo zanje brezdelni terhani in vojaki kar najhitreje!

Sedaj se je signor Bartolomeo počasi vračal iz Subutajevega taborišča, ki je ležalo tik ob mestnem nasipu. (Stari Lev je resda imel lepo kitajsko stanovanje v bližini palače Velikega Kana, toda ga ni maral in je rajši prebival po starem v šatoru, sredi svojih čred.) Spotoma je Benečan razmišljal o uspehu današnjega sprejema. Ali je bil ugoden ali komaj zadovoljiv? Po premisleku je v duhu priznal, da je nad vse koristno okoliščino ustvarilo srečanje s kanom Bajdarom, o katerem je v Karakorumu vsakdo vedel, da prekipeva v želji po velikem vojnem pohodu.

Pot se je delila na dvoje; na levo se je vila proti kitajskemu okraju, ki je bil nelepo in tesno zazidan v tisoč smrdljivih prečnih ulic. Signor Bartolomeo je obstal in odpravil svoje ljudi, katerim je ukazal jezdit naravnost v tabor; sam se je pogumno nameril v labirint izrezljanih hišic. Moral je tam opraviti trgovsko zadevo, zelo koristno, toda silno kočljivo, ki je zaradi tega zahtevala veliko previdnosti in molčečnosti. Zato tudi rajši ni vzela s seboj tolmača in se je pri kupčiji sporazumel s kretnjami. Trgovina je vendar posel, pri katerem je ta način medsebojnega sporazumevanja najbolj uporabljiv; kajti kretnje »dati« in »jemati« so skupne vsem narodom. Jedro vse zadeve pa je bilo v tem: neki stari Mandžur, ki je bil grd ko hudič, je prodajal za prav nizko ceno mlade, lepo vzrasle kipčajske sužnje, ki so jih iskali zlasti Saraceni. Ti so namreč iz teh krepkih fantov iz stepe organizirali izborne polke mamelukov in z njimi uspešno branili Egipt in Sveto deželo pred križarskimi napadi. Prekupec je mogel z lahkoto do-

seči ceno, ki je bila petkrat višja od kupne . . . Samo da v Rimu ne zvedo! . . .

Signor Bartolomeo di Candiano je nehote otipal mošnjo pri pasu, v kateri je imel že poprej dogovorjeno vsoto denarja, in je razjahal pred umazano kočo Mandžura. Tu ga je čakalo bridko razočaranje: krmežljav Oh-ga, kateri je še včeraj sam brez sape in neučakan pritekel v beneški tabor, se je delal danes, kakor da ne ve niti najmanj, kaj hoče imenitni gost. Da ni pri njem blaga, nobenih sužnjev, in da ubogi nesrečni berač ne more sprejeti lepih, bleščečih se denarjev, ko pa ne more plemenitemu tujcu dati ničesar v zameno . . . kvečjemu morda ženo? A je zelo stara. Plemeniti gost gotovo ne bo hotel . . .

Mežikal je z rdečimi očmi zvito in priliznjeno, neobčutljiv za najzgovornejše kretnje signora. Ko je zaman izčrpal vso svojo zalogo neme zgovornosti, ne da bi razumel, kaj se je zgodilo, je signor Bartolomeo sklenil, da se vrne s tolmačem, in je odšel iz koč, grozeč neobčutljivemu Oh-guju s pestjo. Ni še prejezdil pet korakov, ko je obstal kakor od strele zadet: nasproti mu je jezdil na postavnem konju po italijansko oblečen gospod v višnjevo barvanem kaftanu z bogatimi razporki na rokavih. Zlata verižica se mu je bleščala na prsih, nizka žametna čepica z visečimi ušesi je pokrivala tolsti obraz, ki se je z dvojnimi podbradkom dotikal verižice. Grbi, ki so bili všiti v dragoceno čabrako, pokrivajočo konja, in pa v zastavo, ki sta jo nesla spredaj dva dečka, so bili azurni in zlati. Ko jih je signor zagledal, je njegov obraz pobledel od jeze kakor zid.

»Genua! Genua! Genua!«

Pognal je konja, vendar ne zadosti hitro, da ne bi slišal, kako se je nepričakovani nasprotnik ustavil pred hišo Mandžura in prijazno pozdravil gospodarja. Vse mu je postalo jasno. Prehiteli so ga. Celo tukaj na koncu sveta! Strastno, divje in srdito je zasovražil večne sovražnike njegove domovine. Strašna

jeza, rdeči nemir, ki se polasti duše v trenutku umora, ga je prevzel in mu zameglil oči. Grizel si je prste in ječal od brezsilne zlobe:

»Genua! Genua! Genua!«

Ni dosti, da je neprestano delala krivico tamkaj, v domovini, da je nevoščljiva zaradi Negroponta, Kandije in Moreje škodovala Republikki javno in skrivaj, na morju in na suhem, z orožjem in z zavratno besedo! Še tukaj se mora Benečan na vsakem koraku srečati z Genovčanom! Vedno Genua! Potuhnjena, zvita, nenasitna, je šla povsod, lovila zveze, sledila potom in osvajala najboljše trge za prodajo. Predstavnik prav tako potuhnjenih, zvitih in nenasitnih Benetk je zagotavljal z mrzlo trpkostjo, da bo rad dal satanu v večno oblast dušo svojo in svojih rojakov, samo če bi za to ceno mogel z njimi vred doživeti ponižanje Genue.

Odrezati pota njihovi trgovini!

Ugrabiti jim premoženje!

Uničiti Sudak, njihovo odlično skladišče v Rusiji!

Zažgati Tano ob Donu, ki donaša zlato!

Težko kaznovati bednega ogrskega kralja, ki se upa dovoliti prost prehod brez carine — sovražnikom Benetk!

»Sveti evangelist Marko, zaščitnik Republike! Pomagaj nam!«

»Naj se podre svet, da bi le z njim vred izginila Genua!«

»Sveti Marko! . . .« Medtem ko je molil očenaš sovraštva, je signor Bartolomeo počasi jezdil, vračaje se domov. Pred šatori je bilo prazno. Visoka, bela ruska sužnja v svetlem, a umazanem in raztrganem sarafanu je stala tam in poželjivo ter občudovaje bulila v razobešene bleščavosti. Signor Bartolomeo je vrgel vajeti dečkom, ki so hitro planili k njemu, ko se je približal. Ker je bil v diplomaciji zvest načelu, da se ne sme zanemarjati nobena ženska, kajti ta manjvredna bitja imajo velik vpliv na stvari tega

sveta — je stopil k deklici. Bila je mlada in čedna. S prijaznim smehljajem ji je dal steklene korale ter jih ji sam obesil okrog vratu. Zagorela je od sreče, toda ko ji je Filippo Beni, desna poslanikova roka, uslužno podajal zrcalo, je odrinila ovratnico in žalostno odkimala z glavo.

»Neumnica, vzemi, če ti dajo!« je rekel signor Bartolomeo po italijansko.

Z rokami je objel deklico in jo glasno poljubil na beli vrat. To zadnje že ni bilo več delo diplomacije, marveč prijetna osebna navada, majhna nagrada za težavno potovanje. Saj je tukaj hodilo povsod toliko mikavnih žen, postajale so ure in ure, preplašene kakor živina, otopele od žalosti in pripadajoče vsakemu, kdor je hotel. Ena je bila lepša od druge. Grde ugrabljenke kajpak ni nihče vlačil s seboj tako daleč po svetu, prodal jo je kakor tovarno živino takoj med potjo. V Karakorum so prišle samo najlepše. Signor Bartolomeo, ki je bil od narave dovzeten za ženske čare, je menil, da bi bilo blazno, pustiti vne-mar toliko priložnosti, posebno še, ker so strogi spovednik Fra Domenico in hudobni beneški jeziki bili tako daleč!

Moskvičanka se ni branila ljubeznivosti, vendar je odklonila ovratnico, pri čemer so se ji oči orosile s solzami. Živo je nekaj dopovedovala v svojem jeziku.

»Kaj pravi?« je vprašal nepotrpežljivo signor Bartolomeo.

»Zdi se mi, da pravi, kako ji bo hatuna raztrgala nozdrvi, ako jo zagleda tako lepo,« je pojasnil Filippo, režeč se s svojimi gnilimi zobmi.

Signor Bartolomeo se je nasmejalo in je sočutno topljal dekleta po bedrih. Zaradi tega pojasnila se ni niti najmanj čudil. Pogosto se je namreč dogajalo, da so nelepe, rumene Mongolke iz ljubosumnosti nad lepoto suženj le-tem odrezale nos ali prsi, da bi jih ogrdile.

»A kje je Gaetano?« se je spomnil, ko je Moskvičanka zdihovaje odšla.

»Ni ga bilo; mislil sem, da je z Vašim Blagorodjem,« je odvrnil nejevoljno Filippo.

»Prekleti lenuh!«

Siknil je od jeze. Prijetno olajšanje, ki mu ga je prinesel pogled na deklico, je izginilo; poprejšnji gnev se je povrnil in iskal izhoda. Jezen je začel iskati najmlajšega sina, ki je bil obenem tolmač odposlanstva. Zagledal ga je oddaleč v ozkem prehodu med šatori, kako je sedel tam z violo v roki in žalostno brenčal:

»Cantiamo insieme un poco,
Non de sospir ne delle amare pene . . .«

Ko je zaslišal očetove korake, je planil v beg, toda Candiano senior ga je v dveh skokih dohitel, ga zagrabil za ovratnik in ga začel pošteno obdelovati s pestmi, pri čemer je obsipal grešnika z besedami iz bogatega slovarja gondoljerov, kadar plovejo drug mimo drugega v ozkem kanalu.

»Budalo! Trot ušivi! Pankrt hudičev! Izvržek garjev! Kazen božja za nedolžnega tvojega očeta in mater! Pokveka! Sediš tukaj, a Filippo se ne more sporazumeti s kupci!«

»Nedelja je danes,« je šepnil mladec in se skušal, kolikor je mogel, braniti pred udarci.

»V deželi poganov ni nedelje! To je izgovor!«

»V nestorijanski cerkvi je zvonilo . . .«

Signor Bartolomeo je odmeknil roko, ki je kaznovala sina, se oddahnil ter se prekrižal.

»Nisem te našel pri molitvi očenašev!« je začel znova še malo ne pomirjen. »Marš na delo, a le brž!«

Gaetano je šel naprej in se mirno oziral; Bartolomeo je šel za njim in je jezno mrmral. Dražil ga je že sam pogled na najmlajšega. Imel je tri sinove. Naj-

starejši je bil že podestà,¹ drugi kapitan na galeji: oba sta bila njegov ponos in veselje. Bila sta brezobzirna, močna in neizmerno častihlepna. Samo ta tretji, budalo, godec občutljivi in površni! Res da je imel odprto glavo za glasbo in znanost, posebno tujih jezikov se je naučil mimogrede, sicer pa je imel srce iz voska, a nravi je bil vihrave, otročje in plahe. Vrhu tega se je, dasi je bil od malega določen za duhovski stan, pred tremi leti zaljubil v hčerko soseda, plemenitega Giana Giovannina Montani. Beatrice je bila sicer deklica iz dobre družine, toda brez dote. Stari Montani, učen čudak, je izgubil vse svoje premoženje po vojski z Bizancem, ker se je zaman trudil, da bi odkril skrivano naravo onega »grškega ognja«,² ki so ga metali Bazileusovi šalandi.³ Ker se ni nadejal (in po pravici!) snubačev pri dedinji stare plesnive palustrine, nekaj strohnelih čolnov in velikega števila alkimijskih topivnih lončkov, je oblekel dekleta v redovno haljo cistercijank. Sprejeli so jo, čeprav je bila brez bale, zakaj pri čudaškem očetu se je bila naučila za ženske zelo težke umetnosti pisanja, celo iluminacije — in tako je v tem edinstvenem primeru izobrazba bila ženski ne v pogubo, marveč v korist.

Od tedaj je obupani Gaetano popolnoma izgubil glavo. Dlje časa je moral resni in varčni signor Bartolomeo plačevati dva biriča, ki sta gledala na vsak mladeničev korak, zakaj bal se je, da se ne bi skušal sam usmrtiti ali pa se skrivaj splaziti v samostan. Ker ni imel rad mučnih govoric okrog svojega imena, se je signor Candiano mirno oddehnil šele potem, ko je zvedel, da je plemenita opatica Petruša iz Bamberga pisala svoji sorodnici madoni Pii, opatici cistercijank v Benetkah, proseč jo, naj ji pošlje nekaj

¹ podestà = najvišja oblast v italijanskih mestih.

² grški ogenj, bizantinska državna tajnost, je večkrat rešil Bizanc pred napadi sovražnikov.

³ Bazileus = kralj, naslov bizantinskega cesarja; šalanda = bizantinska galeja (srednjeveška bojna ladja).

sester — med njimi na vsak način eno, ki bi se razumela na iluminacijo — za novi samostan, ki ga je z velikimi stroški dala zgraditi daleč na vzhodu pobožna žena nekega poljskega kneza. Bilo je to tako daleč, da v Benetkah niso vedeli niti imena dežele, polne divjih pustinj, niti imena samostana, ki je zvenelo čudno in trdo. Široke zveze Gaetanovega očeta niso bile brez zveze s tem, da se je mlada Beatriče znašla med tremi sestrami, ki so s solzami zapuščale sinje lagune, da bi ugodile prošnji častite opatice Petrusse.

Neutolažljivi sin je sedaj sam prosil očeta, da bi ga dal za redovnika ali duhovnika, toda signor Bartolomeo je imel v glavi že druge, obširne načrte. Nepričakovano je poslal fanta k svojemu sorodniku, trgovcu v Bizancu, da bi se naučil vzhodnih jezikov. A ko je leto nato potoval tam skozi s karavano, ga je vzel za tolmača s seboj na daljno potovanje na konec sveta.

Zdaj je Gaetano brezdelno sedel v šatoru. Filippo Beni je smrčal ležeč na kupu preprog. Danes ni nihče prišel, zato je mogel to delati. Trg je bil prazen zares kakor v nedeljo. Še celo umazani kijatski otroci, ki so navadno tukaj v trumah hodili sem in tja, so odšli nekam proč; zagledali so slone in ti so jih zvalili. Gaetano je potegnil iz širokega rokava violo, uredil strune, ki jih je bila poškodovala očetova roka, in tiho brenkaje nadaljeval pretrgani potek razmišljanja. Niti malo ni bil tak bedak in pokveka, za kakršno ga je imel signor Bartolomeo. Zanj je bil svet prebučen; bil je sanjar, ki si ni znal pomagati ter se ni mogel prilagoditi trdim življenjskim zahtevam; zato pa je znal misliti in čutiti bolj globoko. Dasi je bil vedno zbežan, brez izraza na obrazu in je govoreč jecljal, je bil vendarle obenem svojeglaven in zvest svojim čuvstvom. Nadvse je ljubil povesti žonglerjev in pesmi potujočih provansalskih trubadurjev, tako zvanih *c a n t a t o r i*, zato je bil ves iz sebe od ra-

dosti, ko je pred dvema letoma v Bizancu zvedel za cilj popotovanja. Tresel se je ob misli, da bo sam na svoje oči videl Veliki Zid, ki je gotovo na robu sveta, pravljíčno krščansko kraljestvo »duhovnika Janeza«,¹ Ptíča-Skalo z briljantnimi očmi in tisočero drugih čudes. Toda obenem ga je še silneje veselilo upanje, da bo na tem koncu sveta našel izgubljeno deklico. Ker je bil vaje trdim glasovom tujih jezikov, si je dobro zapomnil, da se kraj, kamor so jo bili odpeljali, imenuje Šlesko, a samostan Trebnica. Nekdo je rekel, da je to nekje na koncu sveta. Tjakaj potuje sedaj tudi on. Učenjaki trdijo, da ima zemlja obliko ženskih prsi in da se kakor te končuje z mlečno bradavico. Torej ne more biti tamkaj mnogo prostora. Nedvomno se bosta srečala, in potem — naj ju požre brezno Goga in Magoga.

Toda skorajda dveletno potovanje in večtedensko bivanje v Karakorumu mu je uničilo vsako tako upanje. Svetovni nazor, ki si ga je bil ustvaril na osnovi trditev učenjakov in povesti žonglerjev, se je zamajal in zrušil na glavo nesrečnežu. Videl je mnogo tega, kar je pričakoval, toda vse drugačno, izprevrženo, podobno kot v vzbočenem ogledalu. Veliki Zid, ki podpira, kakor pravijo, temelje in podboje sveta, je bil nedaleč odtod. Gaetano je srečal v Karakorumu nemalo ljudi, ki so že bili tam in so jezdili po njem. Toda onstran Zidu se ni temnilo brezno vic in tudi dva rdeča demona, Gog in Magog, nista požirala tistih, ki so se drznili pogledati vanj. Nasprotno, zemlja se je razprostirala dalje. Tam so ležala mesta, gore, obdelana polja, jezera in gozdovi, nedvomno večji nego svet tu na tej strani. Tudi pravljíčno kraljestvo »du-

¹ V srednjem veku je obstajala legenda o kraljestvu duhovnika Janeza. V njej se je ohranil spomin na krščansko Abesinijo, a pozneje so dejanje legende lokalizirali nekje v centralni Aziji. Tam so domnevali krščansko kraljestvo pod žezlom kralja-duhovnika Janeza (ne zamenjaj s sv. Janezom Evangelistom!). Prim. Križ na gori, I. 31—32.

hovnika Janeza« je obstajalo, saj so se vendar na prsih polovice ljudi bleščali križi; vsako nedeljo so zvonili zvonovi v nestorijanskih cerkvah. A ti kristjani so se mu vendarle zdeli eno s pogani; »duhovnika Janeza« pa, »večnega čuvarja zidu«, ki so ga tukaj imenovali kralja Keraitov Jong-hana, je pred tridesetimi leti umoril Temudžin, Jezugajev sin, imenovan tudi Čingis-Kan. Iz njegove lobanje, predelane v skodelo, je potem pil vino. O Ptiču-Skali ni nihče nič slišal, nad pustinjjo so krožili samo orli in jastrebi. Svet se je izpremenil v očeh začudenega mladeniča; postal mu je tuj, čuden kot hiša, kateri so odvzeli stene, ter se je napolnil s tisoči neznanih ljudi . . . Le Beatriče ni bilo nikjer. Ko je nekoč vprašal umnega trgovca, ki je prispel iz Ptolemais, za Šlesko in poljskega kneza, mu je ta začudeno odgovoril, češ da zares vlada poljski knez nad pokrajinami, ležečimi daleč odtod proti zapadu; toda to nikakor ni tukaj, marveč nekje v bližini njegove, Gaetanove domovine. — Kar se je v Benetkah imenovalo konec sveta, se je tukaj pokazalo za bližino. Kje se je začel in kje se je končeval svet? Z enakim začudenjem se je prepričal, da v Karakorumu vera ljudem ni potrebna in da je zanje brez vsakega pomena, in tako se je v njegovi duši vse zamajalo. Trezni, razumarski svet, ki ni iskal ne izvora ne namena življenja ter ni želel spoznati nebes, ga je vznemirjal bolj kakor vse drugo. Čutil se je pogubljenega samo zato, ker je občeval z nestorijanci, kristjani, ki niso verovali v Odrešenika, ter z Mongoli, ki so sicer šteli leta od Kristusovega rojstva, a niso o Njem ničesar vedeli in nič vedeti hoteli. Na prsi so si obešali znamenje križa obenem z nešteto drugimi amuleti ter so poslušali šamane. — Včasih je z grozo mislil, da je ves ta nerazumljivi, tuji svet samo sleparstvo satanovo, da bi premotil oči nad praznino brezna, ki je v resnici predpekkel. In v dušni žalosti ter srčni stiski se je njegovemu hrepeneju po ljubljeni deklici pridružilo vroče hrepenenje

po domačem kraju, po varnem zavetju vere. Do solz ga je ganil že sam spomin na zlati somrak okrog Svetega Marka — na samostan Trebnico, o katerem ni vedel, kje leži — na sinje lagune — na rožnati obraz najdražje tovarišice otroških let, odet v črn pajčolan, — na Boga Očeta s patrijarhalno brado, ki je sedel na oblakih in krepko držal svet (a kateri? . . . ali tudi ta mongolski?!) v Svoji dobrotljivi roki — vse to skupaj se mu je zlilo v celoto, ki mu je bila neobhodno potrebna za življenje kakor dihanje, in vsega tega mu je čedalje bolj manjkalo.

Najbolj pa ga je zadelo to, da sploh ni vedel, kako dolgo bodo ostali tukaj. Signor Bartolomeo, ki je imel sina za tepčka, je imel prav toliko, ker je Gaetanu zares manjkalo vsake bistrumnosti in iznajdljivosti. Vzrok očetovega potovanja je bila zanj skrivnost, prav tako kakor pravi smisel razgovorov, katere je sprva prevajal nerodno, potem pa vedno spretnije. Sicer pa ga zapletena politična kovarstva niso prav nič brigala. Očeta se je bal tako temeljito, da mu je to vzelo vsako veselje vmešavati se v njegove zadeve.

Dnevi so minevali, ne da bi bili prinesli kakršnokoli pomembnejšo spremembo. Blago, ki so ga bili pripeljali iz Benetk, se je prodajalo nenavadno hitro, tako da ga je že zmanjkovalo, in signor Bartolomeo je hodil mračen okrog, ker ni videl zaželenega uspeha. Tedaj je nekega dne padel pred njim na obraz hitronogi Malajec ter mu naznanil, da častiti mandarin Čang-fu-tse želi videti v svoji hiši plemenitega gosta.

»Pogineš, Genua!« je rekel glasno in trenotek nato je lepo oblečen, z Gaetanom in Filippom ob strani ter v spremstvu trideset stradiotov¹ jezdil po

¹ stradioti: grški najemniki; potem splošno najemniške čete italijanskih državnih mest.

mestnih ulicah, proti severnim vratom. Zlati lev sv. Marka na sinjem polju je plapolal pred njim na pogin Genue.

V mandarinovi hiši je pričakoval benečanskega gosta majhen, droben, kakor jabolčni krhelj zgrbljen starček, ki je bil oblečen v črn zvenčeč kaftan ter je sedel na častnem mestu na gospodarjevi desnici. Dolge, navzdol viseče mustače so dajale njegovemu obrazu izraz drobrodušne zaskrbljenosti. Majhne, poševne oči so bile do polovice pokrite s trepalnicami. Signor Bartolomeo ga je takoj spoznal.

»Pogineš, Genua,« je ponovil v duhu in se globoko priklonil. Zgrbljeni starček je bil namreč sam vsemogočni Jeli-Ču-saj, svetovavec v civilnih zadevah nekdanj Nepremagljivemu, sedaj pa njegovemu sinu.

»Solnce se je že mnogokrat obrnilo,« je začel mandarin Čang-fu-tse, potem ko so se po nešteti ceremonijalnih poklonih vsi usedli na ponjave, »odkar so v Karakorumu razpeti šatori imenitnega tujca. Čeprav zasluži vsiljiva radovednost nepomembne osebe le grajo, bi vendarle rad vedel, ali je plemeniti tujec zadovoljen z bivanjem tukaj?«

Signor Bartolomeo je sunil pod rebra Gaetana, ki je bil raztresen kakor po navadi, in je hitro odgovoril, da je seveda zelo zadovoljen.

Ne da bi izpregovoril, je Jeli-Ču-saj z bliskom nevidnega pogleda namignil mandarinu, naj izprašuje dalje. S potlačenim, brezbriznim glasom je učeni Či-jen razlagal gostu, da bo najbrž še pred slabim letnim časom iz Karakoruma odšla karavana (majhna, nepomembna karavana, ki niti ni vredna tega imena!) in sicer zato, da spozna oddaljene, a silno zanimive pokrajine na Zapadu. Samo trgovska karavana, o samo trgovska. Morebiti da ji bo načeloval on sam, Čang-fu-tse, čeprav je nesposoben in mu manjka znanja. Ali ne bi hotel zelo stari in izkušeni plemeniti gost pomagati nameravani odpravi s tem, da

bi dal nekaj prijateljskih pojasnil glede krajev, ki leže zahodno od reke Tune?

»Genua! Genua! Genua! . . .« je sikalo sovražstvo v duši signora di Candiano. Na obrazu so se mu pokazale rdeče lise.

»Skozi katere kraje pojde karavana?« je vprašal hlopeč od notranjega vznemirjenja.

Mandarin Čang-fu-tse je povzdignil oči in roke.

»Ali mar ubog trgovec more vedeti naprej, kam ga bo peljala pot? In kje je najboljša?«

»Karavana mora iti iz Kijeve skozi ruske in poljske dežele na Ogrsko,« je rekel s poudarkom beneški poslanec, »le skozi Ogrsko . . . to je najboljša pot . . .«

»Zakaj?«

Kratko in šepetajoče vprašanje, brez običajnih okraskov je padlo v tišino in je čakalo odgovora. Pogledi so se srečali. Igravec je zaslutil pred seboj igravca.

»Ako povem vse, kar vem o deželah na Zapadu, bo Vaše Blagorodje samo sodilo prav tako,« je zagotavljal signor di Candiano.

Mandarin Čang-fu-tse je pokimal z glavo. Tajnik Pen-ta-san, ki je dotlej sedel nepremično, kakor bi ga ne bilo, se je dvignil iz temè, razgrnil pergament, pomočil na bambus nasajen čopiček v tuš in kakor okamenel čakal dragocenih vesti.

Signor Bartolomeo je spoznal pomembnost tega trenutka. Zbral je vse svoje duševne moči in ognjevito zatrdil, da še nikdar ni bil čas ugodnejši za potovanje . . . trgovsko — (ali drugačno) — v notranjščino zemelj, katere imenujejo tukaj Rum, a kristjani Evropo. V silnih barvah je naslikal borbo med papežem in cesarjem, ki pretresa vse krščanstvo. Sveti oče (spoštljivo je sklonil glavo) Gregor IX. je vlade željen, nepopustljiv in trd. Cesarja Friderika sovraži bolj nego vraga. Cesar slovi zaradi svoje bistroumnosti in nezvestobe, na svoje besede ne da mnogo. Papeževci ga štejejo za heretika, ker ima v svoji pre-

stolnici belega slona, židovske zdravnike in poganske vojake, črnce. Strašne vojske med Guelfi in Gibelini zaposlujejo vso Italijo in Nemčijo. V Angliji se še ne ve, koliko bo sposoben za vladanje mladi Henrik III. . . . Opisoval je sladkega Ludovika Francoskega, ki ima golobje oči, angelsko dušo in slabotno, plaho roko. Pripovedoval je o medsebojnih bojih poljskih knezov, teh malih Piastov,¹ nevoščljivih onemoglih naslednikov nekoč velikega kraljestva, ki se ne morejo nikomur ustavljati. Najbolj besno se bojujeta med sabo Vladislav Odonic, kališki knez, vdani sluga papežev, in Henrik Bradati, ki je na cesarjevi strani . . .

»Kje so ona mongolska plemena, katera je blagorodni tujec omenil poprej?« je vprašal Čang-fu-tse.

»Na Ogrskem,« je hitro odvrnil signor Bartolomeo, »ravno na Ogrskem. So to Madžari in Kumani. Rumenega obraza, po jeziku se popolnoma ločijo od drugih kristjanov . . . Odkod so prišli tja, ne ve nihče . . .«

»O pač, ve se,« je mimogrede pripomnil mandarin; »pred štiri sto leti jih je poklical rimski Bazileus proti Bolgarom . . .«

»Ogrska!« je nadaljeval Benečan kakor v zamaknjenju. »Lepa, bogata dežela! Nesposobni, omejeni kralj jo je izročil v plen neki italijanski republiki . . . Genua se imenuje . . . grabežljivi, zviti, osovraženi in od vsega krščanstva zaničevani bolj od poganov. Ves svet bi mu štel v zaslugo, kdor bi ponižal njen napuh!«

»Genua . . .« je z zanimanjem ponovil Čang-fu-tse.

»Da, Genua« — oči so se signoru rdeče zasvetile —. »Zaradi kraljeve slabosti je iz Ogrske na-

¹ Piasti, domača poljska vladarska rodovina, ki je vladala Poljski, odkar je stopila v zgodovino (963. po Kr.) pa do l. 1370. V Šleziji so se v moškem kolenu obdržali do l. 1675.

pravila kolonijo, vir bogatih dohodkov . . . Madžare in Kumane stiska . . . Žalostno se ozirajo na Vzhod in pričakujejo pravice. Kralju Andreju teko leta, njegovi dnevi so že šteti, in Andrejev sin Bela tudi ne zmore veliko.«

»Naj plemeniti tujec blagovoli svojim nevrednim poslušavcem pojasniti rajši naravo in posebnosti narodov, ki se ne spreminjajo, nego knezov, katerih naslednji mesec morda ne bo več najti,« je naenkrat posegel vmes mirni Jeli-Ču-saj, ki je doslej molčal.

Signor Bartolomeo ga je začudeno pogledal.

»Na Zapadu,« je pojasnil, »vladajo kralji, a narodi sami po sebi ne pomenijo nič ter jih vdano ubogajo.«

Vsemogočni minister Čingis-kana, Jeli-Ču-saj, je odgovoril: »Veliki Meng-tse pravi: ‚Najdragocenejše in najčastitljivejše je narod, kralji so najmanjše.‘«

Čeprav je bil beneški poslanec daleč od tega, da bi pristal na to mnenje, je vendarle želel odgovoriti nanje čim obširneje. Toda zaman se je trudil; o prizadevanjih, nagnjenjih in sposobnostih poedinih narodov ni znal povedati nič več kakor to, da so Rusi leni, Poljaki prepirljivi in Ogrji maščevalni. Zapravstjo je nato mandarin Čang-fu-tse vprašal, v kateri smeri in skozi katera mesta vodi pot iz Kijeve na Zapad.

A Benečan tudi tega ni vedel. Pot, po kateri je sam prišel semkaj iz Bizanca, ni bila niti najkrajša, niti najboljša; vsaj tako so mu rekli vsi.

Iz oči mandarina Čang-fu-tseja se je zabliskalo omalovažujoče začudenje.

»Do Dnjepra dobro poznamo pot,« je rekel, »a naprej si jo bomo morali ogledati sami. Potovati bo treba iz ruskih dežel na jug skozi Ogrsko, ali pa skozi krakovsko kneževino in Šlesko . . .«

Umolknil je razjarjen zaradi vedenja tolmača, ki je pristopil k njemu in je s široko odprtimi usti vsiljivo strmel v učenega mandarina.

Bilo je treba precejšnjega poguma, da se je Gaetano drznil na skrivaj splaziti se iz očetove prodajalnice, predirjati na konju ves Karakorum in stopiti iz oči v oči pred mandarina Čang-fu-tseja. Ne da bi pogledal kvišku, je v eni sapi izpovedal žalostno povest svoje ljubezni in naslikal njeno veličino in svetost. Kajti ali je še kaj za Bogom pomembnejšega nego zvesta služba svoji dami? Ljubil je Beatričo kakor Tristan Isoldo — bolj nego Amadis Galijec Aminto, ali vitez Galoar Berto. Sicer pa ne pravijo samo žonglerji, da je ljubezen največja pravica. Ko je Giano Buondelmonte razdril zaroko, k čemur ga je nagovorila zvijačna Gualdrada, je rod Lambertov umoril lepega viteza na nekem mostu, in vse mesto je odobravalo njihovo dejanje... Res da so Beatričo zaprli v samostan, toda njegova ljubezen bo močnejša nego železna mreža... Ali ni v Florenci vitez Cosimo del Fata ugrabil iz samostana deklice Pikarde? Tudi on jo bo tako osvobodil, da le dospe na Šlesko. Kajti Beatriče je na Šleskem, v Trebnici... Na Šleskem!... Tam, kamor namerava iti karavana... V ponovnem navalu zanosa je strastno prosil, naj ga vzame s seboj. Razume jezike. Razen svojega italijanskega mu nista tuja ruski in nemški jezik. Precej dobro obvlada že tudi ujugursko. Koristil bo, zvesto bo služil. Da bi le prišel na Šlesko!

Končal je in šele zdaj se je ozrl slušatelju v rumeni, zaprti obraz. Ozke oči mandarina Čang-fu-tseja so bile do polovice pokrite s trepalnicami. Zadaj za njim se je pod stropom, v večnem somraku sobe brez oken bleščal bronasti Buda, prav tako negiben in s prav tako zaprtimi očmi in ploščatim obrazom. Isti izraz nezaznavne ironije in popolne odtujenosti je zapiral ozke ustnice obema. Gaetano je prenesel pogled z enega obraza na drugega in nenadoma se ga je polastil neugoden občutek. Čutil se je neizmerno smešnega. Kako bi se vendarle mogla sporazumeti on in ta rumeni, tako strašno zagonetni in topi človek? Rož-

nat obrazek za črnim pajčolanom se je pojavil v mislih in izginil, kakor da je že sam spomin nanj tukaj neprimeren greh. Neizmerna pomembnost in vrednost njegovega čuvstva, katero je še pred trenutkom sam tako silno oznanjal, čuvstva, ki so se mu laskale pesmi cantatorov, ki ga je vzgojila g a j a s c i e n z a in ki se je razrastlo po romanskem individualizmu ter postalo po njem najpomembnejše osišče sveta — ta vrednost je sedaj zbledela, se zamajala, se uklonila spričo okrutne in hladne modrosti Vzhoda. Iz vse duše je obžaloval, da je nepremišljeno prišel semkaj, gnan od vroče ljubezni.

Z zamolklo hripavim glasom je izpregovoril mandarin Čang-fu-tse:

»Svet sloni na želvi in na ljubezni. Veliki Li-tse pravi: ‚Pustite mladini te prijetne igrače. Dozorel mož dela pod vplivom razuma, mladenič po nagibu ljubezni...‘ Čemu bi ne pomagal sinu plemenitega prijatelja in gosta, ko upravičeno želi videti svojo drago?«

Zvok glasu, ki je bil mrzel kakor jeklo in se ni ujema z vsebino besed, je bolešno zarezal v srce, kateremu se je zdelo, da se rumena sfinga roga. Toda niti najrahljši nasmeh ni zatrepetal govorečemu na obrazu, ko je nadaljeval:

»Ako hoče sin častitega gosta sprejeti službo tolmača v naši skromni, nepomembni trgovski karavani, se bom čutil počaščenega...«

Podzavestna, a vendarle nedvomna gotovost, da se mu roga, je zadržala v Gaetanu vsak izbruh hvaležnosti.

»Moj oče...« je jecljal boječe, ne vedoč, kako naj izrazi strah pred očetovo jezo.

Mandarin Čang-fu-tse je pokimal razumevajoče in resno.

»Jutri,« je izpregovoril počasi, »poprosim častitega gosta, da bi dovolil sinu potovati z nami...«

Sodim, da bo pristal, saj mu je mnogo do tega, da se naša odprava dobro dokonča . . .«

A ker je videl, da fant omahuje, je dodal:

»Častiti gost ne bo nikoli zvedel, da je bil njegov sin v tej bedni hiši.«

Obrnil se je k tajniku Pen-ta-sanu v znamenje, da je sprejema konec. Toda Gaetano se ni premaknil z mesta. Želel je biti vesel in hvaležen, želel je pasti k mandarinovim nogam iz hvaležnosti in radosti, a neka nerazumljiva, nepremagljiva groza mu je zadrževala korake, mu je zapirala usta. Zdelo se mu je, da se soba, obvešena z zavesami, močno ziblje kakor ladja, ki plove v neizmerno daljo, in da on sam plove z njo vred. Papirnate rdečerumene svetilke so se zibale pod stropom, kot da vise na jadrih — in razsvetljevale Budov obraz, ki se je sedaj smejal očitno in porogljivo. Beatričin obraz se mu je prikazal in zopet ugasnil kakor splašen. Moral bi biti srečen in imeti mirno vest, a nerazumljiva groza mu je ježila lase na glavi, zakaj nenadoma se mu je zdelo, da je kakor črnošolec Merlin prodal svojo dušo hudiču.

III

Karavana častitega mandarina Čang-fu-tseja je obstajala iz desetih težkih, osmerovprežnih arb. Med guganjem in grozovitim škripanjem so se hitro pomikale preko široke stepne planjave. Pri karavani so bili za služinčad trije Rusi, ki so bili že dlje časa v mongolskem ujetništvu, dva Mongola, trije Kitajci in dva Keraita, nestorijanska kristjana. Arbe, razen prve, na kateri se je peljal mandarin Čang-fu-tse s svojim tajnikom Pen-ta-sanom, so bile naložene z razkošno kitajsko svilo, figuricami iz slonove kosti, dišečimi olji v medenih vrčih in dišečimi lesenimi kalupi. S seboj so vozili tudi nestorijanske križe, svetilke, pahljače in terjak.

Potovali so mimo taborišč bogatih terhanov, ki so z veseljem zapustili karakorumske palače, da so mogli svobodno prebivati v stepi. Razen iz črede nekaj sto konj je naselbina obstajala iz črnih domov ali jurt za moške in potovalnih voz za ženske. Ti vozovi so bili široki trideset čevljev in vleklo jih je po deset parov volov. Osi, debele kot jambori, so tičale v škripajočih polnih kolesih iz debelega lesa. Stene premičnih domov so bile narejene iz gibkih šib, ki so bile pritrjene na dnu voza ter zgoraj povezane v snop. Da bi jih zavarovali pred dežjem, so jih prevlekli s črno klobučevino, namočeno v loju iz ovčjega mleka. Kadar so kje obstali, je prva žena postavila svoj voz na zahodni strani, druge so se ji nato priključile v polkrogu; a vhod je bil pri vseh vozeh obrnjen vedno proti jugu. Ko je prišla karavana mimo, so žene, ki so sedele pri ognju, z malomarno radovednostjo obrnile proti nji hladne, grde obraze. Sužnje, ki so bile pri delu, so z ostro grebljico drgnile umazanijo z oblek svojih gospodarjev ali pa so jih

iztepale nad ognjem, zakaj pranje obleke je bilo na Mongolskem strogo prepovedano, prav tako kakor umivanje posode. Eno in drugo bi utegnilo povzročiti nevihto.

Arbe so vozile hitro in tretji dan so zašle v rdečkast oblak, ki se je dvigal izpod kopit Subutajevih polkov, ki so bili baje na pohodu, da uduše nemire plemena Dželajrov, ki so bili nezadovoljni z blagoslovljeno vlado Velikega Kana. Vojska se ni držala nobene poti in je šla strnjeno v široki vrsti, ki se je spredaj krivila v obliki srpa. V vrstah je bilo zapovedano brezpogojno molčanje, zato so se pomikali tiho kakor duhovi. Kadar so izginili za hribom, ni noben glas izdajal, da je v bližini sto tisoč ljudi; ko pa so se zopet pokazali izza njega, so se pojavili nenadoma kakor prikazni. Armada se je delila na »tumane« po 10.000 ljudi, vsak tuman na deset »hezarov« po tisoč, v hezaru je bilo deset hord po sto vojakov, ki so obstajale iz desetih čambulov po deset vojakov. Sedaj so jezdili preko stepe, dvigajoč rdečkasti oblak prahu, trikrat po trije tumani, in še posebej en tuman telesne straže starega vojskovodje. In ti stotisoči so bili komaj del strahotne moči, ki je delovala natančno kakor železna vzmet nepogrešljive metalnice. Rumeni, nelepi obrazi jezdecev so razodevali popoln mir bitij, ki gredo nasproti svoji usodi ter izpolnjujejo to, kar jim je bilo določeno po naravi ter dano od rojstva. Na nobenem obrazu ni bilo smeha— ne krik ne pesem se nista oglasila. Podobni elementarni sili, so teptali suho stepno ravan. Temnorjavi oklepi iz sušenega usnja, ki je bilo zoper vlago prevlečeno s kitajskim lošem, so jih delali po barvi enake tem rodnim stepam, skalam in kobiličam. Podobne grabežljivemu režanju so se naglo pobliskovale iz usnjenih nožnic krive, lahke sablje iz najboljšega jekla. Od nog navzgor so se dvigale sulice, na hrbtu sta se vsakemu vojaku mehko zibala

dva loka. Eden je bil lažji za hitro streljanje s konja med dirom, drugi težak za nepremagljivo obrambo na tleh izza konja-tovariša, ki je ležal za kritje. V treh tulih, enem ob strani, dveh ob sedlu, so imeli tri vrste streljic v predpisanem številu: velike, operjene s perjem himalajskih orlov, tako težke in ostre, da je moč njihovega strela predrta trdne oklepe; lažje, s perjem sokolov, zoper neoborožene ljudi; in najlažje, s katerimi so hoteli sovražnika le omamiti, ga pokriti kot roji jezno brenčečih muh, ga oslepiti in prestrašiti. Nikjer drugod niso znali izdelovati tako odličnih, tako točnih streljic z dolgo ostrino in gladko jeglico iz najboljšega železa kakor v Turkestanu. In zato so čete Velikega Kana, v katerekoli kraje so se odpravile, povsod dobivale po dobro organiziranih zvezah vsak dan stokrat po stotisoč streljic in nove tetive iz kitajske svile.

Razen orožja je vsak mongolski vojak — drugače nego vitezi na Zapadu, ki so vso opravo vlačili s seboj na neštetihih vozovih — nosil v vreči iz kitajske tkanine (ki je bila menda začarana, ker ni propuščala vode) še eno obleko, šilo in dreto za šivanje, oslenco, da je z njo nabrusil sabljo, skodelo, kotlič in skrbno zaprto šatuljo iz medi, v kateri se je konjska kri, pražena skupaj z mlekom, lahko obdržala pol leta, leto in še dlje, ne da bi zadišala. Pritrjena na prsi in napihnjena od zraka kakor mehur, je ista vreča uspešno pomagala vojaku, kadar je horda morala preplavati naraslo reko, jezero, dà, celo morske zalive, kar se je tudi že zgodilo. — Naposled je za pasom visela še lahka sekira, s katero je vojak sekal drevje, ob sedlu pa srp, s katerim je kosil travo za konja.

Za tumanom se je pomikala druga armada rezervnih konj in tovarne živine, ki je bila obložena s peklenskimi kitajskimi iznajdbami. Od satana narajeni stroji, nabasani s črnim smodnikom, ki povzročajo silen dim in smrad, oglušujejo z ropotom, moč-

nejšim od groma, in mečejo ogenj. Drugi zopet curijo na zidove obleganega mesta tolsto in smrdečo tekočino. Strahotno se je oprijema ogenj. Glinasta posoda, ki jo izpljuje majhna metalnica, pritrjena na konjski hrbet, se razpoči v zraku, bruhne ogenj, ki pade na to olje, švigne po njem sem in tja, stresajoč se kakor griva, in se razširi daleč naokrog. Zaman je gasiti tak požar z vodo, po kateri ogenj še hitreje narašča kot po živi poti, zaman je borba zoper to tekočino, narrejeno iz Luciferjeve sline.

Za konji ne vidiš nobenega voza. Čemu? Vsak nosi s seboj vse, kar potrebuje. Ako bo kaj plena, se bodo v zasedenem ozemlju našli tudi vozovi.

Ko se je arba med škripanjem težkih koles ustavila, je mandarin Čang-fu-tse potrpežljivo čakal, dokler nista oba Keraita iz najbližje arbe iztovorila in razprostrla velikega pisanega solnčnika. Ni se namreč spodobilo, da bi učeni či-jen hodil brez strehe k barbaru, čeprav bi ta barbar bil sam veliki Subutaj, zmagovavec Kitajske.

Zroč visoko doli s konja, je stari poveljnik malomarno čakal, da pride Kitajec. Njemu ob strani so stali mladi kani: Batu s častitljivim, lenobnim obrazom; vročekrvni, okrutni Bajdar ali Pe-ta; Kajdu, ki je bil nagle jeze, in Šejdan. Nad slehernim so držali črnobel konjski rep, tako da je strop cvetel od njih kakor otoček ločja, kamor se rade zatekajo čaplje. Kadar je potegnil veter, so žimasti čopi božali koničaste čepice mladih kanov in trdi Subutajev obraz. Obdan s črnobelimi grivami je bil stari vojskovodja kakor posebljena moč njegove armade — moč, ki ni mirovala, ker se je morala gibati in bojevati. Z zvitimi prijemi je bilo mogoče zasukati smer njenega pohoda, a zadržati nikoli. Sedaj je bila že dosti dolgo brez dela ter je nezadovoljno gledala, kako se gradi prestolnica, saj je to nasprotovalo njenemu bistvu. To je bilo — uničevanje.

»Mendu,« je kratko odgovoril Subutaj na izbrani mandarinov pozdrav. Malomarno je poslušal mojstrske pohvale, češ, kako imenitna je videti armada, in prav taka voščila, da bi kmalu in srečno dokončal vojno . . .

»To ni vojna,« je padel mandarinu v besedo Kajdu; »a kmalu pojdemo na veliko vojno kakor v časih Nepremagljivega . . .«

»Na vzhod!« je zaklical Šejban.

»Na vzhod?« je prisiljeno ponovil Čang-fu-tse. »Kaj je na vzhodu, česar zmagovavci sveta še niso videli? Povsod iste pagode, riž in bedno, potrpežljivo kitajsko ljudstvo . . .«

»Bedno?« se je zasmel porogljivo Bajdar.

»Ubogo, bedno ljudstvo, ki dela v potu svojega obraza,« je hripavo rekel mandarin. Skrb za svoj narod mu je za trenotek vzela dostojanstveno brezbriznost v glasu in mu strgala masko običajne mirnosti z obraza. Napol odprte oči so se mu svetile od razburjenja in govoril je strastno:

»Samo na Zepad se spleča iti zmagovavcem sveta . . . osvoboditi plemena, ki se morejo po pravici prištevati k nebeškim Mongolom . . . videti nova mesta in dežele . . .«

»To je odvisno od tebe, ako nas hitro obvestiš, kako bo s pašniki in taborišči,« je rekel hitro Subutaj; »nam se mudi.«

»Mudi se!« je ponovil Bajdar in zarožljaj s sabljo.

Mudilo se jim je v resnici. Podoba pijanega Velikega Kana, kateremu šamani niso prerokovali dolgega življenja, jim ni šla izpred oči. Preden umre, preleteti še neosvojene pokrajine sveta, odeti se v dedovo slavo in se nato vrniti po njegov prestol. Kot tekmeči so gledali drug drugega brez dobrohotnosti, a odkrito.

Gaetano, ki je z ostalo karavano ostal pri vozovih, je gledal raztreseno na množico vojaštva okrog

sebe. Ni se razumel bogvekaj na vojaške stvari, zato so se mu vojaki zdeli bedni v svojih rjavih opremah. V mislih jih je primerjal z bleščečimi francoskimi, italijanskimi in nemškimi vitezi in začutil je sočutje do njih. Zaprl je oči in videl je kot žive pred seboj velike postave v bleščečih opremah, kako sede z zravnanimi nogami nepremično v visokih sedlih na konjih, ki so pokriti z odejami in pločevino. Okrog rešetke pri šlemu plapolajo dolgi okraski. Plašč se lepo odbija od orožja, prapor menjava barve. Blešči se velikanski, težki meč. Vsakdo se zdi samemu sebi kakor sv. Jurij, ki je premagal zmaja. Jezdijo in pojo na vso moč, glas gluho bobni v šlemovem pokrivalu, preden si najde pot skozi rešetko. Zaničljivo je pogledal okrog sebe po enoličnih temnorjavih, urnih in tihih mravljah. Naj bi tile zagledali one in se pomerili z njimi! A ne bodo jih videli nikdar... Saj je to drugi konec sveta!...

Potovali so vedno dalje s pošto imenovano »jam«, ki je poslovala po vsej Aziji notri do bregov Dnjepra. Na vsakih 15 milj je stal ulus, pastirsko taborišče s 600 konji. Od teh jih je bilo izmenoma polovica na pašnikih, a druga polovica v hlevu, kjer je čakala, kdaj se bo pripeljal mimo »daroga« ali upravnik provincije, ali kak drug imenitnik. Nekaj postaj pred ulusom — pošto je jezdec, ki je vodil vprego, trobil na vso moč na veliko medeno trombo z mehoma in njen hrapavi glas je obveščal ulus, da se bliža »jam«. Arbe, ki so dospele med škripanjem koles, so pred jurto dobile že za na pot pripravljene konje. Urno so jih prepregli in novi ljudje so podili novo vprego sem in tja preko novih step. Medpoto ma so puščali za seboj postaje pehotne pošte, ki so stale miljo vsaksebi. Domačini, ki so bili določeni za tekače, so bili oproščeni davkov in vojaščine, vendar pa se niso smeli oddaljiti s postaje pod kaznijo, da jim odsekajo ude. Nosili so široke pasove, obšite

z zvončki. Kadar jim je bilo kaj izročeno, so se spustili v dir, z glavo sklonjeno naprej in se niso ne ustavljali ne ozirali nazaj, prav do naslednje postaje, kjer jih je čakal, opozorjen po brnenju zvončkov že drugi tekač, ki je stal pred kočo pripravljen za tek in z iztegnjeno roko, da prevzame štafeto. Prevzel jo je in se spustil v dir, vzdigujoč z nogami prah. Niti besedice si nista rekla. Oni je izginjal že v daljavi, ko se je ta, brisaje si potno čelo in od utrujenosti motne oči, olajšano vračal v svoj šator. Sto tisoč takih kurirjev je neprestano dirjalo po potih in brezpotjih vse neizmerne Azije, tako hitro, spretno in požrtvovalno, kakor bi slehernega neprestano težilo vsevidno oko Nepremagljivega.

Trgovska karavana mandarina Čang-fu-tseja je potovala brez odmora in napravila dnevno nič manj nego deset poljskih milj. Ko so se vzpeli na gorovje Karakorum, so zagledali v dalji vedno nemirno vodovje Svetega Jezera. Burjati s ploskimi, nikoli umitimi obrazi rjave barve in v čepicah s pisanim čopom, so se plaho umikali, ko so zaslišali glas vznikove trombe. Po soteskah in divjih planotah azijskih gora so se arbe pomikale s težavo, ko pa so bili v dolini, so naleteli na jesen v tunguških stepah. Nato so nadaljevali pot skozi pokrajine Ujgurov (ki so pred štiri sto leti opustili nomadsko življenje), skozi dežele čudno oblečenih Kalklov in Halhancev, skozi naselbine prijaznih Najmanov, skozi neizmerne steppe kipčaške, kjer je vladala lakota, skozi pašnike Nekrinov, Urmangov, Tajdžutov, Tatarov in Barlasov. Gazili so skozi zamete in pustinje gorovja Jaik, ki je ločilo sveto, staro Azijo od mlajše Rum ali Evrope. Pomlad jim je prišla nasproti s svojim vonjem, ko so bili sredi pašnikov mohamedanskih Kirgizov, ki so se radovedno zgrinjali od vseh strani, Baškirov, ki so sloveli kot izdelovalci orožja, v naselbinah gorskih Čerkesov in v tržiščih Ormianov. Ko

pa so dospeli v rusko Ukrajino, deželo grške veroizpovedi, na polja, kjer je še živel spomin na bitko ob Kalki, je vroče poletje igralo v vseh barvah nad stepami ob Črnem morju. Vendar pa je, čeprav sredi toliko po veri in običajih različnih ljudstev, povsod brez razlike vsakih 15 milj stal »jam«, ki ga je bilo mogoče spoznati po polovici konjskega repa; hitronogi tekači so dirjali brez sape od ulusa do ulusa in povsod so ljudje z enako ponižnostjo padali na obraz pred zlato mandarinovo »paizo« in na njej izrezljano podobo želve, ovite z dvema zmajema. To je bil namreč sveti pečat in znamenje Velikega Kana.

Ivan, Vasil in Protj, ruski ujetniki, ki so bili pri karavani za kulije, so pozdravili domačo zemljo. Na prepregi so poljubljali dragi prah te zemlje in vzdihovali med kratkim, pretrganim jokom. Povratek v te kraje se jim je zdel sanja. S strahom in nezaupanjem so gledali v smeri arbe, na kateri je pisan šator zakrival mandarina Čang-fu-tseja in njegovega tajnika Penta-sana. Oba Kitajca sta vzbujala v njih tak strah, da jim niti v glavo ni padla misel na beg. Sicer pa, kako bi mogli uteči? Pobegniti s počivališča? A kaj potem? V deželi je vladal kitajski daroga, kateri bi jih nedvomno ukazal posekati. Saj bi se ne mogli nikjer skriti pred njegovim satanskim očesom. A govorili so le z vozniki »jama«, kadar so vozovi zibaje se brodili sredi morja vonjivih trav, ki so bile visoke kakor človek. Ne da bi odvrnili pogled od vprege, so vozniki z grozo v široko odprtih, prestrašenih očeh šepetajoč priznavali: to, kar se je dogajalo, je po njihovem mnenju konec sveta ali carstvo Antikristovo. Tako zelo jih niso prestrašila mongolska grozodejstva, ki so bila brez primere manjša nego tiranski izbruhi prejšnjih ruskih knezov, marveč brezobzirna, neizprosna teža malenkostne, natančne in vsiljive kitajske uprave. Železna strogost Mongolcev, združena s kitajsko pedanterijo, s kitajsko do-

mišljavostjo, s kitajsko posebno ljubeznijo za papir, pisarije, računanje, podrobno kontrolo nad vsemi pojavi vsakdanjega življenja, za to, da bi vsako reč spravili v formulo, ki bi vnaprej natančno določila za vse veljavne predpise — vse to skupaj je tvorilo obroč, ki je dušil ljudstvo, navajeno prvotne svobode. Kaj je bilo na tem, da Mongol ni natikal na kol in deval iz kože, kakor nekoč knez, in se je zadovoljeval s tem, da je odsekal glavo in zažgal vas, če pa je takoj za njim prišel »daroga« z brezbriznim, nepremičnim obrazom in z zavitkom papirja v roki prvič, odkar je obstajala sveta Rusija, postavil »jamen« ali urad, kanclijo. Popis prebivalstva, ki se je večkrat ponovil zaradi natančnosti, se je nedvomno zdel podoben prodajanju duš hudiču v večno pogubljenje. Zapisovanje voz, naselbin, konj (celo nedolžni živini niso prizanesli, vsaka ima na zadku hudičevo znamenje! — je pokazal voznik s palico, in oba z Ivanom sta se hitro pokrižala) — poizvedovanje, koliko platna nabelijo dekleta, koliko konoplje so nasejali — iztirjevanje davkov celo od kudernikov ali čarovnikov, ki so bili dotlej nedotakljivi — vse to je spravilo ljudi v večji obup, nego če bi jih bilo polovico umorjenih.

Kijev, ki se je razprostiral ob Dnjepru, in ki ga je Subutaj pred desetimi leti opustošil, je predstavljal razvaline brez oblike. Cerkve, ki so jih pustili, čeprav so pobrali iz njih zlato, so se dvigale nad razvalinami. Veter je žvižgal skozi luknjičave oboke Zlatih Vrat. — Nekaj deset milj dalje na zapad se je »jam« ustavil, končevalo se je neizmerno carstvo Velikega Kana. Kitajski mogočnej, ki je dotlej potoval brezdelno zaviti v opijev dim in je samo na postajah dajal ukaze s svojim surovim glasom — se je sedaj spremenil v podjetnega, vljudnega trgovca, ki je skrbel za to, da se potovanje dobro izteče. Arabe so zamenjali za okovane vozove z ojesi, pri čemer so pre-

vzeli vlogo voznikov Ivan, Vasil in Protj, Namu (Kerait), Ajdar in Baru (Mongola). Mandarin se je živo zanimal za kraj, koder so se peljali, za število obdelanih polj in ljudi; vpraševal je za vse reke in brodove, obiskal je vsako mesto, se zanimal za politične in trgovske razmere. V vseh teh vprašanjih je kazal nenasitno radovednost, ki se ni niti najmanj ujemala z običajno, vzvišeno malobrižnostjo učenega čija. Gaetana, ki je dotlej potoval brezskrbno ter se ukvarjal izključno z igranjem na violi, petjem in mislimi na Beatričo, so sedaj priganjali k delu. Brez odmora je moral mladi »tolholos« (kakor ga je z vidno zaničljivim smehom imenoval mandarin) tehati sem in tja, govoriti, spraševati, prinašati novice in vesti, o katerih si je zaman lomil glavo, čemu naj komu koristijo. Kaj je bilo na primer zanimivega v ugotovitvi, koliko sena nakosi letno starešina mesta Haliča na svojih travnikih v predmestju? Še bolj čudno je bilo, da je tajnik Pen-ta-san te in tem podobne podrobnosti, ki so bile brez vsakega pomena, takoj spotoma zapisal. Odkar so prekoračili Dnjeper, delavni tajnik vobče ni spustil iz rok pergamenta in črnilnika. Umirjeno se zibaje je pomakal v tuš tanki čopiček, ki je bil nasajen na dolgem bambusu, in mojstrsko risal težavne kitajske pismenke. Z mojstrsko kretnjo in komaj dotikajoč se bele površine papirja je risal majhna tuja drevesa, ki naj bi izražala globino in obseg velikih podolskih pragozdov, ali dve ženski postavici, ki naj bi predstavljali spor med dvema hališkima knezoma, Jurijem in Vladimirom.

Jesen je zlatila gozdove Rusije in Poljske in vrišč ptic selivk je napolnjeval ozračje, kajti minilo je že leto in tri mesece, odkar je odpotoval mandarin iz Karakoruma. Sedaj so potovali počasi, ker so se zadrževali v vsakem mestu. Najprej je mandarin vedno oznanil, češ ,tukaj bo za stalno postavil

svojo trgovino, a po nekaj dneh, ko je dodobra spoznal mesto, je odpotoval dalje na zapad. Pot jih je mehko peljala po valovitem, rodovitnem kraju, ki je bil veselje in miloba za pogled. V varstvu velikih lip, v čijih dupljih so bili čebelni panji, so stale naselniške kočice, temne in mirne. V njih je prebivalo brezskrbno, gostoljubno ljudstvo prijaznega obnašanja (čeprav je pod vogelnim kamnom nove stavbe ubilo sužnja, da bi odvrnilo nesrečo) — ljudstvo, ki je častilo Gospoda Kristusa in Njegovo Najsvetejšo Mater, a obenem posipalo moko na strehe svojih koč kot daritev Veterniku ter kaznovalo človeka, ki je onečastil stari hrast, s tem, da so mu razparali trebuh. Častilo je sv. Janeza Krstnika, sv. Agripino in drevesa. Svečano je vpraševalo jablane in hruške za smrt ali rojstvo v hiši, jih oblepilo z velikonočnimi poticami ter jih vroče zaklinjalo, da bi obrodili. Kmetje, oblečeni v halje iz lanenega platna in v ovčje kožuhe, so častili gostinsko mizo, vole, golobe in štorcklje in se bali volkodlakov, vampirja in more. Popotnikom so hiteli naproti polni ljubeznive radovednosti in začudeno ogledovali konje, ki so bili mnogim neznani. Od teh poljedelcev, ki so se za stalno naselili, je vel dih varnosti, miru in veselja. Kaj jim je vendar moglo pretiti? Pridno so hranili maliče in škrate, ki so varovali imetje, ogibali so se, da ne bi pljunili v ogenj ali pa se kopali v reki pred svetim kresnim večerom. Skrbno so varovali svojo senco, da bi je ne ukradla coprnica, zakaj to bi prineslo strašno bolezen, imenovano seravost. Niso se vmešavali v knežje spore; prebivali so daleč stran od cest, sejali proso, pšenico in ječmen, belili platno in pobirali med iz drevesnih panjev. Prav tako kakor njihovi dedje in pradedje so živeli v neizmernih, globokih hostah pragozdov, skladni s prirodnimi Močmi, slaveč krščanskega Boga, solnce, mesec in vse štiri prvine, varni pred severnimi vetrovi in vsa kršnimi napadi.

IV

V istem času, ko se je karavana mandarina Čang-fu-tseja bližala od vzhodne strani, je prodiralo z zapada drugo, neprimerno večje in imenitnejše krdelelo proti rdeče in zlato žarečim poljskim pustinjam. Deset temnopoltih italijanskih baronov v bogatih plaščih in rdečih, zašiljenih čevljih je jezdilo na ponosnih konjih, zibaje se v udobnih potnih sedlih. Kratki meči so se jim svetili ob bokih. Podsedlice iz svilene mreže, ki so pokrivalo konje, so bile s konci zavihane navzgor in zadaj nad repom povezane v čop, da bi se tkanina ne zapletala v grmičevje ob potih ter se ne poškodovala. Zastava s ključi sv. Petra je vihrala nad ponosno skupino vitezov. Zadaj je debel, poten menih, ki je sedel na rejenem kljusetu, dvigal zlat križ in ga vsak trenotek prekladal iz ene roke v drugo. Za križem je na beli mulici, pokriti z živordečo odejo, obšito s srebrnimi zvončki, jezdil krasno oblečen mož samozavestnega, bistrega in strogega obraza. Njegovo Blagorodje Guglielmo del Monte, nadškof mediolanski, polnomočni legat Njegove Svetosti za slovanske dežele in obenem kolektor apostolske Stolice. Za njim rjavi, bosonogi in gologlavi bratje frančiškani; brezskrbno, preprosto in veselo so dirjali po dva na eni muli in si radovedno ogledovali kraje, v katerih niso imeli še nobenega samostana svojega reda. Dva beločrna dominikanca, ki sta jezdila zraven njih, sta tiho, brez konca in kraja molila rožni venec in nejevoljno gledala na zgovorne sivuhe. Za menihi so, obdani s služabniki, sledili na rejenih, težkih flandrijskih konjih »častni« ali »ukoreninjeni« genuanski trgovci. Paolo Bicarani, Antonio de Puteo, Simone Talentis in Guido Ricci. Z zadovoljstvom so se okoristili z legatovim

potovanjem, da bi v varstvu njegovega poslanskega ugleda brez nevarnosti potovali v slovanske kraje. Njihovi tovorni vozovi, ki so hramali za krdelom, so bili polni italijanske svile, steklenih posod, srebrnih in zlatih izdelkov, ki so jih hoteli z velikim dobičkom zamenjati za dragocene kožuhe, jantar, sužnje, zlasti pa za majhne črve, »porphyrophora polonica«, ki so se nahajali v hrastovih koreninah in so dajali nadvse dragoceno barvo, imenovano kermis ali karmazin.

Blagorodni legat Guglielmo je rad sprejel plemenite trgovce med svoje spremstvo, ker je varneje, ako jih potuje več, a tudi zato, ker nihče ni poznal nedvomno še strašno barbarskih in divjih slovanskih krajev bolje nego oni. — Nič čudnega. — Saj so Genuanci imeli v svojih rokah vso trgovino, ki je šla iz flandrijskih mest Antwerpna in Bruga skozi Poljsko dalje na vzhod. Skozi Poljsko ali Ogrsko so potovali do svojih kolonij ob Črnem morju, posebno do zlatodajne Kaffe, odkoder so zopet odvažali za barvarstvo neobhodno potrebni alun, ki se je dobival v Mali Aziji.

Razen trenutnih koristi, ki sta jih prinašala večja varnost in poznanje krajev, je pa ponosni mediolanski nadškof imel še druge vzroke, zaradi katerih je dovolil meščanom, pridružiti se njegovemu spremstvu; in prav sedaj je razmišljal o njih tako zatopljeno, da ni opazil, da jih je pokrila pragozd s hladom svojih dreves. Po kameniti poti zarasli z večletno travo, skozi šleske hoste in jase, se je bleščeče krdelo vilo kot dolga, migajoča kača. Vozovi so škripali v tišini in so s svojimi polnimi kolesi le s težavo zarezovali cestno rušino. Tiho so brneli zvončki, s katerimi je bila obšita podsedlica, pokrivajoča legatovo mezgico. Meči so rožljali. Frančiškani so peli molitve. Vitezi, ki so jezdili spredaj, so se radovedno ozirali okrog in kadar je šinila preko ceste od topota splašena svetla ali temna gozdna

žival, so glasno vpili za njo: »ho! ho!« in »sa! sa!« ter so za zabavo streljali z lokom v gozd.

Legat se je zdrnil iz zamišljenosti, pogledal okrog in ker so se njegove oči srečale s pogledom uglednega trgovca z oblekami Antonia de Puteo, mu je pomignil z roko, naj pride bliže.

Trgovec je stisnil konja s petami in prijezdil v diru.

»Vaše Blagorodje me je izvolilo poklicati?«

»Da, messer Antonio. Fra Domenico mi je pravil, da ste že večkrat napravili to pot?«

»Dvakrat, Vaše Blagorodje. Iz Bruga do Kaffe, enkrat pa posebej po poti do Kijevea...«

»Povejte mi vse, kar veste o teh krajih.«

»Ni mnogo povedati glede njih, Vaše Blagorodje... Ljudi malo, divjih zveri veliko, pragozdi kot tile, skozi katere gremo sedaj, mesta revna in lesena!«

»Lesena?« se je začudil legat.

»Lesena, tako mi Bog pomagaj! In zidovi so iz lesenih desk, obloženih z glino. Tu in tam se dobe tudi zidane hiše, a redko, in te štejejo za veliko čudo. Kraj je rodovit, vendar divji; od dneva, ko je Noetova barka obstala na vrhu gore Ararat, se tukaj gotovo ni nič izpremenilo... O trgovini in cenah nimajo pojma... Pri svetem olju, ki teče iz nosnic blaženega mučenika Apuleja! Ali bo Vaše Blagorodje verjelo? Lepo sužnjo je mogoče dobiti tukaj za dve kopici grošev, medtem ko pri nas nesramni trgovci, ki se ne boje Boga, zahtevajo za mlado dekle petdeset zlatnikov!«

Legat je namrščil goste obrvi in strogo molčal ob tej novici. Trgovina s sužnji je bila ena izmed reči, s katerimi se je Cerkev zamen, dasi vztrajno borila. Ker ga je postalo nekoliko sram svoje odkritosrčnosti, je Antonio malo pridržal konja, toda legat ga je ogovoril znova:

»Kaj veste o šleskem knezu?«

»Šleski knez,« je hitro začel trgovec, »je bistro-umen, mogočen, gospodaren, toda skop. Čeprav ima zelo svetostno ženo, ne bo Vaše Blagorodje lahko dobilo od njega denarja, katerega dolguje . . .«

Legatu so se zablisnile oči.

»Mora plačati,« je rekel trdo. »Ne odneham. Koliko let niso poljski vladarji sploh nič plačali, čeprav so teh dajatev dolžni že, odkar se je Mješko I. pismeno obvezal Ivanu XV. . . . Toda ker so zamenjali Sarmacijo s Sardinijo, se sveta stolica skoraj dve sto let ni sklicevala na svoje pravice. A tega je sedaj konec!«

»Bog daj!« je vzdihnil pobožno Antonio. »Vseeno pa to ne bo lahko . . .«

»Vsak skrbi bolj za časne stvari kot pa za zvečanje svoje duše,« je s poudarkom dejal legat. Pogledal je v hosto, ki jih je obdajala, ter dodal:

»Roparjev se tu gotovo na manjka?«

»Tega plevela je povsod zadosti, kakor bi ga sejali duhovi iz oblakov obenem z dežjem, vendarle manj nego v Nemčiji ali v Italiji . . . Kar je res, je res . . . Vendar pa bi se mogli pojaviti . . . Knez bi bil moral dati za spremstvo Vašemu Blagorodju četo vitezov, ki bi Vas varovala.«

Guglielmo del Monte se je predirajoče ozrl v govnika:

»Ali niste kdaj slišali, messer Antonio, kako je pred leti Albreht Medvedji legatu Anzemu, ki je bil poslan k njemu, plačal dolžen denar sv. Petra, sprejel od njega pobotnico in mu dal zaradi varnosti, kakor je dejal, stražo oboroženih vitezov. Na meji pa je ta straža pobila legatove slugе, pobrala denar in ga vrnila knezu, legata pa pustila brez denarja na cesti . . .«

»Pri glavi sv. Kancijana! Res je bilo tako!« je potrdil trgovec.

»Le neizkušen mladenič bi nosil denar s seboj . . .« je nadaljeval legat. »Koliko menjalnic je v Vratislavi?«

»Nobene, Vaše Blagorodje.«

»Nemogoče! . . . Ali niso tam Alifani?«

»Ne.«

»Ali Pulci?«

»Ne, Vaše Blagorodje. Naših je tam resda silno veliko, pravijo nam tam Galci ali Romani . . . Celo neka ulica v Vratislavi se imenuje p l a t e a R o m a n o r u m. Prišli smo tja prej nego Nemci, Tedeschi, ki so začeli prihajati šele za Henrikovega očeta . . . Od nas so tudi prišli prvi rudarji v Medeno Goro . . . Lorenzo Angelo jih je vodil, a n n o D o m i n i 1156. . . Bil je sorodnik mojega deda . . .«

»Pa Alifani niso tam?« mu je nepotrpežljivo segel v besedo legat.

»Ne, ni jih. Naši menjajo vedno le blago za blago, ne za denar . . .«

Nadškof se je vzravnal v sedlu in je pozorno meril trgovca:

»Messer Antonio, ali Vas kedaj obišče skrb za večno zveličanje?«

»Oh!« je vzdihnil pobožno trgovec.

»Tedaj poslušajte: sprejel sem Vas s tovariši v svoje spremstvo samo zato, da bi apostolski stolici pomagali varno dobiti denar. Za to vam v imenu Njegove Svetosti svečano obljubljam popolni odpustek vseh grehov . . .«

»Ah!« je zopet vzdihnil pobožno messer Antonio. V zadregi se je popraskal za ušesi.

»Kako vendar bi mi, ubogi ljudje, mogli pomagati?« je vprašal neodločno.

»Ne delajte se neumnega, messer Antonio,« mu je suho segel v besedo legat. »Pri meni si boste izposodili denar na menico in se zavezali, da ga boste vrnili čez eno leto apostolski stolici v Rimu . . . Medtem ga boste lahko obrnili, kakor se bo zahotelo vaši prosti volji . . .«

»Eno leto!« je zaječal trgovec. »Vaše Blagorodje,

to ni mogoče! Potujem vendar v Kaffo! Prej kot v treh letih se ne vrnem v Rim! . . .«

»Popolni odpustek in zagotovilo večnega zveličanja,« je ponovil počasi legat.

»Pomenim se s tovariši . . .« je pristal vdano Antonio de Puteo; »treba bo kako urediti to reč.«

»Bog povrni, moj sin!«

Molče sta jezdila dalje. Messer Antonio je pretehtaval dobre in slabe strani nepričakovane ponudbe, in ko je v svoji bistrourni glavi spoznal, da dobre pretehtavajo, povrhu pa ostane še popolni odpustek, se je umiril in postal dobre volje. Legat se je oziral naokrog.

»Zares,« je pripomnil, »od stvarjenja sveta se tukaj ni nič izpremenilo.«

Oba sta gledala okrog po rdečih hrastovih gozdovih, po gostih jelovinah, temnih kakor prepadi, po katerih so križem tekli zaviti potoki, podobni trakovom. Ponosni kakor ljudje so rastli v krajih, ki so bili obljudeni že zdavnaj in ki so stali na čelu vsega krščanstva.

»Divjina . . .« je rekel prizanesljivo nadškof.

»Strašna divjina,« je pritrdil zaničljivo genuanski trgovec.

Pač zelo bi se začudila oba blagorodna gospoda, če bi slišala, da je v teh pragozih, ki so bili zanju novost, hrumelo bogato in pisano življenje prav tako zgodaj kakor v Italiji, in baje prej kakor v frankovskih deželah. V tišino teh gozdov je prišel nekoč neznani šum, umerjeni topot železnih stopinj rimskih legij, ki so korakale skozi šleske zemlje na Zapad. Po široki rimski cesti, izsekani skozi pragozdove in označeni s kamenitimi orli, so potovale številne karavane trgovcev iz Fenicije, Male Azije in Rima, ki so šle iz lugijskega mesta Karrodunuma proti soteski Jablonkovski, kjer prebivajo sedaj divji istebnianski gorjanci. Ko pa je po nekaj stoletjih kamenite orle zarasel mah in ples-

noba in se je svetovno rimsko cesarstvo razsulo kakor preperel strop, so prvotni prebivavci, plavolasi Šlezijci, postali sami gospodarji svoje zemlje.

Pot se je vzpenjala navzgor, nagrbljena od drevesnih korenin, ki so se vleklo preko ceste, podobne lestvenicam, na katerih so zamolklo bobneč ropotala kolesa voz. Ko so prišli na vrh, so konji spredaj jahajočih vitezov nastavili ušesa: nasproti je naglo drevila četa jezdecev. Legatovo spremstvo se je ustavilo. Vitezi so si z dlanmi zaslanjali oči, da bi boljše videli. Vozovi so hitro zavozili skupaj, tako da sta stala po dva v eni vrsti; kajti nikoli ne veš, kdo se bliža — prijatelj ali sovražnik.

Toda staremu Lorenzu, gospodarju na Monte Rosso, se je razveselil obraz.

»Piastovska zastava vihra nad njimi! Gotovo nas gredo pozdravljat.«

»Sprejmimo jih torej spodobno,« je rekel legat.

Stopili so v polkrog, nadškof med viteze, menihi in trgovci zadaj. Oče Paschalis je sopeč držal težki, bleščeči se križ pred legatom. Ključi sv. Petra so rožljali na vrhu in se zlato lesketali.

Bližajoči se so pospešili korak. Spredaj, pod zastavo z belim orlom gospodov Piastov, sta šla dva bogato oblečena viteza, Otto von Reinbaben, z znamenjem Črnega Jelena, in Jarah, Klimov sin, s primkom Zambora in z znamenjem Rogala. Vsakemu je sledilo devet mož istega rodu, stricev ali bratov, ki so nosili svoje zastave tik za knežjo. Hitro so prijezdili do spremstva in razjahali konje v znamenje velikega spoštovanja in krščanske ponižnosti.

Med rožljanjem mečev in hrskanjem stremen so stopili s konj tudi italijanski gospodje, ker niso hoteli zaostajati v dobrem vedenju. Vitez Otto von Reinbaben je stopil iz vrste naprej in v imenu Henrika Bradatega, Boleslavovega sina, »kneza Šlezije in vse Poljske«, najmogočnejšega slovanskega vladarja pozdravil v nemškem jeziku Blagorodnega Gosta. Nad-

škof Guglielmo del Monte je odgovoril na pozdrav tako na dolgo in učeno, da so očetu Paschalisu, ki je oberoč držal visoki križ, od utrujenosti roke čisto otrpnile.

»Rekli so nam,« je končal legat, »da se govori tukaj barbarski jezik; zato nas tem bolj veseli, da nas pozdravlja tako lepa, vsakomur razumljiva beseda.«

»V nerazumljivem slovanskem jeziku govore samo sužnji in zarobljeni kmetje,« je odgovoril vitez.

Jarah, ki je stal poleg njega, ga je pogledal sovražno in odprl usta, da bi nekaj rekel — a jih je zopet zaprl, ne da bi bil izpregovoril le besedo. Grizel si je konopne mustače in se umaknil na kraj ceste. Nikomur ni bilo mar njegovega zamračenega obraza, kajti vitezi so znova zasedli konje in obe trumi sta sedaj skupno nadaljevali pot. Oče Paschalis je olajšan povesil križ. Vitez Otto, ki je jezdil ob legatovi strani, je odgovarjal stvarno na njegova ostra vprašanja. Francišskani so znova nadaljevali prekinjene molitve, prav tako dominikanca svoj rožni venec.

A ker je bilo že poldan in je slehernega mučil glad, bela mulica pa se je utrujena enkrat, dvakrat spotaknila — je nadškof pristal na baronov predlog, češ, da se je treba nekje ustaviti in se odpočiti. Potujejo vendar že prav od svita!

»Morda bi tukaj?« je rekel in pokazal na prostrano gozdno trato nedaleč od ceste.

»Bog obvaruj!« je ugovarjal živo Otto von Reinbaben. »Komaj četrto ure odtod je ostaja. Tja zavijemo, če dovoli Vaše Blagorodje. Tukaj na tej trati bi mogel obedovati brez škode samo pogan.«

»Zakaj to?«

»Tam je vodnjak, ki mu pravijo ‚peklenška vrata,‘« je pojasnil vitez in se pokrižal; »izkopale so ga bile coprnice, da bi peklenščki imeli tod svoj izhod na svet. Šele rajniki knez je nedaleč odtodle postavil cerkev in od takrat jih ni več. Vodnjak pa je ostal.

V njem biva povodni mož in še zmeraj je nevarno, približati se mu.«

»Ogledali si bomo to čudo s pomočjo Gospoda Kristusa,« je rekel nadškof. Zdelo se mu je prav, ako v tem tujem kraju pokaže moč in pogum Cerkve nasproti hudobnim duhovom.

Brat Hiacint, frančiškan, je pravkar prihajal od voz, noseč posodo z blagoslovljeno vodo. Zavili so v gozd proti trati. Trgovci so ostali previdno na cesti.

Vitezi in menihi, ki so šli za nadškofom, so se ozirali zdaj jezno na trgovce, zdaj nemirno in radovedno na legata, čigar obraz je bil strog in zaprt kakor vedno in ni obetal nič dobrega zlodjevi zalegi.

Podolgasta kotlina se je nagibala proti sredini, kakor bi se bila pogreznila. Drevje po bregovih je bilo pritlikovo. Po sredi ni raslo sploh nič več razen zelišča in trave.

»Tam,« je pokazal vitez Otto in se zopet večkrat pokržižal.

Najpogumnejši so skočili s konj, med njimi je bil prvi legat. Na tleh so se valjala nekakšna prastara polena, ki so bila že zdavnaj zogljenela. Sredi med njimi je temnela brezdanja odprtina, črna kakor srce noči. Legat je napravil nad njo križ in prisluhnil.

Nobenega glasu ni bilo slišati . . .

»Posvetite z borovo baklo,« je rekel v svoji radovednosti.

Brat Hiacint je hitel, kolikor je mogel, nazaj k vozovom. Oče Paschalis se je v strahu prestopal z ene noge na drugo in se zaslanjal s križem, pritiskajoč v njem shranjene relikvije na čelo. Brat Hiacint se je vrnil. Prižgali so baklo, pritrjeno na dolgo leščevko. Ko se nihče ni upal priti preblizu, je nadškof sam nepotrpežljivo zagrabil baklo, se sklonil nad prepadom in z motnim, dimečim se plamenčkom osvetljeval njegove stene. Bile so črne, steklenaste in so se rušile v gladke kepe, podobne stopnicam vodečim v notranjščino zemlje. Nadškof je preložil baklo v

drugo roko in poškropil v globino s posvečeno vodo. Nekje spodaj je zatrepetala lena, mrtva, črna gladina vode, ki so jo zagledali šele sedaj, ko se je v njej nemirno odbil plamenček. A takoj je zopet ugasnil in umrl.

»Gotovo sega peklo prav tik pod vrh in tako je zogljenilo zemljo,« je tiho šepetajoč razložil vitez Otto. »Kajti to je pravo oglje, Vaše Blagorodje, kadi se kakor saje in če ga vržeš na ogenj, gori in razširja smrad okoli sebe . . .«

»Peklenški se očitno ne brigajo več za ta rov, ker ga je zalila voda,« je pripomnil brat Gaudentij.

»Voda satanu ne škoduje.«

»A zvonovi; pravijo, da je v bližini cerkev.«

»Ali se tu še prikazujejo hudiči?« je vprašal legat.

»Samo ponoči, Vaše Blagorodje. Ponoči! Dogaja se, da duhovnik ponoči naskrivaj pozvoni in tedaj topotajo po travniku, skačejo v vodnjak in pljuskajo kakor žabe. Po solnčnem zahodu se noben človek ne upa tod mimo.«

»Sveti mučenik Marcijan, brani nas!«

Še enkrat so pogledali vanj, kakor bi bili uročeni od strahotne skrivnosti zemlje, od groze prekletega sveta.

»V tak vodnjak se je pobožno upal iti edinole sveti Patrik, da bi ljudem oznanil, kako je spodaj,« je rekel tiho legat. Njegov glas je razodeval obenem občudovanje in ljubosumje. Ko pa je videl dvomeče obraze, je pristavil:

»Še več! Bil je v vicah in v peklju. Vse je videl in opisal. Vsak kristjan bi lahko to storil, moral bi imeti samo tak svet pogum in čisto dušo . . .«

Njegov trdi zapovedljivi obraz se je omehčal in dobil ponižne, žalostne poteze.

Nenadoma je v mrtvaškotihi temi nekaj zabobnelo, kakor bi oznanjalo nesrečo, in mrtva voda se je

napela, se zablesketala in udarila z vso močjo ob oklepajoče jo stene rova.

»Povodni mož!« je zakričal prestrašeno brat Hiacint. »Vidi se! Vidi se! Vaše Blagorodje! Za Boga!«

»Spreminja se v raco! Ven pride!« je vreščal tenko oče Paschalis.

Kar se da hitro se je udaril s križem po glavi in se pognal navprek v beg. Polovica vitezov za njim. Nadškof je vzel posodo s posvečeno vodo iz kot trepetlika se tresočih rok brata Gaudentija in izlil ostanek vode v vodnjak. Nato je še enkrat pogledal z neustrašenim pogledom v globino in šel brez naglice k svoji mezgici. Vitezi in menihi so zajahali svoje živali tako hitro, kakor bi jim že vse zle moči sedele na tilniku.

»Čudno, kako blizu zemlje je prej prišlo peklo,« je pripovedoval s stisnjenim glasom Otto von Reinbaben, ko so odrinili. »Na Šleskem imamo nekaj mest, kjer najdeš, če koplješ samo nekaj pedi globoko, vse zogljenelo kakor tukaj.«

»Vaš knez potrebuje veliko nebeškega blagoslova in varstva, ko je v takem sosedstvu s satanom,« je odvrnil legat. In ker se je že zopet popolnoma obvladal, je vneto nadaljeval:

»Vaš knez bi si moral pridobiti zaslug za sveto apostolsko stolico in izpolniti vse njene upravičene zahteve!«

»Povodni mož bi nas bil vse podavil, kljub molitvam in ugledu Njegovega Blagorodja,« je zadaj zbranim okrog sebe pripovedoval brat Hiacint; »ampak jaz sem pritrdil baklo na leščevko in zato ni mogel skočiti ven.«

»Da, da, znano je, da je leščevka hudiču strašno neprijazna...« je potrdil brat Servacij, frančiškan, sedeč s Hiacintom skupaj na isti muli.

Krčma, pred katero se je legatovo spremstvo ustavilo za daljši odmor, je bila velik skedenj, zbit iz neobtesanih desak in čudno zgrajen v obliki osmerokotnika. Nad njim se je dvigala streha podobna obo-ku, oziroma kupoli; bila je iz omlajenih brun, ki so bila vedno krajša in so s konci ležala drugo na drugem, tako da so risala v temi številne, vedno manjše osmerokote, prav do ozke odprtine na vrhu, skozi katero je uhajal dim. Od zunaj je bila visoka strešna kopica pokrita s posušenim ločjem, pritrjenim z velikimi kamni. Oken ni imela ta stavba nobenih. Velika vrata, ki so bila nasajena na podboje iz brinovega lesa, so strašno in vsiljivo zaškripala, če jih je kdo odprl. V eni polovici stavbe so imeli konje, v drugi so na skrbno uglajenih ilovnatih tleh stale klopi in mize, naslonjene na koze, zabite v tla. Na sredi pa je širok ilovnat pas, na katerem je vedno gorel ogenj, delil za goste določeni lepši predel od hleva.

Krčmo je upravljal duhovnik, domači plebanus, imenovan Pjetrk, sin Jarostov. Tik za njo se je razprostiralo njegovo polje, ki je bilo pridno obdelano. Na več krajih so bili v zemljo zataknjeni koli, na katerih je visela rdeča cunjia ali slamnata čeča, ki naj bi obrnila nase pogled tujca, če bi šel mimo po cesti; saj je znano, da je škodljiv samo prvi pogled. Plebanus sam pa je bil po poklicu čebelar, dober in preprost človek. Razumel ni niti besedice latinski, a je vendar bral sveto mašo zbrano, pobožno in v strahu božjem. Ni dvomil, da neznane, težavne besede s svojo močjo zarote in prikličejo Boga, in kadar se je priklonil pred oltarjem, je zaprl oči, da bi Ga ne uzrl. Ko pa je nato dvignil kelih kvišku, ga je navdalo veselo strmenje s ponosom in pogumom. Saj je bil on,

Pjetrk, tisti, ki je s ščitom božje slave varoval vaše domove pred hudobnimi duhovi, ki so se kotili v vodnjaku na gozdni trati, pred vampirji, pred vilami oblakinjami in gozdnimi vilami, pred vsemi zlemi močmi na zemlji, pod zemljo ali v vrhovih dreves. Za ljudi, ki so mu bili izročeni v varstvo, je skrbel, kolikor je mogel, in zatiral je nečistost, čarovništvo in prepire. Ker se je čutil odgovornega za njihovo zveščanje, je skrbno gledal na to, da so praznovali nedelje in da niso stopali na lastno senco ali pa na senco svojih otrok; da so znali narediti znamenje križa in da niso nikoli zaspali pod tisom, katerega hlad umori človeka. Kadar se je bližala nevihta, je trobil na velik, prastar rog, da bi pregnal točo. Čeprav je vroče ljubil krščanskega Boga, je prevzel v najboljši veri večino zapovedi in obredov nekdanjih posrednikov med bogovi in ljudstvom. Blagoslavljal je butarice, kolače in piruhe o Veliki noči ter ogenj in vodo o kresu. Pozdravljal je solnce in mesec s klicem: »Pozdravljen, mladi mesec! Na srečo in zdravje! Po Kristusu, Gospodu našem!« — Skupaj s svojimi farani je sveto veroval, da se kukavica vsako tretje leto spremeni v kanjo, kragulja in nazadnje v jastreba, da imajo čebele neumrjočo dušo, prav tako kakor ljudje. Ker pa je bil mil in dobrosrčen, ni odobral le stare pravne navade, s katero so tatu, ki je delal škodo čebelam in so ga pri tem zasačili, izrezali popek, a njega samega tako dolgo vodili okoli panja, dokler ni stopil na svoj lastni izpadli drob.

Pjetrk je bil ravno na njivi, ki jo je branal s posušenim smrekovim vršičem. Ko je začul zvončke, topot številnih kopit in žvenketanje ostrog, je opustil delo in hitel, kolikor je mogel hitro, pred krčmo. Za njim sta tekla dva hlapca, kosmata kakor medveda, iz notranjščine krčme pa sta prišla frančiškanski brat, ki je bil ves razcapan, shujšan in oguljen — in stari »romar nadomestnik« ali »furgengar«, peregrinant z

imenom Placidus v togem, s školjkami našitem plašču, in velikem, ploščatem klobuku. Vsi so obstali pred krčmo in s široko odprtimi usti strmeli v bližajoče se jezdece. Ko je zagledal frančiškane, je brat Julianus veselo tlesknil z rokami in brez ozira na imenitnike okoli sebe planil k njim.

»*Fratres minores?*« je vprašal tresoč se od sreče.

»*Minores minorum, jocularis Dei*« je odgovoril brat Hiacint in skočil z mule. Nato sta si planila v objem, se med smehom stiskala in poljubljala kakor brata, ki se po dolgi ločitvi zopet vidita.

Hrupno in glasno so vitezi stopili v skedenj. Kot bi trenil, so služabniki potegnili iz cule preprogo in pogrneli z njo klop za legata. Trgovci so si poiskali ugoden prostor pred krčmo v bližini voz. Placidus, romar, je sedel na klopi v kotu nasproti legata z mirnim dostojanstvom človeka, ki je bil že trikrat v Sveti deželi, sedaj pa potuje tja četrtič in to ne kot nadomestnik katerega si bodi gospodka, marveč kot nadomestnik blagorodnega renskega dvornega grofa, ki se je bil zaobljubil na to romanje, da bi zadostil za umor svoje žene. Čudaški, s školjkami in lupinaricami našiti plašč je zaklinkal pri vsaki nadomestnikovi kretnji. Na prsih je nosil relikvijo, ki mu je zagotovila splošno spoštovanje in čast. Pleban Pjotr se je sukal med klopni goreč od uslužnosti. S palico je snemal suho meso, ki je viselo pod streho, ter metal na ogenj najbolj smolnate veje. Legat je z nejevoljo gledal njegovo glavo, na kateri se je svetila okrogla tonzura.

»Koderkoli greš, povsod vidiš to grdo navado, da se duhovniki bavijo s krčmarstvom,« je izpregovoril ostro. A ko pleban ni razumel in je začudeno pogledal vanj s svojimi kakor plavice modrimi očmi, je pomignil vitezu Ottonu, naj mu prevede te besede.

Zmedeni in zardeli duhovnik je neodločno

jecljal, češ, da je po navadi žena v krčmi. On sam da ima dosti opravka s čebelami in duhovniško službo.

»Ženo imate?« je vprašal kratko nadškof.

Plebanu se je razvedril obraz in pozabil je na svojo zmedenost. Kako?! Ima jo, dobro, delavno ženo, Navojka ji je ime . . . Ima tudi petero sinov . . . živi dečki, da takih ne najdeš v vsem okraju. Trije se uče »za gospoda« in že strežejo pri sveti maši . . .

»Ali ne veste, da je bil v Rimu izdan edikt, da duhovniki ne smejo imeti žen?« je vprašal suho legat.

Pleban je gledal debelo in ni razumel — čeprav so mu prevedli.

»Duhovnikom ni dovoljeno ženiti se,« je ponovil trdo legat; »kakor menihi morajo živeti. Tako je določil Sveti Oče.«

Pietrek Jarostov je stal ves omamljen, mežikal in si ni znal pomagati.

»A kaj naj store tisti, ki imajo žene?« se je drznil plaho vprašati.

»Naj jih spode. Otroci, ki so bili spočeti pred prejemom papeževe bule, se bodo šteli za zakonske, poznejši za nezakonske.«

Lomeč roke in popolnoma trd od groze je stal pleban pred legatom in gledal vanj s tako prosečim, ponižnim in obupnim obrazom, da se je nadškof silovito razjezil:

»Kaj vendar tako zijaš, da kar stresa človeka!«

Tedaj se je ubogi človek prestrašeno obrnil proč in stregel kot prej imenitnim gostom. A vse mu je letelo iz rok, da so se vitezi glasno norčevali, ko je izvrča razlival pivo po mizi, namesto, da bi ga točil v čaše. Srce mu je bilo nemirno. — Spoditi Navojko, dobro, močno tovarišico?! Kakor menih prebivati sredi puštinje, brez otrok in žene? Zakaj? Kaj je zagrešil?! In prišlo mu je na misel, da veliki, mogočni Bog, katerega je vsako nedeljo povzdigoval v kelihu, ne bo dopustil tolikšne krivice. Pomiril se je nekoliko in sklenil, da bo pri prvi ugodni priložnosti pohitel k

škofu po svèt in pojasnilo. Medtem pa je nezaupno pogledoval na tujca, neznansko mogočnega in očitno strogega gospoda, ki je prinesel s seboj tako prekleto vest. Toda legat, ki je imel opravka z nečim drugim, ni njemu posvečal niti najmanjše pozornosti več. Blizu ognja so skupaj na tleh sedeli frančiškani in dominikanci, ki so pazljivo poslušali. Bedni brat Julianus jim je nekaj živo pripovedoval, mahal z rokami, obračal glavo ter strahoma pogledoval okrog sebe. Legat je slišal odlomke razgovora, ki se je vršil v italijanskem jeziku, in je postal radoveden. Z roko je pomignil govorniku:

»Pridi bliže, frate!«

Krčevito se zvijaje in boječe skubeč s tenkimi prsti razcefrani rob temnorjavega plašča, se je približal brat Julianus. V njegovih ptičjih očeh je bil vkoreninjen večni strah. Brezbarvne zenice so begale nemirno okoli kakor ujete miške, švigale po okolici in se splašene umikale nazaj pod veke.

»Kaj si tam pripovedoval bratom?«

Menih ga je brezmiselno pogledal in molčal.

»Brat Julianus je bil v Kijevu,« je pristopivši pojasnil brat Gaudentij. »Strašne stvari pripoveduje, da se nam vsem smili...«

»V Kijevu?« se je zamislil nadškof. »Spominjam se: krščansko rusko mesto, ki so ga porušili Mongoli?«

»Mongoli, Vaše Blag...«

Umolknil je, kajti brat Julianus je zacvilil, zatulil z nečloveškim jokom in se stresel glasno ječé.

»Porušili so ga!« je ponovil. »Vse porušijo, more! mučijo! Antikristi so! Mogočni, premogočni sata-ni! Nihče jih ne zadrži! Nihče!«

Znižal je glas in ihtel pretresljivo.

»Tudi semkaj pridejo! Krščanstvo uničijo!!! Nikogar ne bodo pustili živega! Deset let sem bežal pred njimi in se skrival po gozdovih... Oni pa gredo hitro, hitreje od mene... Gotovo so že blizu...

Morda so že tukaj!« je nenadoma zarjul pretresljivo in planil pod klop.

»Na pravega ste naleteli, da vam pripoveduje, a vi ga poslušate,« je zamrmral nadškof.

Brat Gaudentij je privlekel blazneža izpod klopi.

»Brat Julijan,« je rekel nežno, »grešiš s takim govorjenjem. Mongole zadrži, ako bo Njegova volja, Kristus naš Gospod . . .«

Menih je mežikal z očmi in mrščil čelo od napa.

»Ne!« je zakričal. »Ne zadrži jih! In veš li, zakaj ne? Zato ker nas Kristus Gospod sovraži . . . Sovraži svojo Cerkev . . . In Mongoli bodo prišli! bodo prišli, prišli! . . .«

Legat je sočutno zmignil z rameni, vstal in zevaje odšel pred krčmo. Trgovci so dremali. Sluge so pridno strgali kotlič. Konji so hrustaje grizli seno in rožljali z malimi verižicami. Šleski vitez Jarah, sin Klimov s priimkom Zambora, je sedel sam samcat kraj stene in temno gledal v gozd. Ko je zagledal Njegovo Blagorodje, je vstal.

»Hude pustinje so tu,« se je obrnil k njemu legat po nemško.

»Da.«

»Pravijo, da je tu mnogo roparjev. Kako se bomo vrnili z denarjem, ako nam ga bo knez — o tem ne dvomim — izplačal? . . . Strašno! . . .«

»Knez, moj gospod, bo dal spremstvo.«

Legat se je nemirno zganil.

»V Nemčiji se je nekoč pripetil,« je rekel z nejevoljo, »neverjeten dogodek, da so vitezi, dodeljeni zaradi varnosti, sami ugrabili zaklad kakor roparji . . .«

Jarahu se je skrčil obraz, kakor da psuje:

»Morda imajo take navade Nemci, mi ne . . .«

Sam pri sebi je mrmral nevljudne in jezne besede, toda legat se je brž razvedril, zakaj bil je do-

ber poznavavec človeških duš in tako je spoznal, da je vitezovo ogorčenje upravičeno.

A Jarah se je razvnel in pozabivši na svojo običajno malobesednost je rekel:

»Nemci . . . pa mož-beseda! Njim ni mar njihove časti . . . A tukaj je poljski, šleski kraj, popolnoma različen od nemškega . . .«

Pogledal je sovražno proti skednju, odkoder je odmeval hrup razgovarjajočih se vitezov in donel bobneč smeh Ottona von Reinabena; nato je nadaljeval s poudarkom:

»Drugačen rod so Nemci, drugačen Šlezijci. Razlikujejo se med seboj kakor voda in ogenj . . .«

»Tako?« je rekel legat raztreseno. »Zakaj potem vaš knez apostolski stolici piše po nemško?«

Vitez se je vzravnal v ramenih.

»Sam Bog si ga vedi, čemu!« je zamrmral jezno sam zase, zakaj legat se je bil vrnil v izbo.

Na pragu ga je zadel žalostni, obupni pogled plebana Pjetrka. Nadškof Guglielmo del Monte je sédel na klop, pokrito s preprogami, se s hrbtom naslonil na izbočena bruna in se globoko zamislil . . . Da, nedvomno, odločba Svetega Očeta je bila pravilna, nadvse pravilna. Ni vzroka, da bi se oziral na tožbe tega prostaka. Duhovniki brez žen bodo duhovno višji in svobodnejši. Redovni bratje so že zdavnaj opominjali k temu. Zakon je *l e p r a m o r a l i s*, potrebno zlo, in božji služabniki morajo biti prosti te preveč pozemeljske skrbi, kakor priporoča sv. Bernard.

Pomiril se je popolnoma in prepričan, da ima prav, je s trdim zapovedujočim pogledom zaničljivo odbil zaupen, ponižen in vdan plebanusov pogled. Sam se ni veselil življenja pa se je čudil, da se zdi ljudem tako pomembno. V mladosti je sicer vroče želel postati popoln in svet in je z odkritosrčno radostjo ponavljal besede Inocenca III.: »Umiramo, dokler živimo, in živeti začnemo šele — kadar umremo!« A življenje ga je oddaljilo od teh sanj. Preveč

skrbi je težilo njegovo blagorodno glavo kolektora apostolske stolice, da bi se mogel svobodno vdajati mislim na zveličanje duše. Ah, težko je! Kristus naš Gospod je dal sv. Petru dva ključa. Nedvomno je razumel to tako, da eden pripada nebeškemu, a drugi zemeljskemu kraljestvu. Treba je skrbeti za obe. Od vseh strani napadajo Cerkev sovražniki: cesar, krivoverci, begardi, humilijati . . . Zato je treba prej nego na vse drugo krepko misliti na zemeljsko oblast.

»A jaz vam pravim, da pridejo, pridejo, če le hočejo!« je na nasprotnem koncu krčme zacvilil brat Julianus tako presunljivo, da je nadškofa pretreslo. »Pridejo, zakaj Kristus sovraži svojo Cerkev! Pridejo! pridejo! pridejo! . . .«

VI

Brod na Odri je bil prenapolnjen z ljudmi in vozi in bi bil moral pravkar odriniti od brega. Polnagi brodniki so že uprli silne žrdi v obrežno blato, močno, da se jim je na zarjavelih hrbtih zarisala hrbtenica v podobi koralnega niza, kar je pridirjal z višine zapoznel jezdec in zaklical:

»Postojte! postojte no!«

Popustili so naporno delo in samo še grebli z žrdmi po vodi sem in tja, da se brod ne bi preobrnil. Jarah, Klimov sin, je s svojim slugo jezdil doli po vzpetini. Na obrežju je skočil s konja in ga peljal varno na bruna, med katerimi je šumela voda.

»Lahko veslate,« je zaklical brodnikom in dal vajeti slugi.

Brod se je lahko zganil, se zazibal in zaplaval na sredo reke. Voda se je hitro, umirjeno zaganjala ob strani brodu. Jarah je pogledal okoli sebe in obraz se mu je razjasnil. Nedaleč od njega je na robu ladje sedel Konrad, prvorojeni sin Henrika Bradatega, ter zamišljeno gledal v bodre valove. Bil je širokopleč mož v najlepših letih z mračnim, dasi čudnim obrazom. Nosil je dolge brke in na visoko ostriženi glavi zavit čop las. To navado so imeli v domu knezov Piastov in sicer v spomin na Kazimira Mieškovca, imenovanega Obnovitelj, ki je postal menih v nekem nemškem samostanu in bil tam ostrižen. Ta spomin, a obenem pripadnost h knežjemu rodu je razodevala tudi bela, volnena rutica, zavezana okoli vratu. In zares so samo ta ostriženi tilnik, zavezana ruta in kratak meč za lepo z medjo okovanim pasom izdajali knežje dostojanstvo, zakaj sicer je nosil princ navadno, dasi bogato obleko.

Jarah je izročil konja slugi in se med vozovi preril do sedečega.

»Pozdravljeni v Jezusu Kristusu, našem Gospodu!«

»Pozdravljeni, Jarah,« je odvrnil kratko knez.

Molče sta sedla drug poleg drugega. Oba sta bila enako vesela, da se vidita, toda nobeden ni bil preveč zgovoren.

Kljub prizadevanju brodnikov se je brod, gnan od toka, obračal sem in tja. Rečni bregovi so se zdaj približali, zdaj spet oddaljili. Zapuščena gnezda obrežnic, ki so bila podobna praznemu satovju, so temnela na podbrežju, ki se je pokazalo ob ostrih zagonih vode. Korenine kvišku se vijočih dreves so močile v reki svoje dolge kite, zapleteno ščavje naplavin, žil in gozdnega dračja, in lesene trebušaste zasidrane bečve so plavale in kazale mesta, kjer so bile nastavljene ribiške mreže.

»Ali je legat prišel?« je vprašal nenadoma knez.

»Da.«

»Kje se je nastanil?«

»V škofovem dvorcu. Jutri bodo gospod knez govorili z njim . . .«

»Je z njim mnogo ljudi?«

»Mnogo. Trgovci in plemiči.«

»Kam potujete?«

»K vojdu¹ Spicimiru na zaroko.«

»Tudi jaz; potovala bova skupaj.«

Jarah je odprl usta in strmel začudeno.

»Kaj se čudite kakor sraka?«

»Ali ne boste jutri na gradu?«

»Ne.«

Jarah je umolknil in gledal brezbrizno v vodo; s tem je hotel pokazati, da ni njegova stvar, vmešavati

¹ Vojd, nemško Voigt (lat. advocatus) = župan in sodnik po nemškem pravu.

se v te zadeve, čez trenotek pa je vendar dejal previdno:

»Gospod knez gotovo ne bodo veseli . . .«

»Henrik bo pri njih, in to zadostuje . . .«

»Vi ste starejši . . .«

Konrad je skomignil z rameni in spet sta oba molčala dober trenotek in se malomarno razgledovala po brodu. Ljudi je bilo na njem veliko, domalega trideset. Pri majhnih, lesenih vozičkih, kateri so imeli oje privezane z ličjem naravnost k osi in v katere so bile vprežene krave — so stali nadodranski kmetje, Šlezijci. Nosili so platneno vrhnjo obleko, ovčje kučme in imeli miren, prijazen pogled. Ob strani so sedeli tiho, sključeno, v raztrganih kožuhih, obrnjenih z dlako navzven — največji reveži teh gozdov in vasi: nabiravci črvov z zgrčenimi, otrdelimi prsti in nabiravci mane z velikimi rešeti na hrbtu.

Za to potrpežljivo gručo sta v širini zavzemala ves srednji prostor na brodu dva tuja voza, vprežena s konji, z okovanimi ojnicami, polna vrčev, loncev, desak in vsakršne domače robe. Nekaj krav je stalo poleg, obdanih z ljudmi, ki so se razgovarjali. Po dobro se jim prilegajočih dolgih plaščih z oglavnico in po koničastih, ozkih čepicah je bilo lahko spoznati, da so to Nemci, naseljenci, katere je knez poklical v deželo. Glasno so žlobudrali med seboj in gledali s svojimi izbočenimi, bledimi očmi po reki, na kateri je pravkar zahajajoče solnce risalo svoj zlati most.

Knez Konrad se je ozrl nanje in zamrmral nekaj nerazumljivega predse, nakar je Jarah odvrnil s podobnim mrmranjem. Njune misli so se srečale. Razumela sta se imenitno.

»Novi?«

»Očividno novi. Naj jih zemlja pogoltne!«

»Za večno . . .«

Voda je šumela enakomerno tik pod njunimi nogami.

»Človek beži z gradu, da ne bi slišal nemškega

jezika, a zdi se, da ni mogoče nikamor ubežati pred njim.«

»Ej, gotovo jih je že več nego nas!«

Brod je zadel ob bruno na obrežju, se odbil, zazibal. Knezov konj se je splašeno umaknil nazaj in potegnil oprodo za seboj. A že so brodniki skočili na obrežje in ovijali tanke verižice okoli klinov, štrlečih iz blata. Knez in Jarah sta zajahala konje in skupno z oprodama izginila v gozdu. Drugi so prišli na suho le s težavo; z občudovanjem so gledali za junaki. Oni sami pa so morali do jutra polegati na obrežju, kjer so kurili suh ogenj, zataknivši leščevke na vseh štirih vogalih. Ob solnčnem zahodu iti v gozd?! To bi storil samo tisti, ki bi prostovoljno iskal svoje nesreče! . . .

Oba viteza sta jahala počasi po stezi, narejeni skozi goščo, katero je bilo mogoče spoznati po sledovih kopit na mehkih tleh. Vlažni, težki gozdni duh in večerna sopara jima je prihajala nasproti in ju pokrila. Kakor rešeto veliki listi z debelimi dudlami namesto stebel so segali konjem do hrbta. Mlajši od teh listov, kateri so komaj pognali iz zemlje, so štrleli iz tal zviti kakor škofova palica ali pest, stisnjena od jeze. Ker jih je bilo tukaj zelo veliko, se je knezu na bežen pogled zdelo, da gozd izteza k njemu sto in sto junaških rok.

Praprotni gozd, ki je božal jezdecema kolena, je tu spodaj verno odražal oboke in nébesa velikega gozda zgoraj. Pod krono čudovito izrezljanih listov je vladala senca, je mrgolelo drugo, prizemeljsko življenje — drobnih živalc, žuželk in gozdnih škratov. Očesu komaj vidno, je bilo — prav tako kakor to veliko nad njim — polno želje po osvajanju, iznajdljivosti in pretkanosti v obrambi trde borbe za obstanek, za biti in za razmnoževanje vsemu navkljub. V široki senci praprotni so imele izpeljane svoje ceste, duhovito organizirane v bojne oddelke, rjave mravlje, ki so hodile na daljne pohode napadat slabotnejše

črne mravlje. Šle so v strnjenih vrstah z željo, da požro jajčeca, znesena od nasprotnic, in ugrabijo ujete sladkonosne mušice in dragoceni gradbeni material. Vračale so se zmagovito, vodeč s seboj plen in ujetnike. Brezčutno in ne vedoč zanje kakor usoda so jih pomandrali konji vitezov s svojimi zmagovitimi kopiti.

V sklenjenem kolju dreves so prevladovala jelke, čeprav ni manjkalo tudi javorov, brez in jese-
nov. Srebrno so se bleščala okrogla bukova debla, od katerih se je odražal mah kakor teman obliž. Njihove veje so neslišno sipale na tla dež prekrasnih, drobnih, koralnih lističev. Mrak je že legal na gozdove in zato je bilo na bližnjih mlakah in močvirjih vse glasno od ptičjega krika, šuma potapljajočih se in čofotajočih rac in gosi, ki so od severa priletele semkaj prezimovat. Oba jezdeca sta se sklanjala konjema nizko nad grivo in sta z očmi strastnih lovcev skrbno iskala sledi, ki so bile na mehkih tleh še vidne: katera zver je puhaje in renčé šla po poti za človekom in se plazila z boječo šapo po izhojeni stezi? Kam je izginila? Kod pride k napajališču? Spogledala sta se sporazumno in priznavajoče pokimala z glavo, ko sta izmerila odtisk parklja divjega bika ali globoko razo v drevesnem lubju, kjer si je ris ostril kremplje. Izpregovorila nista niti besedice. Molčečnost to pot ni bila samo posledica njunega razpoloženja, marveč tudi ukaz trenutka: kdor bi po solnčnem zahodu v gozdu govoril ali pa še celo — Bog obvaruj — klical odmev, ta naj bo prepričan, da mu bo odgovoril ne tovariš, marveč divji mož, zlobni in nadležni demon, ki žvižgajoč skače z veje na vejo in čaka samo na to, da bi se komu obesil na vrat.

V gozdu je bila že noč, ko ju je nenadoma doseglo hripavo in močno lajanje psov. Pot se je razširila, na njej se je zasvetila mlakuža. Na obeh straneh se je svetilo gosto drevje, olubljeno, kakor visoko

seže deček; ko se drevesa posuše, jih bodo sežgali in iztrebili.

»Vojd bo prejel lepo novico,« je pripomnil Jarah, medtem ko je gledal na svetlikajoče se vrste olubljenih dreves.

»Ta si z ničimer ne beli glave, ne dela si skrbi,« je odvrnil knez.

Zdaj sta že lahko govorila brez nevarnosti. Nobenega zlega duha ni bilo v bližini. V nasprotnem primeru bi namreč psi tulili, a ne lajali.

Utrjena, visoka ograja je zaštrlela iz sence ter jima zagrabila pot. Močna ograja, ki so jo podpirali prislonjeni debeli tramovi. Medved bi ne splezal nanjo. Pa tudi ris je lahko prišel ponoči praskat, če so ga zsrbele rdeče ščetine. Zgoraj na brunih so v enakih razdaljah štrlele kvišku konjske lobanje, ki so se bele in visoke mrzlo režale ter branile vseh čarovnij.

Nasproti poti so bila močna vrata z nastreškom, odznotraj zapahnjena z dvema brunoma. Psi so besno lajali in praskali s šapami po deskah. Oproda je skočil s konja in začel trkati na vrata.

»Kdo pa je?« je zarohnel od znotraj stražar.

»Gospod in knez Konrad, sin Henrikov, in Jarah, sin Klimov, s priimkom Zambora.«

Človek je stekel, da je zabobnela zemlja, in čez trenotek sta dva moža, boreč se obenem s psi, hitro odstranila bruni, s katerima so bila zapahnjena vrata. Viteza sta zajahala na dvorišče. Bilo je polno ljudi in razsedlanih konj. Posredi je ležala cela gora zveri, ubitih mladima na srečo. Od ognja se je širil duh pečenega mesa. Že je živo prihajal nasproti gostom mladi plemič Spicimir, sin Mierzejev, vojda zaodranskega okraja, z visoko dvignjeno baklo v roki. Dolgi, mastni lasje so okaljali njegov dobrodušni obraz, ki je razodeval človeka, ki si v resnici ni rad delal skrbi z nobeno rečjo.

»Pozdravljeni, gospod, in Vi, Jarah Klimov,« je

rekel s pojočim glasom. »Vabimo vaju vljudno na kruh in sol, na sirove kolače in splošno zabavo.«

»Z veselim srcem sva prišla k vam v gosti,« sta odgovorila oba viteza.

Nato ju je peljal v hišo.

Hiša je bila obširna, zgrajena iz obrezanih drevesnih brun. Raze so bile zamašene z mahom in glino, majhna okenca brez šip zadelana z lesenimi oboknicami. Bila je tako nizka, da se je zdelo, da se visoka streha z velikanskim kapom dotika tal. Velika, nepokrita veža se je razprostirala povprek hiše. Na obeh straneh so stale lestve, ki so rabile za vhod na podstrešje, odkoder je dišalo seno.

V glavni izbi, kamor je vojvd peljal gosta, so resda piškurjeva stebelca le slabo gorela, je pa zato bogati ogenj na kaminu dajal več svetlobe. Dim se je pletel in vil pod temnim stropom in izginjal v odprtini iz suhega dračja in oblepljeni z glino, ki je vodila skozi podstrešje na streho. Miza na križnih nogah, katero so imeli za sveto ter so jo zelo spoštovali, se je bleščala v luči s svojo dobro pomito površino. Na njej je na belem prtju ležal kruh, so stali trebušasti glinasti vrči s pivom, po stari navadi okrašeni z večkrat prevezanim trakom — dalje male, lesene vedrice in usnjate skodelice, po obliki podobne košaricam, kakršne otroci poleti režejo iz lubja. Močno so dišali brinov dim, ovčji kožuhi in zelišča. Razlegal se je šum glasov pomešanih med seboj.

Čeprav bi se morala prava zaroka praznovati šele čez štiri dni, se je zbralo že nemalo gostov. Komaj pred nekaj urami so se vrnili z dvodnevnega lova in so se kar kadili od utrujenosti, lovskega veselja in zdravega, močnega potu. Ko so zagledali knežjega sina, so spoštljivo vstali s klopi. Prvi Dobrogost, Bazilijev sin, ponosen, predrzen in zavisten človek. Ker knez Bradač preteklo leto ni imenoval za točaja njegga, marveč Nemca Ludolfa — se mu od jeze razliva žolč v jetrih. Poleg njega Dzieržek, Prybyslavov sin,

vitek, visok, sklonjen naprej; ima dolg jezik, vendar pa pravijo zli ljudje, da se boji svoje žene Lubohne. Dalje molčeči Andrej, Srešev sin. Preden izpregovori kako besedo, jo najprej dvakrat obrne v ustih, spravi nazaj v grlo, nato zopet malo pomisli, in sedaj šele pove, ali pa tudi ne. A kadar izpregovori, tedaj drži trdno kot skala, da se moreš na to zanesti. Ne tako, ej, kakor na besedo Prosimira, Proševega sina. Ta veliko govori in drži vedno s tistim, ki govori najglasneje; a se dogaja, da pozabi jutri, kar je še včeraj trdil. Med njimi je še tudi Slup, Domaslavov sin, zviti lisjak. Z očmi izvoha, kje mu bo neslo več koristi; sina uči za škofa. Poleg njega mali mož Przeclav, Uniemirov sin, neznatne rasti, a krepke pesti — in še cela truma drugih dobrih vojakov. Vsi so dobro oblečeni v obleke iz flandrijskega platna ali pa v usnjate suk-njiče. Dolgi lasje padajo na toga ramena, ob pasu jim rožljajo kratki meči. Široka pleča; žilaste roke so polne vroče, rdeče krvi, ki ni vajena dolgo pre-mišljati.

Po medsebojnih pozdravih in poklonih so zopet posedli po klopeh, ponudivši častno mesto knezu. Gospodinja, pokrita z volneno ruto, je prinesla na mizo skledo mesa in kolač za goste. Skozi priprta vrata je iz temne veže gledala noter njena hčerka, Ofka, zavita skoro do oči. Z bleščečimi se očmi in snežnobelim šapljem na glavi je bila podobna vili Mokoši, ki varuje konopljo in lan. Na dekličinih zapestjih so rožljali roženi obročki, dar njenega zaročenca. Bili so lepo izgajeni, od znotraj z leščevim protjem, ovlaženim v mivki, od zunaj pa s preslico. Hihitala se je nalahno in se delala, kakor da ne gleda v smeri, kjer se je šopiril srečni in ponosni Spicimirov bodoči zet Mojko, sin Mojkov, ki se je sedaj prvič družil s starejšimi vojaki kot resen mož, ki ima svoj dom.

Rožljajoč z arabskimi in bizantinskimi novci, ki so ji na trojnih trakovih viseli na prsi, je gospodinja postavila pred goste meso, pšenični kolač, vrč piva

in praznične čaše iz cinka. Nato je pokleknila, objela kolena knezovemu sinu, šla iz sobe in skrbno zaprla vrata za seboj. Mojko Mojkov je nerad odtrgal pogled od njih in se s svojim rdečim, gladkim obrazom obrnil k sedečim. Dim se je počasi vil dalje v dolgih progah, ki so se mirno skladale v enake kolo-barje in plasti; noben glas ga ni omajal. Bujni, veseli lovski pogovori, ki so še vedno odmevali pod stropom — so utihnil. Mračna obraza novih gostov sta bila vzrok, da je zamrl vsak pogovor. Gledali so ju tiho in s pričakovanjem. Spicimir se je nemirno obračal sem in tja. Da je prišel kdo drugi, a ne bodoči gospodar Šlezije, bi ga brž opomnil, da se ne spodobi in da ni olikano priti na zaroko z žalostnim obrazom kakor na pogreb.

Knez je jedel slastno, molče. Nenadoma pa je porinil skledo proč in zaklical:

»Zopet sta prišla dva voza Nemcev . . .«

»Vemo,« je rekel Slup; »ti so novi naseljenci iz okolice Bamberga.«

»Tako so se zagrizli, da ni mogoče več strpeti!« je nadaljeval knez jezno; »kamor se obrneš, povsod naletiš na Nemca, a moj oče knez vabijo vedno nove in zopet nove . . .«

»Saj,« sta pritrdila enoglasno Dobrogost Basiljev in Slup.

Spicimir je zaklel sam pri sebi. Bil je nejevoljen. Zopet isti razgovor. Nemci so resda nadlega, naj strohne živi! ampak na zaroki si ni treba zaradi njih kvariti dobre volje. To bi moral biti dan veselja, ne pa skrbi. Vsi so jih siti do grla, gotovo, a čemu bi govorili o tem? Pa saj je tudi Konradova nenaklonjenost nasproti Nemcem že zdavnaj vsakomur dobro znana.

A Dobrogost, dvorni lovec, je zasmehljivo skrivil ustnice.

»Naj jih le kar vabijo!« je zasikal. »Gospodje! Zakaj smo dobri Šlezijci? Gotovo samo zato, da bi

nas s kožo vred slekli . . . Na gradu Nemci . . . V uradih Nemci: stolnik — Nемеc Ulrik, točaj — Nемеc Ludolf; mečenosec — Nемеc Valter . . . Povsod Nemci!»

»Povsod Nemci!« je kakor odmev ponovil Prosimir. »Ne bo minilo šestdeset let in Šlezija bo ponemčena . . .«

»Nikdar ne doživite tega!« je zarenčal Konrad in porinil skledo od sebe.

»Doživimo, ej, a ne kar tako,« je počasi, kot da meče trnek v vodo, govoril dvorni lovec in gledal kneza. »Kajti kdo bi nam mogel pomagati?«

A knez je molčal in gledal mračno v ogenj. Malobesedni Andrej, Srešev sin, je nekajkrat glasno požrl slino, zganil Adamovo jabolko in rekel pomirljivo:

»Gospod knez gotovo zato vabijo Nemce, ker so bistrumni in sposobni . . .«

»Da,« je pritrdil hitro Spicimir; »gospod knez hočejo Šlezijo napraviti lepo in bogato . . .«

»Kaj imamo mi od tega?« je bruhnal naglo Konrad. »Ljubše mi je, če ne vidim tistega bogastva in mest, a zato ne poznam Nemcev. Maček se ne razume s psom, Šlezijec ne z Nемеcem. Ni jih treba tukaj! Naj bi rajši ostalo kakor poprej . . . Vse kakor poprej! . . . Običaji prednikov so bili dobri . . .«

»Da,« je ponovil iz navade vojđ.

»Šlezijce tlačijo, da je groza,« je pripomnil Dzieršek, ki je doslej molčal. »Od kmeta jemljejo desetino za cerkev in grad, a Nемеc je sam svoj gospod, ki se šopiri in se za nikogar ne briga.«

»Komaj si ga spustil čez prag, že je njegova vsa hiša,« je pritrdil Slup Domaslavov.

»Kdo bi tu pomagal!« je dvomeče vzdihnil Jarah Klimov. »Kdo nas bo osvobodil!«

»Vsakdo bi lahko pomagal,« je zaklical navdušeno dvorni lovec. »Samo če bi se kmetje in vlodiki¹

¹ Vlodik = nižji plemič, nekako toliko kakor svobodnik.

zbrali skupaj, pa bi pregnali to kugo! Le zakaj tega ne storimo in gledamo, kako postajamo berači! . . .«

»Izženimo Nemce!« je zakričal glasno Dzierżek Przybysław, ki je imel vedno najostrejši jezik, če ni bil doma, pred ženo, kjer je bil ves krotek in ponižen.

»Izženimo Nemce!« je ponovil Prosimir, Prošev sin.

Nato so se ponovno vsi ozrli v kneza, zmedeni in užaljeni zato, ker je molčal. Vedno zmerja Nemce, in sedaj ga oni silijo, mu polagajo meč v roke, ga razvnamajo z besedami, on pa sedi in molči!

Konrad Henrikov je razumel ta pogled; pod mizo je stisnil silne pesti, da so počili prsti, in je rekel zamolklo:

»Izgnati Nemce bi bila lahka stvar; težko pa bi bilo začeti vojno . . .«

Jarah Klimov je prikimal z glavo.

»Res, očeta je treba spoštovati,« je priznal.

»Ne gre za spoštovanje očeta, marveč vlade,« je odvrnil nakratko Konrad.

Tega niso razumeli popolnoma nič, zato so gledali vanj in čakali, da jim pove in razloži, kaj je hotel reči; toda on je zopet obmolknil in v muki škrtaje spletal in razpletal prste. Tudi on je imel v žilah rdečo, vročo kri, ki ni rada dolgo premišljevala, in Nemce je sovražil huje nego kdorkoli. Sovražil jih je ponoči in podnevi, doma in na polju, sovražil jih divje, besno. Izgnati Nemce — to so bile njegove najljubše sanje izza otroških let. Očistiti Šlezijo — naj bo rajši uboga in zaostala, samo da bo sama svoja! Kaj sta mu bila pri tem mar oče in brat! Že davno ju je obtoževal, že davno je sam pri sebi sklenil vse to! Lepše prilike ne bo našel, da bi se z mladci dodobrega pogovoril o tej zadevi, sedaj pa ga je v zadnjem trenutku obšel nekak nemoški strah.

Ko je pravkar jezdil skozi gozd, je menda mora sedla nanj in mu zadržnila prsi. Strah — strah pred

tem, da prinese ogenj v hišo — mu je legel na prsi in ga tlačil.

Užaljeno in začudeno gledajo mladci zamišljenega kneza, nejevoljno se sujejo s komolci. Ničesar ne razumejo. Preprosti ljudje so, medtem ko je Bog njegove prednike že pred več ko dve sto leti postavil narodu za vladarje. Ne morejo razumeti njih vladarskega uma; zakaj se knez obotavlja?

Andrej Srešev je gledal vanj vprašujoče, majaje z glavo, in mrmral nerazumljive besede. Nazadnje je izjecljal:

»Kaj se tako trapijo, naj bi šli pa se posvetovali z vedežem . . .«

»Ni več vedeževavcev . . .« je vzdihnil knez.

»Jezdil sem k sprejemu onega legata,« je nepričakovano začel Jarah, »toda če me knez še drugič pošljejo, gagnetem prej, a ne pojdem . . . Naj pošljejo same Nemce . . . Dosti smo požrli sramote . . .«

»Kdo je jezdil z vami?«

»Otto von Reinbaben . . . tisti debeli . . . Pravi legatu: ‚Samo hlapci in tlačani govore šleski jezik . . .‘ Kar zagorelo je v meni. In rečem onemu legatu: ‚Tu smo Šlezijci, a ne Nemci . . .‘ On pa: ‚Zakaj vaš knez potem piše pisma po nemško? . . .‘«

»Prav je povedal,« je rekel vmes Konrad; »sami se ponemčujemo prostovoljno . . .«

Strašna jeza ga je popadla. S pestjo je udaril ob mizo, da so zaplesali vrči, in zakričal:

»Pri Kristusu in poganskih bogovih! Kako naj temu odpomoremo?«

»Skličimo vlodike . . .« je spodbujal dvorni lovec.

»Vprašati je treba vedeže . . .«

»Kje jih najti? . . .«

Spicimir, ki je bil ves zmešan, je hitro in neopazeno pogladil rob pri mizi in polglasno šepetal zakletev, da bi malič ali škrat, ki prebiva v mizi, ne bil užaljen zaradi knezovega jeznega vedenja.

»Ali je bilo mnogo ljudi z legatom?« je vprašal, želeč usmeriti razgovor drugam.

»Seveda ni potoval kot navaden kramar,« je zagotovil Jarah.

Čeprav je bil po naravi malobeseden, se je vendarle razživel in pripovedoval vsem, kar je videl in slišal. O tem, kako so komaj ušli pred povodnim možem, in kako je nekak norški menih v krčmi kričal, da prihajajo Mongoli pogubiti svet . . .

Vsi so se začudili. Odkar živi, še nihče ni nič slišal o Mongolih. Prišli so Jazigi, Prusi. Najstarejši so pomnili še napade Lutikov. A Mongoli? Nikjer nikoli ni bilo takega plemena.

»Saj je pa tudi bil to le obsedenec, ki je govoril same neumnosti,« je rekel Jarah in zazdehal.

Hrupno so vstali s klopi in spili še ostanke piva iz vrčev. Bilo je pozno ponoči, prvi petelini so že peli. Vsi so šli spat — ta v pregrado ali na podstrešje, oni na senik. Knezu pa zaradi skrbi ni bilo do spanja, zato je stopil ven, da pogleda h konjem.

Pri prelazu ga je dohitel Mojko, Mojkov sin.

»Počakajte, gospod!«

»Kaj hočeš?«

»Ako želite prerokovanje, je tu v gozdu eden od prejšnjih vedežev, ki ve vse . . . Pravijo, da je strašno bistroumen . . .«

»Kje?«

»Tam v gozdu, onstran močvirja . . .«

Konrad je zamišljeno obstal. V prvem trenutku se je hotel prekrižati in reči fantu, da on, sin najpobožnejše gospe, ne bo hodil po svèt k poganskemu žrecu, toda roka ni šla za mislijo, ni se dvignila, da bi naredila sveto znamenje.

»Bi mi pokazal pot?« je vprašal neodločno.

»Ojej!« je zaklical mladeč in dvignil h knezu svoj mladi, rožnati dekliški obraz. Gorel je od poželenja, da bi pokazal svojo dejavnost in svoj pogum, ki se ne boji niti ponoči jezdit skozi gozd.

»Jahajva!« se je odločil hitro knez. »Kje so konji?«

»Vaš, gospod, je v hlevu; sam vojda ga je ukazal dati tja . . .«

Tipaje sta stopila v nizki, temni hlev. Na sredi na najboljšem prostoru, kjer je bilo s klinom na žleb pribito srce prvega spomladanskega krta, da bi varovalo živino pred uroki in moro, je stal knežji konj. Konrad ga je vodil previdno iz hleva, ne da bi mu bilo mar sedla. Mojko je našel svojega konja na dvorišču. — Hlapcev nista budila, kajti knez ni želel niti najmanj, da bi grajski kaplan zvedel za namen te ježe. Pomirivši pse, ki so ga poznali, je Mojko odpeljal konje za vrata in zaprl duri. Pognala sta.

»Jezditi morava naravnost do razpotja, kjer je strela razklala hrast,« je govoril šepetaje. »Odtam se bova obrnila na levo . . .«

»Ali boš našel pot v tej temi?« je dvomil knez.

»Bom . . . Saj so zareze na drevesih . . .«

»Ali jih bova videla?«

»Mesec nama bo svetil, ko vzide.«

In že sta molče jahala v neprodirnem mraku, ki ju je obdajal tesno od vseh strani, tonila sta v temi, v srcu mračne prvine. Njune široko odprte oči niso videle ničesar razen mraku, ki se je zlepil okrog njiju. Konja sta sopla in previdno, nadvse previdno prestavljala kopita. Visoka, od rose mokra zelišča, habat in pasji bezeg, volčji koren in gadov koren so božali podplate jezdecema. Kolena so se jima boleče drgnila ob drevesna debela . . . Čez nekaj časa se je vendarle nekje nad grebenasto kupolo zelene goščave prikazal vzišli mesec. Kakor skozi sito je lil v temno globino svoj blede soj, prej spomin na luč nego svetlobo samo. V mraku, prepojenem s srebrom, je bilo mogoče razločiti črno goščavo debel. Velika podrta drevesa so mogle kvišku zapletene korenine, med katerimi so tičali kamni, ki so jih vlakna držala močno kakor kremplji in ki so bili z vso močjo izravnani iz zemlje. Kakor da

jih velikanski pračarji ponujajo potnikoma in knezu se je znova zazdelo, da mu zemlja sama ponuja svoje oborožene roke v pomoč.

Včasih se je na razpokanem, razpadajočem drevesnem lubju zasvetila bela zareza. Tedaj je Mojko s konjem zajezdil tik k drevesu in z roko preizkusil znamenje, dali razodeva gladki zasek s sekiro; nato sta jezdila molče dalje in prisluškovala strahotni gozdni tišini, v kateri je vendar brnelo tisoč glasov. Nista se ozirala nazaj, ne gledala na desno, ne — Bog obvaruj — na levo. Čeprav je bil Konrad neustrašen vitez, a Mojko pogumen, za vse pripravljen oproda, — sta jima vendarle srca bili glasno in v strahu. Bila sta sama, predana na milost in nemilost strašnim močem, ki vladajo gozd ponoči. Slišala sta jih — kako so se plazili okrog njiju, stopajoč tiho kot ris. Sova, ptič, ki oznanja smrt, je hukala v bližini: »pridi! pridi!«, kar pomeni bližnjo smrt. K sreči ji je druga odgovorila: »rodi! rodi!« in s tem uničila poprejšnjo napoved. V vrhovih dreves je nekaj šumelo, gotovo more, in oba jezdeca sta zaprla oči, v strahu, da bi jih ne zagledala. Nedaleč so prasketale suhe veje. Morda je hodil po njih merjasec, jelen, morebiti pa divji mož, duh gozdni? ...

Polna tesnobe sta zajahala na svetlo jaso, srebrno od meseca, z oblački nizko ležečih meglic, ki so vstajale iznad močvirja. Okrog dreves so — hitro, hitro, tiho, tiho — odmerjali svoje trikote in kroge netopirji, duše otrok, ki so jih zaklele coprnice. Od drugega konca jase pa se je oglašalo hrskanje in kruljenje merjascev, ki je bilo resnično in je vlivalo pogum. Trstike so neprestano šumele, kot bi ječale, in tiho drzale s svojimi listi.

»Tu v sredini je močvirje,« je izpregovoril šepetaje Mojko. »Še jelen ne pride tod mimo... Vile prebivajo v močvirnih rastlinah... Midva bova šla čisto na kraju, na desno...«

»Glejte no!« je nenadoma pokazal s tresočo se

roko male lučke, ki so migotale v dalji in so se v mesečini slabo videle. »Vile so!«

»Kaj blebečeš! Volkovom se svetijo oči!« je odvrnil tiho knez.

»Niso volkovi! Glejte vendar!«

Ena luč se je dvignila kvišku, zibaje se sem in tja, druga je ostala pri tleh.

»Vile,« je priznal knez prepričan.

»Samo ne prekrížajte se, gospod, zakaj umore naju; to je njihovo kraljestvo.«

Konja sta hodila tik ob močvirju, vendarle pa sta dospela na suho, nato v velik, redek gozd, kjer so drevesa stala daleč vsaksebi. Trava je bila tukaj nizka in je segala konjem komaj do kopit. Odpadlo listje je šelestelo pod nogami. Zdaj sta šla navkreber, sklanjajoč glave, da se ne bi zadevala ob veje, ki so bile težke od rose.

»Tu, na vrhu,« je rekel Mojko in umolknil.

Konja sta obstala.

Skozi redke, od vetrov nalomljene veje hrastov, ki so že krepko rastli, ko še tod nikjer ni bilo krščanskega križa, je v pramenih padala mesečina. Nekaj korakov pred njima se je v taki svetlobni strugi svetila velika, ploščata skala, bleščeča se kakor voda: poganski oltar. Na sredi je bil vanj izklesan črn žlebiček za odtek krvi živih daritev. Toda nalivi so že zdavnaj splaknili rjavkasto sled. Več nego sto, več nego dve sto let je minilo, odkar tu nihče več ne daruje pozabljenim bogovom. Morda naskrivaj, ponoči, kakor sedajle — če komu krščanski Bog ne da zdravila za njegove bolečine.

Konrad in Mojko sta pričela klicati.

Iz temè se je odzval glas:

»Kaj hočete?«

»Vedeževanje, ded.«

Posvetila je bakla, iz temè je stopil bradat mož, stari žrec, in prišel k njima. Nosil je raztrgano srajco iz konoplje in prav take hlače. Na glavi je imel ši-

roko povijačo iz brezovega lubja, v katero so bila vrezana čudna znamenja, in v žilasti šapi vedeževavsko palico. Tegale dedi in pradedi so nekoč spričo vsega ljudstva darovali daritve ob reki.

Pozorno ju je preletel z očmi in se sklonil pri-
sluškujoč v temò, ali ne prihaja od tam še kdo.

»Kdo si?« je vprašal nezaupno viteza.

»Konrad Henrikov.«

V očeh je starcu zaigrala radost, a jo je pre-
vidno prikriil pod vekami.

»Me ne boste izdali škofu?«

»Bedak,« se je knez jezno zadrl nanj.

»Kaj želite, gospod?«

»Ni mi potreba tvojega prerokovanja, če sam ne
veš, čemu sem tukaj.«

Starec se je globoko oddahnil.

»Zlezita s konja, bomo vedeževali.«

Peljal je viteza okrog oltarja. Pod velikanskim
tisočletnim hrastom je bila okrog njegovega mogočne-
ga debla postavljena majhna koliba, ki je sedaj že
razpadala in bila počrnela. Kadar so šli škof ali vitezi
tod mimo na lov, se je starec delal, kakor da ima tu-
kaj smolarnico.

Ko sta vstopila, je starec razpihal sveto žerjavi-
co, ki je tlela pod pepelom, in določil tresak. V
prhlavi notranjščini drevesa, v visoki hrastovi vdolbini
je stal kip boga Svarožiča, napol sprhneli štirioglati
steber z nespretno izklesanim oglavjem na vrhu. V
tišini je ogenj glasno prasketal. Konja, ki ju je varo-
val Mojko, sta nekoliko vstran mulila travo.

Starec je izgrebel iz vdolbine listje, ki je zakrivalo
malika, obsvetlil z baklo njegov topi obraz, zlomljeni,
podvihani nos. Nizko se je priklonil, namazal kip v
znamenje spoštovanja z mastjo, mimogrede nalahno
sklanjajoč glavo pred stranskima kamnoma, ki sta
bila posvečena Stribogu in Rglu. Skrivaj je pogledo-
val na kneza, ki je stal nepremično ob vhodu. Njegov
pogled je bil napol lokav, napol proseč. Zdel se je,

da moleduje za dobro vero, za trohico spoštovanja nekoč mogočnemu bogu Svarožiču, ki so ga vdani verniki skrili v to hrastovo vdolbino in čigar ime pomenja ogenj, sinu Daždboga, ki je Solnce in Gospod. Medtem ko je s starčevskim čivkajočim glasom prepeval nerazumljive besede in pri tem smešno poskakoval v nekakšnem preostalem obrednem plesu, je zdaj pa zdaj nemirno ošinil z očmi na pragu stoječega kneza. Onemoglo sočutje s samim seboj je prevzelo Konrada. Drug drugega sta se ogibala z očmi iz tihega, nerazumljivega sramu.

Starec je navrgel polen na ogenj. Sedaj je bila notranjščina kolibe jasno razsvetljena. V hrastovem vrhu so se prebudili ptiči. Svetel dim je čarovno osvetlil veje in jih vzdignil proti nebu kakor nežno, prečudovito čipkovino. Močno so dišala v ogenj zadegana zelišča. Stari žrec je tekal okoli ognja hitro in spretno kakor v vrtoglavici. Zroč vanj je knez začutil utrujenost, šumelo mu je v ušesih. Pred očmi so mu migotale, obdane z resicami razdrapanih hlač, žilaste, skvečene starčeve noge. Roke so zarisavale kroge. Palica se je zvijala kakor kača in delala v žerjavici hitro izginjajoča znamenja. Čeprav se je knez trudil, da bi bil buden in pazljiv kakor pri obredih za pravkar umrlim, pri bdynu, kamor se zbirajo duše z onega sveta, je vendarle zgubil občutek prostora in časa. Ko se je zdramil, je plamen že dogoreval; svit je rosil sinjo jutranjo svetlobo skozi drevesa. Nad seboj je zagledal utrujeni žrecev obraz.

»Duše prednikov so prišle,« je ta govoril tiho šepetajoč . . . »Strah in groza prihaja v deželo . . . Groza in strah, aj!«

»Vojna,« je rekel knez, »to je dobro . . . A kaj potem? Kdo ostane?«

»Nič ne ostane . . .«

»Govori, bedak: kdo bo zmagal?«

Prebadal je starca s strogimi, zapovedujočimi očmi, hoteč, da bi mu odgrnil prihodnost; toda žrec

se za to ni nič zmenil. Zvil se je, se prihulil do zemlje in venomer ponavljal:

»Groza prihaja . . . božja jeza . . . aj!«

Knez se je jezno obrnil. Stari vedeževavec je drobnel ponižno za njim. V nejasni svetlobi je bil njegov obraz poln skrbi kakor poprej, boječe zvit in proseč obenem. Konrad je postrani naglo preletel tleči ogenj, počrnele, obrasle stene kolibe in nerodne malike, ki so črneli in prhnili v vdolbini.

Iz torbe, ki mu je visela za pasom, je vzel novec in ga vrgel starcu. Ta se je željno sklonil po dar.

»Dobra mezda,« je rekel, smeje se z brezzobimi usti.

Ne da bi še enkrat pogledal za njim, je knez hitel odtod, teptaje od obilne rose pobeljeno travo.

Premraženi in stuljeni Mojko si je mel zaspane oči, zardele od rose. Hitro sta skočila na konje. Stari žrec, ves siv in sredi sivega jutranjega svita podoben prikazni, je topo gledal za njima, oprt na palico.

»Kaj so vam povedali, gospod?« je vprašal plaho Mojko, medtem ko je s prstom pokazal nanj.

»Da bodo velike vojske . . .« je odgovoril Konrad zamišljeno.

Zopet se je predal razmišljanju kakor poprej. Velike vojske? . . . S kom? Velik strah prihaja . . . Nad koga? Gotovo nad Nemce, nad Nemce! . . . Hej! videti Šlezijo brez Nemcev! Kakor je bilo nekoč, preden je ded Bolko Visoki začel vabiti naseljence ter jim podeljevati najboljša polja nad Odro . . . Videti jo zopet tako! . . .

Nehote je nategnil vajeti in se razgledal okoli. Bila sta že na kraju jase, kjer sta ponoči videla vile. Trstike so neprestano šumele kakor sinoči in topo tolkle po sebi z rjavimi, težkimi tuli. V sinji svetlobi so se izpreminjali in zlatili razprti kobulci ločja. Prav na sredi znižujoče se jase so se močvirne rastline nenadoma zredčile in prikazala se je majhna,

okrogla loka, ki je bila prelepo porasla z zeleno travo. Tam je bilo močvirje najgloblje. Tam so se skrivale čez dan vile, tam je sedel duh močvirja in brodil z debelimi prsti v rjavem blatu, da so mehurčki odskakovali na površini. Vsaj enkrat na leto je moral dobiti v dar človeka, ki so mu ga prignale vile. Kadar pa se nikomur ni mudilo v to prekleto smer, je molil iz vode okroglo glavo z dolgimi uhlji in klical: »Čas je prišel in ura, a človeka ni...« Tako so pravili stari ljudje, ki so sami slišali to... S svojim varljivim mirom je izdajalska zelena trata, ki je preraščala njegovo skrivališče kakor nežen kožušček, zasmehujoče vabila potnika k sebi...

Nekak čuden čar je prihajal iz kadunje sredi močvirnega rastlinja in knez, ki ga je stresla nenadna groza, je hitro jezdil proti Spicimirovi pristavi.

Poldne ni bilo več daleč. Kljub pozni uri je vlekel nad dolino reke Odre gorak, skoraj še kar poletni veter. Dvigal je drobne oblačke prahu, jih vrtinčil in podil navzgor v obliki stebra, odnašal prst z zemlje ter zvijal v klobčiče listje in klasje.

»Taka jesen je že, a Strala se še vedno obrača...« je pripomnil polglasno knezov oproda, ki je jezdil za svojim gospodom.

Zvok besed je prebudil Konrada iz neveselih misli. Pogledal je živo predse — a nenadoma je iztegnil roko nazaj.

»Imaš nož? Daj ga brž!«

»Imam, gospod!« je zinil začudeno oproda in mu ponudil odprt nožič.

Konrad ga je zagrabil z roko, se prekrižal, pljunil trikrat nazaj in ko se je približal vrtinec z vetrom, mu je bliskoma zabrusil nož naravnost v sredo, v srce, da je ostrina kar obtičala v zemlji.

Lijak se je plesaje pomikal dalje. Oproda, ki je stal previdno zadaj, je s široko odprtimi usti sledil knezovim kretnjam.

»Ne hodite vendar tja, gospod!« je kriknil prestrašeno, videč, da knez stopa s konja.

Ne oziraje se na te besede, se je Konrad že sklonil nad nožev ostrino in skrbno ogledoval zemljo naokoli.

»Nikjer se ne pozna kri, zgrešil sem,« je zamrmral jezno. Spet se je prekrižal in pljunil trikrat, preden je izdrl nožič, zasajen v zemlji. Ni se mogel sprijazniti z mislijo, da ni zadel, in je skrbno pregledal komaj vidno zarezo, ki jo je bila ostavila noževa ostrina.

»Nikjer,« je ugotovil z obžalovanjem.

Čisto blizu so zatopotala kopita. Dvignil je glavo in ko je spoznal v bližajočem se jezdecu brata, se mu je obraz zamračil še bolj.

»Kaj išče ta tukaj? Ali me zasleduje, ali kaj?«

Toda Henrik, Henrikov sin, se je prijazno nasmehnil, ko je zagledal brata, in v njegovem smehu ni bilo niti malo zahrbtnosti.

»O, pozdravljen! Odkod prihajaš?«

Prijahal je zraven in iztegnil desnico po viteškem običaju z navzgor obrnjeno dlanjo.

»Kaj iščeš tukaj po poti?«

»V Štralo sem nameril z nožem, a sem izgrešil.«

»Vetra ni lahko zadeti; sedaj te bo žgal.«

»Naj poskusi!« Konrad je pogledal jezno za vrtincem, v katerem se mu je zdelo, da določno vidi plešočega škratca — vetrnika; zagrozil mu je s pestjo in zasedel konja.

»Kje si bil?« je ponovil vprašanje Henrik.

»Pri vojdu Spicimiru na zaroki.«

»Legata smo sprejeli,« je pripovedoval mlajši živo. »Velika slavnost je bila ... Tebe ni bilo ... Gospod oče so se močno razjezili nate.«

»Jezili so se, ker me ni bilo?«

»Kako ne?« je odvrnil Henrik, ki ni opazil posmeha. »Oče so te povsod ukazali iskati in so razposlali oprode okrog. Takega gosta pozdravljamo, je

rekel, a moj najstarejši jo je meni nič tebi nič po-
brisal . . .«

Prijezdil je bliže in sunil brata z nogo v streme.

»Zakaj te ni bilo? Povej!«

Konrad je nejevoljno zamahnil z roko.

»Zakaj?« je ponovil vsiljivo Henrik.

A v tem trenutku so v mestu, ki je bilo že blizu, zazvonili zvonovi opoldanski A v e. Henrik je snel čepico in pridržal konja. V molitvi se je ves razžarel in razvnel. Usta so šepetala očenaš in Zdravo Marijo, oči so mu obvisle na nebu, v željnem pričakovanju. Ko so zvonovi utihnili, se je odtrgal od molitve, a le nerad . . . Bil je podoben Konradu po izrazu in obleki, le da je bil vitkejši. Razen tega je nosil brado, kar je delalo njegov ozki obraz še daljši in prav tako videz, da je starejši.

»Zakaj si odšel z doma?« ga je vprašal že tretjič.

»Nikomur nič mar za to,« je vzkipel Konrad.

»Domalega dve nedelji si bil za Odro? . . .«

»Ali sem primoran viseti doma?«

Henrik je zmajal z rameni in jahala sta molče dalje. Zaspano, trdo se je nedaleč v meglenem zraku oglasil klopotec. Glas je prihajal bliže. Iz zaobcestnih grmov je prišel ostuden gobavec v črni, rjavo obledeli obleki, na katero so bolniški Bratje prišli na prsi iz sivega platna izrezano podobo roke. Iz spačenega in razjedenega obraza je zoprniku gledalo dvoje, s sluzem napolnjenih krmežljavih oči. Iz kotov otečenih ustnic mu je kapala slina. Ko je zagledal jahača, je obstal ponižno pri kraju ceste in iztezal predse leseno skledico, ki mu je rabila obenem kot klopotec.

»Povsod se vlačijo okrog ta sodrga,« je zamrmral Konrad in s studom obrnil oči proč. »Treba bi ga bilo napoditi nazaj k bolničarjem.«

Henrik ni odgovoril nič, ampak je iskal denar v mošnjičku, ki mu je visel za pasom. Ko ga je našel, ga je hotel zagnati v skledico, a se je ustavil napol

kretnje. Rahlo se smehljaje s čudnim, boleznim nasmehom je stopil s konja. Gobavec se je umaknil za korak, ne vedoč, kaj hočejo od njega, a knez Henrik mu je položil roko na rame, mu od blizu pogledal v gnojni obraz in mu potisnil novec v oteklo dlan. Spet se je nasmehnil in se sklonil nizko k njemu. Ovil ga je zoprni smrad gnijočega trupla ter ga zadržal. Premagal se je. Poljubil je reveža na obe lici. Povrnil se je, zasedel konja in sklonil glavo, da bi ušel bratovemu pogledu. Žgala ga je želja, da bi si obrisal z rokavom usta, na katerih je čutil smrdljivi okus gnolja, a se je siloma ubranil in ni sledil tej želji. Maska brez nosa je zrla topo za njim in obračala denar v roki.

Konrad se je smejal zasmehljivo in na ves glas:

»Svinja! ali se ne bojiš?«

»Ne.«

»Zakaj si storil to? Povej! Drob se mi obrača, če se le spomnim.«

Henrik je obrnil proti njemu obledeli obraz.

»Zato sem storil to,« je rekel z glasom, ki ga je trgal jok, »ker jih je Kristus naš Gospod težko preizkusil, medtem ko je nas neupravičeno povišal . . .«

»Besede! Ali hočeš spremeniti uredbe Kristusove?«

Nenadoma se je spomnil svoje običajne bolečine:

»Pripeljali ste nove Nemce?« je vprašal užaljeno.

Henrik se je razvnel.

»Da. Tri rodove, v vsakem množica ljudi. To so odlični naseljenci prav iz okolice Bamberga . . . Videl boš, kakšni gospodarji! Dvakrat toliko našanjejo, kolikor naši . . . Oče knez so jim dali polje okrog Bučine in njive v Zaodrju . . .«

»A kam so šli Kocuri in Biesagi, ki so prebivali ob Bučini?«

»Knez oče so jim dali novino na Veliki Poljani, da jo iztrebijo.«

»Tako?« je zamrmral jezno Konrad; »zakaj se Nemci ne naselijo na novini?«

Henrik se je zasmeljal prezirljivo:

»Ti naj bi trebili, saj! Niso oni vajeni takega dela! Komaj jih je dobil na polje, čeprav so prejeli za posev po tri maltre¹ žita . . . V divjino ne bi šli za nič . . .«

Konrad je namrščil goste obrvi.

»In ko bodo Kocuri iztrebili novino, jo boste spet oddali Nemcem, ker oni niso vajeni takega dela? Takšne pijavke! Lenuhi! Bog daj, da bi jim Kocuri polomili kosti ter jih ne pustili na svoje . . .«

Henriku so se zabliskale oči.

»Ljudi nagovarjaš k uporu zoper očeta?!«

»Nagovarjam, zakaj ne morem trpeti, da Šlezijo ponemčujete!«

»Ne ponemčujemo je, marveč spreminjamo le divjo pustinjo v bogato, sposobno deželo, kakršne so na zapadu . . . Saj ti je znano. Gre nam z očetom za to, da zgradimo veliko državo, kakor je bila . . . deda Hrabrega . . .«

Hudoben smeh je zaregetal Konradu v grlu . . .

»Ej, kako drugače je vendar gradil ded Hrabri . . . Resda se je učil od Nemcev, opazoval, toda v deželo jih ni vabil . . .«

»Ob minulem mlaju so prišli,« je rekel Henrik s poudarkom, »velikopoljski plemiči, tisti, ki so pregnali Odonica, podlega gada, posvetovati se o kronanju . . . Stal sem za očetovo mizo in poslušal . . . Govorili so: Krakov je srce Poljske, a Šlezija glava . . . Treba je, da srce in glava zbereta vse okrog sebe . . . Tako so govorili . . . Sedaj imamo, razen Šlezije, Krakovsko, polovico Sandomerja, Veliko Poljsko, zemljo poznanjsko, kališko, pyzdrsko, šredisko do Gieča . . . Prostovoljno, ne s silo se nam pridružuje

¹ Žitna mera na zgornjem Nemškem.

vsa Poljska . . . In zakaj? Zato, ker je Šlezija z zapada prejela razum . . .«

Spet se je ponovil škodoželjni Konradov smeh:

»Zares, ne po nemškem, ne po vašem umu, marveč po pameti pradedov smo zvezani s Poljsko. Cesarja poslušati, to je vaš pasji razum, in nič več!«

Temna rdečica je oblila Henrikov obraz.

»Sveto rimsko cesarstvo je prejelo oblast od samega Papeža,« je rekel in vdano prekrižal roke.

»Cesar naj me piše v rit, da veš! . . .«

»Sst . . . sst . . .« je zašepetal nemirno Henrik.

»Bojiš se? Samo omeniti ga je treba, pa jo že popihaš, kakor stric Mencoritec?!«

»Kaj se razumeš na te stvari?« je zaškripal Henrik. »Nikoli nisi zapustil domače pustinje, medtem ko sem jaz prepotoval nekaj sveta . . .«

»Tiho bodi!« je zamrmral zamolklo brat. »Ne zbadaj! Oče so te pošiljali v svet, čeprav je bila to moja pravica, ker sem starejši. Si pa tudi veliko prinesel z onih potovanj? Dolg spokorniški obraz, svetohlincec — trapivec . . . Pomenišili so te, kolikor te je . . . Moja pragozdna pamet je bolj zdrava . . .«

»Mješko Ziemovitev je bil prav tako cesarjev vazal, preden je združil vso Poljsko,« je rekel Henrik.

»To tudi mi z očetom iz vsega srca želimo.«

»Mješko je bil Poljak, a vi ste Nemci.«

»Zapri gobec!«

»Nemci ste!« je tulil Konrad in nategoval vajeti, da je konja vrglo na zadnje noge. »V katerem jeziku govoriš na gradu? Kdo so tvoji prijatelji?! Za koga se trudita z očetom?!«

»Zapri gobec!« je ponovil brat grozeče.

Prijezdila sta s konji čisto blizu k sebi in jezo pogledala drug drugemu v oči. Oba je zalil vroč val rdečice in od divjega sovraštva sta se kar požirala.

VII

Knez Henrik, imenovan Bradati, Boleslavov sin, gospod Šlezije, kneževine Krakovske in Velike Poljske, ki se je na svojih pečatih z vso pravico podpisoval: *dux totius Poloniae*,¹ je stopil iz posvetovalnice ali viteške dvorane jezen in zaskrbljen, da se mu je tresla siva brada, ki mu je visela na bogati knežji plašč z razporki ob straneh. Z grčavim kijem, okovanim z medjo, je udaril jezno ob tla. Potlačeni in prestrašeni so šli za njim: mestni vojvoda Vitoslav Dominikov z Borka, grajski kaplan gospod Martin, točaj Ludolf ter viteza Klemens in Otto z Jeskotel. Dvorski norec Cvetič v kožuhu, ki mu ga je bil raztrgal mlad medvedek, se je vlekel za njim in si praskal uši po razmršeni glavi.

Knez je obstal na kamenitem hodniku na pomolih, odkoder je bil širok odprt razgled na reko, na otočiče ter onstran nasprotnega brega ležeče vratislavsko mesto; a niti ta nadvse mila podoba ni razjasnila njegovega obraza. Stresali sta ga jeza in žalost obenem. Sin Konrad mu je pred trenutkom grozil z očitno vojno in uporom, ako ne izžene vseh Nemcev. — Ali je norec, bedak ali zaslepljenec?! Izgnati tiste, ki jih je bil privabil s tolikim trudom? Porušiti z lastnimi rokami za ceno toliko žrtev vzraslo moč in iz močnega kneza, ki razpolaga z dobro viteško družino, z bogatim zakladom, močnimi mesti — postati spet samo poglavar divjega rodu in prebivati v hlevu, ki se bahavo imenuje dvorec, prav tako kakor Bolko sandomerski, kakor Konrad mazoveški, ali Odonic Pljuvač, babjek prekleti! Nagledal se je za-

¹ Vladar vse Poljske.

dosti takih imenitnosti, ko je bil v Konradovem ujetništvu na Čerskem gradu.

V njegovem razumnem, izrazitem obrazu so se oči jezno bliskale: Vraga vendar! naj se ne dotika tega njegovega dela, pa čeprav je sin!... Preveč je vložil vanj truda, delavnih let, prizadevanj... Kaj so mu, prismoji, Nemci na poti? Pošteni ljudje so, delavni pa razumni pa iznajdljivi! Vraga vendar, naj se mi jih ne dotika!...

Izborni gospodar in skrbni vladar svoje dežele je stisnil pesti že ob sami misli, naj bi izgnal svoje najboljše delavce.

Šel je stran od okna, hodil sem in tja po hodniku ter tiho in jezno preklinjal. Dogodki, ki jih je vodila in izkoristila roka modrega politika, so se prav sedaj uredili zanj tako ugodno! Zaželeni trenotek združitve vseh dežel knezov Piastov se je bleščal vedno bliže. Zato je tudi legatu izplačal vse, kar je želel (ljudje, čudite se: — dva voza polna dobrega srebrnega denarja!), da bi s to veliko radodarnostjo onemogočil rimske intrige nadškofa Pelke in Odonica in si v primeru kronanja za kralja pridobil zase privoljenje Svetega Očeta. Vse se je uredilo tako, kakor je želel, kakor je to pripravljaval v dolgih letih dela, sedaj pa so blazne zamisli njegovega rodnega sina grozile uničiti vso zgradbo.

Vojaki, ki so bili okrog njega, so molčali in preudarno čakali, da bi kneza minila jeza. S hrbti naslonjeni ob steno so se zadovoljno greli na solncu. Dan je bil gorak, skoraj vroč, zato je vojda Vitoslav šepetaje pojasnjeval drugim, da to leto očitvidno šepavi bog oblakov vlada nad dežjem in snegom, kar se, kakor je znano, dogaja samo enkrat na dvanajst let. Ker je šepav, težko vleče sneg za vrvi, laže si pomaga z dežjem, zato se tudi poletje drži ter se mu nič ne mudi v zimo.

Zrak je bil nekako soparen in nepremičen. Na zahodu so se zgrinjali temnosivi oblaki in kaplan,

gospod Martin je prav tako šepetaje priznal, da ga že od jutra trga po kosteh, kar pomeni nevihto. Čeprav je točaj Ludolf dvomil o možnosti nevihte ob tem času, je nevihta vendarle mogla nastati, zakaj neučakani, vroči veter Strala je delal vrtince na cestah, se unesel, kot da se je potuhnil, a se čez trenotek zopet dvignil, noseč naravnost proti gradu oblake prahu in prašno steljo rumenega, odpadlega listja.

Knez je prenehal s svojo jezno hojo in se ostro zagledal v hitro se bližajoče oblake.

»Ha!« je zaklical nenadoma in iztegnil predse roko.

Vsi so pogledali v nakazano smer in groza jim je za trenotek vzela dar govora. Iznad sinjih, čipkastih valov je letel semkaj črn ptič, večji od kosa, a manjši od vrane. Perje se mu je jeklenasto izpreminjalo na solncu in leteč je pretresljivo cvičal kakor hudournik. Obstal je frfotaje nad gradom, gugaje se v vetru kot jastreb.

»Jezus, Marija!! Hudournik!!« je presunljivo zajechal kaplan.

Vzel je iz nedrij križ in si z njim zaslonil oči. Ostali so tekali okrog po hodniku, mahali z rokami in kričali kakor obsedeni. Mestni vojvoda Vitoslav iz Borka je švistaje rezal zrak s svojo vojvodsko palico. Knez je visoko mahal s svojo rdečo čepico, nataknelo na kij. Splašeni ptič je z nemirnim netopirjevim letom hitro opletal sem in tja pod kapom. Prav takrat je zagrmelo sredi oddaljenih oblakov.

»Zagledal ga je! Treščilo bo!« je zahripal prestrašeno kaplan.

Podvojili so krike in kretnje. Vsi so svetó verovali, da je ta ptič, hudournik, duša nekrščenega otroka, ki ga je umorila lastna mati. Brez miru leta okrog, cviči in kliče: »Krstite! krstite!« Bog vedi čemu ga Perun posebno sovraži. Kadar se torej prikaže hudournik, že grmi, se bliska, se odvsepovsod zbirajo oblaki. Komaj plane hudournik pod streho — že udari strela za

njim. In če se zakletnik zateče v usmiljene roke — že jezna strela ožge te roké. Zato se ga je treba varovati bolj nego kuge, da ogenj ne uniči vsega imetja. In zato so tudi vsi na vso moč kričali in mahali z rokami. Ko pa je splašeni ptič nazadnje vendarle odletel v smeri proti mestu, so si otrli potne obraze in se spogledali kakor ljudje, ki so srečno ušli veliki nevarnosti.

»Odletel je,« je vzdihnil olajšano knez.

»Ampak da se izgubi, pogubi.«

»Na bóre, na góre, na najvišje gore!«

»A k nam je pristal, zavetja iskal! . . .«

»Oj, še tako bo prignal kakšno nesrečo . . .«

»Bliskalo se je že . . . ali ste videli?«

V resnici ni videl nihče, vendar so vsi urno pritrdili, stopaje po strmih kamenitih stopnicah na dvorišče. Knez je šel prvi. Začuden je obstal, ko je zagledal tuje, čudno oblečene ljudi.

Oblečen v tesen safirasti suknjič z nabranimi širokimi rokavi, braneč se prahu na dvorišču s črno žametno čepico je Gaetano — bilo je namreč spremstvo mandarina Čang-fu-tseja — pristopil h knezu in pokleknil pred njim na eno koleno.

»Trgovska karavana, ki je prišla iz daljne Azije, prosi, da bi Vaša knežja Visokost blagovolila sprejeti njene izraze vdanosti in skromne darove,« je rekel Gaetano v popolnoma gladki nemščini.

Knez, ki je bil tujcem navadno prijazen, je bil preveč razburjen od še nedavnega dogodka in poprejšnjega prizora s sinom, da bi se takoj razvedril.

»Odkod ste?« je vprašal trdo.

»Jaz sem iz Italije in sem samo tolmač, tile pa so trgovci s Kitajskega . . .«

»S Kitajskega?« se je začudil knez. »Grajski kaplan je pripovedoval nekaj o Kitajskem . . . Kitajsko, je rekel, leži že čisto na koncu sveta . . .«

»Tako je, Vaša Visokost. Več ko eno leto je treba potovati odtam, če hitite.«

Knez je vrgel radoveden pogled na mandarina Čang-fu-tseja ter njegovega tajnika Pen-ta-sana, ki sta nepremična in prijazno se smehljajoča bila na ozadju piastovskih zidov videti kakor dve čudni lutki, na solnčnik, ki je bil razpet nad prvim, ter na pisano oblečene sužnje.

»Kaj želite?«

S hripavim, hitrim glasom je mandarin Čang-fu-tse vrgel nekaj besed tolmaču, ki je izpregovoril:

»Moj gospod, mandarin, kar po naše pomeni velmoža, in to je on, čeprav se bavi s trgovino, prosi Vašo Visokost, da bi sprejela skromne darove in mu dovolila prodajanje v mestu.«

»To je ta čudak pod solnčnikom?«

»Ta, Vaša Visokost.«

»Čemu ste prišli tako daleč semkaj?«

Gaetano se je obrnil k mandarinu, ki je hitro zakrakil v svojem jeziku.

»Moj gospod pravi,« je pojasnil tolmač, »da je v svoji daljni domovini slišal o imenitnosti dežel na Zapadu in se, ker je bil radoveden, odpravil na pot. Doslej si je namreč ogledal samo barbarske in divje pokrajine. Niti Halič niti leseni Krakov, niti Sandomer in druga mesta mu niso prav nič ugajala. Šele tukaj, kamor je prišel sedaj, se čudi in je zelo zadovoljen.«

Knez je zadovoljno napel ustnice in pogledal Kitajca prijazneje.

»Ali ve, pri kom je?« je vprašal.

Gaetano je izmenjal z mandarinom nekaj besed.

»Jaz mu razlagam, da je prišel v grad mogočnega kneza Šlezije, on pa trdi, da to ne more biti. O Šleziji, pravi, je resda veliko slišal, tu pa — tako pravi on — stoji gotovo sam nemški cesar, in to mesto mora biti Rim, zakaj strašno je razkošno in veliko.«

Knez je postal zopet popolnoma dobre volje.

»Zares,« je rekel in uprl roke v bok, »ni ne-

umen tvoj trgovec, da je to spoznal. Ni prvi, ki pravi tukaj, da se Rim ne more meriti z Vratislavo . . .«

Pogledal je okrog, ali ni nedaleč kje uporniški sin in ali sliši, kakšen sloves gre o Šleziji po tujih deželah? A po čigavih zaslugah?

»Prodajali bi torej radi na sejmu?« se je obrnil zopet k Gaetanu.

»Ponižno prosimo Vašo Visokost.«

»Ali se bo našlo v tržnici prosto mesto?« je vprašal knez gosposkega Vitoslava, vojda, ki je stal nepremično za njim.

Gosposki Vitoslav Dominikov z Borka je pomislil in si pogladil brado z znamenjem svojega dostojanstva, s palico, ki se je končevala s tremi glavami, izmed katerih je bila ena mrtvaška.

»Da, Vaša Visokost, našlo se bo; poleg zlatarja Wengrzyna in trgovca s suknom Komeczorka.«

»Daj tamkaj prostor tem ljudem, naj kupčujejo. Niso najslabši, čeprav so gotovo pogani.«

»Ne vsi, Vaša Visokost,« je ugovarjal s hlinjenim prepričanjem Gaetano.

S spretno kretnjo beneškega trgovca je vzel iz rok Rusa Ivana zavoje z darovi: odvil jih je, da so se zasvetile prekrasna svila in zlate čaše, ter na kolenih podal knezu dva nestorijanska križa, ki sta bila mojstrsko izdelana iz kristala in slonove kosti.

»Hej! Dobro blago imate, kakor vidim. Reci no čudaku, da sprejemam darí z veseljem. Kneginjica Zofija in snaha Ana se bosta radovali.«

Prijazno kimaje se je poslovil od odhajajočega mandarina, ki se je medtem, ko se je umikal k izhodu, trikrat priklonil in upognil koleno. Mestni vojda je šel pred tujci, ponosno udarjajoč ob tla s svojo palico in pobrenkavajoč z vojdovsko pušico, ki mu je visela za pasom.

Knez, ki je popolnoma pozabil na prejšnje skrbi, je šel pogledavat za njimi. Spremstvo mandarina Čang-fu-tseja je šlo že na most, vežoč otok, na ka-

terem je stal grad, z drugim otokom, bolje sipino, na Pesku — ta otok so Nemci imenovali Sandinsel — na katerem so se veličastno dvigale cerkve in opatija, ustanovljena od pokojnega Piotrka Wlasta Dunina. Tik ob cerkvi sv. Vojteha je velik četverkotni kame-nit steber kril v svoji notranjščini samotarko, zelo pobožno devico, ki se je tamkaj pred več kot dvajseti-mi leti dala prostovoljno zazidati. Pisani mandarinov solnčnik, ki je bil podoben velikemu barvastemu me-tulju, se je zadel ob strogi steber in izginil za zavin-kom samostanskega plotu. Čez trenotek se je spet pokazal na nasprotni strani, ob vhodu na most, ki je vodil z otoka na pravo suho zemljo, k mestnemu ob-zidju. Zasvetil se je za trenotek kakor barvasta točka in izginil. Knez je sedaj z očmi gospodarja pogledal v nasprotno stran, na desni, gozdnati breg Odre. Iz-nad drevja so kipeli benediktinski stolpi, katere je prav tako Peter Dunin dal zgraditi v božjo čast. Kot prav ozek, zavit trak se je vila in belila cesta, spe-ljana skozi gozd. Bistre knezove oči so zagledale na njej zlato klobkó prahu.

»Nekdo prihaja tod,« je rekel in sunil komor-nika v bok.

Oba sta pozorno pogledala na cesto. Knezu se je spet zamračil obraz. Ne da bi vedel zakaj, ga je ta hitro podeči jezdec spomnil skrbi, na katere je bil pozabil za trenotek: hudournika, ki se je bil prikazal nepričakovano in kar vedno oznanja kaj slabega, zlasti pa sinovih groženj in namer.

»Prvorojenega sina, ki se kljubujoče upira sta-remu očetu!« Bridko je zavzdihnil.

Norec Cvetič, nemaren in prostaški pajdaš, ki je doslej nepremično ždel v kotu in skrbno gledal na vsak gospodarjev mig, je planil, vihraje z raztrganim kožuhom, prevrnil nespretno trikrat kozèlc, hodil po rokah, padel na obraz in zaškripal s cvilečim glasom:

»Vrana je priletela
v hišo odnekod,
na okno se je usela,
razgrnila perot . . .«

Toda knez se ni niti malo nasmehnil, sledeč s pogledom jezdecu, ki je prijahal že do vrat. Bil je oproda v že raztrganem in zakrpanem jopiču. Šop kakor lan svetlih las mu je padal na razgreto čelo. Zasopel je stopil s konja in držeč ga za grivo se je začel priklanjati pred knezom.

»Odkod si, fant?«

»Iz trebniškega samostana, Vaše Blagorodje. Kneginja opatica jezdijo semkaj na obisk; v Psarah so se zadržali zaradi molitve.«

»Zaboga! Gospa kneginja?« je zaklical presenečeno knez.

»Da.«

»Gospa kneginja! Iz Trebnice! Sam Bog jo je poslal,« se je obrnil k točajju, »njenege sveta smo potrebni tukaj.«

»Opatica! aj! aj! aj!« je zacvilil Cvetič, ki se je spominjal, da kneginja ni ljubila njegovih norčevskih brbljarij.

Poškilil je na oprodo in zapel z nepravilnim, piskajočim glasom:

»O, da bi te bili
kameni ubili,
gost ti nemili!«

»Zapri gobec, Pavliha!« je zapihal knez. »To bo velik praznik! Priybko, teci k deklam, naj pripravijo čumnate . . . Gospa kneginja prihaja . . . Jadviška . . .« je dodal polglasno sam pri sebi, skoraj z ganotjem. Obrnil se je, da bi šel v svoje sobe; nenadoma pa je obstal v zadregi.

»Rane božje!« je zaklical. »Przybko, pridi na-

zaj! Teci, kolikor moreš, za gospodom vojdom, in ga vprašaj, ali je tega capina Pacioko že ukazal obesiti ali ne?«

Fantič se je spustil v dir proti vratom.

»Počakaj, bedak! Tako mu reci: Ako že visi, naj mu takoj polomi kosti in naj trupla ne pusti na vislicah. Ako pa je Pacioka še živ, naj ga takoj obglavijo, kajti drugače ga bo gospa kneginja nedvomno izprosila od kazni...«

Pogledal je naokoli po štirih velmožeh, ki so stali okrog njega:

»Pa da ne bo kdo govoril o Radohi, da se suče po čumnatah,« je pripomnil nekam nejevoljno; »gospa kneginja bi mogla misliti kaj napačnega.«

Užaljeni so ugovarjali. Komu bi se mudilo, opletati z grdim jezikom? Tega bi niti kaplan ne naredil.

Nekje so tresknila vrata, radosten vihar jih je treščil, da se je kar zid okrušil. Kakor burja je privršala na dvor obilna, rdeča Prusinja Kahna,¹ »famula« in krščenica kneginje, ki jo je bila spreobrnila od poganstva.

»Moja gospa prihaja?!« se je vrgla h knezu.

Ko ji je potrdil, se je postavila med vrata in si z robom rute brisala solze, ki so ji padale ko toča po širokem, zdravem obrazu. Zavrtala se je z očmi v gozdno preseko, odkoder je mogla priti njena gospa, milejša od samega Boga. Naj se dekle obračajo same, kakor se hočejo. Ona se ne umakne odtod, dokler ne pričaka svoje gospe. Knez, ki se je prav tako zagledal v beli trak ceste, je pogledal bivši poganki v obraz, ki je bil poln brezmejne vdanosti, in je pomislil sam pri sebi, da bi tudi sam prav tako stoje ob vratih čakal, če bi se to za kneza spodobilo. Prijazno je potrepljal Kahno po ramenu in odšel v čumnate,

¹ Kakor norec Cvetič (poljsko Kwiatek) je tudi Kahna zgodovinska oseba. Famula = služabnica.

da bi o prihodu najredkejšega gosta obvestil svojo snaho Ano, hčerko češkega kralja Otokarja in ženo svojega drugega sina Henrika.

Vesele grajske molzice in pomivalke so že poprej peljale samostanskega sla v pekarnico, da ga pogoste, ter ga radovedno izpraševale, kakšno spremstvo potuje s kneginjo. Oproda je bistro strigel z očmi izpod čopa konopnih las in ko je odstavil od ust vrč s pinjenim mlekom, je rekel:

»Hej! razkošno spremstvo! Boste videle!«

»Povej, povej, sinko, kdo je z njo?«

S hudomušnim smehom je začel zopet srebati pinjeno mleko in ni nehal, dokler ni zagledal dna.

»No, zdaj pa poslušajte.«

Zleknil se je udobno in začel šteti na prste:

»Sestra Dowmunda — to je ena; sestra Ignacija (ta mrha mora vedno godrnjati nad kom) — to sta dve; smrdeči bebec — trije . . .«

»Bebec?!« so zakričale vse hkrati.

»Če pravim: bebec. Zablodil je nekega dne v samostan. Kadar vidi kneginjo opatico, je krotak in moli očenaš po krščansko. A kadar nje ni blizu, ga obsede satan, ga meče ob tla, da je čudno. Opatica ga ni hotela pustiti satanu, da bi ga preganjal, pa ga je vzela s seboj. Ostuden možak in iz ust mu smrdi.«

»In kdo še?!«

»Nihče več . . . Zaboga, skoro bi bil pozabil: dve pohabljenki sta še, ki ju kneginja sama hrani . . .«

»O sveta nebesa! . . . zakaj vendar sama?«

Zmignil je z rameni, ni vedel.

»Morali bi bili ostati, a ko sta začeli cviliti in tuliti, se jih je gospa usmilila ter ju vzela s seboj . . .«

»Ali ima s seboj mnogo voz?«

Pogledal je debelo in se zasmejal.

»Voz?! Ena sama stara kola.«

Zagugala so se vitka dekleta in se zahihitala. Zelo so se začudila tem novicam. Visoka, lepa Radoha je stresala vrat, katerega je krasila verižica iz jantarja,

ki jo je prejela od kneza, in je nejevoljno in zaničljivo zmignila z rameni. Starejše služabnice, predice in mikačice, ki so se spominjale gospe kneginje še iz prejšnjih časov, so pomenljivo kimale z glavo. Da, da: te mladičice bodo že videle, kaj bo! Popolnoma samostanski red . . . Brez vsakršnih zabav, brez plesa, brez fantov . . .

»O mili Jezus! da bi le ne ostala dolgo!« so vzdihovala preplašena dekleta.

Ko je najprej v kotu izbe nahranila bebca in obe pohabljenki — se je gospa Hedviga, žena Henrika Bradatega, usedla k mizi, posadivši okrog sebe dvoje vnučkov, otrok sina Henrika. Rada bi jih bila posadila vseh devetero, toda snaha ni dovolila. Kakšna južina bi bila to! Več otroškega vika in razposajenosti, nego česa drugega.

Miza je bila dolga, narejena iz lepo pooblahnih hrastovih desak, počrnela in gladka od starosti, postavljena na razkrečenih križnicah, zasedena od gostega venca: knežje družine, dvornikov, viteštva in višje služinčadi. Na sredi sta se drug nasproti drugemu dvigala iznad obdajajočih ju klopi dva izrezljana stola z visokim, okrašenim naslonjalom. Deset let je minilo, odkar je stol z grbi grofov Andechs-Meranskih stal prazen, kajti knez ni rad videl, da bi kdorkoli sedel nanj. A danes je z neprikritim veseljem pogledoval na blede ženin obraz, ki se je obračal k njemu iz okvira temnega lesa. Dasi močno postaran, je suhljati, mirni obraz gospe Hedvige izdajal še vedno prejšnjo lepoto, po kateri je slovela nekoč nad obema svojima sestrama, lepo Agnezo, ženo Filipa Avgusta, francoskega kralja, in Gertrudo, ogrsko kraljico. Nad beli krajec rute, ki je pokrivala čelo kot ozek srp, je padal črni pajčolan cistercijank. Iz širokih rokavov temnosive, hrapave obleke so molele roke, slabotne od postov in mrtvičenja, skorajda prozorne. S tiho kretnjo jih je sklenila na rumenem, s krasnimi vzorci

pretkanem prtju, ki je pokrival mizo tam, kjer so sedeli imenitnejši gostje. Navadno ni jedla nič, razen postne juhe in kruha, toda danes je dovolila, da so ji ponudili v pivu kuhane rezance; kajti ni hotela žaliti drugih, ki so jedli, s tem, če bi videli preveliko vzdržnost. Jedla je malo, zato pa je skrbno hranila vnučka. Z milim smehljajem se je ozirala po svoji okolici. S pozornim, predirnim pogledom je po vrsti ogledovala bistrourni (a kako postarani!) obraz moža, temne glave sinov, rožnati obrazek svoje najmlajše, Zofke, kisli smehljaj snahe Ane, ki se je pokrižala pred vsakim grizljajem in je bila obveščena z relikvijami kakor oltarček. Zamišljeno je ogledovala, kakor da je to zanjo novo, svetlikajoče se glave s sredi temena razdeljenimi lasmi: Simona, Vaclavovega sina, legniškega kaštelana, Konrada, Siegfriedovega sina, višjega mestnega sodnika, točaja Ludolfa, komornika Ulrika, mečenosca Friderika, vitezov Nikolaja, Hvalislava in Valterja — okrogli obraz kaplana, gospoda Martina, dolge mustače starine Petra s Sokolnice. Sklonjeni nizko nad mizo in široko zleknjeni po klopeh so vsi poželjivo jedli in molče uteševali svojo lakoto. Psi so z gobci požrešno lovili preko ramena vržene kosti. Mlaskanje jedi in glasno kloktanje piva je napolnjevalo sobo z enakomernim šumom. Nihče se ni oglasil, da bi začel razgovor, ki je pri jedi odveč in samo moti. Zanj bo še časa dovolj, ko bodo siti pili medico in prigrizovali kolačke iz bele pšenične moke.

Stara žena, kateri je zadostovalo nekaj žlic jedi, da se je najedla, je gladeč z ozko dlanjo svetli glavici vnučkov obrnila pogled od ljudi na stene. Povedale so ji več nego nad jedmi sklonjeni dvorniki. Poznala je vsako grčo in vlakno v počrnelih stropnikih, vsako gubo obledelih, s sten visečih tkanin, v katere so bili po ukazu pradeda Krivoustega vtكاني grbi vladarjev Piastov. Z vsakega prečnika, jantarjastega od starosti, so se ozirali k njej spomini in igrali živo,

vsiljivo kakor murni. Živi, močni, neizogibni so napadali od njih prosto, osvobojeno samostanko, ki se je iz svojega nagiba neprevidno povrnila semkaj. V njihovem navalu se je zdelo kneginji, da preteklih deset let življenja sploh nikoli ni bilo . . . Nikoli ni zapustila svojega doma. Nikoli ni prenehala načelovati tej mizi, številni trumi družine in dvorjanov, sedeč v visokem, z grbi prednikov okrašenem stolu, katerega drži z naslonjalom, ki jih je leta in leta gladila z dlanjo, so ji kar sami silili v roko, hladni, a vendar ljubi kot dober prijatelj. Nič, prav nič se ni spremenilo. Samo gleda naj, kdaj se izza vrat prikaže, udarjajoč s palico ob tla, stokajoč in kašljajoč Odonicev stric Tenkonogi, pozimi in poleti oblečen v isti neločljiv kožuh — grozen starec, katerega so se bali otroci in ona tudi. Za njim vstopi s svojsko, neizrekljivo milino lepi vitez Peregrin z Wissemburga, najljubši knezov prijatelj, ki je v Gašawi Henriku Brađaču rešil življenje in sam pri tem našel smrt. Tako je naredil iz ljubezni do nje, ki o tej ljubezni ni hotela nič vedeti, niti takrat ne, ko se je s smrtjo boril . . . In glej, potem ona sama sede na konja, da gre izprositi svojega gospoda in moža iz Konradovega ujetništva na čerskem gradu.

Kako žgoče, boleče so bile takrat te stvari, kako silno so stiskale dušo in ji niso dovolile niti trenutka oddiha . . .

Kako pa so danes daleč, obledele kakor preginjala na stenah! . . .

Z vzdihom olajšanja je sama v sebi potrdila to oddaljenost, a obenem ji je zla slutnja spreletela srce, — kakor bi naprej čutila, da pride kmalu nova nesreča nad to hišo in da ji ne bo ostala tuja, prav kakor takrat ne. Nehote je sključila ramena, kakor bi se umikala pred udarcem. Njena vznemirjena duša se je spomnila besed, ki jih je bila nedavno slišala od potujočega meniha. Z vprašujočimi očmi se je ozrla na moža, ki je bil nehal jesti ter je gledal nanjo.

»Mnogo govore,« je rekla, »o Mongolih. Tatare jih menda imenujejo . . . Meseca avgusta je prišel v samostan neki romar in povedal, da so se zarotili zoper kristjane, da so že na potu . . .?«

Knez Bradač je zaničljivo zamahnil z roko.

»Gotovo je bil to brat Julianus, ki je prišel tudi k nam. Iz Kijeva je šel. Očividno se je ubožcu od strahu omračil um, saj noben otrok ne verjame, kar govori . . .«

»Zares?«

»Zares,« je pritrdil krepko. »Pravil je, da Mongoli lahko pridejo, samo če hočejo, in si nas tukaj vse podvržejo. A kako vendar! Tak kos poti! . . . Še Rusi niso nikoli prišli semkaj, pa bi Mongoli! Ne pridejo, ne. Prostaška poganska divjad, ki sploh ničesar ne razume.«

»Pa saj so premagali Ruse,« je pripomnila boječe.

»To ni nič!« se je nasmehnil z viška. »Kaj pa pomenijo ti Rusi! Imeli niso ne obleke ne orožja. Mi imamo, hvalo Bogu, odlično viteštvo, pa mesta! Naša moč ni karsibodi! Samo po svojo smrt bi prišli ti Mongoli!«

Iz lastnih besed je dobil zaupanje in ponosno je pogledal naokrog.

»Prišel je danes k nam,« je nadaljeval, »neki trgovec iz zamôrskega kraja, menda prav s Kitajskega. Prinesel je s seboj razkošne darove, samo da bi mu ne odrekel mesta na tržišču . . . Ta vam je pravil, da je gotovo prišel v Rim in govori s samim cesarjem, zakaj strašno sta mu ugajala mesto in grad, češ, da sta utrjena in veličastna.«

Gostje naokrog so zadovoljno zašumeli. Tedaj so zaškripala vrata, ki jih je odrinil oproda Przybko.

»Vaše Blagorodje,« je naznanil, »gospod mestni vojvd so mi naročili, naj povem, da so Pacioko obesili že včeraj.«

»Že dobro, a sedaj pojdi!« je zagodrnjal knez. Nehote se je ozrl na ženo.

»Kaj pravi?« je vprašala.

»Eh!« je zamahnil z roko; »poslal sem ga v mesto vprašat, ali so nekega potepuha iz satanske zalege obesili ali ne, kajti da po pravici povem, bal sem se, da ga boste ukazali sneti z vislic in ga vrniti ničvrednemu življenju, kakor je bilo s Chwostkom.«

»Zares, vse je tako, kakor je bilo poprej,« je tožila nekako grenkó; »vislice ne stoje prazne, a rabelj in njegovi pomočniki gotovo tudi ne postopajo po trgu? ...«

»Saj tudi roparji ne postopajo,« je zamomljal knez; »ta Pacioka vam je pogubil cel kup ljudi.«

»Ne bi jih bil pogubil, ako bi ga ne bila razjedala revščina, ali pa če bi bili vi z njim govorili po krščansko ...«

»Še kaj! Naj rajši kar rabelj govori z njim ...«

»Sramotno je vladati z vislicami,« je nadaljevala silno resno. »Sleherni izmed teh ubožcev je vendar odkupljen z Najsvetejšo Krvjo Gospoda Kristusa, in vi, ki ga mučite, ne spoštujete te Najsvetejše Krvi ...«

Solze srda in žalosti so se zasvetile v njenih očeh. Otroka sta prenehala jesti in sta prestrašeno gledala babico. Vsi so poparjeni umolknili in se niso upali pogledati drug drugega. Nihče se ni strinjal z njenim mnenjem, še celo Ana ne, ki je neprestano molila. Kaplan je nekaj mrmral sam pri sebi, kakor bi pri-trjeval, vendar brez prepričanja. Vsi vemo, da je treba ljudi, zlasti sodrgo, imeti v zveličavnem strahu. Da bi se bali Boga, kneza in postave. Kako bi bilo to mogoče brez rablja? — Njene besede so se jim zdele kot lepa škofova pridiga, katero pač ganjeni poslušamo, trkajoč se močno po prsih, toda delati je treba tako, kakor je v življenju navada in kakor dela sam škof.

Kneginja je očitno brala te misli iz njihovih

sklonjenih glav, z brk, ki so jih v zadregi grizli, in je tiho vzdihnila. Nato ji je postalo žal, da jim je takoj po prihodu tako zagrenila južino.

»Kje je Cvetič? ali še živi?« je vprašala moža.

»Živi, živi!« je odgovorilo olajšano nekaj glasov.

»Živi, samo skrnil se je!« je bleknila v smehu Zofka in si pokrila usta z rjavo, ogorelo roko.

Privlekli so Cvetiča, ki se je upiral, ne vedoč za gotovo, ali kaplan ali pa Kahna nista že ponovila kneginji njegovih zabavljic na škofa. Toda gospa ga je pozdravila dobrohotno, pogladila razmršeno norčevo glavo in mu lastnoročno podala kolačke z mize. Cvetič, ki ga je ta sprejem razveselil, se je postavljaj na glavo, plesal kot medved in kikirikal kot petelin. Samo peti in pa igrati ni hotel, ker ni verjel, da bi karkoli od njegove godbe moglo biti vseč gospé. Gle-daje njegovo nerodno prevračanje kozelcev in postav-ljanje na glavo so se gostje smejali do solz, ploskali z rokami in se glasno tolkli po ramenih ali suvali v boke. Ko je Cvetič, natakniški na glavo kožuh z navzven obrnjeno dlako, dražil pse, ki so se z divjim laježem zaganjali vanj — je do solz se smejoči kaplan položil glavo na ramo mestnega sodnika Konrada, in oba sta se začela od razbrzdanega veselja valjati po klopi. Soba se je tresla od smeha in lajanja psov. — In čudno: čim bolj brezskrbno so se veselili navzočni, tem hujša stiska in strah sta stiskala srce stari ženi, ki je bila prišla iz samostana.

Z neprikritim zadovoljstvom je Ana, hčerka kralja Otokarja, peljala taščo v gospodarska poslopja, da bi se pobahala s svojim gospodinjstvom. Ko sta stopili v tesno, po moki in ovčjem siru dišečo mežljaj-nino čumnat, stranskih sobic in hodnikov, je ponosno odpirala skrinje, iz site spletene sodčke, phalnice, izžgane iz debla, in velike glinaste posode, napolnjene z žitom, kašo, moko, medom in sirom. Razkazovala je bogastvo visečih kož, konoplje, nasmukanega lanu,

platna, suhega mesa in od starosti rumene slanine. Z ljubeznijo se je dotikala, ko je šla mimo, svilnatih, praskljavih vencev čebule, z roko je presipavala mak in ga duhala, ali ni postal plesniv, in se je vsakokrat v pričakovanju ozrla k tašči, ker bi bila rada slišala, kako se vse to njej zdi?

»Ej, ko sem bila jaz, ni bilo tako,« se je nasmihala opatica, ki je razumela ta pogled.

Govorila je resnico. Ni znala in ni marala zbirati zaklade. Vse, kar je bilo odveč, je razdala, zakaj imela je za greh, puščati neužite dobrine v kašči, medtem ko drugi lakoto trpe. Velikokrat jo je bil poprej mož — šaleč se, če je bil vesel, jezno, če je imel skrbi čez glavo — vprašal: »Ali si pustila vsaj eno drobnico, da bomo jutri imeli kaj v usta dati?«

Pogled na te prebitke je ni radoval, dà, celó vznemirjal jo je na neki mučen, neizrekljiv način kot nekaj, kar nasprotuje Bogu. Obračala je oči od zalog, ki so se kvarile v svojem preobilju, in je sočutno gledala na Ano. Tako je ljubila svoje bogastvo; — ali je bila vsaj srečna sredi njega? Gotovo ne. Hodila je močno sklonjena naprej, kajti bila je v sedmem mesecu nosečnosti, z rumenim obrazom, ki je bil naguban od neke skrite skrbi. Z njenih ust ni izginil izraz čemerne užaljenosti niti tedaj ne, ko je odpirala pokrove polnih skrinj, ali preizkušala mehko, dolgo volno. V pekarni so jemali iz peči sveže hlebce in Ana jih je po vrsti jemala v roke, potolkla vsakega po dnu, da bi ugotovila, ali so dobro pečeni. Če se je slišalo votlo bobnenje, je nad slehernim s prstom naredila znamenje križa, vendarle pa ni premenila kislo skremženih ust. Stara kneginja jo je ostro opazovala.

»Imenitna gospodinja si,« je pripomnila, hoteč razvedriti njen obraz.

Ana je jezno stisnila ustnice.

»Ko pa moraš samo gledati, kdaj bo treba pustiti vse to,« je zamrmrala nejevoljno. »S svakinjo ne

bom živila skupaj, a oče hočejo, da bi se Konrad oženil.«

»Dogaja se, da v eni sami ilovnati koči prebiva vsa družina, a ta dvor naj bi bil pretesen za ženi dveh bratov?«

Toda Anine oči so potemnele od zlobe.

»Ampak jaz ne pustim, da bi mi kdo ukazoval. Kraljeva hči sem!«

»Saj je vendar mogoče živeti v slogi, ne da bi ena ukazovala drugi.«

»On je starejši,« je zasikala mlada in užaljena gledala taščo. »Jaz, hčerka in sestra kraljev, mogočnih vladarjev, ki sede na prestolih, se ne bom poniževala pred svakinjo!«

»To so brezbožne besede, Ana, zakaj nihče ne ve, kdo bo manjši in kdo večji v Nebeškem Kraljestvu!«

Snaha ni odgovorila nič. Prav tedaj jo je obsijal solnčni blesk. Iz mračnih zatohlih čumnat, iz pekarn, polnih krušne prašine, in iz žitnic sta stopili na dvorišče zadaj za gradom. Razstlana slama se je lesketala na zemlji kakor zlato. Pod streho so grulili golobje. Iz dolgega, nizkega hleva, ki je stal nasproti, se je oglašala pesemca.

»Zofka venomer poje,« je pripomnila zasmehljivo Ana.

»Petje ni greh,« se je nasmehnila opatica.

A pesemca je utihnila, zakaj Zofka je opazila, da se ji bližata. Stopila je iz temnega hleva, kjer je ogledovala molzice, na svetlo in mežikala s sinjimi očmi pred bleskom. Težke, plave kite so ji visele čez ramena. Izpodrečano krilo je odkrivalo vitke noge.

Urno je priskakljala in objela materi kolena s pobožno, nekoliko plaho spoštljivostjo. Vedno je čutila nekak strah pred pobožno opatico — ona, ki se je izmed hčerk edina uprla, da bi šla v samostan. Njeno upiranje ne bi sicer veliko pomenilo, ako ji ne bi bil pomagal oče. Vse si mi vzela — je govoril —

pusti mi vendar vsaj eno . . . Zofka ni vedela, niti ni slutila, da jo mati kljub temu najbolj ljubi, bolj nego mehko Gertrudo ali slabotno Agnežko. Res da sem za one mirnejša — je rekla — da jih bom srečno pripeljala do nebeških vratc; toda ker želi živeti v svetu, pa naj bo po njenem.

»No, ali že veš, kako se molze?« jo je vprašala in v sijaju njenih oči, ki je bil nenadoma ves mladosten, se je utrnilo kakor samo njima dvema znan spomin na pouk v molzni umetnosti.

Dekličina plahost je izginila. Bušila je v glasen, solnčen smeh.

»Oj, vem! Ali ne bi šli, gospa mati, tudi Vi gledat krave?«

Stopile so v temno, nizko šupo, polno vonja po gnoju in mleku. Stara kneginja je z zadovoljstvom gladila svetlikajoča se bedra in široke hrbte. S svojim običajnim, boleznim glasom je razlagala Ana, da je bilo treba živino že odgnati v hlev, kajti volkovi so strašno zasledovali čede. Pastirji da si niso znali več pomagati.

»In paše je še toliko . . . jej-jej! Za dve leti bi zadostovalo!« se je oglasila Zofka.

Šla je spredaj in imenovala krave po imenu: Črnka, Pisana, Belica, Liska, Sredula. Ko so slišale vsaka svoje ime, so obračale bleščeče se, krotke oči. Grobi jeziki so skušali potegniti k sebi rob krila. Sredula je danes zjutraj imela telička. Bila je Zofkina ljubljenska, obvarovana po dnevu svojega rojstva — sredi — pred uroki in izgubo mleka. Pravkar jo je višja molzica oblivala z vodo ter jo rotila, da bi dajala prav tako obilno mleka. Teliček, razkoračeno stoječ na predolгих in še šibkih nogah ter s čelom, namazanim s skuto zavoljo tega, da bi bil nekoč molzen, je mahal z repkom, ovitim v kos rdeče rute, ki je varovala zoper uroke. Za pregrado iz žaganih desak je bik ričal poželjivo in močno — podobno kratkemu grmenju . . . Stara kneginja je hvalila kra-

ve. Zelo je ljubila vsake vrste domačo živino. Ana je rezko nekaj očitala deklam. Zofka je med smehom prinesla materi belo, kodrasto jagnje, lepo in mehko, kako majhno dete.

Noč je že bila in gospa Hedviga je končala dolge večerne molitve, vztrajno klečeč na otrplih kolenih, ko je gospod knez odprl vrata čumnate. Pogledala ga je začudeno in se s težavo dvignila.

»Govoril bi rad z Vami,« je rekel skoraj boječe.

Sklonila je glavo ter se v znamenju poslušnosti z levo roko dotaknila zgornjega roba obleke, a obenem odkazala na pragu stoječi sestri Dowmundi mesto na klopi poleg sebe. Z možem sta sedla drug nasproti drugemu. Henrik Bradati je v zadregi gledal ženo in zvijal med prsti runasto brado. Ni vedel, kje naj začne, čeprav je imel toliko povedati. Njena resnost, častitljivost in odmaknjenost so mu vzele pogum. Bila je kakor zaprta v vzvišeno svetišče svoje duše, kjer je ni nikomur dovoljeno najti. S težavo si je predočil, da je to vendar njegova Jadviška, ista nekdanj ljubljena, nadvse ljubljena žena, skrbna mati njegovih otrok, podpora toliko let. Tukaj sedi zdaj in se smehlja — kakor se ne zna smehljati nihče razen nje — blizu, z roko bi jo dosegel, a obenem čudno daleč; in on ne ve, kako bi jo nagovoril.

»Da ste prišli k nam? ...« je izpregovoril nazadnje.

»Tožilo se mi je brez vas,« je odgovorila naravnost, »hotela sem videti, kako živite ...«

»Hej! tožilo se mi je brez Vas!« je vzdihnil, »toliko let! Deset let je že minilo! Niti enkrat niste slišali o nas!« je dodal z žalostjo, ki se je bila nabrala v njem.

»Ni dobro slediti svojemu srcu.«

»Toliko let!« je ponavljal, kakor da se hoče pritoževati za dolgo hrepenenje. »Dobro se spominjam ... Tako se Vam je mudilo od mene, da sem

razbojnik izpustil iz ječ, da bi čimprej dogradili samostan. Beli, kameniti samostan... Noben knez ni svoji ženi pripravil take spalnice kot jaz...«

»Zato pa tudi vse sestre molijo vsak dan za zvečanje Vaše duše, gospod mož, in bodo molile, dokler bo stal ta samostan.«

»Bog povrni tudi za to... A bolj nego molitve mi je potreba Vas.«

»Kaj pa je potrebnejše nego molitev?« je rekla, do dna pretresena od bogokletstva.

Ni odgovoril, samo gledal jo je proseče.

»Jadviška!« je dejal tiho, »ostani pri nas! Zelo potrebujem tvojega sveta... Star sem in poln skrbi... Ne vem kaj storiti... Hej, povem ti jutri, sit sem premnogih skrbi in žalitev... Najslabše je s Konradom...«

»S Konradom?« je ponovila začudena.

»Da, z njim. Nemce zmerja, iz Šlezije jih hoče spoditi...«

»Zakaj?!«

»Ali mar vem? Ker da so tujci... da se po njih Šlezijci levijo v Nemce... da ne bodo več govorili po svoje...«

»Kaj ga to moti, samo da bodo ostali dobri kristjani?« je vprašala začudeno.

»Pravi, da ga silno moti... To je moja prva bolečina... Druga... treba bi bilo končno urediti kraljestvo, združiti Poljsko... Ti veš, koliko let budno mislim na to... Pomniš, kako si mi pred tridesetimi leti ne enkrat očitala, da ležeč pri tebi mislim na to krono, ne na nežnosti?...«

Kneginja je sklenila roke na kolenih. Ti časi so se ji dozdevali tako daljni, obledeli, telesu tuji, da ni niti zardela.

»Vedno si mislil na to krono ter govoril o njej,« je rekla. »Glej, da zaradi nje ne boš zapravil nebeške...«

»Tako si mi govorila tudi takrat,« se je na-

muznil, »jaz pa sem še v spanju vzdihoval po njej. In sedaj je prišel čas: morem biti kralj . . . Pred kratkim je prišel legat iz Rima . . . Dal sem mu Petrovih novcev, da se je kar začudil! Blagoslovil me je . . . Pustil je denar za ta čas tu, sam pa je odpotoval h Konradu Mazovskemu! Bo izvlekel kaj iz tega piškurja — seveda! Jaz pa sem dal! Toliko srebra, da se ti je kar smililo . . . A za primer kronanja potrebujem privoljenja Svetega Očeta . . . Hotel sem tudi, da bi bila vesela ti . . .«

»Grešiš s takim govorjenjem, gospod mož,« ga je zavrnila, »kajti dal si iz svoje krščanske dolžnosti, ne pa iz drugega vzroka.«

»Naj bo,« je pristal, »kakor hočeš . . . Bliža se krona, bliža . . . Pred nekaj tedni, ko sem bil v Krakovu, mi pravi vojvoda Sulislav: ‚Čas je že, čas . . .‘ Zares, čas je. A koga naj imenujem za naslednika? Konrada? . . . Enemu dati kraljestvo, drugemu Šlezijo? Slabo bi bilo! Kaj je Poljska brez Šlezije? Kakor bi bila brez glave . . . Enemu vse, drugemu nič? . . . Tudi slabo. Konradu bi se spodobilo, ker je starejši, a Henrik je sposobnejši . . . Ta krivousta Ana se vedno boji, da zapustim dediščino Konradu, in ščuva zoper njega, kolikor more . . . Kača! Glej, toliko skrbi in jeze . . . Ostani pri meni! Celo s samim Pelko se pomirim . . . Nikogar ne dovolim več usmrtiti . . . Ostani! Skupaj preživiva zadnja leta . . .«

»Ako naj hromi vodi slepca,« je odvrnila mehko, »ali ni vendar bolje, da gre eden k Tistemu, ki vse vidi in vse ve, in ga prosi, naj vodi oba?«

Vzdihnil je in umolknil. Ni znal govoriti z njo učeno, ne je prepričati, in čutil se je tako starega in zapuščenega . . .

VIII

Čeprav se je kitajski semenj od prvega dne veselil velikega navala kupcev in radovednežev, sta vendar zadostovala Rusa Ivan in Protj, da so se sporazumeli z njimi. Mračni, širokoplečati Ujgur Van-ho je nepremično sedel v kotu in sprejemal ter menjal nemške denarje, češke in poljske groše, tanke, oškrbljene brakteate pa tudi kože kun in krpe platna, ki so rabile namesto denarja.

Prodajavnica je bila precej temna, ker so podstreški, ki so se vlekli okrog tržnice, zakrivali svetlobo. Železna, kovana vrata so zaprli od znotraj z močnimi visečimi ključavnicami, nakar so gornjo polovico prevrnili na ven, da je bila videti kakor pokrov pri mizi, na katerem je Ivan razpoložil predivna čudesa vezenih atlasov. Solnce, ki se je nižalo v zaton, se je odbijalo v odprtini kot mavrica, se spreminjalo v lesketajočih se vlaknih tkanin in padalo v poševnih žarkih v notranjščino, kjer je vžigalo tople bleščee se barve na svili, zloženi po policah. Zadaj za prodajavno je bila majhna sobica, prav za prav pregradek, zdaj že popolnoma teman, s stopnicami vodečimi navzdol v kletno skladišče z ozkimi ozadnjimi vratci. Tamkaj je v tišini in samoti, za pregrado iz barvanega papirja, v prosojni luči rdeče svetilke prebival mandarin Čang-fu-tse skupaj s svojim tajnikom Penta-sanom. Medtem, ko so za steno, ki je ločila to sobico od prodajavnice, glasno žlobudrale meščanke, ob pogledu na lepe obleke ploskale z rokami ter se prepirale z možmi, nič kaj pripravljenimi, da bi jemali groše iz mošnjčka; medtem ko so deželanke iz gozdov, ki so se slučajno zgubile v mesto, v nerazumljivem, napol ptičjem jecljanju kričeč razodevale svoje občudovanje, in so vitezi, stopajoč težkó in zapove-

dujoče, izbirali čim najdražje tkanine za plašče, ki naj bi prelepó opletali srebrno se bleščečo opremo — medtem je učeni čí-jen, gluh in brezbrížen za to vreščanje, narekoval pridnemu tajniku dolge in podrobne spomine. Ozko zviti pergament, pokrit z vrstami čudnih znamenj in vložen v ozko medeno cevko je nato mandarin lastnoročno oddal enemu izmed poševnookih slov, ki so ob vsakem mlaju prihajali v mesto trenutnega Kitajčevega bivališča in pripeljali nove zaloge blaga... Ko je došel znani voz in so vreče, zašite v tanke kitajske štárje, pod budnimi Van-hojevimi očmi bile že zložene po policah, so odvedli sla za papirnato ograjo. Tam je potegnul iz nedrij medeno púšico z visečim pečatom, na katerem je bila odtisnjena želva, ovita od dveh zmajev. Ležeč na obrazu je izročil púšico mandarinu in prejel drugo močnó podobno. Ne da bi mandarin napravil kakšno nepotrebno kretnjo, ne da bi izpregovoril le besedo, se je sel zadenski pomikal k izhodu, udaril s čelom trikrat ob tla, se usedel na voz, ki ga je čakal na trgu, in obrnil. Ni mu bilo treba in tudi smel se ni zadrževati niti trenutok dlje v mestu, do katerega je vozil eno leto.

Ivan in Protj, ki sta zvijala nove tkanine v bale, mereč jih s poljskim komolcem namesto s kitajskim »tši«, sta spremljala prišleca z brezbrížnim, zaspanim pogledom. Trenotna oživelost medtem, ko so potovali skozi njune domače kraje — je ugasnila. Njuno ujetništvo je trajalo prav tako tu ali tam. Strah pred Kitajcem se je večal. Preveč nepomogljava in nesamostojna, da bi si izmislila načrt za beg, preveč nevedna in lena sta izpolnjevala topo Ujgurove in tajnikove ukaze in nista mislila na nič drugega.

V nasprotju z njima je Gaetano živel neprestano v vročici. Od jutra do večera se je potikal po mestu in proti prirojeni boječnosti poslušal, izpraševal, poizvedoval. Kje je Trebnica? kako daleč je? v kateri

smeri leži? Pod vplivom občutja, da je blizu, je njegova ljubezen vzplamtela, zrasla, se razžarila in pekla kakor ogenj. Nekdaj, ko so oblekli Beatričo v redovniško haljo, je plakal in trpel, napol še kot brezmočen, žaljen otrok. Danes pa je hrepenel po njenem pogledu in osvobojenju kot dozorel mož. Srce mu je bilo, ko je med mestnimi ljudmi iskal takih, ki so bili v Trebnici in so mogli kaj povedati o njej. Bilo jih je nemalo, a vse, kar so povedali, se je omejevalo na iste stvari: da je samostan strašno lep, tako da mu ni najti enakega na svetu — da je pokrit s streho iz svinca, ki je sama stala deset tisoč griven — da ga je ustanovil knez za pobožno gospo Hedvigo in da živi v njem sila zelo učenih sester, poklicanih iz daljnih krajev.

Ko je poslušal te skope podrobnosti, je Gaetano v duhu zamišljal tisoč načrtov za delovanje. Zapleteni, fantastični, neizvedljivi so rastli in se rušili sami od sebe. Zaman si je sto in stokrat ponavljal, da bi si okrepil duha, znane primere o deklici Pikardi, ki je bila rešena iz samostana, ali o Pii, o plemenitem Marku del Rosso, ki je ugrabil svojo ljubo iz samostana na ta način, da je prišel v govorilnico preoblečen kot opatičina sorodnica. Celo tu v Vratislavi so govorili, vsaj na uho, o enem izmed umrlih knezov, da je opatici navkljub odpeljal nuno, norbertanko, in jo vzel za svojo priležnico. Potemtakem so takšni dogodki bili možni! . . . Rožnat, najdražji obrazek se je izločil iz meglé daljine in se mu sklonil prav do oči. Duša je gorela. Duh, po navadi lenoben, je oživel, pomehkužene, rahle mišice so se krepile, se napenjale, iztezale v želji po dejanju in naporu.

Toda razsodnost ga je streznila, iztrgala iz teh sanjarij. Nekaj drugega je knez, nekaj drugega neznan, tuj trgovčič. Očitna blaznost njegovih sanjarij mu je ohladila glavo, ko je zagledal na trgu rablja in vislice. Zato je v občutju svoje nepomagljivosti in nemoči vsak dan poročal mandarinu s tako brezupno

klavrnino postavilo in s tako žalostnim in naveličanim glasom, da je tajnik Pen-ta-san, v dveh prstih držeč kvišku čopič, zgovorno skrivil usta, ne prikrivajoč zaničujočega začudenja nad podobnim stanjem duha.

Ker je bil obdan z oblakom opijevega dima, se je zdelo, da mandarin ni opazil, kako žalosten je videti njegov poizvedovavec; vendar je nekega dne vzel pipo iz ust in nepričakovano oznanil:

»Ako mi Tolholos prinese podrobnih vesti, dobrih vesti, važnejših nego nezanimivo prazno govorjenje, kakršno mi žlobudra sedajle, si izmislim uspešen načrt, kako osvoboditi njegovo dekle iz samostana.«

Gaetano je prebledel, zardel kot kuhan rak in spet prebledel. Trepetajoč kakor list in šklepetajoč z zobmi je zagotovil z vso italijansko vročekrvnostjo, da bo prinesel vse vesti, ki mu jih ukažejo nabrati.

»Pota, ceste v vsej Šleziji,« je začel naštevati mandarin. »Oddaljenost od tukaj do Opave, do Legnice, do Kamene Gore, do Lubania . . . Vsa pota do češke in nemške meje. O vsaki imeti natančna poročila. Ali gre skozi gozd ali preko močvirnatih livad, ali je suha ali blatna, ozka ali široka . . .«

»Kako naj to zvem?« je zamrmral Gaetano, ki je padel nazaj v prejšnjo raztresenost.

Izraz nepotrpežljivosti je spreletel mrtvo mandarinovo masko. Napravil je kratko krettnjo, tako nekako, kot da ukazuje tajniku, naj zabrenka na strune; nato se je udobno zvrnil vznak, požiral dim, tuj in brezbrizen za nadaljnji razgovor.

»Ah,« je rekel tiho Pen-ta-san. »Moj brez primere modri in stari mojster, biser čijenov, ponos Osrednjega Carstva, je izvolil pojasniti, da more mladi tujec iti po vseh teh potih kot potujoči Tolholos.«

»Morem zares,« se je razvedril Gaetano; »znam veliko italijanskih in nekaj nemških pesmi . . .«

»Ni mi potreba opozarjati mladega tujca,« je nadaljeval resno tajnik, »da nobena njegova beseda ne sme izdati pravega vzroka njegovega potovanja.«

Gaetano je pritrjevalno prikimal. Mandarin, ki očitvidno ni bil za pogovor tako brezbrizen, kakor se je delal, je kratko zakašljajal.

»Moj prestari, častiti, učeni mojster,« je nadaljeval Pen-ta-san in se spoštljivo oziral v smeri mandarinovega ležišča, »je blagovolil pripomniti, da mora mladi tujec, da bi se od njega zamišljeni izvrstni načrt mogel izpeljati zadovoljivo, preiskati najprej najoddaljenejša pota, ne da bi šel samo enkrat v Trebnico in ne da bi poizkušal s komerkoli govoriti o svoji ljubi.«

Mandarin se je spet odkašljajal.

»Veliki in modri či-jen, ponos Osrednjega Carstva,« je tajnik hitro raztolmačil ta oglasek, »je blagovolil opozoriti naju, nevredna svoja poslušavca, da v primeru, ako Tolholos gornjega ne izpolni, preneha blagohotno misliti o njegovi ljubezenski stiski in opusti izvršitev načrta.«

»Gotovo ne storim tega,« je obljubil vroče Gaetano.

Ganjen, srečen je stopil iz soparne čumnate v prodajavnico. Poševen, svetel pramen se je ulegel preko izbe in slepil oči z žarko svetlobo. Kupcev zaenkrat ni bilo. V kotu je Van-ho škripal s kitajskim računalom, hitro in spretno prebiraje po njem z rumenkastimi prsti. Protj je nekaj urejeval po policah. Ivan je dremal z glavo položeno na zaboj blaga. Ne da bi se oziral nanje se je Gaetano oberoč naslonil na izvrnjena vrata. Njegovo srce je bilo polno radosti, prav tako svetle kakor pramen, ki je igral v podobi mavrice nad njegovo glavo. Z boječo, vendarle živo hvaležnostjo je pomislil na mandarina ter prvikrat sam pri sebi priznal njegovo predirno modrost. Ni vedel, kako bo osvobodil Beatričo, a ni dvomil, da bo znal storiti to, kar je obljubil. V mislih je sklenil, da bo vneto in hitro prepotoval vse poti in prinesel zaželene vesti kar najbolj natančno.

Zadihal je veselo, globoko, vdihnil zrak, ki se sicer niti najmanj ni mogel imenovati svež. Sosednja suknarna mestnega sodnega prisednika Komczorka je okuževala zrak naokoli z gostim, neprijetnim duhom nove valjavke. Ker ni mogel strpeti na enem mestu, je Gaetano odšel na trg in se z odločnimi koraki nameril proti mestni vinarni, ki je bila v mestni kleti. Tržni prostor, precej čeden in obširen, je bil ob tem predvečernem času skoraj prazen. Veter je pihal in zvijal lijake iz prahu in smeti. Babje leto je zavelo s polj in močvirij ob Odri, valovilo v zraku in se ovijalo že praznih stojnic. Trg so obdajale lesene hiše z mojstrsko izrezljanimi klonicami, vendar je stalo med njimi nekaj zidanih in te so bile ponos mesta. K stojnicam se je stiskala mestna tehtnica za železo in svinec, a tik za njo, zavarovana z močnim omrežjem, topilnica srebra in zlata, knezova lastnina, ki pa jo je imel v najemu nemški denarni kovač z imenom Hans Kuna. Za topilnico srebra in zlata je stala druga, bolj umazana, za vosek in milo, namenjena milarjem iz cehov, dalje dve brivnici — za njima pa kopališče, knezova pivarna in vojvodski gradič.

Mesto je bilo obširno in se je razprostiralo ob Odri. Obstajalo je iz treh okrajev: v sredi nemški, ob straneh poljski in italijanski. Vsi ti okraji so bili razdeljeni na troje pasov ali predelov. Od teh je bil prvi zamejen s stranskimi ulicami, ki so vodile s trga, drugi z mestnimi zidovi, tretji z omejkami mestnih polj in bregom Odre. Prebivavci vseh teh predelov so se šteli za meščane in so spadali pod oblast vojda in strogega »Saksona«, neusmiljenega, a modrega prava, imenovanega S a c h s e n s p i e g e l. V smislu njegovih določb je bil sleherni meščan, ki je stanoval v prvem predelu in torej v sredini mesta, dolžan vsak dan pomesti cesto pred svojim domom prav do obmejnega žleba in plačati šestdeset grošev, ako je koga, ki je šel mimo po ulici, nepazljivo polil z umazanijami, vlitimi skozi okno. V drugem in tretjem pre-

delu ni bilo tako neprijetnih poostritev, vendar pa je bilo prepovedano, da bi kdo hodil zvečer z orožjem ali brez svetilke. Na vogalih okrožij ali četrti so viseli mački za primer ognja, najstrašnejšega sovražnika mesta. Čim je stražar z gradiča zatrobil k ognju, je bil sleherni dolžan hiteti na pomoč; nato je tisti, ki je prvi prihitel z vodo do ognja, prejel verdunek ali nagrado *p r i m u m v a s*. Nasprotno pa so bili tisti, ki so hiteli v smeri ognja brez reševalnih priprav, prijeti in zaprti za en teden v ječo kot postopači ali hudodelci. Vsi strogi predpisi »Saksona«, kazni za žaljive jezike prekupovavk, za javno pretepanje pomočnikov, ki so praznovali v ponedeljkih, za tiste, ki so na trgu odrezovali repe ribam, ostalim od prejšnjega dne — so bili stvar »zirkelmeistrov«, imenovanih tudi glavarji ali četrtniki. Bilo jih je dvajset, dobro plačanih, močnih fantov, a njihov načelnik je bil gospodljivi Vencimil z Mehovic, bivši mestni vojvd.

Gaetano je prekoračil trg pogumneje nego navadno in stopil po temnih, strmih stopnicah v notranjščino kleti, preplavljene od hrupa. V obširnih, z baklami slabo razsvetljenih prostorih so se videli v vrsti ob stenah postavljeni sodčki s francoskim, ogrskim, renskimi vinom — z vinom rivola, romania, sirmijskim in domačim, precej kislim, vendar nikakor ne slabim. V nadaljnjih prostorih so stali sodčki savidniškimi, knezovimi, in mestnimi, vratislavskimi pivom. Med obema vrstama sodčkov so bile postavljene mize, na tesno zasedene z ljudmi. V srednjem, največjem prostoru so sedeli nemški svetovavci; nad vsemi je z glasom prvačil orožar Henko, cehovski mojster, velik kričač in obenem velik glavač. Nihče ni znal na pamet vseh zakonov in predpisov tako kot on, zato so ga rabili na sodišču za prisednika celo takrat, kadar ni bila vrsta na njem.

Resda je bil »Sakson« od očetov cistercijanov napisan na pergament, toda razen njega so obstajali

neštevilni mestni sklepi ali običajno pravo, in dodatni zakoni, ki so se na osnovi splošnega mnenja hranili v spominu. Teh ni znal nihče tako podrobno in gotovo kot orožar Henko s Kožmina. Kakor iz knjige je znal na željo naštetih brez pomote vse mestne sklepe, tičoče se pravice pridržkov pri oddajanju v najem, pravice povračila in zastaranja posestva po enem letu užitka, pravice prijeti zločinca »in flagrantni« zasačenega, dalje igranja s kockami, uporabe meča, začasne proskripcije, na leto in en dan, ali trajne, na sto let in en dan, dote in bale, plačila brivcu, utopitve nezvestih žen, izvoza gnoja in obrambe zoper oderuštvo zvutih krakovskih prekupčevavcev soli. Danes je bil v pravu izvedeni orožar posebno vesel in zadovoljen sam s seboj in je dajal za pivo vsemu krogu, zakaj posrečilo se mu je doseči, da sta se za stalno pogodila med seboj že dolgo sovražna ceha jermenarjev in pasarjev. Spor je izviral odtod, da so eni in drugi izdelovali viteške pasove in bili drug drugemu nevoščljivi za to čast. Pod vplivom orožarjeve zgovornosti, tekoče kakor čisti med, so se sporazumeli, da bodo jermenarji izdelovali samo pasove obite s cinom, a pasarji z medjo in srebrom. V zameno za to ti poslednji opuste izdelovanje ruskih pasov in šivanih uzd.

Po mnogo letih spravljena ceha sta pila na smrt. Henko Kožminčik je na novo došlim pripovedoval že stotič, na kakšen način je pripravil nasprotnika, da sta se pomirila. Svetovavci so priznavalno kimali z glavami, s katerih so viseli kodrasti stroki las. Manj ugledni knezovi in mestni uradniki, zbrani v stranskih pivnicah, so poslušali ta izvajanja radovedno, s sovražno, zasmehljivo kljubovalnostjo trpinov, zoper katere je naperjeno vse pravo, ki ščiti samo bogate in site. Samo tu se je mogla včasih slišati šleska govorica, katero je povsod zatirala nemščina.

Gaetano je sedel mednje in se boječe in previdno oziral okrog. Popotni sholar v pasastih hlačah in za-

maščenem suknjiču, močno pijan, je hripavo prepeval. Dve dekleti sta se med prehodom besno prepirali in obtoževali druga drugo, češ, da ji je prevzela ljubčka. Skakali sta si v oči, kakor razjarjeni mački. V temnem kotu je magister ali učitelj v črni, umazani obleki in s čudaško čepico na glavi učeno po latinsko razpravljajal z beločrnim menihom iz novo naseljenega reda dominikancev. Gosti sopar iz piva in razgretih glav je visel v zraku, se sprijemal in vil, kadar je potegnil prepih od vrat. Bakle so žarele v njem rdeče, kakor v megli. Obrazi pivcev so se prikazovali iz dima, spet izginjali v njem, razblinjani in neresnični. Glasovi so šumeli kakor v panju.

»Narava ognja je, da si prizadeva navzgor,« je dokazoval učeno in glasno magister. »E r g o je strela v nasprotju z naravo ognja, e r g o je strela grešni ogenj . . .«

»Prav, zakaj nič na svetu ni prosto greha, niti slepi elementi ne,« je pripomnil mračno dominikanec.

»Ne vse, oče! ne vse! Štirje zemeljski elementi so prekleti in podlegajo grehom, a peti, imenovan O r b i s , iz katerega je ustvarjeno Nebo in duhovna bitja, je prost vsakega madeža . . .«

»Ker mu zemlje ni nič mar; a zemlja in vse, kar je iz nje, je oskrunjeno do dna,« je nadaljeval z bridkostjo menih.

Magister ga je pogledal po strani, zakaj bil je bolj vedrega duha.

»Ko sem si nabiral učenosti v slavnem mestu Ravenni, ustanovljenem, kakor pravijo knjige, od Tubala, vnuka Noetovega . . .« je začel.

»Od poganskega Herkulesa,« ga je prekinil suho redovnik.

»Nikakor ne, častiti oče! Herkules je ustanovil Brescio . . . Mično mesto to, vendar noben kristjan ne pojde tjakaj vede iskat, ker njeno drevo namaka korenine v poganskem viru . . . Ravenno je zgradil

Tubal, ljubljeni Noetov vnuk po Jafetu... Sam sem v knjigah bral o tem...«

Dominikanec je pokimal z glavo, v znamenje, da se o tem ne bo prepiral.

»Da, v Ravenni je pravil naš učitelj Gilbertus, da je tako v zemlji kakor v vseh njenih stvorih angelstvo na polovico pomešano s hudičevstvom... Ne samo v človeku, ki v nagnusnem telesu nosi božansko dušo, ampak tudi v nerazumnih živalih, kar se pri njih razodeva bodisi v nenavadnem razumu, bodisi v občutljivosti, sprejemljivi za čednost. Spomnite se, častiti oče, da nilski konj, v ulgo hippopotamus, kadar je bolan, sam sebi pušča kri, nič slabše od ranocelnika — samorog, zelo divja zver, zaspi kot jagnje, če zagleda devico... Tiger, kar v našem jeziku pomeni toliko kot divji bik, plaka bridkó, če sliši petje...«

»Kajti narava hrepeni po izgubljenem raju, tudi če je popolnoma pokvarjena...« je nepotrpežljivo segel vmes dominikanec.

Gaetano se je boječe primaknil bliže k njima in se usedel nasproti potujočemu sholarju. Rad bi se bil spoznal z njim, da bi slišal kakšne namige glede svojega bodočega poklica, a ni vedel s čim začeti. Ko je obletisvet, vagabund čutil na sebi njegov boječji pogled, se je nesramno in porogljivo zasmejal ter dvignil vrč k ustom. Imenoval se je Adalbertus, v resnici pa Vojtek, in je bil doma izpod Lubionža.

»Vi ste potujoč sholar?« se je Gaetano končno odločil za vprašanje.

Adalbertus ga je premeril s prezirljivim pogledom.

»Ne potujoč sholar. G o l i a r d u s s u m , p o e t a v a g a n s.«

»P o e t a ? . . . L i b e n t i s s i m e p o e t a r u m c a r m i n a c a n o . . .«

»Latinski umeš?« se je začudil latinec že po nemško.

»Razumem latinski, nemški, poljski, ruski in še druge jezike, katerih tukaj ne zna nihče,« je odvrnil ponosno mladenič.

»Jaz znam latinski samo to, kar sem povedal, in očenaš,« je priznal odkrito Adalbertus. »Nemški pa ne govorim slabo... Kaj si ti? Potujoč sholar?«

»Potujoč sholar, a šele od danes; poprej sem ždel v prodajavnici.«

»So te spodili?«

Gaetano se je obotavljal z odgovorom.

»No,« ga je pomiril Adalbertus, »nisem ne tako radoveden, pa tudi k vojdu ne pojdem... Dobro delaš: suženjstvo je sedeti v mestu, če moreš iti v svet.«

Zasmejal se je, samo ko se je spomnil daljnih, svobodnih cest, ki so klateževim nogam bolj prijazne nego kočja, se sklonil preko mize in udaril Gaetana prijateljsko po ramenu.

»A peti znaš?« je vprašal.

»Znam sila italijanskih in nekaj nemških pesmi.«

»No, potujva skupaj; a sedaj naroči vina na pošteno prijateljstvo.«

Gaetano je brž storil to in takoj radovedno vprašal novega tovariša, v katero stran pojmeta najprej.

»Kamor naju oči poneso,« se je zasmejal Adalbertus. »Meni so vse ceste enake in ljudje povsod radi poslušajo godbo... Kako se vendar trgata ti dekleti, kakor dve sraki!«

»Jaz namreč bi želel iti najprej proti Legnici, ali...« Prenehal je, kajti nečloveški krik je obrnil pozornost vseh na pileči se dekleti.

»In jaz sedaj vsem okrog povem, da si čarala!« je vreščala ena, ki se je zastonj trudila, da bi z roko ulovila lase svoje nasprotnice.

»Lažješ! Sama si čarala!«

»Ti! ti! coprnica! o da bi te sežgali! Sedaj povem okrog: mesečno kri si mu dala v juho!«

»Ti psica! Ali nisi mar ponoči izgrebala ceptèc?!«

Drli sta se kakor obsedeni, ne meneč se za to, da ju poslušajo ljudje. Prva, srečnejša v ljubezni in zato manj iz uma, je zagledala dominikančevo haljo in jo je popihala. Njena nasprotnica je ostala, se tresla od jeze in žalosti in brezmiselno tolkla z drobno pestjo ob zid. Adalbertus je z razprostrtimi rokami pristopil k nji.

»Coprnicica? he! he! No, pridi sem, bom videl, ali imaš na sebi hudičev žig?«

S kosmato šapo je segel po njeni obleki. Odskočila je in ga merila z ostrim, strupenim pogledom kakor gada.

»Imam ga! Prav imam ga! In kaj zato?«

Obstal je kot okamenel, iz strahu mežikaje z rdečimi trepalnicami. Nenadoma pa je s krikom planil v sosednjo pivnico.

»Svetovavci! coprnicica je tu!«

Hrupoma so planili od mize, prevračajoč klopi. Uren in vitek kakor podlasica je smuknil dominikanec za dekletom, a o njej že ni bilo več nikakega sledu.

»Sama mi je povedala v obraz, da ima hudičevo znamenje...« je ponavljal sholar prestrašen.

Ploha psovk se je ulila nad njegovo glavo, da je dal ubežati nesramni coprnicici.

»Treba jo je bilo zadržati, namesto kričati...«

»A seveda!« je zamrmral. »Le govorite! Da bi me bila spremenila v volkodlaka...«

»Vrag vedno huje nagaja po mestu,« je vzdihoval menih. »Vsaka druga deklina hodi s pankrtom, dasiravno pravi, da ni spoznala fanta... Ali je to satanovo delo...«

»Ali prirojeni vpliv planetov,« je nasprotoval magister. »Kajti znano je, da sleherna plodovitost prihaja od kroženja nebeških teles, trosečih na zem-

lju semena, za katera so ženske — zlasti mlade — občutljive, posebno v poletnih mesecih . . .«

»Jaz vidim v tem satanovo delo,« je vztrajal trdó redovnik. »Bliža se dan sodbe . . . prihaja! Kazen božja prihaja nad nas! Mongoli so baje že na poti! . . . Sam sem videl redovnika, kateri je pribežal odtam. Od strahu je zgubil razum . . .«

»Mongoli?! . . .«

Zla beseda je zbrala vse okrog njega.

»Pripovedujte, oče, o Mongolih! Ali pridejo semkaj?«

»Pridejo!« je grmel menih in dvignil roke kvišku. »Pridejo, ako ostanete v svoji sramoti in v svojih grehah. Kako naj bi ne prišli vrage, saj čarovnice že javno hodijo po mestu in se bahajo s svojimi ničvrednimi opravili!«

Poslušavci so se križali, se trkali prestrašeno na prsi, vendar je zmagala radovednost, ki je bila silnejša nego vse drugo.

»Pripovedujte, oče, o Mongolih!« so prosili od vseh strani.

»Da bi vam pripomoglo k dušnemu zveličanju, bom povedal. Znano je, da prebiva v peklu štiri in šestdeset hudičev prvakov, peklenških velmož, ki imajo za kneza Luciferja, Antikrista. Njihovih imen ne bom pravil, kajti gotovo je marsikdo izmed vas v grehu in satan bi se ga mogel polastiti . . .«

Zopet so se vsi pokrižali.

»Iz tega umazanega satanskega starešinstva je poslal Antikrist enega, čigar prekleto ime je Belial, da bi kristjane pogubil. Ta Belial se je nazval Čingis-kan in se naselil na koncu sveta, kjer od praveka stoji Veliki Zid kot opora tečajem zemlje.«

»O Jezus!«

»Iz svojega smradu je zaplodil sto in dve sto in tri sto tisoč nižjih, majhnih hudičev. Zbral jih je v armado ali hordo in jih nagnal zoper kristjane . . .

Tatare¹ ali peklenščke jih je imenoval, da s tem spričujejo, da je njihov rod iz pekla . . .«

»Gospod Jezus Kristus, reši nas!«

»Kajti Mongoli in Tatari, to je eno in isto, a vse skupaj je hudičevstvo. Nimajo človeške narave, ne žen, ne otrok. Ne ubiješ jih z železom, samo s posvečeno vodo in s krepostnim pogledom . . . A gorje, zakaj namesto enega ubitega se jih dvigne sto novih. Belial samo hukne s svojim smradom in že zaplodi satanske polke . . .«

»Jaz sem slišal,« je dvomeč segel vmes magister, »da imajo, čeprav so hudiči, naravo i n s t a r človeške in žene tudi . . . Takale tatarska mati rodi naenkrat dvanajst otrok, kakor svinja, in jih podloži kobili, a rodi trikrat na leto, zato jih je taka tema . . .«

»Laž!« se je razjezil menih. »Hudiči so jalovi. Samo če ujamejo krščansko žensko, tedaj splode z njo spako, grdobo z repom in tremi očmi . . .«

»Gorje nam, ljudje! Gorje! . . . Kaj nam je storiti, častiti oče?«

»Kako naj se rešimo pred njimi?«

»Jezus Kristus, reši nas!«

»Odrecite se grehov, čistó in čednostno živite, da bi Bog ne dopustil nadloge . . .« je oznanjeval vneto redovnik.

»Jaz sem bil pri Mongolih,« se je oglasil nenadoma Gaetano, ki je poslušal obenem z drugimi.

»Pri Mongolih si bil?« je zakričal magister. »Kako si prišel tja? Pripoveduj!«

»Ne!« je menih dvignil roko. »Pokaži najprej, da si kristjan, a ne hudič. Očenaš moli!«

Gaetano je padel na kolena in glasno po latinsko oddrdral P a t e r i n A v e.

»Amen,« so vsi olajšani ponovili za njim in se umirjeni zopet primaknili bliže k njemu.

¹ V izvirniku Tartare (po gr. Tartar = podzemeljski svet); očitno gre le za zamenjavo imena Tatar za Mongol.

»Povej, pripoveduj, kaj si videl?«

»Gotovo si izmišljuje,« je zamrmral orožar Henko. »Kako bi neki takle prišel tja? ...«

»Gotovo!«

»Potoval sem z blagom ... Moj oče so trgovec,« je jecljal boječe Gaetano, silno obžalujoč, da se je bil prej oglasil. »Potovati je treba eno leto tja, eno nazaj ... Drugačni ljudje so to, vendar ljudje kakor mi ... In žene imajo, samo grde ... Otroke tudi ... Veliki Zid obstaja, toda onstran se razprostira, gotovo zelo daleč, zemlja prav tako kakor po tej strani.«

Dominikanec, ki je pozorno poslušal, je stopil korak naprej.

»Lažeš!« je zakričal. »Zapri gobec! Ne mešaj ljudi!«

»Dva meseca sem bil tam ... videl sem,« se je branil fant.

»Videl si satanovo omamo, s katero so te premotili hudiči, da ne bi tukaj svaril ljudi ... Neumni mladič! Blebečeš, a sam ne veš kaj!«

»Ko sem pa videl,« je ponavljal Gaetano, pozikušajoč dokazati, da ima prav.

»Povej stokrat, a jaz ti pravim, da lažeš! Tako je tam, kakor pravim jaz! Prevarili so te z omamo, s hudičevim prividom; pokazali so ti to, kar so hoteli!«

Gaetano ga je pogledal s široko odprtimi očmi...

»Omama! ...« je ponovil prestrašeno.

Nenadoma se je spomnil vseh svojih strahov in bojazni v Karakorumu. Čudnega sveta brez Boga; križa, ki ni bil križ; kristjanov, ki niso bili kristjani; neskončne, široke stepe, po njej valovečih sivih, tihih in čudno urnih mravelj, ki so se zdaj prikazale izza gričevja, zdaj spet izginile kakor prikazni.

»To je resnica ...« je zašepetal s tresočimi se ustnicami. Mrzel pot mu je stopil na čelo.

»No, glej!« je zagrmel zmagoslavno redovnik. »Ljudje, čudite se, kako je veda, ki črpa iz božjega vira, močnejša nego zmotna izkušnja čutov!«

Ponosno se je ozrl na magistra.

Ostali so se gnetli okrog Gaetana, zakaj radi bi bili zvedeli od njega še kaj več; toda utrujeni in prestrašeni mladec se je iztrgal in skrivaj pobegnil iz vinarne.

Tik pri izhodu ga je nekdo močno zgrabil za roko. Prestrašen se je umaknil nazaj.

»Pridi, pridi!« je napadalec pomirjevalno rekel po italijansko.

Pri zvoku domače govorice se je Gateano sklonil naprej, pazljivo se razgledujoč v temi. Njegovo dlan je držal močno v svoji pesti bogato oblečen mladenič, živega, temnega obraza.

»Pridi!« je ponovil. »Padre so mi naročili, naj te pripeljem.«

Tekel je živahno dalje, ne da bi bil izpustil roko Gaetana, ki mu je brez odpora radoveden sledil.

»Jutri pred malico v krčmi!« je klical za njim Adalbertus.

Gaetano je pritrdil kimaje z glavo.

Ploskajoč s čevlji ob steptano, suho zemljo je s svojim vodnikom živahno tekel skozi mestne uličice, ki so bile že popolnoma temne. Zgoraj nad zobato, strmo črto streh se je še bleščalo nebo v bledem svitu, a spodaj je ležal že mrak. Tu in tam je iz razsvetljenega okna padal na ulico svetel kvadrat, čudovito presekan z mrežnim vzorcem. Ko sta zavila na ulico »platea Romanorum«, se je mladenič oddahnil in potegnil za ropotec pri vratih vogelne hiše. Medeni zvok je zadonel glasno v mraku, da so v sosedni ulici začeli močno lajati psi. Škripaje so se odprla majhna vrata, ki so vodila skozi polovico okovanih duri.

Mladenič je vstopil, vlekoč Gaetana za seboj. Stara, coprnci podobna baba z ruto, potegnjeno čez oči, in z oljnato svetilko v roki je stala pred njima. Premerila je Gaetana od nog do glave ter oba peljala v obokano izbo, kjer je sedelo za mizo nekaj mož, ki so pili vino. Zvok domače govorice in vonj pra-

ženega olja in česna sta prijetno udarila v ušesa in nosnice vstopivših. Z visokega svečnika so sveče — knežja potrata — nakapale vosek, ki se je strdil v dolge, jantarjaste kite. V obrabljeni, nekdanj žametni domači halji in v črni čepici na glavi se je dvignil izza mize Antonio de Puteo, gospodar.

»Pripovedoval si v vinarni, da si potoval na Mongolsko?« se je obrnil h Gaetanu. »Ali je to resnica?«

»Čista resnica.«

»Kako se imenuješ?«

»Gaetano, sin Bartolomea di Candiano, beneškega plemiča . . .«

»Beneškega . . .« je ponovil Puteo in pogledal pomenljivo po prisotnih.

»Benečan, satanovo seme! . . . čarovnica njegova mati!« je razločno zamrmrala stara in trikrat glasno pljunila.

»Molči!« je zagrmel nanjo gospodar. Obrnil se je k mladeniču, upiraje vanj predirne oči:

»Povej, povej hitro, pokaj si potoval k Mongolom?«

»Z očetom,« je odgovoril kratko užaljeni Gaetano.

»Pokaj oče?«

»Z blagom.«

»Z blagom!« je ponovil posmehljivo Paolo Bicarani, ki je sedel poleg gospodarja. »Odkdaj potujejo člani Velikega Sveta z blagom v Azijo?!«

Puteo je namrščil goste obrvi in sklonil obraz nizko k mladeniču.

»Ti, ne meči mi peska v oči!« je siknil tiho. »Saj vendar vidiš, da nas je tu cel kup, a ti si sam. Glej, kaj ti pravim! Nič žalega ti ne storim, toda povej odkrito, čemu je potoval oče k poganom?«

»Saj pravim, da z blagom,« je zagotavljal Gaetano najodkritosrčneje.

Zaman so mu izmenoma grozili pa ga spet skušali pridobiti z obljubami. Zaman so ga zvijačno spra-

ševali, kaj je oče delal, s kom je govoril, zakaj je on, Gaetano, prišel s kitajskim trgovcem v Vratislavo. Kar zadeva to zadnje, bi fant ne bil izdal ničesar za nič, o očetovih zadevah pa v resnici ni vedel ničesar. V njegovi glavi ni ostala niti besedica iz razgovorov, katere je bil brezmiselno prevajal in nad katerih praviim pomenom se ni nikoli ustavljal.

Ko je to zagotavljal, je zvenelo v njegovem glasu toliko odkritosrčnosti, da so genuanski trgovci končno uvideli brezuspešnost svojih prizadevanj ter ga izpustili. Poten od strahu je planil na ulico; ni razumel, kaj so hoteli od njega, in prisegel je samemu sebi po večkrat, da nikoli, prav nikoli več ne omeni svojega potovanja v Azijo.

Stari Puteo je žvečil v ustih konce sivečih brkov.

»Ali je zvit in premeten kakor kača, ali neumen kakor mula,« je odločil. »Beno,« se je obrnil k sinu, »da mi boš vselej vedel, kaj dela tukaj ta beneška pokveka...«

»Mhm,« je zamrmral fant pritrjujoče.

Ugodno zleknjen v stolu je Guido Ricci nalahno zmignil z rameni.

»Povsod vidite sovražnike, messer Antonio!« je pripomnil. »Prava reč, da je Benečan potoval v Karakorum! Škode nam tamkaj ne napravi...«

Antonio de Puteo je zardel in se obrnil z obrazom h govorečemu:

»Pri svetih kosteh mučenika Paschalisa!« je zakričal. »Ali se vam je razum zameglil?! Beneški Svèt (da bi ga peklo požrlo!) pošilja svoje k Velikemu Kanu, vi pa pravite, da to ni nič?! In vendar je to gotovo, da si hočejo izmisliti nekaj v našo škodo...«

»Benečan, rep hudičev, peklenško seme!...« je pritrdila s poudarkom stara in z gnusom izpljunila navzad.

IX

Dasi sta bili z jedjo in obleko dobro nabasani vreči, ki sta jih nesli Kahna, Prusinja, in sestra Dowmunda, lažji nego torba, katero si je naložila na rame kneginja Bradačeva, sta obe spremljevalki s težavo dohajali hitre korake stare opatice. Kljub bremenu in starosti je hodila hitro in se ni brigala za mraz in ostro kamenje, nadležno bosim podplatom. Kajti njeni novi, žametni čevlji so imeli namenoma izrezane podplate, in sicer zato, da bi obenem ugodila moževi želji in ne prekršila zaobljube. Še v prejšnjih letih se je bila zaobljubila, da bo poleti in pozimi hodila samo bosa. Za te razkošne zlate čizme enih, za od mraza in gnoja razjedene noge drugih. Da bi to izravnala, poplačala, bodi zgoraj knežji žamet, a spodaj ozebla, razbolela, zaprašena peta.

Šla je zamišljena, brez običajnega veselja na obrazu. Ostrina neznane skrbi jo je z vso močjo prebadala v prsih. In v srečnih samostanskih letih se ji je dozdevalo, da so jo zapustile vse duševne stiske, da jih je enkrat za vselej z zaupanjem položila v roke Najvišjega. Sodila je, da nič ne zmoti srca, nad katerim vlada Bog. Toda zadostovalo je nekaj dni, ki jih je prebila sredi svojih, da se je njen jasni mir zrušil v bolečini. Votel strah strašnih slutenj je kot obroč stiskal drobno telo, v katerem je pod trdo, skrbno pred očmi vseh skrito raševino, bilo in trpelo ubogo, navadno materinsko srce.

Ko je straža nad braniščem videla, da se bližajo, je hitro potegnila kvišku zobata, ostra mestna vrata, toda kneginja je zavila še vstran k samotarki. Prastari svetnik — o katerem so nekateri pravili, da ne predstavlja sv. Odonu in da tega kipa nikakor ni po-

stavil Mješko Prvi, ampak je to poganski Svarožič, od škofa pomotoma blagoslovljen — je stal tamkaj kakor od vekomaj, počrnel in brez nosa. Pod njegovimi nogami je zijala črna, ozka odprtina in v to vdolbino so polagali hrano za zazidanko.

Kneginja je pristopila k stebriu.

»Sestra moja, sestra...« je zašepetala z nezrekljivo nežnostjo.

Prisluškovaje za odgovorom je prislonila glavo k odprtini, iz katere je udarjal smrad kakor iz hleva.

»Sestra, ali spiš? ali moliš?...« je vprašala z boječo spoštljivostjo.

Napol živalski glasovi in obenem glasno praskanje s hrbtom ob raskavo steno se je trgalo iz notranjosti. Začudena se je zravnala.

»Že tri leta je, kakor bi bila popolnoma izgubila razum,« ji je polglasno pojasnjevala Kahna. »Jé si cer, snedla bi, karkoli bi ji dali, a po človeško ne govori več...«

S praznovernim strahom se je kneginja ozrla v obraz sv. Odon, poraščen z mahom. V solncu se ji je zdel tuj in posmehljiv. Pokrižala se je hitro.

»Zares je to menda poganski malik...«

Stopile so v mesto, ki je bilo živahno, kajti bil je tržni dan. Kneginja je spustila pajčolan na obraz, da je ne bi pozdravljali. Prazen strah! Kdo bi se tamkaj še spominjal gospe Hedvige, Bertholdove hčerke! Stari meščani, ki so jo dobro poznali, sede na klopih pred hišo in se solnčijo, brezbrizni za vse; mladi pa imajo opravka s čim drugim. Kdo bi gledal za staro redovnico, podobno sivi, črnoglavi vrani, ko pa so pravkar iz Krakova prišli burkeži in so ravno sredi trga razpostavili svoje koze. Že so nanje zavlekli pomost iz desak, katere je ljubeznivo posodil krčmar Kurzwurst, ki je imel rad šale in šaljivce. Že so ga pognili z luknjičavo, zarjavelo ponjavo. Pred odrom se je medvedar z razkrečenimi nogami usedel na svojo bestijo, zvaljeno kakor kup starega vresja,

in sedaj rožlja z verigo ter čaka s plesom, dokler se ne zbere večja množica. Kosmat ko medved, poten stoji na odru atlet in tehta nad glavami gledavcev težke železne krogle. Klateži sedé naokrog z navzdol povešenimi nogami. Eden izmed njih čoha s peto, obuto v pisan čevelj, medvedove kosmatine. Dvoje dudušev gode stare šleske, gotovo poganske pesmi, nad katerimi se jezi škof. Stiskaje meh pod pazduho gibljeta z roko tako hitro, kakor bi bila ptiča z eno samo perotjo, ki skušata leteti. Čeprav malo kdo izmed mestnih pozna te stare pesmi iz gozdov, vendar budi pradavni ritem v srcih podzavesten odmev. Kakor nekoč pred stoletji na svetih poljanah, se postavita drug nasproti drugemu. Ploskata z rokami in tolčeta takt čudovite melodije. Obračata se resno naokrog. En gib sproži drugega, skritega v najgloblji ožini zavesti. Zbira se radovedno ljudstvo in takoj pristopi kdo k plesavcema-obredarjema. Kot bi trenil, in že je plesal ves trg in plesaje so šli ven iz mesta, kakor je bila nekoč navada.

Na srečo ženska ničemurnost obvaruje mesto uročnosti in stroge škofove pokore, ki bi ji sledila. Slabotne in navadno za vsak greh pripravljene ženske se umaknejo poganskemu čaru, ko jim oči pošegačejo čudovite barve atlasov, razloženih na stojnici. Kólo je razpadlo. Plesavke so z vso močjo iztrgale majhne nožice iz plesnega ritma in stekle h kitajski prodajavnici.

»Prostor! Napravite prostor!« kriče oboroženi oprode ter razdeljujejo množico. Togo sedeč v visokih sedlih z nasloni jezdijo hčerke in žene plemičev, vsaka sredi svoje služinčadi. Lepo barvane, franžaste rute obdajajo rdeče obraze. Dolgi konci rokavov vise od rok do tal. Prav kakor mlade meščanke si prizadevajo tudi one priti k prodajavnici, očarane od bleska svile, ki se sveti na daleč. Poleg Kitajca vabi ogrski zlatar z biseri in obrača med prsti kot mavrica pisane kamenčke. Žene svétnikov požirajo slino

glasno in poželjivo. Kar je razsodnejših, vobče ne pridejo semkaj, marveč gredo naravnost na levo, kjer kraljuje blagorodje Komczorek sredi brugijskega, lovanjskega, mehelskega, tinjskega, švidniškega, dillermundskega in klučborskega sukna.

Tik nad ušesom kneginje, ki se je s težavo privala skozi gnečo, je zacvilila flavta, da jo je kar streslo. Tik poleg nje se je vijugal visok, suhljat podganar, sam podoben podgani, v plaščku z oglavnico, kakor jih nosijo sodniki, a sive barve ter s piščalko v ustih; z blodnim pogledom se je ozrl v staro redovnico in se potopil nazaj v gnečo, kričeč:

»Podgane, podgane! pokončujem podgane!«

Nato je spet piskal na flavto, kratko, čudaško, presunljivo. Tri tanke note so se ostro spovračale. Nekoliko otrok je teklo za zmotljencem. Ko so njihove kume to videle, so jih prestrašene zgrabile za umazane ročice ter jih, potem ko so naredile nad njimi sveti križ in jih trdó naploskale, kjer treba, nagnale kar najhitreje nazaj. Nesnaga naj se le odpravi, prav, a naj se nihče ne drzne dotikati se mestnih otrok! Saj vemo, kaj je podganar. Kakor je odrasel človek pripravljen iti plesaje za dudašem, tako otrok za podganarjem. Kajti na vsakega človeka preže uroki, katerih se je težko obvarovati . . .

Zadaj za prodajavnicami, mestno tehtnico, topilnico loja ter brivnico, na kurjem trgu, kjer stoje navadne stojnice, so se posedle branjevke v široko razprostrtih krilih in brusijo jezike tako vneto, da jim niti najmanj ne preti ne dudaš, ne pisk podganarjeve flavte. Naokoli leže kupi štruc sirovega masla, kaplja med iz pisanih medenih kolačev, narejenih po postavi viteza, gospe ali kralja, in se tope na solncu od maščobe se raztapljajoči bohi slanine. Šumeče z oblekami izbirajo bogate, debelušaste meščanke te oblizke. Celo marsikateri trebušast svetnik, sit izobilja in ugodnosti, pride sam, brezdelnik,

s prhlimi prsti obtipavat kurje zadke, ali bodo okusni in voljni . . .

Sredi blebetavega babjega vrišča kupujoče milostljive niti ne opazijo, da se v kotu okrog sodišča zbira gruča polnagih potepuhov klatežev, prepeljuhov. Lakomno zro na te bleščeče se bohe, na sklade pšeničnega kruha in na kolače, dogovarjajo se in razhajajo skrivaj na več strani . . .

Nenaden krik z dveh koncev trga:

»Mongoli gredó. Ljudje, bežite!!«

Odreveneli strah spremeni prestrašene ljudi v kamen. Močno, kakor s kleščami tišči bojazen noge k tlom.

»Mongoli v mestu! Tatari! Tatari! . . .«

Zgubivši oblast nad seboj in natakivši janke na glavo se z vriščem razprše branjevke in nališpane žene svétnikov. Bežeč v diru prevračajo stojnice in ne pazijo na nič, zakaj vsakomur je življenje ljubše nego imetje.

»Mongoli v mestu! Gorje, ljudje, gorje!«

Že bašejo povzročitelji zmešnjave v žepe in vreče, karkoli gre vanje. Valeča se množica je prevrnila koze potujočih glumačev. Silak je padel z odra in z železno kroglo zlomil križ svétnikovi Gamratovi. Vedno strašnejši kriki nad mestom:

»Bežite, ljudje, gorje!«

Iz prodajavnice, iznad pisanih atlasov se prikaže Ujgur Van-ho, poševnooki, rumenousti, v črnem svilenem kaftanu. Z grgrajočim glasom vpije v lomljenem rusko-latinsko-nemškem jeziku:

»Pax! pax! krestjany! Poznam Mongole! Kenne die Tatari! . . . So za dve leti odtod . . . So daleč . . . Ni v mestu . . .«

Toda ko se nihče ne zmeni zanj, zloži šelestečo, spreminjajočo se svilo in s čudno porogljivim smehom na ozkih ustnicah zapre železna vrata prodajavne. Njegov sosed, ogrski zlatar, je storil to že pred trenutkom. Samo blagorodje Komeczorek sklanja

radovedno glavo na trg. Stražarji v stolpu nad mestnimi vrati trobijo na vso moč, da nihče ni prišel v mesto, zatoorej so se nekateri že zavedeli od strahu in se vračajo k svojim prodajavnam. Tamkaj se branjevke, ki so opazile nemajhno izgubo, glasno derejo v nebo. Mongolov ni, a škoda se je naredila velika...

Kdo je kriv?!

»Kdo je kriv?!« kriči množica v sramu in srdu zaradi svojega lastnega strahu. Rejeni, bogati nemški trgovci si od jeze rujejo lase. Težka tevtonska kri kipi v njih v maščevalni želji, kaznovati povzročitelje škode. A krivci, mestni potepuhi zvitega jezika in hitrih nog so že zdavnaj srečno ušli s svojim plenom. Zato pa stoji okrog nekaj vedno lačnih Šlezijcev, pomočnikov barvarskega mojstra Kozjeokega in z nezlaganim zadovoljstvom gleda razjarjene Nemce.

Vsa jeza oškódovanih tolstnjakov pade na njihove nedolžne glave. Gotovo ni povzročil trušča nihče drugi nego oni! — Udri jih!

Krik tepenih prižene vso množico semkaj. Barvarski mojster Kozjeoko brani, kolikor more, svoje fante, a to ne koristi mnogo. Poizkuša se torej na skrivaj izmuzniti. Nenadno gromki glas po trgu:

»Šlezijci, ne dajte se! Bij Nemce!«

»Ne dajte se, Šlezijci!« poprimejo glasovi...

Svoji se zbirajo v gručo. Udarci padajo, krvoločni krik se razlega po mestu. Po svoje se kličejo Nemci, glasno vzklikajo Šlezijci.

S pestmi se bijoči trumi se kakor za stavo privata proti poslopju na vogalu četrti, kjer vise za primer požara na zidu kavliji, drogovi in lemežnjaki. Stara redovnica s torbo na rami, katero vsi suvajo sem in tja, onemela strmi nad tem. Kaj se je zgodilo? Kakšna norost je popadla te ljudi? Doslej so vendar živeli v miru med seboj... Zaman se trudita njeni spremljevalki, da bi jo spravili na varnejše mesto. Z obrazom, pobledelem od groze, stoji kot uročena

in poslušá glas — ah, predobro znani glas! — ki najglasneje ukazuje:

»Bij Nemce!«

Visoka postava z ukazujočimi kretnjami viteza, z glavo obrito po knežje, trga drogove s stene ter jih razdeljuje. Okrog njega se zgrinja gosta množica . . . Kdo je to?

»O, zaboga!«

A že pritečejo na vso moč, rožljaje z na hitro nadetim orožjem, četrtniki: Vencimil z Mehovic, mestni nadzornik, jih vodi. Jeklene helebarde razmikajo gnečo kakor vesla vodó. Trušč ponehava. Silni Vencimilov glas prevpije ženske tožbe:

»V imenu Milostljivega Gospoda, razidite se!!«

Rabukarji se naglo razidejo. Izginejo v hišnih vratih in stranskih uličicah. Tudi postavni vitez, ki je razdeljeval lemežnjake, se je nekam izgubil. Morebiti ga sploh ni biló? . . .

Kneginja je zmajala z glavo, težko od skrbi, in se okrenila proti cerkvi.

Na visoko se dvigajočih stopnicah sedi v dveh vrstah razcapana gruča beračev in brezbrizno motri vrvenje ljudi tam zdolaj. Spoznali so prihajajočo kneginjo, zakaj marsikateri izmed njih je že drugo desetletje posedal tukaj, in ko je sedaj njeno ime izgovorjeno šlo naokrog, je vse tožeč, kričeč, vriščeč, ječeč, prerivajoč se planilo k usmiljeni ženi. Strahotne postave brez nog, na deskah pod trupom in z rokami, v sukno ovitimi, so nespretno priskakovale. Šantali so šepavci, pohabljeni so iztezali izvinjene okončine. A ona jih je vse objela s srčno ljubeznivim pogledom.

»Hvaljen Jezus Kristus . . .«

»Na veke vekov!« so zatulili in se pritisnili bliže.

Usedla se je sredi njih in jela razdajati jed in obleko, ki ju je prinesla s seboj. Vpraševala jih je, kako jim gre tukaj? . . . Ali ne greše in ali ljubijo Gospoda Jezusa Kristusa, ali so Mu hvaležni za to,

ker jim je s tem, da je dopustil njihovo usodo beračev, zagotovil nebeško krono pri sebi?

Goreče so zagotavljali, da je tako. Res da niso razumeli njenih vzvišenih besed, vendarle jih je navdajalo s ponosom, da govori z njimi kot z učenjaki. Najedli so se, polegli okrog in grčali od vesele sitosti. Obe spremljevalki sta sedeli tik za svojo gospo, vesele trenutnega počitka. Kneginja je z rokami objela svoja mršava kolena in zviška gledala na trg, ki je še vedno šumel v ponehavajočem trušču.

»Ej, vendar!« je vzdihnila, »gotovo je bolje biti berač pred cerkvijo, kakor knez na dvoru...«

Prevzela jo je mržnja do sveta in z njo tako silno hrepenenje po samostanu, da bi se odtrgala in takoj, takoj zbežala v svojo Trebnico.

»Ostani...« je zašepetalo srce. »Morda odvrneš nesrečo, ki se pripravlja...«

Bolestno je pokimala z glavo. Torej to!... Če se, bedni človek, odpraviš v življenje, če mu ponudiš samo prstek, že te pograbi za vso roko, že te omota, zaplete, drži s tisoč zankami... Že je izgubljena svoboda! Ne odvrne ona nesreče, ne... Razen, če morda sam Bog hoče...

Nedaleč je zaropotal boben in jo zdramil iz zamišljenosti. Stoječ v bližini je mestni izklicevavec naznanjal škodo, ki so jo uglednejši meščani utrpeli med pravkar potlačenim nemirom. V imenu mestnega vojda je pozival krščansko občino, naj vrne ukradene stvari, ter grozil nepokornežem s »Saksonom«. Ko je začel naštevati predmete, se je truma beračev prerinila k njemu prav tako naglo, kakor poprej h kneginji, ker bi radi slišali, kakšne zgube so imeli bogatini. Gospa Hedviga se je z naporom dvignila in se spet odpravila na trg. Ko so se osvobodile gneče, so šle hitro v smeri proti vojdovskemu gradiču, v katerega podzemeljskih ječah so bili zaprti jetniki. Ječar, ki je bil že poprej obveščen s knezovim ukazom, je ženskam odprl škripajoča vrata s

težkimi zapahi, prižgal baklo in stopil naprej v notranjščino podzemlja. Vesela Kahna se je zresnila. Molčeča sestra Dowmunda se je boječe ozirala okoli. Stopali so po drčičih, strmih stopnicah globlje in vedno globlje, podobno kakor bi šli na samo dno suženjstva, v trdnjavo nesvobode. Rdeča luč bakle je trudoma plezala po stenah, pokritih s plesnbnimi lišaji. Gredoč so stopali mimo odprtih, vodnjakov, iz katerih je vel hlad groze, vekoviti mrtvaški duh. Nazadnje so dospeli na dno na dolgem hodniku. Na grudastih stenah so zijale temne vdolbine jam.

Kneginja je mahoma obstala.

»Brat,« je nagovorila ječarja, »strašno oblast ti je dal Gospod. Pomni, da kakor boš ti storil tem ljudem, tako boš poplačan v večnosti.«

Pogledal jo je topo, prepadeno.

Hlastnila je po njegovi žilasti, neusmiljeni roki ter jo pritisnila k ustnicam.

»Bodi usmiljen, brat moj, bodi usmiljen! . . .«

Bakla je padla iz rok presenečenega moža ter zacvrčala na vlažnih tleh. Zagrnil jih je mrak.

Ječar se je zavedel, pograbil s tal še tlečo baklo, jo hitro zavihtel nad glavo in jo znova oplamenil.

»Tu!« je rekla kneginja in pokazala srednjo vdolbino.

»Milostljivi knez niso tam nič ukazali . . .« je jecljal prestrašeno in v zadregi.

Z močno kretnjo, ki ni dopuščala upora, je še enkrat pokazala zapahnjena vrata. Porinil jih je notri. Stopili so v notranjščino temne ječe. Odsev bakle je na enakomerno temno steno narisal vrsto nepremičnih postav, mrtvaške obraze, ki so se brezumno ozirali v luč, toge noge, ki so molele iz klad.

»Pa je obljubil, da ne bo dovolil nikogar več vkovati v klade . . .« je žalostno vzdihnila kneginja.

Pristopila je k dvema težkima brunoma, ki sta bili priklenjeni drugo k drugemu z železno obesnico. V tesnih odprtinah so bile priprte noge osmero ljudi.

Težki železni obroči so z verigami priklepali osušene vratove k steni. Z nepremičnimi nogami in glavami so sedeli tako več let, dremaje ko ptiči, ne da bi poznali užitek iztegniti ude, čeprav samo po najbolj trdem ležišču, in položiti utrujeno truplo na tla.

Bolečina usmiljenja in groze je zagorela kneginji v očeh.

»Odpri to!« je ukazal kratko in pokazala bruni. Ječar jo je prestrašeno pogledal.

»Odpri!« je krepko ponovila in mu vzela baklo iz rok. Od blizu je posvetila obraze sedečih prikazni.

»Kdo ste?«

Nič niso odgovorili; zagledani v davno davno nevideno luč niso slišali vprašanja. Ječarja ni bilo več. Morda je stekel po ključ, a morda po koga drugega, da bi delil z njim težo odgovornosti, če bi izpolnil ukaz.

»Si že dolgo tukaj?« je vprašala najbližjega naravnost v obraz.

Počasi je odtrgal oči, ki niso videle nič, od luči in pogledal v smeri glasu.

»A?« je zaječal gluho.

Sedla je na klado, iz katere so molele toge kosti njegovih nog.

»Si dolgo tukaj?«

»Ali mar vem . . .«

»In zakaj?«

»Ali mar vem . . .« Glas se je s piskajočim naporom trgal iz grla.

Paznik se je vrnil. Očividno so mu naročili izpolniti ukaz, zakaj brez besede se je lotil posla okrog zarjavele obesnice. Snel jo je, odvzel ranto in s strašnim škripanjem dvignil vrhnje bruno, toda nobeden od jetnikov se ni ganil.

»Snemi jim okove z vratu . . .«

Ne da bi se skušal še kaj upirati, je odvil babico, spenjajočo obroč. Ko je razklenil prvega, se je človek brezmočno zrušil, zlomljen sam vase kakor preperela

obleka. Paznik ga je dvignil in položil kakor mrhovino na tla. Kmalu so ležali vsi po vrsti. Z močnimi, zdravimi rokami jim je Prusinja Kahna mela omrtvele noge, a sestra Dowmunda jih je hranila in pojila. Gospa Hedviga je sedela na brunu in skrivala obraz v dlani. Mahoma je dvignila glavo in mrtvo pogledala na prazno verigo, visečo s stene.

»Daj mi to,« je rekla pazniku.

Ujela je odpeto verigo in jo zaničljivo tehtala na dlani. S sanjskim podobnimi kretnjami si je nadela klešče obroča okrog vratu.

»Privij!« je ukazala.

Paznik se je umaknil za korak nazaj in izbuljil preplašene oči. Nasmehnila se je blede, žalostno. Njen obraz je postal podoben Henrikovemu obrazu, ko je poljubljal gobavca.

»Privij, brat!« je ponovila mehko.

Izmikajoč se njenemu pogledu je s trepetajočimi prsti privil babico. Kahna je lomila roke. Sestra Dowmunda je nehala hraniti po tleh ležeče jetnike, prižgala ob bakli s seboj prineseno svečo ter jo postavila v jamico, izdolbeno v tleh. Z vprašujočim pogledom se je ozrla v svojo gospo in čakala nadaljnjih ukazov.

»Pojdimo zdaj,« je velela kneginja s tujim, hripavim glasom. »Jutri se vrnemo semkaj. Z Bogom ostanite, bratje . . .«

Stopile so na hodnik, mežikajoč z očmi pred solnčno svetlobo. Kneginja ni šla, kakor po navadi, v bližnjo bolnišnico, ne v drugo ječo pod stolpom; vrnila se je nazaj v grad. Hodila je hitro, klinkaje z jetniško verigo. Obe spremljevalki sta hiteli poleg nje in z nemirom motrile spremenjeni, mračni obraz in žareče oči svoje gospe. V njej pa je duša divjala in blaznela v obupu, žalosti in upor. Nanjo se je zvalila mora, težja, hujša od vsega, kar je doslej izkusila v življenju, tako togotna in krvoločna, da je blaznela

od bolečine in skoraj tekla, v strahu, da ne vzdrži — da obstane in začne tožiti, bogokletno vpiti do neba:

»O mogočni, vsemogočni Bog! Zakaj trpiš zlo na svetu?!

Kdaj napraviš konec temu?!«

Omahovaje sredi notranjega viharja je prešla čez votlo doneči most in stopila pod mračni obok grajskih vrat. Z roko je odpustila spremljevalki — in je, namestu da bi šla v čumnate, krenila na levo, v stranski dvorec, viridarium, ki ga je zasadila gotovo še roka pobožnega škofa Joana, ki je tukaj zgradil prvi tin. Sredi z zidovi obdanega dvorca je zelenel temni krog travnika, določenega za beljenje platna; ob strani so na gredicah cvetele jesenske trajnice in rumeni nohtovi cvetovi. V zidni vdolbini je stal kip Matere božje, pred kipom velik, ploščat kamen namesto klopi. Zadnji rdeči in zlati drevesni listi so se odražali ostro, prosojno od bledega turkusovega neba . . . Usedla se je na klop in nemočno spustila roke na kolena. Z zarjavelim rožljanjem je zdrsnila veriga s kolen; zavalovila je z vratu na tla, se napela. S prostim koncem se je izgubila v travi, kakor bi prikovala k zemlji staro, izmučeno ženo, sedečo brezmočno sredi zlate jeseni, z bogokletnim obupom v duši. V viharju satanovega napada in skušnjave ni ostalo v njej nič in neznana groza ji je ježila sive lase na glavi. Še celo običajno pribežališče njenih misli, pristan dobrote — samostan se je zamajal v zmedu. Neki porogljiv glas jo je ostro opominjal, da je zlo tudi v samostanu! Resda se ne dogajajo velike krivice, ker to branijo pravila, vendar je tu ista zloba kakor zunaj v svetu. Sestre iz boljših družin so se povisevale nad ostale. Sestra Ignacija je bila nevoščljiva drugim za vse. Sestra Evfrozina je bila pripravljena, pripovedati o sestri Dowmundi najhujše stvari . . . In kakšna je bila težkó skrivana radost sester, ko se je kakor skušnjave odrekla krvave sodbe, preizkušnje ognja in vode, katero ji je bil hotel milostljivo po-

deliti knez, njen mož. Oči so se jim svetile ob misli, da bi utapljale nesrečnice, ki so se bile spečale s satanom, ter jim ohromile ude. Zares, človek je povsod enak, po naravi slab, in nikjer ni ničesar razen zla . . .

»Babica . . .« je boječe šepnil otroški glasek.

Vzdignila je glavo, kakor bi bila zasačena pri grehu. Tik pred njo je mala Truda, njena vnučka, dvigala iz cvetličnih stebelc svoj rožnati obrazek ter radovedno in obenem boječe gledala na babico. Ko se ji je gospa Hedviga nasmehnila, je pristopila resno — majhna ččičica v togi, široki in dolgi oblecki, s kitkami štrčečimi kakor igle in namazanimi z maslom.

»Kaj imaš tu?« je vprašala in se s prstkom dotaknila verige.

Kneginja je zmedena zgrabila verigo in jo potisnila v nestrje. Kakor mrzla, strupena kača je visela med njenimi izsušenimi, starimi prsi. Skrbno si je zapela obleko. Gradanico je skrila pod oglavnico in si trdo zavezala tančico pod brado.

»Pridi semkaj,« se je okrenila k mali.

Vzela jo je na kolena ter jo objela z rokami. Usehla duša se ji je mahoma razvezala. Kakor nebo sinje otrokove oči so bile tako čiste in nedolžne, da jo je postalo sram prejšnjih misli.

»Povej pravljico, babica . . .«

»O čem naj ti povem? O božjem Detetu in svetih Treh kraljih?«

»O Rženi babi!«

»Ne vem nič o njej.«

Otrok je nejeverno pogledal babico.

»Stara Ofka mi vedno pripoveduje o Rženi babi,« je odgovoril zviška. »Ržena baba sedi na polju. Cizke ima dolge do tal. S temi cizki pere svoje cunje . . .«

»To ni lepa pravljica,« je ugovarjala kneginja. »Povem ti drugo, deklica; o sveti Zofki, ki je imela tri hčerke . . .«

»Jaz hočem o Rženi babi!...«

Kneginja ni odvrnila nič. Samogibno gladeč otrokovo glavo je nejevoljno stisnila ustnice. Ni bilo prvič, da jo je prevzela jeza in strah pred povsod uporno se držečim poganstvom. Kristus ga je premagal samo navidezno, saj traja nadalje živo, zavestno, dražljivo, gnusno... Neiztrebljive, nepokončljive ržene babe, škрати, vile poldnevnic, navi in vampirji so živeli na svetu kakor nekoč. Zaman jih je plašil glas zvonov. Kneginja, ki je prav tako kakor drugi trdno vérovala v njihovo resničnost, je imela za smrtni greh, klicati po imenu preklete poganške bogove. Saj je znano, da se duh z nazivom nasiti kakor s kruhom. Davno bi bili že izginili, če bi bili molčali o njih.

Z obema rokama je pritisnila deklico k sebi, kakor bi jo hotela obvarovati pred zlom.

»Truda!... Truda!« je nedaleč zazvenel zvočni Zofkin glas.

Stala je med ozkimi kamenitimi vrati in sklanjala iz temne veže od solnca obsijano glavo.

»Truda, pridi brž! Potujoči pevci so prišli v grad!«

Mala je od veselja zavriskala in urno splezala z babičinih kolen. Zofka je zagledala mater in boječe stopila bliže.

»Henrik je povabil potujoče pevce,« je pojasnila. »Baje pripovedujejo in godejo čudovito lepo... Ali ne bi hoteli tudi Vi, gospa mati, poslušati z nami?« je prosila vneto in boječe.

Več nego petnajst let je minulo, odkar gospa Hedviga ni slišala posvetne glasbe, ne recitacije, kajti vse to je imela za hudičevo vabo za duše; zatorej je hotela kakor navadno odreči, češ da te zabave niso zanjo. Naj le same gredo. A besede so ji zamrle na ustnicah. Strah pred osamelostjo, pred tem, da bi iz roke izpustila majhno otroško pest, jo je prevzel z vso silo. Ako odidejo, se bodo povrnila satanske

napasti, in kako naj se jih reši? Gotovo je tudi nad samotnico, zazidano v stebru, prišel tak hud trenotek in ni bilo nikogar, da bi bil revo očuval pred lastno dušo; in tako se ji je zmedel um . . .

Brez besede je šla za hčerko in vnučko.

Soba je bila velika, čeprav nizka, s težkim obokom, oprtim na dva stebra. V obokovih sločinah so visele sive mreže pajčevine, tako stare in goste, da so bile videti kot stremena pri kamenju. Nikoli jih ni nihče ometal, le če se je zgodila nesreča, so vzeli nekoliko pajčvine, da bi ustavili kri, in to s primerno spoštljivostjo, da bi potrpežljivi prejec-pajek ne bil užaljen ter ne bi čisto zapustil gradu.

Na široki podoknici so v okrašeni, skrbno zaprti posodi iz medi hranili vodo, zajeto v izvirku na sam veliki petek pred solničnim vzhodom, katera je zelo pomagala zoper vse spuščaje in uljesa. Širino ene cele stene je zavzemala dolga, nizka peč, ki je rabila ob času velikih zborovanj za kopel, ako ni zadostovala prava kopel, zgrajena na nasprotni strani dvorca. V tej sobi je tudi knez Bradač osebno z brezovimi, v kadi namočenimi metlami strahoval najodličnejše dvornike, plemiške sinove, če so bili obtoženi zaradi preveč drznih ljubezenskih ponudb dvorjankam. Tu so naposled vesele dvorjanke in grajske dekle prirejale svoja dekliška proročišča na sv. Katarino, sv. Andreja in o božiču ter v veliki tajnosti pred kaplanom ulivale vosek, mele ječmenove klase nad vodo ali spustile medse gosjaka z zavezanimi očmi.

Zdaj je razposajena, klepetava ženska gruča, ki je sredi smeha in šal čakala na začetek godbe, hipoma umolknila in zmražena odrevenela, ko je zagledala z Zofko vstopivšo staro kneginjo Bradačevo. Povesile so oči, z vnemo mencale predpasnike in le še tiho in skrivaj pogledovale na godce, ki so sedeli na klopi. Pred njimi je v globokem naslanjaču sedel Henrik, Bradačev sin, ki se je bil tako zagledal v

pevce, da je komaj opazil materin in sestrin prihod. Sedli sta na podoknico in najstarejši izmed potujočih pevcev se je dvignil s klopi, da bi izpregovoril v pozdrav.

Bil je to človek srednje rasti, zelo debel, obritega in prostaškega, lizunskega obraza. Pregibal se je trudoma ter se komaj prestopal z nogami, kajti neizmerno uživanje mladosti mu je ohromilo hrbtenico. Poznal je nenavadno veliko sveta. Bil je silno užaljen, ako so mu rekli potujoči pevec, zakaj sam se je imenoval minnesänger. Ime mu je bilo Kuno von Katz, čeprav ni nikoli nihče dvomil, da si je ta v o n s pravico pesnikov nadel sam in da je bilo njegovo pravo ime: Maček.¹ Spremljali so ga Hans Maiczek in Lovrenc Kobiela, mlada fanta, ki sta zelo lepo igrala na violo in lutnjo. Ker sta bila izučena v dobičkanosnem poklicu, sta neenkrat nadomestovala mojstra, ako je bil utrujen ali pa je imel poslušavce za manj vredne.

No, danes bi mojster Kuno ne bil odstopil svojega glasu nikomur. Ko je s težavo sklonil negibljivo postavo, je lepo izrazil svoje veselje, da bo nastopil v tako imenitni družbi. Nizko se je priklonil pred gospo Hedvigo in dodal, da je bil nedavno v dolini Andechs, na gradu blagorodnega grofa Bertholda, Bertholdovega sina.²

»Nedavno?« je nehote ginjena ponovila kneginja.

»Niti eno leto še ni. Pomlad je bila in mačice na vrbah so komajda pognale.«

Predirajoče jo je notril in tiho nakazal melodijo Kobieli, ki je zabrenkal na strune viole. Kneginja je nehote zazibala glavo po taktu. Skorajda vesel smehljaj je razjasnil njen shujšani obraz. Da, to je bila domača pesemca, katero je pela skupaj s sestrami, ka-

¹ Maček = poljsko kocur.

² Hedvigin brat.

dar so v viridariju za očetovim gradom plesale otroško kolo . . . Ista pesemca iz Andehsa . . . Pred tri-desetimi leti zapuščena očetovina je vstala pred njenimi očmi kakor živa. Ljuba, preljuba domačija! Videla jo je, videla dom in domače, kakor da se je včeraj ločila od njih. Vse je tam drugače nego tukaj, — popolnoma drugače. Ljudje se drugače oblačijo, imajo drugačne običaje. Pred grmom črnega bezga — pomni — snamejo čepice, kot tukaj pred leščino . . .

Ni se prenehala smehljati tako veselo, kakor da je zadostoval že sam spomin na otroška življenjska leta, da je odgnal strahove in duševne stiske.

Toda Henrik je postal nepotrpežljiv, čakaje na povest. Nepotrpežljivi sta postali tudi Zofka in Truda, in dvorjanke so že dolgo, čeprav skrivaj, žalostno vzdihovale. Lepa Radoha je stresala z glavo in presukavala verižico iz jantarja, darovano ji od starega kneza; in vitezi, ki so stali na drugi Henrikovi strani, so se nemirno prestopali z noge na nogo. Zato je Kuno, ki je vse videl, prenehal z igranjem, umolknil in se s pričakovanjem zagledal v kameniti strop. Vsi so pridržali dih. Na dano znamenje sta Maiczek in Kobiela privzdignila roke, divje in pretrgano udarila na strune ter utihnili.

Z zvonkim, začuda močnim glasom je začel minnesänger:

»Glasnó, preglasnó se smeji Fortinbras, Badanov sin. Fortinbras, kar po naše pomeni: Močnoroki. Glasnó se smeji, da kar piha z nozdrvmi. Od njegovega smeha se stresa gora Ararat. V dolino valijo se skale, prestrašene reke gnetó se v prepad. Mrzel veter veje na gore od smeha Badanovega sinú.

»Široke so Fortinbrasove prsi kakor okrogla viteška miza. Koleno kakor hleb kruha, pest kakor hrastovo deblo po viharju. Ščetine, ki so porasle njegovo bradó, so rdeče in velike kakor dveletne trstike na močvirju. Kadar Fortinbras je, pokorni škrajte speko zanj štiri vole. Celega vola da v usta. Ko zgri-

ze, izpljuje debelejšje kosti, rogove in parklje, kakor človek izpljuje pri slivah peške.

»Gore so polne strahu pred orjakom Fortinbrasom. On ne pozna strahu pred nikomer. Boga ne pozna. In se Ga ne boji. Prav nič se Ga ne boji.

»Ko je s svojo močjo že gore premagal, gre, da si osvoji svet. Fortinbras, Badanov sin, hoče ne-prestano videti strah pred seboj.

»Gre pred vrata jeruzalemska. Na večni stid, na večno sramoto je mesto Saracenova last. Pri Svetem Grobu varuje garjevi poganski pes. Sramota krščanstvu! Gorje!«

»Gorje! oh, gorje!« so prevzeti ponovili navzoči.

Mojster Kuno se je pomenljivo ozrl okrog sebe. Radoha je razumela ta pogled in mu je porinila vrč piva. Popije, odstavi vrč in nadaljuje:

»Ko se je zemlja upognila pod orjakovimi nogami, da je morje brizgnilo na obrežje, je strah obšel pogane, ki so zavzeli Jeruzalem. Pred vrata je prišel sam saracenski sultan, mogočni in ponosni Mohamed. Za njim njegov veliki vezir El-Hassan, in vsi manjši vezirji in štirikrat štiri čete janičarjev. Ko se je Fortinbras približal, je sultan padel pred njim na obraz ter ga vprašal, kaj želi. — Orjak se je zasmel in odvrnil: ‚Iti preko vas, poteptati in zgnesti vas.‘ — In zasmel se je znova.

»Sultan Mohamed je prebledel kakor zid in ponudil Badanovemu sinu aleksandrijsko carstvo. Ponudil mu je vse svoje velblode in slone. Vse sužnje in vse zaklade . . . — ‚Ponujaš mi to, kar morem vzeti in tudi vzamem sam,‘ je odvrnil Fortinbras.

»Tedaj je izza sultanovih ramen stopil modri Ben-Almalik, ki se je razumel na Knjige Saracenov, in je zaklical: ‚Poznamo stvari, katerih sam ne vameš, Fortinbras.‘ — ‚Ne verujem,‘ je rekel orjak. — ‚Poslušaj torej, kar ti bom povedal: kaj zato, ako nas pokončaš nekaj trenutkov pozneje? Lahko počakaš.

Poslušaj! — ‚Poslušam,‘ je pristal orjak, ki je bil radoveden, in je z roko zaslonil uho, da bi bolje slišal.

»Učeni Ben-Almalik se je vzel na prste in je glasno govoril sredi tišine: ‚Velik si, močan si, Fortinbras, vendarle umrljiv. Po tvojih žilah se pretaka kri podobna naši. Ako bi te kdo ranil in odprl tok tvoje krvi, bi nastalo drugo Rdeče morje, a ti bi ležal bled in mrtev.‘ — ‚Kdo bi se drznil raniti me in iztočiti mojo kri?‘ je vprašal užaljeni Fortinbras. — ‚Resnično, ne drzne se nihče. Toda povej nam, kakšne smrti je umrl tvoj oče, Badan?‘ — ‚Kača ga je pičila.‘ — ‚Ali si varen pred kačjim pikom, Fortinbras?‘ — Orjak ni odgovoril nič, zakaj bal se je smrti. — ‚Ako prizaneseš plemenu Saracenov, odideš proč odtod in se nikoli več ne povrneš, te napravim nesmrtnega, neobčutljivega za rane in pike.‘ — ‚Rad bi vedel, kako boš to storil,‘ je dvomil orjak. — ‚Vem, o čem govoriš,‘ je šepnil sultan svetovavcu. ‚Dragocena stvar to, vendar je življenje še bolj dragoceno. Naj prerok blagoslovi tvojo glavo, modri Ben-Almalik!‘

»Izdal je ukaz, in v diru so na hrbtu belega velbloda prinesli iz mesta majhno bariglo iz cedrovine, z veho skrbno zabito, in so jo postavili na tla pred sultanom. — ‚Dvanajst stoletij je že minilo, odkar je to olje v Jeruzalemu,‘ je izpregovoril učeni Ben-Almalik; ‚ne vemo, od koga izvira, vendar gotovo od velikega čarovnika, ker ima moč zaraščati odsekane ude in ozdraviti sleherno bolezen. Vzemi jo in živel boš večno!‘

»Dragi moji, to je bilo tisto olje, s katerim je pobožni Jožef iz Arimateje mazilil telo Našega Odrešenika, Gospoda Jezusa Kristusa, preden ga je položil v grob. In ta zaklad, ta veliki zaklad, je ostal v rokah poganov — ta svetinja je bila predana v roke malo-pridnega giganta! Gorje, kristjani! Gorje!«

Spet je potegnil iz vrča. V sobi je bila tišina, da

so menili slišati, kako pajek prede svojo mrežo v obokovih sločinah.

»Fortinbras pravi: ‚Ne vérujem v krepost tega olja.‘ — Pripeljali so tri sužnje in na sultanov mig je sam Veliki Vezir odsekal enemu glavo, drugemu roko, a tretjemu nogo. Nato je učeni Ben-Almalik namazal njihove rane z oljem iz barigle; takoj so se zrasli odsekani udi, in zdravi so odšli sužnji domov. Fortinbras je zadovoljno plosknil po stegnu, da so se stresli zidovi — in je obljubil, da prizanese deželi Saracenov. In vzela je Najsvetejša Olja, prevezal bariglo s svilenim trakom, si jo obesil okrog vratu ter se obrnil naravnost proti zapadu, proti krščanskemu kraljestvu.

»Ko se je bližal mogočno, se je v globokih razpokah odpirala zemlja, osušena od dolge suhote. Jokali so mrtvi, rekoč: ‚Kdo nas budi, kdo nam večni počitek kali, čeprav ni še trebilo k sodnemu dnevnu?‘ — In kateri so brezbožno legli v neposvečeno zemljo, so se okoristili z orjakovim prehodom ter so vstali in se — duhovi — vrnili na svet.

»Prastari vran Oga, budni stražar na meji krščanstva, je slišal strahotne korake. Razprostre peroti kakor zloveščo obleko, leti skozi noč naravnost na ponosni grad, kjer prebiva junaški vitez Oliver. S trdim kljunom trka na svinčeno okno, bije s perotmi v kameno vdolbino, dokler ne zbudi se speči vitez. — ‚Kdo me kliče?‘ vpraša z blazine. — ‚Odpri, Oliver, odpri brž. Jaz sem, sel zelo slabe novice . . .‘

»Oliver je poznal vranov glas in ga je spustil v čumnato. — ‚Kaj hočeš?‘ — ‚Uničenje gre, in blizu je.‘ — ‚Stari Oga, ničesar ne vem o nobenem sovražniku; z nikomer se ne vojskujemo.‘ — ‚Fortinbras, Badanov sin, orjak z gore Ararat, gre pogubljat krščanstvo.‘ — ‚Kje je moj meč?‘ išče vitez okrog. — ‚Gorje, varuj se, Oliver, zakaj Fortinbras je prejel od saracenskega sultana bariglo s Svetim Oljem in z orožjem ga ne premagaš . . .‘ — ‚Kje je moj meč?‘ je

ponovil vitez. — ‚Menda ne pojdeš sam, Oliver? Saj ne priklieš nikogar. Tvoji tovariši so zdavnaj pomrli, ali mehkužno žive, ko so si vzeli krasne žene. Ne pridejo. Ni lahko vstati iz gorke postelje, od žene ob strani, in iti v viharno noč na smrtonosni boj.‘ — ‚Kje je moj meč?‘ je jezno zaklical vitez že tretjič. Opasal si je viteški meč, si nataknil šlem in srebrn oklep. Vzel je meč v roko. Zatrobil je v kratek, zlat rog . . . Zbudil se je prestrašeni oproda, mu pripeljal osedlanega žrebca, ki je skakal in rezgetal. Pravi vitez je zasedel konja, poslal oprodo domov in zdirjal nasproti sovražniku.«

Mojster Kuno je prenehal, dvignil vrč k ustom in iznad njega pozorno motril poslušavce. Molčali so in dihali težko kakor ljudje, boreči se z neznanim. Pod vplivom pripovedovanja je preproste, vesele ljudi prevzela doslej neznana žeja — doseči nekaj višjega od sebe, prava arijska želja po vzvišenem. Začutili so v srcu nekaj kakor praznoto, ki se je hotela siloma napolniti, izpolniti do roba s čim lepim in večnim. Žalostno so vzdihovala dekleta, glasno so sopli in si grizli brke vitezi. Še celo norec Cvetič je gluho ječal, potrj od teže lastne prebujajoče se človečnosti.

Knez Henrik si je podprl ozki obraz z rokami, zatopljen v vsebino povesti. To je bilo tisto, kar je želel, kar je hotel vse življenje: biti blodni, svobodni vitez; ubijati zmaje in orjake, braniti krščanstvo. Še preden je bila izgovorjena, je ujel sleherno igravčevo besedo in jo zapečatil v srcu z željo dvigniti se kvišku, s trdno voljo vzpeti se k boljšim, višjim oblikam življenja, s skritim strastnim ljubosumjem.

Kuno je nadaljeval pripovedovanje:

»Ko se je svitalo, je Oliver od daleč slišal, kako je bobnela zemlja pod orjakovimi koraki, in kmalu je zagledal njegovo glavo, veliko kakor kopica, ki se je dvignila izza gričev. ‚Sam sem v tem boju. Nič več ne živi tovariš Roland. Zlomljen je njegov svetli Durandal . . . Ne živi Turpin ne nobeden izmed dvanajstih

krepostnih frankovskih paladinov. Sam sem. Gospod Jezus Kristus, ponižno se Ti zahvaljujem za to čast!

»Senca mu je padla na glavo, kajti orjak je bil oddaljen komaj še nekaj sto korakov. Ko je prišel bliže, je vitez zaklical: »Stoj!« ...

»Fortinbras je pogledal, se uprl ob boke in vprašal: ‚Kaj hočeš?‘ — ‚Biti se s tabo.‘ Orjak se je divje zakrohotal, da se je upognil pragozd, in dejal: ‚Biti se, a zakaj?‘ — ‚Da ne bi šel dalje.‘ — ‚Zakaj nočeš, da bi šel dalje?‘ — ‚Ker je tukaj zemlja miru, krščanska zemlja. Nič ni tu zate, Badanov sin! Ljudje hočejo tukaj delati, orati in sejati. Hočejo zidati hiše, gojiti čebele in trebiti gozdove. Za samostanskimi zidovi učeni menihi z zbranostjo pišejo knjige, da se bodo iz njih učili ljudje bodočnosti. Ne smeš jih motiti.‘ — ‚In vendar pojdem tja, pomandram ko črve smešne poljedelce, prevrnem hiše in porušim kamenite samostane. Kdo bi mi branil? Ti?‘ — ‚Jaz, poslednji izmed pravih vitezov, ki še živim.‘

»Fortinbras se je zakrohotal znova in ga je kanil z nogo suniti proč; toda Oliver se je umaknil, se divje zakadil in s kopjem v trenutku predril orjakovo koleno. Fortinbras je zatulil od bolečine in planil nadenj, kakor se utrga skala in pade v potok. In borila sta se med seboj trikrat in štirikrat, in se bila notri do noči. Zadala sta si drug drugemu strašne rane in oba sta se kopala v krvi, rdeči kakor broč. A kadarkoli je bil zadet, se je Fortinbras vedno namazal s svetim balzamom, in vstal je zopet močan kakor bik, in divjost njegova je vse bolj naraščala.

»Olivera ni zapustil pogum, a zapustile so ga moči. Mrtev se je zgrudil njegov zvesti konj. Zdavnaj je bilo zlomljeno kopje. Šlem mu je zabit v glavo. Ne bo ga snel, dokler bo živ. Oklep je razpokan; iz sto ran teče kri, vendar roka ne izpusti meča.

»Ko je padel mrak na višavje, se je Fortinbras ulegel k počitku in je glasno smrčal. Naslonjen ob drevesno deblo je Oliver goreče molil. ‚Odrešenik, ne

dopusti,‘ je prosil, ‚da bi po zaslugi Tvojih Najsvetejših ran orjak, Badanov sin, uničil krščanstvo.‘ In počil je trak, s katerim je bila prevezana barigla, da se je odtrgala in se zakotalila tik k vitezovim nogam. A on je imel oči zalite s krvjo in tega ni videl.

»Ko se je zjutraj prebudil svet, je Fortinbras zagledal Olivera, kako je stal za boj pripravljen nasproti njemu. Divje je planil, valeč težke kamne, toda meč mu je bolešno odsekal nogo. Segel je z roko za vrat po olje in ga ni našel: namesto tega je zagledal bariglo ležati tik pred vitezovimi nogami. Tedaj ga je prevzel strah in zbežal je v svoje gore, naravnost čez morje, ki mu je segalo do ledij.

»In tedaj se je junaški Oliver ulegel na trato. Iztegnil je utrujene ude po mehki blazini trav. Smrt mu je poljubila obraz, a Radost srce. Zagledal je sveto olje čisto blizu svoje roke in se nasmehnil. ‚Nevreden sem,‘ je pomislil, ‚dotikati se balzama, ki je umival najslajše Rane Zveličarjeve. Pa tudi, čemu naj živim? Nikdar več ne doživim ničesar lepšega od tega boja in si ne zaslužim lepše smrti, saj sem se sam samcat boril zoper zlo za dobro vseh kristjanov.‘

»Nato je pravi vitez z ostankom sil pahnil bariglo v reko in naročil vodi kot svojo poslednjo voljo, naj jo brez zamude ponese tja v Rim, pred noge Svetega Očeta. Sam se je znova ulegel na travo, smehljaje se zroč v nebo: ‚Kam si odletel, stari Oga? . . . Nesi kolikor moreš hitro vest v kraje italijanske in v drage francoske dežele, v Armoriko, Flandrijo, Alemanijo, da je zadnji dobri vitez častno odšel s sveta . . . ‘«

X

»Hodi sen
okoli oken,
a dremota
okoli plota . . .«

— je z brenčočim glasom pela Ana, gugaje z roko zibko, privezano z vrvicami na strop. Ko so zaskripala vrata, se je nejevoljno okrenila. Vstopila je gospa Hedviga, vodeč za roko malo Trudo.

»Nikakor bi se ne bila nadejala, da boste šli tudi Vi, tašča, poslušat žonglerjeve zgodbe,« je porogljivo rekla snaha.

Deklica, vesela kot ruševka, je izpustila babičino roko in stekla k bratcem in sestricam, ki so razsajali v drugi sobi in vsak trenotek zavriskali od smeha. Bil jih je osem, deveti je bil v zibelki, a desetega je Ana nosila pod srcem.

»Jaz bi ne bila šla k tem pravljicam . . .« je ponovila Ana s poudarkom.

Gospa Hedviga je molčala, nekoliko v zadregi. Resnično, tudi ona bi se ne bila nadejala, in niti sedaj ni vedela, zakaj je šla.

Najmlajši vnuk v zibki je kljub zibanju vreščal na mile viže. Babica ga je vzela na roke; usedla se je na klop, odvijala toge povoje, vezene z modrim vzorcem, in spretno metala dolge konce nazaj. Vzela je proč vzboklo bukovo deščico, h kateri je bil otrok privezan, ter si ga položila na kolena, kjer se je srečno smejal, zvijajoč se in iztegujoč nožice.

»Ti povoji niso dobri,« se je obrnila k Ani ter pokazala rdeče odtiske na mehkem telesu.

»Ne bom ga vendar povijala z navadnimi cunjami, kakor podložnikovega sina,« je zamrmrala snaha.

Mislila je na nekaj in nemirno begala z očmi sem in tja po sobi.

»Kaj imate tu na vratu, tašča?« je vprašala nenadoma.

»Jaz? Nič,« je hitro odvrnila gospa Hedviga in zardela.

»Zdi se mi, da ne premikate glave; to je gotovo od prepaha v ječah . . .«

»Morebiti od prepaha . . .«

»Preko noči je treba obložiti z ovčjim blatom, a vročim . . .«

»Da.«

Ana je sedla na skrinjo in prekrizala roke pod prsmi na blagoslovljenem životu. Begajoče oči je pokrila z priprtimi trepalnicami. Prešinjalo jo je grdo čuvstvo samozadovoljne zlobe, prihajajočega zla, ki se ji bo obrnilo v korist. Pozibavala je z ного, obuto v žametni čevlji, in že napol uživala trenotek, ko pove tašči zlo novico.

»Vsi ste poslušali povest potujočega pevca,« je začela strupeno, »a medtem so se godile na gradu čedne reči.«

Gospa Hedviga je odmaknila oči od glavice, ki je skušala zaspati na njenih kolenih, in se vprašujoče ozrla v snaho.

»Ne veste še? No, Konrad je napovedal vojno!«

»Komu?« je strme vprašala opatica.

Ana se je hripavo zasmejala.

»Komu, komu! . . . Očetu, Henriku, meni, vam, tem otrokom gotovo tudi . . . Vse bi rad trpinčil . . .«

»Zakaj?!«

»Ali mar vem! Ker govorimo po nemško, ker so naseljenci . . . Izgnati jih hoče, porušiti mesta, uvesti nazaj divjino, kot je bila poprej . . . morda upeljati znova tudi poganstvo . . . A najbolj jezen je gotovo na vas . . .«

»Name?«

»Ker ste vendar Nemka, a on Nemcev ne mara... ne nemškega jezika, ne običajev... Lepega sina ste si vzgojili,« jo je zbudla zasmehljivo.

Gospa Hedviga je molčala. Zle bojazni, ki so jo mučile od prihoda, so se naenkrat vzdignile in ji zadušile dih in glas. Zdelo se ji je, da je kot Ana zanosila, a ne otroka, marveč slutnjo zla, zavest nečesa strahotnega, kar se približuje.

»Vlodike ima za seboj, kmete in vso šlesko svojat,« je togotno nadaljevala Ana. »Dobrogost, pasji sin, in tisti capini, garjeve mrhovine izza Odre. — Jarah Klimov, Slup Domaslavov, in Mojko, in drugi... Rekel je očetu, da jih skliče vse in navalil na mesto... Henrik naj bi mu šel nasproti. Ne bojte se. On mu že pomore, hudičevi žlahti...«

Psovala je dalje, toda stara kneginja je ni slišala. Varno je položila otroka, ki je zaspal, v zibelko in obstala nepremično, zakrivajoč si oči z dlanmi. Njene prejšnje muke; temni sinov obraz; današnja prigoda na gradu; roka, razdajajoča lemežnjake; Henrik, idoč nad brata — vse to se ji je mešalo v glavi omotično, strašno in naglo. Davilo jo je huje nego železni obroč, težilo bolj od verige. Hipoma je zopet ležalo na njej in jo težilo nerazumljivo, nepojmljivo, resnično in mučno, dasi nejasno čuvstvo neke osebne krivde ali pomote...

Mahoma se je dvignila in ne da bi se zmenila za Ano, je odšla iz sobe iskat moža. Oproda, katerega je vprašala, ji je povedal, da je gospod knez na posvetu. Šla je torej skozi predvežje in čez kamenite stopnice v viteško sobo.

Tam je sedel Henrik Bradač, obdan z velmožmi in vitezi. Kaplan gospod Martin je stal za njim zaskrbljen, blizu joka. Oskrbnik Valter von Esse, mečenosec Friderik, točaj Ludolf, Oto von Reinbaben — jezni, divji, strašni. Mestni nadzornik Vencimil z Mehovic, vojvd gospod Vitoslav z Borka — zmedena, molčeča... Ko so jo zagledali, so se dvignili vsi za-

čudeni, zakaj že mnogo let ni stopila sem notri. Šla je naravnost k možu. Sedel je zaskrbljen, teman. S prsti si je vročično vil zmršeno brado.

»Kaj je s Konradom?« je vprašala naravnost.

Z roko ji je odkazal stol poleg sebe in odvrnil, ne da bi dvignil oči:

»Zapovedal sem ne govoriti o tem, pri moji veri, a je že kdo izblebetal . . . Vojno s sinom imam na starost; to je, da!«

»Zakaj?« je vprašala v upanju, da sliši drug vzrok, nego ga je navedla Ana.

»Pravil sem vam vendar, da gre za Nemce . . . Že prej je večkrat ščuval ljudi, in metal v obraz meni, meni — očetu, da se godi Šlezijcem krivica, da jih Nemci tlačijo . . . Morda jih tlačijo . . . na vse ne morem paziti . . . Danes je napravil v mestu rabuko in nagovarjal meščane na boj . . . Nastalo je tako vrenje, da je Vencimil s četrtniki komaj razgnal ljudi . . .«

»Kam je šel?«

»Kdo?«

»Konrad.«

»Ali mar vem, kje je zdaj ta prekleti bes! V gozdove je šel, da zbere svoje. Baje so z njim Dobrogost, Prosimir Prošev in Jarah Klimov in Slup Domašlavov . . . Vsi capini in nesvobodni, in nekaj vlodikov tudi . . .«

Udaril je s pestjo po mizi in zardel od jeze.

»Ne bojim se jih!« je zakričal. »Henrik razpodi to pasjo zalego, kot bi trenil. Dobrogost in le-oni s svojimi se ne morejo meriti z mojo vojsko. Toda sramota! toda žalost! . . . S sinom se vojskovati! S sinom!«

»Kje je Henrik?«

»Na dvorišču zbira viteze.«

»Pošlji ponj,« je velela ukazujoče. »Pošlji, a brž!«

Z očmi je sunkoma mignil oprodi. Bil je potr in ni prenehal s svojsko kretnjo viti si brade.

Vojaški koraki so zarožljali. Vstopil je mladi knez. V oklepu, pripravljen za boj, z mečem. Šlem s perjanico je držal v roki — zaradi prenizkih vrat. Zasanjanost, ki jo je priklicala pesem potujočih pevcev, je zbežala, izginila brez sledu. Imel je trd, tog obraz. Obstal je, izogibajoč se materinemu pogledu.

Pristopila je k njemu in se s prsti dotaknila meča.

»Nad brata!« je šepnila.

»Jezdi za njim, sprijazni se,« je začela vneto, proseče.

»A, seveda!«

»Izmiri se! Ne smeš se boriti zoper brata!«

Odrinil jo je s kretnjo roke.

»Nič ni tu za vas, mati,« je rekel trdo. »Idite v čumnate! to niso stvari za ženske . . .«

»Ne pojdeš!« je zaklicala obupno.

»Pojdem!« je ostro kriknil nazaj. »Pojdem in privlečem tega smrdečega repača! Zaprem ga na gradu! Naj sedi! Dosti je napravil zmede! Vojne se mu hoče?! In zakaj?! Če bi vendarle imel za kaj! Da je sila naseljencev? Kaj so mu na poti? Govoril je danes tukaj kakor norec, da bomo izgubili Šlezijo, da bodo Šlezijci ob svoj jezik, da se prelevijo in ponemčijo . . . Velike stvari! Naj se prelevijo! Da bi bili le umni, močni in krščanski!«

Kneginja je povescila glavo. Da, ona je vedno tako govorila, vérovala je močno, da vse razlike med narodi ne izvirajo od Boga, marveč so si jih izmislili ljudje . . . Zdaj se je zamajala. Isto čuvstvo kot prej, čuvstvo neznane pomote ali krivde je stisnilo njeno od strahu trdo srce. A nad vse muke se je dvignila, je priletela neznano odkod domača pesemca iz doline Andechs in to je poslušala z nekim veselim zadovoljstvom. Zabrnela je kakor škrjanček, zadišala kakor pramen cvetja, plavajoč spomladi iz notranjščine bezgovega gaja, se zasvetila kot nenadno spoznanje,

ki se je razblinilo v megli, preden ga je mogla do-
umeti.

»Ni prav, če ljudje pozabijo svoj jezik,« je šep-
nila negotovo.

Pogledal jo je začudeno.

»Sami ste vedno pravili, da jezik ne pomeni
mnogo... samo da smo kristjani; a drugo je vse-
eno...«

»Nisem prav govorila...«

Pomilovalno je zmignil z rameni.

»Nič ni tu za vas, mati,« je ponovil. »Gremo!«
se je obrnil k vitezom, ki so bili v dvorani.

»Ne pojdeš!«

Proseče je iztegnila roke proti njemu, s prsti se
je oprijela za rob pri oklepu. Stemnilo se ji je pred
očmi. V ušesih je začutila šum, v duši grozo in strah.
Spet se ji je povrnilo čustvo, da je zanosila nekaj ne-
izrekljivo bolestrnega, kar ji trga drobovje. Pbledela
je od groze, kot da bi morala roditi spako. Vse slutnje
in muke minulih dni so vstale v njenih prsah, se na-
brale kakor uljesa in ji tekle skozi grlo kakor glasnice
strahotnega videnja. Opotekla se je brezmočno, si za-
krila oči z dlanjo, vendarle pa je kljub temu videla
razločno, ostro, prejasno...

Glej, nad temno zemljo se dviguje mora, zavita
v oblake, večja kot pol sveta... Dviguje se, prihaja
bliže, meče sinjo senco nad mesto in grad, nad vso
deželo. Temà izhaja iz neusmiljeno se bližajoče po-
šasti, da so človeški obrazi podobni v njej maskam; v
ušesih žvižga viharni metež, ki je poteptal že daljne
okraje. V tem šumenju je čula ječanje zemlje, jok
zemlje, votlo bobnenje njenega poteptanega dro-
bovja. Spričo strahotnega videnja so se ji zdeli ti, ki
so stali razjarjeni pred njo, otroci, ki se šalijo in sme-
jejo, ko vidijo prihajati povodenj. Z očmi, široko
odprtimi od strašne nezavedne groze je padla na ko-
lena, dvignila kvišku svoj togi vrat in jela vpiti s pre-
dirajočim, ne več svojim glasom:

»Na pomoč! na pomoč! gorje! . . .«

»Drug nad drugega se odpravljajo, in božja jeza je nad njimi! . . .«

»Varuj se, iti nad brata! . . .«

»Varujte se, in skupaj bedite, zakaj strašen čas se približuje! Antikrist, ki ni prišel leta tisoč, ta je tu!!«

»Rdela bo zemlja od krvi in v solzah se bo kopala!«

»Izmiri se, spravi se z bratom! Da boste brez greha na sodni dan!!«

Te nezavedne, blazne besede je bruhala iz sebe prevzeta od takšnega strahu pred grozo videnj, da so se navzoči prestrašeno umikali, ko so videli, da je zamaknjena in da govori s skrivnostnimi močmi.

»Spravil se bom, mati,« je tiho obljubil Henrik.

Prekrižal se je, si otrl mrzli pot s čela in odšel hitro iz dvorane.

Videti je bilo, da gospa Hedviga tega ni slišala. Trudoma je vstala od klečanja, a bila je tako oslabela, da so se šibile noge pod njo in so ji kolena s silo trkala drugo ob drugo. Pod obleko skrita veriga jo je začela mahoma težiti, kot da jo je privezala k tlom. V polzavesti je pogledala okrog sebe ter z zlomljenim, opotekajočim se korakom odšla iz dvorane.

Knez Bradač je sedel nepremično gledaje za njo. Kakor sina, tako je tudi njega stresala groza, ko je videl ženo govoriti, kakor so govorile nekdanje bogovavke. Še sedaj ga je po hrbtu mrazilo pri spominu na njen nenaravni, predirajoče doneči glas. Ozrl se je na velmože v dvorani. Prekrižal se je — oni prav tako.

»Gospa kneginja so mogočno prerokovali . . .« je vzdihnil kaplan in si mel prestrašene oči.

»No, da!« je priznavajoče rekel mečenosec. »To je post. Po njem pride tak duh v človeka . . .«

»Vsakdo ne zmore kaj takega, hej!«

»Božja jeza da bo prišla . . . Ali ste slišali?«

»Kaj bo prišla, saj je že tu,« se je razjezil knez.

»Ali je malo muk s tem zaslepljencem? Kaj more biti hujšega?«

Mahoma je zadihal prosteje, ker se je bil nečesa domislil.

»Ako bi dvornemu lovcu Dobrogostu obljubil šrediško kaštelanstvo? . . .« se je obrnil k oskrbniku Valterju von Esse. »Ali ne bi pustil blazneža? . . .«

»Nič ne škodi, če poizkusimo,« je odvrnil vitez.

Še dolgo so se posvetovali in govorili z zamolklimi glasovi, dokler se ni popolnoma zvečerilo.

Zaupni sel je skokoma jezdil h gospodu dvornemu lovcu onstran Odre, noseč s seboj pismo s knezovim pečatom. Knez ga je sam spremil ven na hodnik in mu naročal, naj hiti. Začudil se je, ko je našel tam Ano, ki se je naslanjala na odprti zid ter očitno nečesa pričakovala. Ko je zagledala njega, se je hitro, kolikor ji je dopuščala nosečnost, umaknila nazaj.

»Kaj pa ta tukaj?« je pomislil knez in se vrnil v svoje prostore.

Komaj je zaprl vrata, je Ana že spet smuknila na križni hodnik. Pomembne stvari so jo zadrževale tamkaj. Ko je tašča, v podobi križa ležeča na tleh, molila, Zofka jokala in knez premišljeval o tem, ali se bo dvorni lovec sprijaznil — ona ni izgubljala časa. Vdana ji dekla je že zdavnaj odhitela v mesto, da skrivaj pripelje v grad coprnico Margoho, ki so ji v mestu rekli Modrijanka ali Vedežna, in ki se je spoznala na vse čarovnije. Naj pride in naj uganja svoje čarovnije zoper Konrada. Da bi ne bil nič več na potu mlajšemu bratu. Da bi postal majhen, ubog, neznaten kakor prah. Da bi se mu na povratku domov zmedla pot . . .

S svojimi čevlji iz sukna tiho drsajoč po neravnem tlaku in pozibavajoč se v bokih je vedežna Margoha živo hitela na to povabilo v grad. Ni bila še stara in njen obraz, obkrožen od čopov zavutih, mast-

nih las, je bil rdeč in okrogel kakor polna luna. Nič manj ni slovela kot izkušena in mogočna čarovnica. Sama ni več pomnila in se ni mogla spominjati časov, ko še ni živela v zvezi s hudobo, ko je bila še vesela, krepka mlada deklica, silno nora na fante. Staršev ni poznala; še otroka so jo prodali. Ko je odrasla, je živela v divjem zakonu s tem ali onim pomočnikom iz odličnega čevljarskega ceha. To prijetno življenje se je končalo, ko ji je začel ugajati neki jermenar. Čevljarji so jo pretepli in spodili, a jermenarji so svojemu tudi zabranili spečati se z dekletom, ki je poprej hodilo z — po njihovem mnenju — manj vrednim cehom v pivarne in po odpustke. Ostala je sama in lačna v prazni ilovnati bajti za obzidjem in sploh ni vedela, kaj začeti. Takrat se je priplazil k nji črn, mršav in naježen maček. Prijazno se je drgnil ob njene noge; predel je, kakor bi brnelo vreteno; če si ga pogladil po dlaki, je sipal iskre; oči je imel zelene in bil je zelo loven. Vzljubila je žival.

Kar je nekega dne soseda Radunjka, ko ga je zagledala na klopi pred hišo, prestrašena sklenila roke:

»Jezus Kristus! saj to je isti, katerega je Bobkula — njo so vendar takrat na trgu sežgali — odgojila iz dristljivke . . . Da, prav tisti! . . .«

Ko Margoha ni ničesar razumela, je Radunjka prišla bliže, premagovaje strah, in dekletu pojasnila, da je strašna coprnica Bobkula devet let imela v vedru dristljivkin koren ter da je vsak deveti dan dodala noter po devet zrn žita, dokler si ni odgojila hudiča — no, tegale mačka . . . Tedaj se ni bala že ničesar več. Nekoč pa ga je le poslala nekam strašno daleč in škofu je uspelo, da jo je dal sežgati, še preden se je hudič povrnil. Vsi meščani so videli, kako je ta gnusoba nato letala po trgu in mijavkala.

Trkala se je na široke prsi in prisegala, da je to brez dvoma isti maček.

Prestrašena je Margoha vrgla kamen v skušnjav-

ca in se s trepetajočo roko prekrižala. Maček je pljunil, zapihal in pobegnil na streho. Toda popolnoma se ni dal pregnati. Venomer se je vračal nazaj na sleme, čeprav je metala glavneje za njim.

»Oj, ne bo šel več proč, ne,« je odločila čez nekaj dni Radunjka in se s previdno spoštljivostjo ozrla po Margohi.

Podobno so začele gledati nanjo tudi druge kume, zakaj Radunjkin jezik ni miroval. Kmalu je vedela vsa četrt v mestu, da ima Margoha hudiča v svoji službi. Kaj kmalu je tudi župnik pri Naši Ljubi Gospe vznemirjen povedal škofu, da je medtem, ko je pri procesiji pogledal preko monštrance, zapazil na glavi tega dekleta žehtar namestu zavijače. Tedaj je postalo jasno, zakaj so pri Kubalovih na Pesku krave zgubile mleko. Ta prekleta coprnica ga jim je urekla.

Ko je Margoha to slišala, se je silno prestrašila in se začudila, da je tako, ne da bi vedela kedaj, postala prava coprnica. Potem so jo začele obiskovati hudičeve sanje. Zjutraj, ko se je prebudila, je bila pripravljena priseči, da je letela na metli, videla plešoče krote in poljubljala kozla na smrdeči zadek. Strašno se je bala škofa in menihov ter jim, kolikor je mogla, hodila izpred oči — obenem pa se je vživela v svojo mogočno oblast, ki ji je zagotavljala splošen ugled in velike dohodke. Nič več ni hrepenela po fantih in je vsako noč čakala hudiča, s katerim se glede moštva ne more nihče primerjati. Prepričana je bila, da prihaja uteševat strasti njenega telesa. — V čarovnijah si je pridobila veliko spretnost. Vedela je, kako se položi sova ob stran speče ženske, da zveš njene najbolj skrite misli. Znala je zagovarjati in uročevati. Imela je netopirjevo kost, ki jo je mogla napraviti nevidno. Po mili volji je razpolagala z mlekom vseh krav v predmestju in meščani so jo bogato plačevali, da bi jim ga ne jemala. Videli so jo sedeti v gozdu na orehih, da bi na ta način napeljala točo na polje bogatega kmeta Vlostka, kateri ji je pretil s škofom.

Poznala je moči vseh zelišč. Imela je hudičev pe-
nez, izležen pod pazduho, ki ji je donašal blagostanje.
Spoznala se je in je spretno uganjala tudi najhujše,
najbolj nepogrešljive čarovnije: s prebadanjem vošče-
ne lutke priklicati komu ljubezen ali smrt.

Nepremično, notranje okamenela je Ana čakala
nanjo. Ko je videla, da prihaja, je silno zatrepetala.
Prevzeta od pomembnosti tega trenutka se je Mar-
goha priliznjeno nasmehnila in se priklonila kneginji
do tal. Ana je sklenila roke na polnem telesu in
močno stisnila prste. Dete v njenem telesu se je gibalo
naglo, kakor prestrašeno. Srce, gnano od pritiska-
jočega plodu, se je dvigalo pod grlo in ji jemalo sapo.
Ozrla se je na prišedšo, a se je takoj spomnila, kar so
pravili ljudje, da se v čarovniških zenicah namesto
gledavca odbija kozel. Zato je hitro povесila oči, da
bi ga ne ugledala. Obšla jo je strašna groza pred tem,
kar je hotela storiti.

»Proč!« je zašepetala, zaslanjaje si oči z rokami.
Margoha je razočarana sklonila glavo.

»Že grem,« je rekla ubogljivo; »vendar pa se
razumem na vse čarovnije... karkoli želi Vaša
Milost...«

Predirajoče je pogledala kneginjo in se primak-
nila bliže.

»S seboj imam vse, kar je potrebno,« je zašepet-
tala; »ali je treba koga ujeti?... usmrtiti?... pri-
vabiti?...«

Pokazala je v stisnjeni pesti umazano rumeno
kepo voska in dolgo leseno iglo.

»Ni treba...« je z naporom rekla Ana. Zobje so
ji šklepetali kakor v vročici.

»No, ako ni treba, potem grem,« je zamrmrala
Margoha.

Spravila je vosek v nedrje, se počasi umikala
nazaj in ni spustila oči s kneginje.

Naenkrat so zdolaj, pri vhodu zazveneli koraki
oboroženega človeka. Nekdo je prihajal. Ana je pre-

plašena poskočila, zgrabila vedeževalko za rame ter jo rinila pred seboj v sobo. Močno je zapahnila vrata od znotraj. Bil je skrajni čas, zakaj dvorni lovec Dobrogost Bazilov je bil že na stopnicah. Za njim je šel oproda, strašno vesel, da je gospoda dvornega lovca srečal v mestu in je mogel tako hitro izpolniti naročilo.

Dvorni lovec je prihajal počasi in častitljivo. Stopal je ošabno, prepričan, da ga knez ne pridobi kar tako s čimerkoli. O, ne! Prav danes, takoj ko je bil zadušen hrup v mestu, so se s Konradom in drugimi bojevniki do dobrega porazgovorili o vsej zadevi. Prešteli so svoje pristaše in se domenili, kdaj začno. In dvorni lovec je sam najbolj prigovarjal, grajal Konradovo neodločnost, obljubljal veliko vojaško moč in trdovratno ponavljal, da je treba brez odlašanja izgnati vse Nemce. Proti njim ga je gonila nevoščljivost in užaljeno samoljubje, in to dvojno čuvstvo je bilo tako žgoče in zagrizeno, da bi bile za to, da bi ju umiril, utešil, potrebnne velike stvari. Ali kaštelanstvo pomembnejšega gradu, ali služba mečenosca . . .

Oproda je odprl pred njim vrata knezove čumnote.

Bila je že gluha noč, ko sta se dvorni lovec Dobrogost in vedežinja Margoha vračala ter se znova srečala v grajski veži. Oba sta bila zadovoljna s seboj, s koristmi, ki sta jih bila pravkar dosegla. Zadovoljni so bili tudi oni, od katerih sta prihajala: stari knez in njegova snaha. Medtem ko sta se delala, kakor da drug drugega ne vidita, dasi sta prav dobro vedela za vzrok svoje navzočnosti — sta vitez in čarovnica izginila skozi temna vrata.

V tihi združbi sta šla v mesto in niti na misel jima ni prišlo, da sta pred trenutkom za dukat in za naslov z združenimi močmi pokopala zadnjega kneza Piasta, ki je hotel biti Šlezijec.

XI

Sedeč v šatoru iz smrekovih vej, nasekanih in pristavljenih okoli drevesa, je Konrad prisluškujoč privzdignil glavo. Droban dež je pršel, kapljajoč od brezlistnih vej. Nekoliko konj, privezanih tik poleg šatora, je grizlo grenke veje, nestrpno izgrebajoč s kopti orumenelo, brezsočno travo izpod mokre nastelje. Siva tema ljudi je napolnjevala gozd in se grela ob ognjih, ki so v vlagi komaj da tleli. Nekaj kmetov, nekaj vlodikov, ostalo sami tlačani, potepuhi, poljski čuvaji in dninarji. Skupaj do tisoč ljudi. Vse to je taborilo že nekaj dni, pričakujoč Dobrogostovega prihoda z njegovim spremstvom in ostalega viteštva.

Da si s čakanjem naredi krajši čas, se je Konrad veliko razgovarjal s temi ljudmi. Sedeč v njihovi sredi, jim je vse dni predočeval nemško ošabnost in grabežljivost, nemško nasilje in nemško premoč. Z roko jim je kazal bogata polja, ki so jih bili iztrebili pradedje — a sedaj Nemci uživajo koristi tega dela. Te njive se morajo vrniti Šlezijcem, ko bodo naseljenci pregnani. Modro in na dolgo jih je poučeval, kako morajo takrat gospodariti, kako zvlačiti ječmen in proso, da bodo dosegli enako bogato žetev. Orali bodo polje z enakim plugom kakor Nemci, ali z dobro oračo z dvema črtaloma, namesto da bi ga razgrebali s starim ralom s krivim gredljem iz brinovih korenin. Zavrgli bodo brane iz osušenih smrekovih vršičev in si napravili dobre vlačnike z nasajenimi količki. Saj niso malo let gledali nemške običaje, priučili so se, in znali bodo narediti prav tako. Ni treba Nemcev. Domačini bodo znali delati prav tako, da se dežela ne vrne nazaj v divjaštvo in revščino.

Kmetom in vlodikom je predočeval nekdanje časti in svoboščine, ko niso bili nikomur dolžni desetine, in se vitez, a r m i g e r, ni povzdigoval nad nje. Enake veljave sta bila vitez kakor vlodik. Vse to jim je obljubljal povrniti, le da poprej izženejo Nemce. Vse to so upeljali Nemci, je dejal. Iz Nemčije je prišla ošabnost na ene, krivica na druge. Da bomo le ostali sami na svoji zemlji, kakor nekoč, pa se povrne stari, dobri red.

Poslušali so, pritrjevali kimaje z glavami, vendar niso razumeli dosti od njegovih izvajanj. Jasno so doumeli samo to, da je Nemce, osovražene naseljenke, ki imajo najboljšo zemljo, treba izgnati in samim zasesti njihovo mesto. To so razumeli z lahkoto in kar najbolje, za drugo se niso nič brigali.

Sedeč v vlažnem šatoru je Konrad pozorno poslušal. V gozdu je bilo slišati previdne konjske stopinje.

»Od Dobrogosta,« je premislil in vstal.

Topot je utihnil, nekdo se je peš bližal k šatoru. Henrik!

Razmaknil je veje in vstopil. Bil je brez oklepa, brez meča. Pogledala sta si kratko iz oči v oči.

»Kaj hočeš?«

»Hotel sem se sprijazniti s teboj... Mati je velela...«

Konrad je bušil v porogljiv smeh.

»Mati! Poslušaj staro žensko, vitez!...«

»Duh božji je govoril po njej...«

Konrad se je posmehljivo zakrohotal. Henrik je žalosten sedel na mokre veje. Hotel je povedati bratu, deliti z njim trepet groze, ki ga je obšel, ko je videl mater podzavestno, zamaknjeno govoriti kakor nekdanj svete prerokinje, toda ni znal izraziti tega. Ni vedel, kaj naj reče, da bi brat verjel. Vzdihnul je in rekel od srca:

»Prišel sem se pomiriti s teboj... Brat, sprava se...«

Konrad ga je pogledal z mračnim začudenjem.

»Nisem se prepiral s teboj,« je dejal; »pristani na moje, pa ne bo spora...«

»Na tvoje?«

»Izženite Nemce,« je kratko pojasnil Konrad. Henrik je stisnil pesti.

»To ni mogoče!... Tako napravim: ne povabimo nobenega Nemca več, to ti z očetom obljubiva; a ti, ki so tukaj, ostanejo.«

»Ne!«

»Pamet si zgubil! Ljudi, ki že desetletja žive tukaj, naj izženemo? Zakaj?«

»Ni jih bilo treba klicati,« je trdo odvrnil starejši. »Od sile jih je. Dosti, da se Šlezija v nekaj letih ponemči...«

»Kaj so ti vendar na potu?!«

»Poslušaj,« je dejal strastno. »Nikoli nista hotela z očetom slišati, kar sem govoril, imela sta me za bedaka... Poslušaj vendar zdaj edinokrat: Kakšno je vajino gospodarstvo? Že je nekaj mest, v katerih je svobodno samo za Nemce, *exclusis Polonis*, kajti Šlezijci, pravijo oče, naj se rajši drže zemlje, nego da silijo v mesta... Kje je ta zemlja?! Tri četrtine zemlje, ki se obdeluje, imajo Nemci. Naši trebijo samo novino in se mučijo. In kadar je iztrebijo kak kos, daste zemljo Nemcem, nje pa gonite dalje v puščavo... Nemci imajo svoje pravo, a z naših potegne, kdor le hoče, zadnji delec kože. Zato so Nemci bogati, a naši uboga para. Nemci so gospodje, so na prvih mestih, a naši morajo gledati samo za kosom kruha. Zdaj bodo nehali s to krvavo raboto. Tako ne more iti več dalje!... V samostanih so opati in priorji Nemci. Šlezijcev ne puste k zaobljubam, ali pa jih potem bijejo, ako govore v materinem jeziku. V mestu skorajda že ne slišiš poljskega jezika...«

Oddahnil se je globoko in nadaljeval:

»Ako je bilo treba naseljencev, tedaj bi bilo bolje vzeti poganske Pruse, Jatvege, Ruse, samo ne Nemcev. Da, še slepec bi videl, da pripravljate pogubo. Oče hoče urediti Poljsko, postati kralj, Nemcev se ubraniti, zraven pa vabi v deželo Nemce, kolikor jih le more . . . Da bi bil močnejši, pravi . . . Človek bi se smejal takim besedam! Nemci vas bodo branili pred Nemci? Niti otrok ne verjame tega! Požro nas, ti prekanjeni Nemci, popolnoma nas požro! . . . Nič ne ostane . . . Ne jezik, ne običaji . . .«

Stisnil je pesti, da so vresknile. Solze jeze so se mu zasvetile v očeh.

»In jaz bi se dal za to,« je končal, »za Šlezijo bi se dal razčetreriti . . .«

Henrik je pozorno gledal vanj.

»Požro . . . požro,« je ponavljal; »govoriš, kakor bi bili ljudje sami volkovi in bi se morali z mečem varovati drug pred drugim . . . In vendarle ne gre za to . . . Ne smemo prežati venomer na vojno, marveč moramo stremeti za prijateljstvom . . . Treba je, da bi bilo Kraljestvo božje na zemlji . . . Bratje bi si morali biti vsi med seboj . . .«

Sklonil se je in napeto gledal bratu v oči.

»Pri nas je bila še divjina,« je govoril, »ko so stala na Zapadu že bela, kamenita mesta in je Sveti Oče že stoletja vladal na Petrovem prestolu s trojno krono na glavi . . . Mi smo zadnji, najmlajši . . . Treba se nam je učiti od onih . . . Z Zapada črpati izobrazbo . . . Iti ne nazaj, marveč naprej . . . Gorje njim, ki zaostajajo . . . Kakor nespametne device, ki so pozabile olje, ko je Ženin prihajal, tako bodo tudi oni osramočeni na dan slave! Treba je pridno slediti in iti skupaj z Zapadom naprej!«

Prenehal je, navdušen in zanesen od lastnih besed.

»Kajti vsi tamkajšnji narodi so na poti k véliki službi božji, k prostosti, svobodi Duha . . . V začetku

je bilo kraljestvo Očeta stokrat sto let; nato Sina, Gospoda Jezusa Kristusa, drugih stokrat sto; sedaj pa prihaja kraljestvo Parakleta, Božjega Duha, Modrosti . . . In za nič drugega nam ne sme biti mar, le za to . . . Kakor v času križarskih vojn . . . Vsi moramo iti družno in skupaj — Franki, Normani, Burgundi, Nemci, Poljaki. Ničesar ne smemo biti nevoščljivi drug drugemu . . . Skupno . . . Z enim klicem: Bog tako hoče!«

V očeh se mu je zalesketal ogenj zanosa in hrepenjenja. Bil je križar z dušo in telesom, in nikdar ni mogel preboleti, da ni pripadal k njim.

»Ne pripoveduj mi pravljic!« je planil Konrad. »Dobro se še spominjam vaše križarske vojne lani zoper Pruse . . . Škof Krystek si je takrat ruval lase in trdil, da mu bodo Prusi zaradi one križarske vojne deset let bežali pred križem kakor pred hudičem! . . .«

Henrik je v zadregi povetil glavo.

»Res je bila to nepravna križarska vojska,« je priznal, »toda jaz nisem govoril o njej, marveč o onih velikih, ki so hodile v Sveto deželo . . .«

»Vse so enake. Če bi ne vem koliko let živel v deželah onstran morij, bi me ne premamili tako kakor tebe . . . Bedak si! Pripoveduješ čuda kakor o svetnikih, a jaz ti povem, da so to vse sami razbojniki, tatovi, slabši od Prusov ali Jatvegov, samo da bolj zviti, prekanjeni . . . Ne mislijo na Kraljestvo božje, marveč na to, kako bi komu lažje vzeli glavo . . . Slabšega požro kakor ščuka belico . . . Samo, kdor je močan, obstane . . . Ako bomo močni, pridejo sami in nam ponudijo svojo izobrazbo . . . Bratje so samo tisti ljudje, ki so zrasli na isti zemlji ter govore isti jezik.«

»Bratje so vsi, katere je odrešil Kristus Gospod.«

»Lepi bratje, ki samo gledajo, kako ti bodo obesili vrv za vrat! . . .«

»Ali se res ne morem sporazumeti?« je žalostno vprašal Henrik.

»Ne! Izberi — mene ali Nemce . . .«

»Jaz se ne bom boril s teboj.«

»Tem bolje,« se je zasmel glasno; »brez boja pojdem v mesto in izženem vaše Nemce.«

»Tega ne boš storil!«

»Storil bom.«

»Ne smeš uničevati očetovega dela!«

Konrad je približal svoj obraz k bratovemu:

»Sledu ne pustim za njim,« je zašepetal s hripavim glasom, »enega samega Nemca ne pridržim, veš?!«

Henrik ga je prijel za ramena.

»Ne nori! Prekleti blaznež!«

»Nemški oproda!!«

V nezavestni besnosti sta zgrabila drug drugega. Sklonjena, ukrivljena v lok sta se ruvala po tesnem šatoru kakor dva boreča se bika. Mahoma je Henrik izpustil brata.

»Na tvojo glavo . . . ti! . . .«

In opotekel se je iz šatora. Zatopotala so kopita — in utihnila v vlažni jesenski megli.

»Je kdo tam?« je zavpil Konrad.

Vstopil je prestrašeni oproda in se boječe zagledal vanj.

»Viteštva ni videti?« je vprašal knez.

»Ne.«

Sedel je na ležišče iz vej in krepko stiskal senca z rokami, pozabivši na oprodovo navzočnost. Vročiči nepokoj in jeza sta se počasi nabirala v njem, kakor glen, ki ga je nanesla voda.

»Ne pregovori me,« je premišljeval; »rajši cepnem! Ali jaz, ali Nemci . . . Sam je prišel semkaj . . . Očividno se boji . . . Boji se . . . In po pravici, zakaj vsi se bodo še izrekli zame . . .«

»Čudno, da Dobrogosta še vedno ni . . .« je izpregovoril polglasno.

Slabotno, pozno solnce je osvetljevalo studniške pustinje in močvirja, kalovine in ledine. V urejeni vrsti, imenovani »plot«, so stale knežje čete na robu gozda. Prekrasna armada! Knezovo spremstvo, bogato plačano — saj je na vsakega bojevnika prišlo 10 kmetij zemlje, razen tega bojna oprema — in obvezano biti pripravljeno na vsak migljaj. Ne kakor pri sandomerskem Boleslavu ali mazoveškem Konradu, kjer vitezi že davno živijo ob svojem kruhu na zemljiščih, katera jim je bil skopo odmeril knez; in kadar jih potrebujejo ter jim oproda raznaša zelene butarice, to je bojne ukaze, takrat se ali zberijo ali ne.

Težki stoje konji, pokriti z oklepi. Vitezi imajo na sebi železne verižne oklepe, trikotne visoke ščite, na glavi perjanasti šlem z rešetko, zakrivajočo ves obraz. Izza te rešetke gledajo skozi okenca resne, neupogljive, hladne oči. Ob strani jim visi velik meč z dvojnimi ročajem, v roki imajo sulico. Na prsih jim visi bodalo.

Za milites ali bojovníki stoje hlapci na konjih in peš. Na obeh krilih so bojovníki druge vrste: cuspidarii ali metalci kopij, ballistari ali lokostrelci, oboroženci s sekirami in mečevniki. Vitezi so jezni, ker naj se borijo zoper uporniške kmetavse, in si nejevoljno grizejo brke. Čakajo.

Pred njimi Henrik brez meča in sulice, z odkrito glavo, viden od daleč. Brezmočno je spustil roko v rožljajoči luskinasti rokavici. Žalostno strmi v gozd, v katerega se je s svojimi slabimi močmi zatekel brat, se skrila kakor jazbec v svojo jamo. Okoli njega stoje vitezi Otto in Rottgier, Walter, Johann in Waldemar.

Skozi obletela drevesa Konrad razločno vidi viteze in brata, ki jim stoji na čelu. Od močnega sovraštva dviguje pesti ter jim grozi.

»O, ti, ti! Ti modrec! Ti svetovnjak! Ti brat... s svojimi nemškimi vitezi v železju! Pljujem ti v obraz! Slišiš? Pljujem na tvojo krepost, češ, da greš nadme brez meča! Sovražim te huje od Nemcev!«

Obenem z gnevom, jezo, srdom zaradi brata ga zbadata v prsih skrb in začudenje: zakaj njegovih vitezov še vedno ni? Dobrogost, Prosimir, Slup, Jarah, Mojko, vsi bi bili morali s svojim spremstvom priti semkaj pred tremi dnevi... Kaj jih je zadržalo? In kje? Poldne je že blizu, a ni nikogar, nikogar... Že tretji poslanec, ki ga je poslal skrivaj skozi gozdove, se ni povrnil...

Z jeznim očesom gleda Konrad naokrog. Prijem so vlodiki in kmetje — Tworzian, Kurek, Macura in Czop. Dobro so oboroženi s sekirami, bodali in loki; toda ni jih veliko. Drugo — temà navadnega ljudstva v prtenicah. Komaj kateri ima usnjat suknič. Niti enega dobrega kopja — navadne sulice in kopja, ničvredne loke ali sekire iz kamena. Ščite iz razpokanega hrastovega lubja. Sulice, da se Bog usmili — iz brinovega lesa, popolnoma brez okova. Ljudje strme vanj topo, zbegano. Kaj sile ne bo opravil z njimi proti očetovim bojevnikom. Treba je počakati onih, čeprav še dva dni... Zadržal jih je slab brod, morda poplava? Jesen je pač...

Nenadoma šepetanje med vrstami. Dobek, katerega je bil poslal včeraj, se je vrnil. Lovi sapo in se nagne h knezovemu stremenu.

»Govori brž, kje so oni?«

»Ne pridejo, Vaše Blagorodje! Blagorodni dvorni lovec Dobrogost Bazilov je prestopil h knežjim in je na gradu... Prosimir in Slup sta baje z njim...«

»Na gradu, z njim?... In drugi?...«

»Ne vedo nič, zakaj blagorodni dvorni lovec jim je velel čakati pred mostom, a naše, ki so bili namenjeni k njim, je zadržal... Komaj sem ušel, kajti tudi meni so bili že za petami...«

»Tako...«

Konrad se je zamislil in izpustil meč.

V tem trenutku se začno gibati oni na ravnini. Henrikovi vitezi so se naveličali čakanja; vračajo se. Hripavo done rogovi, trobijo trobente iz medi, na-

znanjajo deželi, da vitezi zapuščajo bojišče, ker se sovražnik ni postavil nasproti.

Kri sili Konradu v glavo in pokriva njegove oči z rdečo meglo. Spominja se, kako se mu je nekdaj zdelo, da mu gozd in zemlja prožita oborožene roke v pomoč. Ali ni bilo to naprej dano znamenje? Naj se izpolni! Naj se vzdigne gozd in naj pride na pomoč! Saj se vendar bori za zemljo, za to zemljo!

Vzravna se, pokliče svoje vlodike ter jih navdušuje. Nemaničem se svetijo oči ob misli na bogato bojno opremo, konje in sedla. Vitezi, zaobračajoči vrsto, se jim zde manj strašni. Radostno, z bojnim krikom se zaženejo za knezom iz senčnatega gozdnega zavetja, napenjajo loke in mečejo kopja konjem v zadke.

Strašna jeza popade viteze zaradi tega zahrbtnega napada. S težavo zaobrnejo težke vrste, brzdajo splašene konje in se znova postavijo v bojni red. Ko zagledajo sovražnika, bušijo v porogljiv smeh. To vam je sovražnik! Spredaj jezdi na svojem žrebcu Konrad, za njim nekoliko vlodikov — ostalo truma siromašnih podložniških kmetov. Mahoma se ob straneh razprostro lokostrelci in sekironosci, da bi jim odrezali pot nazaj v gozd. Od teh upornikov ne sme uti niti živa duša!

Henrik stoji ob strani, brez meča, kakor poprej, z odkrito glavo. Uporno gleda konjevo grivo, ker noče videti tega, kar se dogaja na bojišču. A tam se pričinja klanje . . .

Z divjim sovraštvom sekajo nemški vitezi šlezjske kmete, ki so se drznili vstati proti njim, jim zabraniti pravico do svoje zemlje. Zasmehljivo jim sekajo glave, prebadajo v hodnično platno odete prsi. Z vso strahotno težo oklopljenega konja, nosečega viteza v težki bojni opremi, pomečkajo trebuh padlega borca. Samo Konrada se ne sme nihče dotakniti; pred njegovim divjim navalom se umikajo vstran — da s tem večjo besnostjo koljejo kmete. Obkrožajo

jih, sekajo, prebadajo. Kot snopi v vrsti leže telesa Konradovih pristašev. Kar jih ni padlo, beže, kot da so se nenadoma iztreznili, v gozd. Odkod je prišlo vanje, uboge kmete, da so se šli bit z vitezi? Kakšno zlo jih je omamilo?

Od vlodikov ni ostal živ niti eden... Od tisoč ljudi jih je iz tega mesarskega klanja ušlo manj od polovice v notranjščino pragozda.

Na bojišču so ostali samo mrličji, ranjenci in Konrad sam.

Na konju se mu približa Henrik z iztegnjeno roko in nepredirnim obrazom.

Nov val penečega se, razburkanega, satanskega sovraštva zalije vitezu dušo. V strahu, da ne bi na svojo večno sramoto z mečem prebodel neoboroženega brata — zaobrbe konja, zbeži ko blisk ter izgine med drevjem.

Med donenjem tromb zapuščajo knezovi vitezi bojišče; toliko da se zaničljivo ozro na mrtva trupla kmetov, ki pokrivajo bojišče. Vrane krožijo nad njim, sedajo na obletela drevesa brestov in topolov in presunljivo krakajo. V pričakovanju žretja kljujejo s kljuni ob drevo.

Oblit od sramote in sramu beži Konrad skozi gozd. Veje ga bijejo po hrbtu, kakor bi stal pod bati na sramotnem odru. V njem se zabliška podoba ter se mu roga: samega sebe vidi bežati kot psa s podvitim repom. Brat zmagovavec, plemeniti brat je z iztegnjeno roko pristopil k premaganemu in odhaja sedaj z bojišča s slavo, med donenjem tromb. On, osramočen upornik, pa beži. Kako je ponižan, kako beden! In predvsem — kako nepopisno smešen! Dvignil se je kot otroče, ki gre z motiko nad solnce. Pobili so ga v manj nego eni uri.

»Oho, hoho!« se krohoče divji gozd nad premagančevo glavo. »Oho, hoho!...«

Ne, to ni gozd, vpijejo samo ostanki Konradovih čet. Sede tam, kjer je gozd najgostejši, ližejo rane,

tožijo in trpe. Kaj naj počno? Ali naj morda tukaj ležejo k večnemu počitku, za zmeraj, za vedno? Kako bodo tukaj prestali zimo? Pa saj vendar ni druge pomoči zanje! Nihče se ne vrne nazaj na polje, kjer bi ga gospod ukazal posekati.

Konrad se je otresel potlačенosti in obupa. Nagovori jih z mirnim glasom, polnim ljubezni. Trudi se, da bi jim vlil poguma in zaupanja, česar sam nima v srcu popolnoma nič. Vendarle jim razlaga preudarno: ena bitka ne pomeni nič. Dobrogost Bazilov jih je izdal — naj bi mučili mater kako psico! — toda drugi pridejo za gotovo. Spicimir, vojvd, Mojko in Dzierzek, a zlasti v besedah skopi, z dejanji pa radodarni Jarah, Klimov sin. Ti pridejo. In tedaj se zopet zbero in se maščujejo za svoje padle . . .

V tesnem krogu obkrožijo govornika ter ga najprej pazljivo poslušajo v upanju, da jim bo povedal, kako pojde skesano h knezu ter si izprosi milost zase in zanje. Ko pa vidijo, da ne misli na pokoro, marveč na nadaljnje bojevanje, zakipe od strašne jeze. Od vseh strani se dvignejo stisnjene pesti. Ali jih ni že dovolj uničil, umoril, jih peljal v gotov pogin, jih izročil uničenju — in jih nagnal pod nemške meče?!

»O da bi crknil, pasji sin!«

»Da bi ti drobovje zgnilo!«

»Naj ti oči izžre!«

Ves gnev in bolečino zaradi poraza izlivajo nad njegovo glavo. Zaman se trudi, da bi govoril, pojasnil. Kriče glasno, vedno glasneje, da ga je treba zvezanega vleči h gospodu knezu in v zameno za to prositi milosti. Drugi pritrjujejo. Drzno segajo po stremenih in uzdi. Konrad se jim iztrgava. Ko so ga obkolili od vseh strani, potegne meč, udarja na desno in levo, si dela prostor — in zbeži globoko v gozd. Oni pa gledajo za njim ter preklinjajo njegovo glavo in njegov rod.

V tihi pustinji, sredi obletelega gozda je sedaj sam, popolnoma sam. Obup, za katerega ni zdravila,

bolečina, katere nič ne more utešiti, mu s krvavimi krempļji trga srce, uničuje dušo. Uničeno, vse je uniceo! Odpadli so od njega ti, za katere je dvignil orožje! Prekleli so ga ter ga zapodili od sebe. Naj gre vse k vragu! Šlezija Nemcem, vladarstvo bratu — kaj pa ostane njemu? Zaman bi molil h komu . . . A h komu? Krščanski Bog je z bratom. Stari poganški bogovi so umrli, kakor to strohnelo hrastovo deblo . . .

»Oho, hoho!« se znova zakrohoče divji gozd nad njegovo glavo.

Konj se je naglo ustavil, previdno rezgetaje. Premagani knez je dvignil glavo in se ozrl naokrog.

Na jasi je, na isti, po kateri je nekoč jezdil k vedezu po svēt. Kakor takrat psikajo trstike, šelesti suho ločje. Na sredi rumenkaste, zveneले trate, sredi sušečih se kalmusov se zeleni kakor takrat mlada zvodniška trava, kamor ni še nihče prišel živ — bivališče pragozdnih duhov. Varljiva zelenina, trajajoča pozimi in poleti, rastoča na brezdanjem močvirju, privlačuje nesrečnika. Trdovratno se zagleda vanjo . . .

Pomane si oči in se znova zagleda tja.

»Vila . . .« šepne sam pri sebi.

Belo, iz meglice stkano telo čudežne žené se vije nad zelenino kakor dim nad ugaslim ognjem. Rdeči, mehki lasje se ji kodrajo navzgor. Dasi daleč, more razločiti temni lisi oči, ki ponoči svetijo in so mrtve podnevi. Dolge, vitke roke, podobne meglenastemu pasu, vabijo viteza k sebi. Iztezajo se k njemu, krožijo okoli, da bi ga ujele. Ob njenih nogah sedi povodnjak. Uhljasto glavo dviguje iz globočine in čaka svoje žrtve . . .

Vitez je porinil žrebeta naprej, toda konj se ni hotel niti premkniti. Zato je razjahal in šel sam, skakaje od osredka na osredek, s pogledom obrnjenim v vedno enako oddaljeno prikazen . . .

Zmanjkalo mu je tal pod nogami, oblepilo ga je

mehko, brezšumno blato, ga objelo močno, do kolen, do ledij, do viteškega pasu . . . do vratu . . .

Gaetano, ki je ponižno stal pred nepremično sedečim mandarinom Čang-fu-tsejem, je pripovedoval počasi, da bi tajnik Pen-ta-san imel dovolj časa napisati, kar bi se mu iz njegovega pripovedovanja zdelo primerno. Oblečen je bil v pisan suknjič in pasaste hlače potujočega pevca, na hrbtu mu je visela viola s šopom trakov. Gledaje mehanično v nekdanj tak strah mu vzbujajoči Budov kipec — silno podoben onemu iz Karakoruma, čeprav je bil manjši — je poročal:

»Tako je ko so opravili pogrebne svečanosti za umrlim, se je stara kneginja Hedviga vrnila nazaj v Trebnico. Dejala je bajne, da se do smrti več ne umakne iz samostana. Pravijo, da je ob odhodu pre-rokovala strašne reči, kako nihče ne ostane živ, da se bliža veliko zlo in groza, a ljudje si niso kaj sile storili iz tega pripovedovanja; mislili so si pač, da ji je žalost za sinom zmedla um . . .«

Mandarin je nerazumljivo nekaj zakašljajl.

»Videl sem, kako so prišli po tej zadušnici iz stolne cerkve,« je pripovedoval mladeč. »Stari knez se je postaral popolnoma, noge vlačijo za seboj kakor kak ded; mladi je potrta. Njegova žena Ana pa je zelo zadovoljna. Pripovedujejo o nji, da je čarala onemu na pogin, a to ne more biti res. Pobožna gospa je, cerkev je dala postaviti v mestu, in vsak teden spi na trdem in se posti dva dni . . .«

Mandarin je nepotrpežljivo zganil trepalnice, v znamenje, da ga te podrobnosti ne mikajo.

»Trupla rajnega Konrada niso potegnili iz onega močvirja,« je nadaljeval Gaetano v zadregi (doslej še nikoli ni mogel spoznati, kaj mandarina mika in kaj ne). — »Morebiti je to še boljše, kajti meščani bi ga bili raztrgali na kosce . . . Od sile so v mestu jezni nanj . . . Pravijo, da je hotel odžagati in izgnati vse Nemce, da bi ostali sami Šlezijci . . .«

»Šlezijci ga morajo obžalovati?« je pripomnil mandarin.

»I, ne . . . Vaše Blagorodje. Govoril sem tu z nekim čevljarjem; rekel je: Bolje je pač, da se je utopil . . . Nemci so pogubljeni psi, vendar bi brez njih prenehala trgovina, in obrt tudi . . . Največ kupujejo čevlje Nemci, kajti naši hodijo bosí ali v coklah . . . Vsakdo bi imel škodo . . . Slabo je, kakor je, a kdo ve, morebiti bi bilo še slabše? . . .«

»Tolholos sodi, da ima šleski čevljar prav?«

Gaetano je zardel iznenaden, zakaj doslej ga mandarin še nikdar ni počastil z vprašanjem o njegovi sodbi.

»Da, Vaše Blagorodje, seveda . . . Ta nemir, ki bi nastal! te zmešnjave! Seveda je bolje, da je ostalo tako, kot je . . .«

»A kaj sodi o tem častiti in učeni Pen-ta-san?« je vprašal mandarin, gledaje v oblak dima, ki se je dvigal nad njim.

Tajnik se je v poklonu zvil do tal.

»Najmodrejši, častiti Čang-fu-tse, biser či-jenov,« je izpregovoril, »mi blagovoli staviti vprašanje. Ali naj se moj nevredni um drzne odgovoriti nanj? Ne bom toliko predrzen. Navedem rajši, da pravi véliki Kung-fu-tse: ‚Gorjé narodu, ki si da od drugega vsiliti jezik in običaje, nasprotne običajem njegovih očetov‘ . . .«

»Modro in pravično si odgovoril, častiti,« je potrdil mandarin s priznanjem; »umrli sin šleskega kneza je videl prav in bistro, dasi ni poznal modrosti Knjig. In vendarle njegov poraz nima za ta narod nobenega pomena.«

Obliznil si je ozke ustnice, napol priprl oči in ponovil z zadovoljstvom:

»Najmanjšega, da, niti najmanjšega pomena . . .«

»Da, častiti,« je ponižno pritrdil Pen-ta-san.

Kakor bi se bil hipoma domislil, da je navzoč Gaetano, je mandarin rekel suho:

»Dovolj teh nezanimivih mestnih novic. Kod je hodil tolholos zadnji teden?«

»V okolici Legnice,« je hitro odgovoril Gaetano.

»Kakšna je tam okolica?«

Pen-ta-san je zgrabil čopič.

»Široke ravnice, Vaše Blagorodje; rečica Mačji potok teče pod mestom. Nepomembna rečica, z brodom je mogoče priti čez njo . . . Ravnice so suhe, ne vodnate, ne močvirja kakor kje drugod; posebno dobre pašnike imajo legniški meščani na ravnici, katero Šlezijci imenujejo Dobro polje . . . niti eno miljo južno od mesta . . . Mesto samo je prav čedno, s pravilno zidanim gradom.«

»Je gozd blizu?«

»Ne, Vaše Blagorodje; ravnice so široke, za čuda daljne . . .«

Tajnikov čopič je božal papir z mehkim šelestom.

»Dobro. Tolholos lahko gre,« ga je kratko odslovil mandarin.

Gaetano je odšel nehote olajšan, kakor se je čutil vedno, kadarkoli je izginil izpred mandarinovih oči. Pred prodajavnico je stal, prav tako kakor sleherni mesec, okovan voz, ki je pripeljal blago iz Azije. Utrujeni konji so hropli. Ivan in Protj sta že jemala z voza vreče s svilo, ki so bile dobro zašite v kitajsko platno in štárje. Ujgur, ki se je pripeljal z vozom, je vprašal za velikega mandarina. Ko je stopil v sobico za pregrado, je padel pred Kitajcem na obraz ter mu brez besede izročil zapечатeno púšico iz medi.

Z nepotrpežljivostjo, ki se ni ujemala z njegovo običajno mirnostjo, je Čang-fu-tse zlomil viseči pečat pri púšici in potegnil iz nje pergamentov zvitek. Obsegal je komaj nekoliko stavkov, ki so bili v umetelnem stolpcu napisani od zgoraj doli:

»Častitemu, veleučenenemu mandarinu Čang-fu-tseju:

Včeraj, po skupnem posvetovanju vseh kanov,

poveljnikov in terhanov je Veliki Kan Ogotaj (naj Ongoni bedé nad njegovim življenjem!) ukazal zatakniti bojni konjski rep na zapadni strani palače.«

»Ne vrneš se danes; pojdi!« je rekel mandarin še vedno klečečemu slu.

Ko so se zaprla vrata za njima, je podal zvitek tajniku. Pen-ta-san ga je prebral, odprl usta in okamenel. Pogledala sta drug drugega kakor človeka, ki sta naposled dosegla daljni in naporni cilj. Mandarin je vstal in se nizko priklonil pred Budovim kipcem. S trepetajočimi prsti je vzel iz koščene šatuljice zviti trak tankega papirja in ga zažgal pred obličjem božanstva. Globoko sklonjena, z rokami prekrizanimi na prsih sta oba spoštljivo gledala po zraku krožeče, zogljenele kosmiče pivnika.

»Jutri potujemo, častiti Pen-ta-san.«

Stopil je v prodajavnico, kjer so se Gaetano in oba Rusa pod budnim Vang-hojevim očesom pripravljali, da razparajo pravkar pripeljane vreče.

»Ni treba; pustite to!« je velel kratko.

Obrnil se je k Gaetanu.

»Tolholos more, ako hoče, jutri pregledati pot in okolico Trebnice. Blizu je dan, ko bodo njegove namere uresničene . . .«

Ne mence se za razveseljeni fantov obraz in začudene, vprašujoče oči obeh Rusov, ki ju je bil prekinil pri delu, je mandarin odprl vrata prodajavnice in šel pod klonico, tretjič morda v poldrugem mesecu, odkar je prebival tukaj. Ujgur, ki se je pripeljal z vozom, je stal sredi trga, napajajoč konje pri vodnjaku. Otroci so ga obkrožili kakor truma vrabcev, s prsti kazali na njegovo rumeno kožo in poševne oči ter se glasno smejali. Mandarin se je naslonil s hrbtom ob steno in pazljivo motril šumno, veselo množico, ki je napolnjevala trg. Njegova čudaška postava, ki je bila videti tukaj bolj rumena in tuja nego kjerkoli, je obračala nase pozornost mimo-idočih. Svétniki, zaviti v kožuhe, in v žamet in krzno

oblečene meščanke so se ustavljale pred njim in ga gledale kakor čudo, kakor kakšno strašilo. Vitez Valdemar, pobočnik kneza Henrika, je prerinil gručo, udaril Kitajca zaničljivo in zviška po rami ter vprašal po svili za plašč. Prijazno se smehljajoč in priklanjajoč je vljudni trgovec pokazal odličnemu gospodu notranjščino prodajavnice, kjer mu bodo pomočniki, ki znajo jezik plemenitega gosta, hitro in izvrstno postregli. Sam je ostal nepremičen, z zagonetnim smehljajem na ustnicah, in njegove oči so krožile po ljudeh, ki so napolnjevali trg, in okrog po mestu.

XII

Čas molčanja je pravkar minil in v veliki samostanski obednici je vladal živahen šum. Od kamenitih zidov je vel mrzli hlad, zato so se vse redovnice zbrale pri kaminu in iztegnile v lesene sandale obute noge proti ognju. Bile so večinoma mlade, razen stare Petrusse iz Bamberga, nekdanje opatice, ki je dremala v velikem naslanjaču. Bila je že zelo v letih in davno že ni več opravljala dolžnosti opatice, katere je predala svoji učenki gospe Hedvigi. A nekaj časa je že, odkar se je umaknila tudi ta in prepustila vodstvo bodoči opatici, svoji hčerki Gertrudi. Odkar se je povrnila iz Vratislave, ni zapustila celice in kapelice in se je neprestano postila in molila. Pri skupnih molitvah so redovnice s pobožno, plaho spoštljivostjo ogledovale njeno daljno, zamišljeno postavo, tako shujšano in obenem svetu tujo, da je bila videti kakor senca, zdavnaj osvobojena iz posode telesnosti, minljiva podoba, ki vsak trenotek lahko izgine. Po hodnikih so si šepetale med seboj o prečudnih mrtvičenjih in pokorah, katere si je svetostna gospa naložila prostovoljno; o raševini in železnem pasu, o nekakšni verigi in obroču, od katerega ima vrat čisto obdrgnjen. Sestra Dowmunda se je trkala na prsi, zagotavljajoč, da je to resnica, in starejše nune, ki so to slišale, so si med seboj pravile, kakšen praznik in kakšna čast bo za samostan, kadar Bog dušico pobožne opatice pokliče v svojo slavo. To bodo prihajali ljudje v samostan! Redovniki pri Sv. Vincenciju bodo sveto truplo gotovo hoteli prepeljati v mesto, v Vratislavo, a tega ne bodo dočakali! Tukaj ostane! Nedvomno bo tudi gospa pred smrtjo tako določila. Tukaj, sredi med svojimi sestricami, ki jih je zbrala in

vzgojila, bo počivalo njeno častljivo, drobno trupelce. In potem se bodo gnetli prekupčevavci z relikvijami in stali pred porto, moledujoč vsaj za odrezek nohta, za košček obleke, za en sam beli lasek! Nemajhna čast in nič manjša korist bo to za krepotni samostan.

Toda danes se v obednici niso pogovarjale o teh stvareh. Prejšnjega dne je neki berač, ki je prišel prav iz Krakova, pripovedoval o Mongolih ali peklenških Tatarih take strašne reči, da je vsem redovnicam pregnal spanec s trepalnic. Prestrašene in prepadene se niso upale niti pokukati pred porto. Ako je zaškripal žerjav pri vodnjaku, se jim je že zdelo, da je nagnusni pogan vlomil vrata in steguje kosmato šapo za njihovo deviško krepotjo. Stare in mlade, celo priorica, subpriorica, kustodinja, kantorka, oskrbnica, vratarica, zvonikarica, oblekarica in pekarica se niso upale ganiti nikamor; in tako danes vsa revščina, ki je sleherni dan stala pred porto in čakala hrane, pastirji in mazači, ki so prišli po zeljšča, in v kotu se skrivajoči gobavci niso pričakali nobene oskrbe. Šele pod večer, ko so videle, da je mir naokrog, so se sestre nekoliko pomirile. Sedeče na koru v rezljanih majhnih klopicah so pri petju gorečnejše nego kdajkoli dvigale svoje tanke glasove, proseč Boga za usmiljenje. Kajti skoraj vse so bile izučene pevke, s o r o r e s c a n t a n t e s.

Potem pa so, okrepčane z molitvijo, posedle v obednici krog kamina in velike štirioglate glinaste peči ter govorile druga čez drugo o Mongolih. Sestra Gaudentia, prednica, je učeno razlagala, da Mongoli niso ljudje, ampak hudiči, poslani iz pekla zato, da bi pogubili svet.

»Pa pravijo, da je vsak Tatar volkodlak,« je rekla sestra Goslava.

»Kaj vendar misliš, deklič, da se hudič ne more spremeniti v volkodlaka?! Ta grdoba se spremeni v kar se hoče...«

Sedele so po vrsti, rdečelične, v svojih sivih haljah ter črnih tenčicah podobne pastaričicam. Bilo jih je skorajda štirideset, *virgines Deodicae*, Bogu zaobljubljenih devic. Same hčerke plemičev ali tujih odličnikov. Več Nemk, štiri Čehinje — in ena iluminatorka, sestra Beatriče, iz Italije. Drugo Šlezijke. Te zro s spoštovanjem na tuje tovarišice, od katerih vsaka pozna črke, s slonovo kostjo vložene v kocke iz zelenike. Da, marsikatera ume iz teh črk sestaviti poljubne besede. Krepke hčere šleskih bojevnikov gledajo na to pobožno kakor na čare. Sestavijo, karkoli kdo želi. Svete in posvetne besede. Kocka se v vrsti niza h kocki, in zardela od napora, žareča od zadovoljnega ponosa sestra Gaudentia ali pa sestra Placida prebere na glas: *Sancta Maria Mater Dei...*

Res, hčerke bojevnikov se pohvalijo s svojim bivanjem v samostanu. Lanena srajca pod haljo je nenehljiv praznik za telo; in nenehljiv praznik za dušo — je človeška svoboda in dostojanstvo. Prišle so od gnoja, od težkega dela, kjer so jih imeli za tovrno živino, in so postale služabnice božje, brez vsakega dvoma ovenčane z nesmrtno dušo, prav tako kakor moški. Postale so enakopravne z njimi, prvikrat, odkar stoji slovanski svet!

Sedaj so sedale okrog glinaste peči in si pripovedovale razna čuda, najprej o Tatarih, nato o strahovih, vampirjih, vsakovrstnih morah in divjih babah, da so najmlajše stiskale noge podse in vreščale od strahu tako predirljivo, da se je stara magistra Petruša prebudila iz dremavice in jih napol se zavedajoča pogledala s ptičjimi očmi.

To videč in v strahu, da ne bi zaradi miru ukazala moliti očenaše, je sestra Gaudentia, prednica, svetovala dekletom, naj govore kaj veselejšega. Vse so se obrnile k Beatriči. Ta je znala pripovedovati! Vedno so jo poslušale s pridržanim dihom, kakor bi bilo to, kar pripoveduje, resnica. A morala je go-

tovo lagati, kadar je govorila o svojih krajih. Ali je že kedaj kdo videl, da bi bili plemiči zidali gradove in cerkve, da, vse mesto na stebrih v vodi, kakor bi ne bilo zadosti celine! Resda so nekdanj pravili stari ljudje, da so ponekod v Poodrju, kjer so močvirja, stale glinaste stavbe, in sicer na koleh, zabitih v močvirje, toda tam je prebivala sama revščina, ki se je zaradi starih prestopkov skrivala pred vojdom. Toda da bi takole stanoval kak veljak! To se je kaj čudno slišalo.

Beatriče je rada pripovedovala, zlasti ker se je hitro in dovršeno naučila govoriti po nemško. Dasi v samostanu ni trpela pomanjkanja, jo je pogosto prevzelo hrepenenje po solncu, ki je bilo toplejše nego šlesko, in posebno po morju. Poznala ga je dobro, saj je kot otrok z očetom, učenim čudakom, potovala prav na Ciper. Če je le priprla oči, je že slišala šumenje morskih valov, čutila vonj in neizrekljivo jasnino barve. Čeprav je bilo zaman, pripovedovati o njem tem deklicam, ki o morju nikoli še slišale niso, ji je vendar že sam spomin na preteklost, ki je bila izginila v temi, napravil veselje.

Popravila se je na klopi, da bi stotič že začela pripovedovati svojo povest o čudežih in čarih Benetk, o pozlačenih barčicah, čajkah in galejah — tedaj pa je nenadoma tlesknila z rokami in zaklicala:

»D i o m i o ! Platno je ostalo na trati v viridariju!!«

»Naj bo, kdo ga bo tam vzel!« je zamahnila z roko prednica, radovedna na povest.

Toda sestra Agata, oblekarica, je bila drugega mnenja. Znano je, da vile samo čakajo, čim kdo ostavi platno, da bi ga raztrgale. Ostro je ozmerjala sestri Beatričo in Juto, ki jima je bilo ta dan izročeno beljenje, in je ubožicama ukazala iti takoj po platno. Zaman sta se skušali izprositi, prestrašeni od prejšnjih pripovedovanj; sestra Agata ni poznala niti najmanjše šale. Radi neradi sta urno stekli.

Prvi krajec je medlo osvetljeval samostansko dvorišče. Močan južni veter je butal ob zidove in majal vrhove dreves. Kljub mrazu v prejšnjih dneh se je povrnilo toplo vreme obenem s trdovratnim vetrom. Zrak je bil napolnjen z vonjem zelenjave in venečih zelišč. Šleska jesen, tako čudovita, da jo je že pred sto leti učeni Arabec, ki je potoval tod po jantar, imenoval peti letni čas, najčudovitejšo na vsem svetu — je trajala še vedno, čeprav je dogorevala, in je trajala, kakor bi se ne mogla ločiti od zemlje. Vesela in žalostna obenem, kakor zadnji smehljaj zrele dobe pred žalostno sivino starosti. Toda že je z nemirnim šumom, prihajajočim iz bližnjih gozdov, naznanjala skorajšnjo spremembo.

Obe dekleti sta šli hitro, klopotaje s sandalami po zemlji, ki je bila izsušena od dolgotrajne suhote. Strah, ki ju je stiskal med zidovi, se je hipoma razblinil, razpršil sredi pogumnega smeha in radosti.

Privzdignili sta dolgi halji in se pognali v tek in dir. Sestra Beatrice je dohitela sestro Juto in jo močno, glasno poljubila na vrat. Smeječ se ji je tovarišica vrnila poljub. Tekli sta druga kraj druge, prevzeti od nenadne želje po gibanju, razposajenosti, diru, kakor na kljub tej jesenski žalosti in bližajoči se, nepoznani grozi. Obstali sta zasopli, zgrabili druga drugo ter se veselo borili za šalo. Ščegetljiva Beatrice je odskočila prva in grlo in usta so ji bila polna prelivajočega se smeha.

»Če bi me kdo s prsti sunil pod rebra, bi me zadušilo, ej!« je rekla tovarišici.

»Ne boj se, nihče te ne bo sunil . . .«

»No, res!«

Hipoma sta se zresnili, idoč počasi druga poleg druge. Trdó sta stopali po srebrni rosi. Mladi telesi sta bili težki od svojega neužitega bogastva.

»Morebiti kakšen Mongol . . .« je nenadoma zavreščala Juta.

Beatrice se je prekrižala.

»Bog pomagaj! pravijo, da so slabši od hudiča...«

Sestra Juta je odprla usta, da bi nekaj rekla, a je umolknila. Dospeli sta že do trate, ki je bila določena za beljenje platna in je ležala tik ob zunanjem zidu. Bele ponjave so se svetile v polmrazu.

»A če so vile že tam?« se je vznemirila Juta.

Obe sta obstali in prisluškovali, iztegajoč vratove in napenjajoč oči v temò. Mahoma je Beatrice stisnila Juti roko, močno, da jo je zbolelo.

»Tiho!... Kaj je to?« je šepnila.

V bučanju in divjanju vetra se je izza zidu vedno razločnejše oglašalo brenkanje viole in pesem.

»Nekdo poje,« je odločila Juta malomarno.

»Tiho!« je siknila Beatrice, ki se je vsa spremeni-
nila v poslušanje.

Brezlistni vrhovi dreves so topo udarjali drug ob drugega. Tulil je gozd, hreščala je samostanska streha; vendarle je bilo med enim in drugim navalom viharja mogoče ujeti besede:

»Cantiamo insieme un poco
Non de' sospir ne delle amare pene...«¹

»Po moje poje!!« je vzkliknila Beatrice.

Nehote in hitreje nego misel, ne brigajoča se za nič je zapela s polnim, zvonkim glasom:

»Tu mi ponesti innanzi agli occhi, Amore...«²

Pevca za zidom je utonil vase, vztrepetal in pel kancono dalje:

»Il primodi ch' io nel tuo foco entrai...«³

¹ Skupaj malo si zapojmo

Ne o vzdihih ne o grenkih mukah...

² Ti, Ljubezen, si mi pred očmi lebdela...

³ Prvi dan, ko v ogenj tvoj sem stopil...

»Po moje! po moje!« je ponavljala Beatriče.

Kakor iz uma je stekla na majhen griček ob zidu, kateremu so se navadno vse redovnice ognile na daleč.

Bil je to neposvečen, sramoten grob sestre, ki je hotela uiti iz samostana. Pravili so, da se je od božje moči zadeta mrtva zgrudila na pragu, a služinčad je trdila, da jo je vratarica, ko jo je videla bežati, udarila s ključi po grešni glavi. Stoječ na prekletem grobu se je sestra Beatriče vzpenjala na prste, iztegala kvišku roke in se zaman trudila doseči vrh zidu in pogledati čezenj. Zaman ves trud! Segal ji je za dobra dva komolca više nad glavo, negiben, mrzel in hrapav. Od nasprotne strani je donel in pritiskal veter, noseč nekakšne klice, brezpomočno, napol veselo jecljanje, stokanje, ihtenje, v katerem je spoznala svoje ime.

»Gaetano!« je kriknila omamljena.

On je bil. Kakor iz uma ji je govoril nekaj, česar v viharju ni mogla razložiti.

»Kmalu!« je klical.

To je razumela: — »kmalu«. Deklica se je z vsem telesom prihulila k mrzli opeki in zdelo se ji je, da zid oživlja, postaja gibljiv, gorak kakor telo nevidnega ljubimca. Raztapljala ga je moč zatrtega hrepenenja, domača pesem, glas pozabljenega mladeniča. Nekoč ga je prav tako kakor vsi imela za tepčka, a sedaj je zrasel v njenih očeh, postal velik, podoben vitezom iz povesti potujočih pevcev. Nenadoma ga je strašno vzljubila. Pred trenutkom se ni spominjala, da je na svetu, a sedaj je bila pripravljena priseči, da ga ni nikdar nehala ljubiti. Da so ji, prisiljeni obleči redovniško haljo, v žalosti minevali dnevi. Jokala je, klicala Gaetana in šla z roko po zidu. Prestrašena sestra Juta jo je obupno vlekla za haljo, kajti sestra oblekarica je že jezno klicala mudljivki, naj se vrneti.

To noč so morale vse sestre spatii na trdem

ležišču in pepelu, da bi odgnale satanove skušnjave in mame. Sestri Beatrice in Juta sta očitno videli vile, zakaj vrnili sta se s platnom rdeči, potni, tako se tresočiči od strahu in groze, da nista mogli izpregovoriti ne besedice. Sestra Beatrice je šla naravnost v kapelico in je tam obležala v obliki križa. Blaga sestra Gertruda, ki je nadomeščala kneginjo, je odložila izpraševanje do jutra, ker sta bili revi preveč prestrašeni. Samo sitna in kozava vratarica je nezaupljivo mrmrala nekaj predse.

XIII

Gaetano bi ne bil nikoli mogel povedati, kje in kako dolgo je hodil na poti iz Trebnice nazaj v Bratislavo. Zaman ga je veseli in že zdavnaj v njegove skrivnosti vpeljani Vojtek — Adalbertus vsak trenotek ogovarjal; odgovoriti si je moral sam. Gaetano je korakal kraj njega z dvignjeno glavo, pogreznjen v popolno, dasi veselo nevednost. Neprestano mu je zvenel v ušesih Beatričin glas, katerega je bil ujel v viharju. Brnel je kakor srečni zvon in se pretakal z valom krvi po žilah. Nikoli prej bi ne bil slutil, da je možno tako zelo ljubiti. To ni bila več ljubezen, marveč obsedenost, ki je prevzela do dna telo in dušo. Ni več hodil, marveč je tekel brez zavesti, imajoč pred očmi venomer le sivi samostanski zid, nad katerim so majajoči se vrhovi dreves peli z glasom najdražjega dekleta.

Naveličani sholar ga je vselej, kadar sta šla mimo kakšne hiše, zgrabil za ramo ter ga siloma pridržal, zakaj jesti je vedno treba. Gaetano je izpolnil vedno vse, karkoli so zahtevali od njega, igral, ne da bi vedel, kaj igra, pel, ne da bi vedel, v katerem jeziku — obseden od ene same misli: vrniti se v Bratislavo, povedati mandarinu, da je slišal glas svojega dekleta, da je ona gotovo tu — ona, brez dvoma — in ga prositi, da bi jo čimprej osvobodil, kakor je sklenil in obljubil.

Ko sta še pred večerom prišla za mestno obzidje, se je Adalbertus poslovil od tovariša in odšel naravnost v mestno pivnico, osvežiti si misli; Gaetano pa je skokoma odhitel na trg. Zdelo se je, da znane hiše ponavljajo vest o čudoviti prigodi onega večera. Škripajoči, železni izveski so se združili v zbor, pojoč

besede očarljive pesmice. Vsak stožčasti kamen, ki je podpiral vrata, je že vedel o tem, da je Gaetano govoril z Beatričo, da je slišal njen glas . . . S krilatimi koraki, kakor bi letel na spletu iz trakov, s katerimi je bila okrašena njegova viola, iz trakov, rožnatih kakor njegove misli, je prihitel do tržnice, s prijaznim pozdravom pokimal naravnost v veseli obraz blagorodnega Komczorka — in naenkrat obstal kakor pribit. Železna stojnica, v kateri je bila prodajavnica, skozi odprtino katere se je navadno bleščala in mavričasto svetila pisana svila, je bila zaprta in tiha.

Stekel je hitro okrog poslopja, na tesno, smrdljivo, ozko in dolgo notranje dvorišče in znova začudeno obstal. Ozadnji vhod v prodajavno je bil zaprt prav tako, samo da od zunaj, zapahnjjen in zaklenjen z visečo ključavnico. Očividno so vsi nekam odšli! Ivan in Protj, Ujgur, Vang-ho, celo mandarin in tajnik Pen-ta-san . . .

Spomnil se je, da se je na videz varni zapah dal z lahkoto izvleči, če si ga previdno prijel s prsti in se ti je posrečilo poriniti en konec na levo. To sta nekoč ugotovila s Protjem. Čez trenotek je viseča ključavnica padla na tla. Boječe je odrinil vrata. Nasproti mu je zavel zatohli, gosti duh notranjščine, ki že nekaj dni ni bila odprta. Na tleh so se valjala vlakna palmove sitine in kosci pohojene tkanine. Po blagu niti sledu; niti sledu po mandarinu in njegovih spremljevalcih! Izginili so prav tako kakor barvni zaslون, ki je namestu stene delil ozadnjo sobo na dva dela — kakor svetilke, ki so prej gorele podnevi in ponoči — kakor bronasti Budov kipec.

Zmeden, ne da bi razumel, kaj se je zgodilo, je Gaetano šel ven in za seboj skrbno prislونil pokvarjeni zapah. Še enkrat je šel okrog poslopja in se vrnil pred prodajavnico. Blagorodni Komczorek je še vedno veselo pogledoval izza zavojev blaga, podoben mesecu, sklanjajočemu se izza oblakov . . .

Potr in obupan se je Gaetano nameril k njemu in prijazno vprašal, ali ne ve, kaj se je zgodilo s stanovavci sosednje prodajalne. Komczorek je z enim očesom pogledal kvišku in razprožil kratke prste bele roke v znamenje, da ne ve.

»Kitajski pogan?« je ponovil in pomislil. »Izpuhtel je nekam iz mesta . . .«

»Izpuhtel?!« je ponovil Gaetano začudeno.

»Kakor ti pravim. Ni ga. Še óno sredo proti večeru je odpotoval urno in stiha, kakor bi mu bili že rabljevi pomočniki za petami . . .«

»Óno sredo?! Takoj ko sem odšel?!«

»Da. V sredo. Nihče ne ve, zakaj jo je pobrisal. Moral je biti v zvezi s hudičem pa so mu odkrili kakšno grdobijo. Pravijo, da je na Danski ulici svinja požrla dvanajst odojkov. Gotovo je on kriv . . .«

»Pri sv. Agripini! Kaj mi je sedaj začeti?!« je obupno zavpil Gaetano.

Debeli suknar ga je sočutno pogledal.

»Res da ne vem, kaj boš začel, a to ti rečem, fante, da rajši ne ostajaj tukaj, kajti kaj kmalu bi te biriči gospoda vojda gnali na sodnijo. Poganski sin namreč ni plačal davščine za to četrletje, zatorej so svetovavci zelo jezni nanj. Venomer prihajajo biriči gledat, ali se ni kdo vrnil . . . Imaš tri forinte?«

Z zgovorno kretnjo je Gaetano pokazal praznino svojih žepov.

»No, tedaj jo popihaj odtod, kajti sicer te zagledajo in zapro.«

Gaetano se je zahvalil za svèt in se vlekel v smeri proti mestni pivnici. To sicer ni bilo preveč varno, a moral se je videti s sholarjem, z edino znano dušo, ki mu je ostala. Bil je potr in obupan bolj, nego bi bilo mogoče povedati z besedami. Čutil se je kot človek, kateremu se je nenadoma udrla zemlja pod nogami. Zakaj je Kitajec odpotoval?! . . . V sredo! Nekaj ur potem, ko mu je zagotovil, da bodo njegovi, Gaetanovi načrti kmalu uresničeni! Kam je šel?! . . . Prvi-

krat v življenju je Gaetano ostal sam, prepuščen svojim lastnim močem, ni imel nad seboj nikogar, in to občutje ga je napolnilo z brezmočno bojaznijo.

A predvsem Beatrice! Beatrice! . . .

Kako jo sedaj reši?!

Z opotekajočim se korakom je stopil v pivnico, ki je bila kot po navadi polna ljudi, zadušljivega zraka in dima. Prerinil se je do sholarja, ki je sam samcat sedel nedaleč, zakaj ni se mu še posrečilo seznaniti se z nikomer. Pel je polglasno in zraven bobnal s prsti po mizi. Bil je praznično razpoložen, kakor sicer vedno, kadar je videl vino v bližini; a praznoval je sleherni dan: v nedeljo, ker je bila nedelja, v četrtek, ker je bil to Jupitrov dan, petek — Venerin dan, sobota — Matere Božje, sreda — posebno srečen dan.

»Kaj je?« je zakričal, ko je zagledal spremenjeni obraz svojega pajdaša.

Gaetano je težko sedel kraj njega na klop in mu povedal novico, ki je seveda na sholarja napravila mnogo manjši vtis nego nanj.

»In kaj sedaj?« je vprašal in izpil do dna ostanek kislega vina iz cinaste četrtinke.

»Ali mar vem?!« je zaječal mladenič. Glas se mu je lomil v slabotnem, a tako žalostnem ihtenju, da je Adalbertus pozorneje pogledal nanj.

»Bedak!« je zavpil. »Pogan je šel? . . . No, kaj zato! . . . Pomagala si bova sama . . .«

»Kako?« je začudeno vprašal Gaetano in dvignil vlažne oči.

»Ne večji, saj si fant, a ne tele. Kaj bi to, ali ima samo pogan glavo na vratu? Bomo videli . . .«

»Res, pomagati mi hočeš? . . .«

»No, da! . . .«

Gaetano je zajecel nekaj nerazumljivega, v čemer se je očitovalo njegovo prerojenje za življenje. Iz sholarjevih besed se je prelila vanj majčkена nada,

zablisnila sredi črnega obupa in okrepila njegovo otrplo srce.

»Kako narediva?« je ponavljal vztrajno in prijel za ramo svojega novega varuha in skrbnika.

»Kako? . . .« Vojtek-Adalbertus je zategnjeno zapiskal skozi nos. Ni se rad brez potrebe in prezgodaj vznemirjal, upajoč, da usoda sama v danem trenutku prinese rešitev, takšno ali drugačno, a vsekakor rešitev.

»Da,« je pojasnjeval megleno, »vrneva se nazaj v Trebnico . . . Na kakšen način se dogovorimo z dekletom . . . Nune se ne varujejo preveč . . . Lestvo k zidu, in hajdi v gozd! . . .«

Smejal se je, navdušen od svojega domisleka, ki se mu je zdel čudovito preprost in lahko izvršljiv.

»Eno je škoda, namreč, da se bliža zima,« je vzdihnil, ko se je za trenotek streznil. »Ali ne bi počakal rajši poletja? Tedaj je v gozdu vedno lažje . . .«

Toda Gaetano ni hotel čakati poletja, ni hotel čakati niti trenutka več. Z mokrimi, žarečimi očmi je gledal sholarja kakor boga, se nemirno drsal po klopi sem in tja ter bi se bil rad takoj dvignil in vrnil v Trebnico. Poprejšnje skrbi in strah so izginili, da sam ni slutil kdaj. Vrnilo se mu je zaupanje, vzravnal se je, skorajda zrasel. Z občudovanjem in hvaležnostjo je od strani pogledoval prijatelja. Kako je bil pameten, kako možat! . . . Trudil se je, da bi mu bil podoben. Mandarin je odšel? Bodi! Pomagal si bo tudi brez njega . . .

O mraku sta zapustila pivnico in šla iskat prenočišča in večerje, katero bi plačala z godbo. Niti opazila nista, da se je bister, črnook mladeč, ki je sedel tik za njima, dvignil z mesta in odšel takoj za njima. Bil je Beppo, sin Antonija de Puteo. Kar najhitreje je zdirjal na »platea Romanorum«, do očetovega bivališča, da mu sporoči, da se je sumljivi Benečan vrnil ter se odpravlja z nekim drugim sholarjem

v Trebnico, kjer kani na skrivaj odpeljati čez zid nekega dekleta in zbežati v gozd . . .

»Gotovo iz samostana,« je stari Puteo jezno pokimal z glavo.

»Seveda iz samostana, kajti rekla sta, da nune slabo pazijo . . .«

Guido Ricci se je zasmeljal od srca.

»Tako sem rekel,« je dejal, »da ta reč ni bogvekaj . . . A vi, messer Antonio, venomer: na tem je nekaj, na tem je nekaj . . .«

»Mladič je morda prišel zato semkaj,« je čemerno odvrnil gospodar, »a ne prepričajte me, da je stari Candiano zato potoval v Karakorum, da bi sinko laže odpeljal nuno iz šlezjskega samostana . . .«

»Stari je potoval po kupčiji, ker so nevoščljivi,« je odvrnil Ricci in zmignil z rameni.

»Ej, no, se boste že še prepričali, samo prepozno . . .«

»O vrani se vam je sanjalo, messer Antonio . . .«

»O Benetkah se mi sanja vsako noč; to je slabše od hudiča ali vrane . . .«

»Ne imenujte hudiča pred večerom . . .«

»Bodi kakorkoli,« je prekinil njun spor resni Simeone, »ne sodim, da bi bilo prav, če bi dovolili, da bi pretkani beneški mladič storil krivico šleskemu samostanu. Sramota bi padla na vse, ki govore italijanski jezik . . .«

»Prav pravite. Čimprej obvestim kneza, da bodo pazili.«

Čuvstvo svobode in neodvisnosti, ki mu je bilo doslej neznano, je upijanilo Gaetana šele sedaj, ko je koračil ob sholarjevi strani po široki, ravni véliki cesti. Rešen neprestanega varuštva in premoči, bodisi očetove, bodisi mandarinove, si je opomogel, dozorel, se otresel boječnosti in nepomagljivosti ter se sam v sebi razveselil te spremembe. S smehom se je spominjal poprejšnjega strahu in obupa ter je z zado-

voljstvom, kateremu se je čudil sam, mislil na to, da nikoli več ne bo videl mandarina Čang-fu-tseja. Ne bo mu treba prinašati vesti, o katerih ne bi vedel, čemu so potrebne, ne trepetati pred njegovim baziliskovim pogledom. Z novimi, kakor osvobojenimi očmi je požiral vase čar svobodnega popotovanja, na koncu katerega se je svetil najdražji zaželeni cilj. Hodil je veselo in nehote plešoč prestavljal noge.

Kaj je lepšega nego svobodna velika cesta v stalno lepem jesenskem vremenu? Čeprav večkrat mine dolgo časa, ne da bi človek ugledal živo dušo, je vendarle vedno kaj za pašo očem. Divje gosi že v tropah letijo s severa, in oba potujoča godca povesita oči, da bi jih nehote z očmi ne preštel, kajti znano je, da to moti ptiče v letu in jim meša pot. Teta vrana je vreščaje sedla na drevo, zatorej je Adalbertus — ki se je prej previdno prekrižal — vzkliknil:

»Fuj, fuj, soli v óči,
naj ti blato v grlo skoči —
Boljša Jezusova volja,
kakor cela vrana sredi polja . . .«

Prestrašen od odmeva korakov in od petja je šinil preko ceste zajec; njegovega imena ne smeš izpregovoriti, kajti sicer zgubiš spanje za eno leto. Včasih je na cesti zamrgolelo ljudi. Prišle so čete vitezov, menihi ali trgovci. V zraku so se križale ter izginjale v vrtincih prahu pobožne meniške pesmi o Muki Gospoda Kristusa, sholarske o vinu, viteške o bojevanju. Voli, ki so vlekli s krmo ali z blagom naložene vozove, so škripali z jarmi.

Tu in tam je bilo videti s ceste ljudska bivališča. Tedaj sta zavila tja; Adalbertus se namreč čisto nič ni menil za to, da je zemlja s hitrico žgala Gaetanove podplate. Vstopila sta, vedoč za gotovo, da ju bodo povsod, bodisi v samostanu ali viteškem gradu, bodisi na vlodikovem ali kmečkem dvoru sprejeli z enako

prijazno ljudsko gostoljubnostjo. Kajti berač, romar in sholar, to je znano, so trije srečniki, ki nevezani na kraj svobodno hodijo okrog po svetu. Poljedelec, ki nikoli ne zapusti svojega posestva in svojega doma, si more skozi njihove oči ogledati te daljne tuje kraje, ki se zde tem lepši, čim bolj daljni in nedosegljivi so.

Zatorej so ju tudi povsod radostno pozdravili in s pridržanim dihom so poslušali pesmi in pripovesti. Pogostili in napojili so ju radodarno, tako da je Vojtka Adalberta potem neredko od preopitja silno pekla zgaga. Tedaj se je ulegel na trebuh in naravnost iz občestnega studenca žlampal čisto vodo, čeprav je tekla po rdečkastem železnatem dnu, in jo zagovarjal:

»Voda, jaz te lokam kakor pes,
zgago mojo, voda, speri mi —«

To vedno pomaga zoper uroke.

Gaetano pa se je nerad ustavljal in je na vso moč priganjal tovariša, naj pohiti.

In ko je Adalbertus dvignil glavo ter veselo zapel, ga je prekinil in menda že stotič vprašal, kako ukreneta, da osvobodita Beatričo.

»Bova v Trebnici videla,« je odvrnil sholar, ki je vedel o tem prav toliko kot Gaetano, a si ni rad pre-zgodaj mučil glavé.

Lepega poldneva sta dospela do gostišča, ki je stalo nedaleč od samostana. Tukaj sta prenočevala že poprej, ko sta bila prvič v Trebnici, torej sta krenila tja kakor domov. Gostišče je bilo veliko in obiskano tako, kot bi ležalo sredi mesta. Ljudje so prihajali od vsepovsod. Mojstri in pomočniki, ki so končevali zadnja dela pri vnanjem samostanskem zidu. Rudarji s Kačjih gor, pazniki, odpravniki, vozači in kopači. Romarji, katere je od daleč prignala vest o radodarnosti pobožne kneginje Bradačeve. Prekupčevavci z relikvijami. Meščanke in žene plemičev, ki so prišle prosit kakšno milost s posredovanjem svetostne go-

spe. Prav tako pa sredi te pobožne množice ni nikoli manjkalo pisane gneče potepuhov, sholarjev, klatežev, pripovedovavcev pravljic, igravcev ali glumcev, komedijantov, klerikov, iz samostana pobeglih menihov in veselega reda pijancev, Bakhove bratovščine. Le-ti so se vlačili tod v nemajhnem številu — nekoliko zato, ker je tam, kjer je veliko ljudi, laže kaj izprositi ali ukrasti — nekoliko, ker jih je privabil ponosni, z belimi kamni zgrajeni in splošnega spoštovanja deležni samostan, prav tako kakor luč privlači večje. Čeprav so očitno in glasno dajali duška svojemu sovraštvu do knezov, škofov, sitih menihov in se norčevali iz papeža in predrzno zasramovali obrede in molitve, je Cerkev — ki je nasproti njihovi razbrzdani, samo trenutku živeči slabosti stavila svojo sklenjeno, večno moč — vendarle delovala nanje z nepremagljivim čarom. Čeprav so pogosto kaj staknili od strogega opata, nisi nikjer srečal tolike vesele srenje potepuhov, kakor na božjih potih ter v bližini pomembnejših samostanov.

Vstopivša v gostišče, so Vojtka in Gaetana pozdravili radostni klici. »Pivska bratovščina« je na gosto zasedla mizo v ozadju in prepevala v kričočem zboru:

»O vireat, o floreat, o grandescat in
tempora iuventus!«

Prenehali so s petjem, da bi pozdravili prišleca. Resda ju doslej še nikoli niso videli, a kaj to pomeni!

»O vireat, o floreat . . .«

Visok, mršav klerik z imenom Komodus, že trdo opit, je stal za mizo ter se z dolgimi rokami opiral nanjo.

»Bratje!« je zaklical. »Naj zginejo lakomniki, naj živi svoboda! Boljši tolst kopun, nego vojvoda!«

»Vivat Commodus, rex poëtarum!«

»Laže dela rime, nego pa bere mašo . . .«

»Mar ne veš, bedak, da ni dobro zgodaj brati mašo, ker se jeze nočni strahovi, a večkrat — tudi ni dobro, ker se Gospod Bog naveliča . . .«

»Pri moji veri! ti se ne naveličaš . . .«

Debel, nizek glumec kozavega obraza je brez besede previdno potegnil iz žepa čop volčje dlake. Vsi so pozorno gledali, kaj bo storil. Položil je dlako na čepico in nakresal nanjo ognja. Razpihal — in iznenada podkuril strune na goslih poleg sebe sedečega godca.

»Oho! Volk je požrl ovco!« je zakričal, ko so strune takoj počile.

Med splošnim smehom je godec ves divji dvignil pest.

»Volkodlak! Dlako nosi s seboj!«

»Sam si volkodlak!«

»Pojdi s kruhom v ustih trikrat okoli njega, pa boš videl.«

Ne da bi se brigal za te burke, je Adalbertus živahno pripovedoval kleriku, kaj ju je z Gaetanom pripeljalo.

»Tale je,« je končal in pokazal na tovariša, »ki dolga leta ljubi eno samo dekle . . .«

»Vedno eno, ne dveh?«

»Bedak! Če pa pravim: eno in isto, čeprav je ni videl že sedem let . . .«

»Lažeš!«

»Naj nikoli več ne vidim vina, ako lažem!«

Vsi so se obrnili h Gaetanu, ki je bil rdeč ko češnja, in so ga med smehom in norčevanjem vpraševali, čemu tako jalova ljubezen. Stalnost čuvstvanja, čeprav so jo v pesmih slavili, ni med sholarji imela nobenega priznanja. Ljubil je vsakdo, v jarku ali na senu, danes to dekle, jutri drugo, in nikoli ni hrepenel po prejšnji.

Medtem ko se je zmešan in jezen branil pred

njihovim zbadanjem, je Adalbertus ukazal mir in končal svoje pripovedovanje; prej omenjena deklica Beatriče da je v trebniškem samostanu, odkoder jo je treba ugrabiti, da bo pomirjen vzor zvestobe.

To šele jim je strašno ugajalo. Obkrožili so govornika ter vpili in vreščali od radosti. Pa saj bo to tudi pomembna prigoda, o kateri zlože lepo pripovedko in čedno zabavljico na Cerkev. Zrasli so v svojem lastnem mnenju ob misli, da se spoprimejo z mogočnim samostanom. Potegnejo ga po vagabundsko. Nuna pa sholarji! . . . To bo imenitno!

Kozavi glumač, ki je predpoldne pri igri na kocke obral premožnega romarja in dva bogata trgovca, je zaklical, da plača vino za potepuško bratovščino. Z živioklici njemu na čast so se zbrali vsi zopet za mizo. Majhen, rdečkast maček, ki se je vrtel po sobi, je zlezal Gaetanu pod noge. Hotel ga je suniti proč, toda Adalbertus ga je prijel za ramo:

»Pusti ga! Kaj delaš?! To je hudičji!«

Gaetano se je prestrašeno umaknil in je s spoštovanjem pogledal na mačka.

»Podvratek ima poln, čeprav je mršav,« je nadaljeval Vojtek nezaupljivo; »gotovo nosi gostinčarju ukradeno žito v kaščo . . . Gostinčarica!« je hrumel divje, »mi smo kristjani; spravite proč tega zmenka! . . .«

»To ni zmenèk!« je zavrčala krepka ženska iz kota. »Navaden maček, a loven . . .«

»Ne pravite mi! Saj vidim, da je hudičji . . .«

»Zares?!«

Pritekla je kar najhitreje, začudena, da je imela tak zaklad v hiši, a ga je štela za navadno žival. Maček je renčaje šel za njo. Gospodar je postavil na mizo dva velikanska vrča vina.

»Mi smo kristjani!« je povzel glumec prejšnje Vojtkove besede; »v samostan se zbiramo, torej ga pijmo po krščansko!«

»Z molitvicami! Z molitvicami!«

Klerik Komodus se je, kakor je bil dolg, dvignil za mizo. Prekrižal se je z levo roko in se pri tem spakoval po opičje.

»Blagoslovljeni,« je začel slovesno, »ti, kateri v tej hiši prebivajo, o Bakhus! In pocula poculorum laudabunt te. Dolus vobiscum.«

»Et cum gemitu tuo,« so odgovorili v zboru.

»Na bokale bokalov te bodo slavili. Vino z vami.«

»In s tvojim duhom.«

Navzoči romarji, trgovci in pobožne žene so izbuljili oči, ne da bi kaj razumeli. Ko je zašumelo vino v osmerkah, so sholarji zatulili Te Deum. Klerik Komodus je spremljal besede pesmi z neslano surovimi kretnjami.

Ogorčeni romar Joan, isti, ki so ga poprej obrali pri igri na kocke, je vstal in glasno klical kazen in sodbo na brezbožnike. Ne da bi se le malo vznemirjal zaradi tega, je glumač skočil na mizo in vpil z gromkim, namazanim glasom:

»O vsemogočni, edini bog, Bakhus! kaznuj to žloto hinavsko! Vzemi jim nabasane mošnje! Daj nam, svojim ponižnim služabnikom, živeti od njihovega dela, spati z njihovimi ženami in se veseliti njihove smrti!«

»Amen!« so zaklicali ostali.

Skoraj vsi so bili že pijani. Čim je komu omahnila glava na mizo, so ga drugi dvignili in vpili:

»O r a t e ! O r a t e ! Ne omagaj!«

»Bakhus, odrešenik mi spregleda,« je z onemoglim jezikom odvrnil vinski bratec že izpod mize.

Nravne in do brade v snežnobelo platno oblečene žene kmetov in vlodikov so se naglo umaknile v nasprotni konec velike izbe ter so se sramovale. Njihovi možje in trgovci, cehovski mojstri in rudarji so napol ogorčeni, napol veseli radovedno gledali njim tuje običaje teh čudakov. Poznali so strogi dih, mogočno

oblast pragozda in zemlje, bali so se Boga, čarov in urokov — toda nikoli doslej še niso videli bogokletne, zavestne razuzdanosti, najnovejše pridobitve Zapada. Zato so se silno čudili.

Gaetano se je dvignil iz gostinca in z opotekajočim se, pijanskim korakom krenil na nasprotno stran, kjer so se dvigali ponosni in nedostopni samostanski zidovi. Bil je preveč omamljen od vina, da bi mogel o čemerkoli razmišljati trezno, zato se je usedel na podrtu drevesno deblo nasproti vrat ter je brez misli blodil z očmi okrog po zidovih, po ozkih, z mrežo zavarovanih oknih in strmih strehah, pokritih s svincem.

Majhna odprtina v vratih, obita z železno pločevino in zaradi varnosti zavarovana še z ostrinami na znotraj nagnjenih klinov, je prikovala in zadržala njegove oči. Skozi to odprtino jabolkove velikosti bi mogel videti Beatričo, kako hodi po samostanskem dvorišču. Mogel bi govoriti z njo . . . Sklenil je vstati, mogočno potrkati na vrata in zahtevati od sestre vrtarice, naj mu v imenu vsemogočnega Bakha pokliče Beatričo, da bo z njo govoril. S težavo se je dvignil, toda opletajoče se mu noge niso hotele zapustiti rešilne klade. Težko je padel nazaj nanjo in odložil izvedbo svoje namere na prihodnji dan.

Jutri! Jutri! . . . Danes je Beatriče tamle za vrati, naježenimi s klini; a jutri mora, mora biti tule z njim, mora biti njegova. Dosti ima sholarskih zbadljivk.

Topo je gledal predse ter z začudenjem in navdušenjem opazil, da se temna vrata oddaljujejo, izginjajo, a namesto njih stoji postava njegove ljubljenske. Prišla je bliže, bila je čisto pred njim . . . Sklanjala je k njemu ne kakor nekoč samo obrazek, skrbno zaviti v redovniško obleko, marveč vse svoje belo, lepo, nesramno, grešno in predvsem očarljivo in zaželeno dekliško telo. Zdelo se mu je, da je že čisto, čisto blizu. Objel ga je s krepkim stiskom in se opotekel od divjega, razganjajočega sladostrastja ter od zavesti zagrešenega božjega ropa.

XIV

Družba sholarjev se je že blizu tedna klatila v okolici Trebnice in čakala ugodnega trenutka, da bi izvršila rop. V hipu treznosti so skrbno napravili načrt, ki sicer ni bil preveč zapleten. Ko se bodo sporazumeli z dekletom (v tem je bilo jedro vprašanja), bo v temni noči treba priti z lestvo na dogovorjeno mesto pod zid. Eden bo zlezal nanj in vrgel deklici vrv, da jo potegne gori. Potem bo Gaetano zbežal z njo v gozd; tam je v zapuščeni smolarnici, v katero so poprej nanosili nekaj malega zaloge, mogoče za silo preživeti nekoliko dni — ako je lepo vreme, tedaj tudi nekoliko tednov. Šele ko bo iskanje utihnilo, se bo z dekletom, preoblečenim za sholarja ali plesalko, mogoče varno prebiti do Italije.

Medtem ko so se tovariši pošteno trudili in na skrivaj nosili v smolarnico kruh, suho meso in pisane obleke, kar so vse s kamenjem zavarovali pred živalmi, se je Gaetano, ki je gorel v neprestani mrzlici, podnevi in ponoči potikal okrog zidov, tisočkrat pel isto pesem ter poslušal, ali mu ne odvrne ljubljeni glas. Enkrat se mu je zazdelo, da ga sliši, a tako daleč in nerazločno, da ni vedel, ali je bila omama ali ne. Dvakrat je vrgel na istem mestu, kjer jo je onokrat slišal, zvito cunjico, na katero je z barvo napisal svojo namero in najpripravnejši dan. To je mogel storiti brez strahu, zakaj težko si je bilo misliti, da bi bila v samostanu še katera druga sestra, ki bi znala brati; a gospa Hedviga se gotovo ne sprehaja pod zidom, da bi pasla svojo radovednost nad cunjami, ki so neznano odkod padle tja. Toda ali jih najde Beatrice? Ali bo spoznala prijateljevo pisavo, preden jo razmaže rosa? Njegova negotovost in napor sta dosegla mejo, ki presega človeške moči.

Naposled je nekega popoldne, ko je kot ponavadi oprezoval pod zidom, zaslišal njen glas razločno, čisto blizu. Komaj se je premagal, da ni zakričal nazaj. Bog ga je obvaroval, zakaj bila je z drugimi sestrami. Zabavale so se s tem, da so klicale odmev, ki se je vračal od zidu; z mladimi, zvonkimi glasovi so metale v prostorje imena tovarišic, opatice in prednice.

»Gaetano!« je zaklicala Beatriče, zategnivši glas v mehko melodijo.

Zapela je to ime, kakor bi bilo stih pesmi, ga vrgla visoko nad stolpove, odkoder se je odbil zvok, zaplaval in se mehko osul nadenj, ki je stal pod zidom.

»Kaj si zaklicala?« je radovedno vprašala sestra Agata.

»Moja mati so se tako imenovali,« je izmikajoč se odvrnila Beatriče, ki je bruhnila znova močno, radostno, zmagoslavno:

»B e n b e n e ! . . . «

Odmev se je trikrat povrnil ter se razbijal ob steni.

Redovnice, ki jih je sestra oblekarica strogo pokarala zaradi razposajenosti, so že zdavnaj odšle, toda čakajočemu fantu se je zdelo še vedno, da sliši dragi glas. Ni se mogel premkniti z mesta, oslabel od nezavestnega veselja. Legel je v orumenelo jesensko travo in jokal naravnost v zemljo z obilnimi, radostnimi solzami.

Bila je temna noč, ko so se Gaetano, Adalbertus in dva njuna tovariša odpravili na dogovorejno mesto. Ostali sholarji so hrupno odkorakali pred samostanska vrata, kakor bi odhajali, in so peli in igrali na mile viže, da bi obrnili nase splošno pozornost. Lestev, ki so jo pravočasno ukradli sosednjemu vlodiku, je ležala v bližnji soteski, dobro pokrita z listjem.

Gaetano je šel na čelu pohoda, tako zbran in prevzet, da so se celo ti klateži nehali delati norca iz njega; nehote so se s spoštovanjem ozirali v njegov blede in resni obraz. Resda je bilo njim samim manj do smeha nego po navadi. V njihovih brezskrbnih glavah se je prvič posvetila misel, da se njihovo početje lahko ponesreči. In če jih zalotijo, izvohajo? Ej, tedaj bo v mukah žalostno konec njihovega brezskrbnega življenja! Vendarle se ni nihče umaknil; v varnem mraku so se plazili pod zid na znano mesto. Veter je žvižgal med drevjem, zatorej so obstali in nemirno gledali, ali ne letajo večče okrog. Z naporom so dvignili lestvo. Konec so prislonili k zidu. Prepasan z močno vrvjo se je Gaetano jel počasi vzpenjati. Od vznemirjenosti mu je zmanjkalo sape, zato je na šestem klinu obstal, da bi se odpočil. Nehote se je ozrl naokrog v nemirno, temno noč.

»Jezus Marija!« je nenadoma zaječal in se prekucnil na zemljo.

Odsvit plamena ugasle, za zidnim ovinkom skrite bakle se je odbil na ostrini helebarde — ene, druge, tretje . . .

Popustivši lestvo in vrv je četvorica sholarjev planila v hitri beg. S hrupom in topotom, rožljaje z meči in divji, ker so bili prezgodaj odkriti, so jih podili knezovi biriči. Dva pajdaša sta se zatekla proti gostincu, Vojtek z Gaetanom sta zavila skozi sotesko, po stezi, ki so jo poiskali poprej za beg z Beatričo. Skakala sta čez studence in jarke kakor kozi, drvela čez drn in strn in se vzpenjala na strma pobočja. Nista se upala obstati in prisluškovati, ali so jima še za petami. Naposled sta razpraskana in odrgnjena do krvi, spehana in zbita dospela do skrivališča v smolarnici. V gozdu je bila slovesna tišina. Biriči so ju davno nehali slediti, nič kaj vneti za to, da bi ponoči lezli v gozd.

Gaetano se je vrgel na zemljo, na pisane sholar-

ske obleke, pripravljene za Beatričo, in gluho, brezmočno zaihtel. Adalbertus je sopihal in klet.

»Kakšna mrhovina nas je morala izdati... kako bi bilo sicer mogoče? To je bila vendar knežja mestna straža...«

Štiri dni sta sedela v tem skrivališču in uporabljala poprej nanesene zaloge, ne da bi vedela, kaj jima je začeti za naprej. Strah ju je bilo, pokazati se iz varnega gozda, vendarle jima je ponoči nagajal silen mraz. Razen tega so Gaetana mučili pragozdni strahovi in prikazni, a Vojtku se je tožilo po — vinu in pajdaših. Naposled sta se peti dan upala odriniti na cesto. Samostanski zvonovi so bili neprestano, resno, enakomerno.

»Plat zvona? Zaradi nas?« se je vznemiril Vojtek.

Usedla sta se v gosto, mlado smrečino in vohala z nosom kakor lovska psa. Na cesti je bilo nenavadno vrvenje. Cele grmade ljudi so se gručema, molče pomikale v smeri proti Vratislavi.

»Odpustki, ali kaj?« je mrmral sholar.

Res so prihajale vedno nove trume za poprejšnjimi. Na konjih so jahali knežji bojovníki, hiteli urno vlodiki, a na kraju ceste je šla revščina, tlačani in nabiravci črva ali mane. Vedno bolj se čudeča sholarja nista vedela, koga bi poprašala, ko se je po srečnem naključju pojavil klatež Lavrenc, Adalbertov znanec.

Prijela sta ga za škrice in ga potegnili k sebi v hosto, da bi jima povedal, kaj je novega. Nemalo začuden ju je pogledal, ko je zvedel, da sta onadva povzročitelja nezaslišane prigode, o kateri je govorilo vse mesto, in rade volje jima je postregel z novicami.

Pač so nekoliko dni divjali za njima kakor za volkodlakom, a sedaj so že nehali. Brez nevarnosti gresta lahko v mesto. Vsakdo ima druge skrbi nad glavo, in ravno mestni stražniki v prvi vrsti. Stari knez je močno zbolel in bo gotovo umrl. Morebiti da

je celo že umrl. Zato ljudje hite v mesto, saj to ni kadarkolisibodi. Slovesen pogreb in oklic naslednika . . .

»Ta je bila dobra!« je zaklical Adalbertus. »Zato v samostanu zvonijo zvonovi?«

»No, seveda.«

»A vendarle bi bilo morebiti bolje ne iti v sholarski obleki? . . .«

»Ii! . . . i . . . Saj še nihče ne ve ne, ali so bili sholarji; v mestu govore, da je bil romanski trgovčič . . .«

»Ta je pa dobra!« je ponovil Vojtek. Vrnila se mu je običajna dobra volja.

Skupaj z Lavrencem so se pomešali med trumo rudarjev, ki so stopali počasi, težko in kakor pod pritiskom. Bili so sami Šlezijci in so po strani pogledali Gaetana, ko je spregovoril po nemško. Sicer jim je nudil malo prilike za jezo, kajti šel je potrtn in je trdovratno molčal, v nasprotju z Adalbertom, ki je bil po štiridnevni samotni treznosti ves iz sebe od veselja, da spet vidi ljudi okoli sebe in krčme ob cesti.

»Ne skrbi!« je tolažil potrtega tovariša. »Posreči se drugokrat, in še boljše, saj bo spomladi; kje bi sedaj v tem deževju, ki se bliža, sedeli v gozdu?«

Klatež Lavrenc je imel prav, ko je rekel, da se nihče ne bo zmenil za oba sholarja. Spričo boleznin in možne smrti starega kneza so vse druge stvari stopile ob stran, kakor da so brez pomena. Še celo predrzni poizkus, ugrabiti eno izmed trebniških sester, ki bi v drugem času vznemirjal duhove cele mesece, e kaj, cela leta — se je razblinil in zbledel ter bil kmalu pozabljen.

Knez Henrik Bradač je bolehal od smrti starejšega sina in ženinega odhoda. Resda so še poleti opazili, da so svinje v mestnem hlevovju rajši rile po trdih omejkah in jarkih kakor po mehki zemlji, kar

je pomenilo, da bo nekdo od starejših in pomembnih ljudi umrl; in spomladi se je izril krt izpod grajskega zidu na ven, zatorej so izkušeni ljudje takoj rekli, da kaže na kneza. Čeprav je stražar ob vходу krta ubil, to ni spremenilo prerokovanja. Prav tako so se spomnili, da je jeseni v viteški dvorani hrešče počil rezljani stropnik in da je drugi dan po Konradovi smrti opolnoči neki ptič (sova gotovo) zafrfotal in udaril s krili v grajsko okno. Ni preteklo veliko časa in knez je odgovoril na ta klic s tem, da je legel v posteljo, oslavljen po nenadni bolezni. Sin, snaha in vsi svetovavci so mu pomagali, kakor so vedeli in znali, ter mu devali v posteljo lešnikove vejice, mu natirali žile s posvečenim česnom ter kosti z volovjim žolčem. Ljudje so darežljivo metali v Odro srebrne novce, kunje kože, kruh in sir, da bi pridobili milost vodnih duhov. Ko to ni čisto nič pomagalo, saj je stari knez z vsakim dnevom bolj slabel, z nepremičnimi očmi topo zroč v kot čumnate — so jeli trgati nad njim živega petelina in topiti vosek od jarih čebel, da bi spoznali, kdo je kneza uročil. Nato so bolnika posipali z dvanajsternatim pepelom, nabranim od božičnega večera do dneva svetih Treh kraljev; tudi v grlo so mu vpihivali pepel, samo ne od lesa, marveč od sežgane sove in ovčjih bobkov. Položili so mu tudi žabo na srčno jamico in ga pokadili s posušenim lisčjim jezikom. Ko tudi ta zdravila niso imela uspeha, so v procesiji prenesli knezovo bolezen na drevesa in to s pomočjo rut, mokrih od bolnikovega potu in izločin. Toda drevesa se nikakor niso posušila — očitno bolezen ni hotela zapustiti gradu. Tedaj so hoteli črnega psa živega dati iz kože in zaviti kneza v še topli kožuh, a ni dovolil. Rekel je, da je svoja leta preživel — ima zadosti. Svojo Jadviško bi rad videl in njo potrebuje, ne pa pasje mrhovine.

Brž so poslali v Trebnico, čudeč se, da nihče ni že poprej pomislil, da bi svetostno knezovo ženo prosili za prihod in za pomoč. Koliko jih je že ozdravila!

Toda pobožna gospa ni prišla, velela je možu povedati, da se bosta kmalu videla v nebesih, kjer jima bo laže in mileje, nego tukaj. Ko je stari knez slišal ta odgovor, je zavzdihnil in kmalu nato je po krščansko sklenil življenje.

Takoj so zazvonili zvonovi — v stolnici, v opatiji Sv. Vincencija, pri Naši Ljubi Gospe na Pesku, v cerkvah Sv. Vojteha, Sv. Marije Magdalene in Sv. Nikolaja — in so zvonili ves teden brez prestanka. Njihov glas se je razlegal po vsej deželi in od vsepovsod vabil ljudi na slovesni knezov pogreb.

V slavnostni viteški dvorani, v kateri so tla bogato nastlali z grahovino, je na mizi, pogrnnjeni s preprogo, ležal Henrik Bradač, Boleslavov sin; bil je pokrit s škrlatom — in sicer v spomin na krvave žrtve, ki bi bile morale iti z njim v krajino smrti, toda naš Gospod Jezus Kristus tega običaja ne dovoljuje. Iz istega vzroka je straža, stoječa pri mrliču, imela okoli vratu zavezane rdeče trakove, za dokaz, da bi bila radevoljno šla za gospodom ter stoji tukaj, kakor bi bila že mrtva.

V tej in v sosednih dvorinah so bile postavljene mize za slovesno pogrebščino ter se rumenile od voščenih sveč in skled graha, ki je sveta ter na pogrebu neobhodna jed. Okrog gradu in v mestu so na gosto goreli ognji, pri katerih so pekli vole in prav tako delili grah, ki je bil bogato okrašen. Vsakdo je smel jesti, kdorkoli je hotel . . .

Sedmi dan je bil pogreb. Neštevilne trume so se postavile vzdolž ceste, kjer naj bi peljali mrtvega kneza. S suknom opeti voz je vleklo osem volov v pozlačenih jarmih, zakaj vol, zagrobni vodnik, napol sveta žival — in ne konj — mora voziti k večnemu počitku. Zadaj za krsto so tekle kričeče žalovavke z vrči in so škropile kolesa voza z vodo, v kateri je bilo umito mrličevo telo. Škof, duhovniki in redovniki — so šli spredaj; sin, snaha, hčerka in vitezi so na konjih jezdili zadaj za žalovavkami. Množica, ki se je na-

brala v mestu, je vzdihovala, se trkala na prsi in obžalovala dobrega vladarja. Čebelarji so kar najhitreje tekli k čebelam, čeprav so spale, naznanjat jim, da pokopavajo gospoda; drugi so se vrnili k ognjem in k jedi ter k vrčem z vinom in pivom. Hvalili so novega kneza, Henrika Henrikovega, imenovanega Pobožni, da je spodobno in ne skopo počastil očetov spomin. Potem so se zopet spominjali gospodarnosti rajnkega, ki je zapustil tako bogate zaloge, njegovo modro vladanje, pravičnost in ljubeznivost. Nekateri so računali, koliko let je vladal. Oj, dolgo, menda¹ sedem in trideset! Da-li bo Bog sinu enako milostljiv? Bog daj, da bi bil! Ničesar niso imeli proti temu mlademu, razen morebiti to, da je preveč molil. Bolj bi bil sposoben za meniha, kakor za kneza. Ves se je vrgel po materi. — Nekateri so se spominjali tudi nenadno umrlega Konrada, kateremu bi pripadalo nasledstvo, če bi še živel. A to so govorili tiho in kot bi se bali.

Adalbertus in Gaetano sta se varno potikala med množico in prisedla zdaj k temu, zdaj k onemu ognju. Vojtek je opazil skorajda poln sodček in se siloma preril do njega, potisnivši ob stran sključenega, povaljanega redovnika, ki se je — očitvidno sestradan, ker je željno jedel — zdaj pa zdaj nemirno ozrl okrog sebe in stulil glavo med ramena.

»Mongoli gredo! Mongoli!« je presunljivo zakričal, kadar je zaslišal močnejši hrup. V mestu so vsi poznali njegovo norost, zato se za to kričanje nihče ni zmenil.

Govorili so o tem, s kom bo knez omožil svojo sestro Zofko. Kajti splošno se je vedelo, da stari oče, ki jo je zelo ljubil, ni hotel dekleta proti njeni volji omožiti z nobenim nemškim knezom, a druge Piaste je imel za preslabe in za premalo premožne. Zdaj se to spremeni. Zrelo dekle, sestra najmočnejšega gospoda na Poljskem, gotovo ne bo sedela doma, da

¹ Natančno od 1202—1238.

postane stara devica . . . Ljudje so kimali z glavami in kmalu so se začele govorice, ali je rajnki storil dobro ali slabo, ker je pustil dekletu toliko svobode. Pa tudi to dekle! Veseliti bi se morala, če bi vzela kakšnega mogočnega nemškega palatinskega grofa . . .

»Velika čast, vzeti Nemca!« je nekdo ob strani porogljivo zamrmral.

»Je večja, če vzame gnojnarja?«

»Prav tak gnojnar si kot jaz!«

»Človek se počuti med Nemci kakor nagec med trnjem . . .«

»Ej, da bi nam vladal Konrad! Ne ostali bi v mestu! . . .«

Bilo je dovolj omeniti Konrada, da so se Nemcem adamice napele od jeze. Beseda je dala besedo, vnel se je divji prepir in pobjoj. Kdor je imel pri roki sulico ali kopje, je začel kar z njim. Napravili so takšen nemir, da je gospod Vencimil pritekel s svojimi četrtniki in jih celo gručo odpeljal na sodišče. Med le-temi sta bila tudi popolnoma nedolžni Gaetano in barve spreminjajoči brat Julianus, kateri je presunljivo vreščal, češ, da so prišli Mongoli. Adalbertus jo je previdno poprej popihal.

Nagnali so jih vse v temno, zoprno ječo, kjer je od sten kapljala mokrota in kjer naj bi prebili noč, da bi se iztreznili. Zjutraj so izpustili vse, razen brata Julianusa in Gaetana. Prvega so pridržali zato, ker je prosil za to in moledoval, kajti že mnogo let se je sedaj prvič počutil varnega v tej gluhi obokanini, za težkimi, trojnimi zapahi; drugega pa, ker je mestni birič spoznal, da je bil to isti, ki je sedel s Kitajcem v prodajavni. — Takoj je naznanil to gospodom svetnikom, ki so kar najhitreje prišli na sodnijo terjat od jetnika zapadlo vsoto treh forintov. Ker ni imel pod milim Bogom niti groša, so se razjezili in mu obljubili, da bo sedel v ječi magari več let, dokler ne bo plačal mandarinovega dolga.

Zaman je obupaval, prosil, ihtel, rotill ter jim po-

jasnjeval, češ da on vsega tega ni nič kriv. Zaman je zagotavljal, da je zlobni Kitajec njemu samemu storil največjo krivico, ker mu je odtegnil plačo za zadnji mesec in je izdajalsko odpotoval. Zaman ves trud! Laže bi ganil kamen, nego trde glave gospodov svetnikov — in Gaetano je ostal priklenjen v ječi, za dolgo — kdo ve, morebiti za vse življenje . . .

»Zapri! zapri!« je prestrašeno kričal brat Julianus, kolikorokrat je paznik odprl zapah, da bi postavil v ječo čebriček s smrdljivo jedjo.

Gaetano ni niti okrenil glave, brezbrizen za čas jedi prav tako kakor za vse drugo. Ležal je na tleh z rokami podloženimi pod glavo — na videz miren, v resnici pa ga je trgal strašen obup. Ležal je nepremično, kajti čutil je, da se bo, ako vstane, jel metati ob steno, ruvati mrežo, tuliti in zavijati kakor pes. Včasih se mu je dozdevalo, da ne vzdrži muke, da mu v glavi in srcu počí vse skupaj, nakar nastopi . . . kaj? Ni vedel.

Ni mogel ne spati ne jesti, s svojimi blaznimi mislimi neprestano se vrteč okoli svoje nesreče. Bil je na tem, da osvobodi Beatričo, bil je temu že blizu, tedaj pa so ga živega zakopali. Ni se varal z upanjem, da bi kmalu dosegel prostost. Nasprotno, še Boga je moral prositi, da gospod vojdné zve, da je bil on tisti predrzni sholar, ki je kanil k redovnicam. Takoj bi ga izročili rablju. Ob misli na te muke ga je nehote stresel mraz. Včasih si je mel oči, meneč, da je vse to samo sen, ki preide. Ali je mogoče, da bi breznadejno gnil tukaj prav sedaj, ko se je otrešel dosedanjega štorkljaštva in postal možat, pogumen in dejaven? Ali je mogoče, da bi se njegovo mlado življenje tako bedno in klavrno končalo? Grizel je prste do krvi, in iz oči so mu kapale solze brezpomočnega trpljenja . . . Beatrice! Beatrice! — Videl jo je, kako čaka, v negotovosti, zakaj je dragi ne pride reševati. To je bilo naj-

hujše od vsega. Preklinjal je na glas in brat Julianus ga je zaman skušal pomiriti.

Brat Julianus se je tukaj v nasprotju z Gaetanom in drugimi jetniki čutil mnogo bolje, nego na svobodi. Gluha tišina tega živega groba in trojne železne duri so ga napolnjevale z zaupanjem in mirom. Pozabil je celo na svoje običajno presunljivo vpitje: »Mongoli gredo!« in postal sposoben govoriti o drugih stvareh. In govoril je rad. Nekoč je bil učen, načitan človek in sedaj, ko se je njegov duh otresel dolgega omračenja, se je vrnil k nekdanjim mislim in nazorom. S čudovito hitrostjo, kakor bi se motovilo odvijalo nazaj, je preživljal pozabljene podobe. Ko je zunaj v svetu zima z debelim belim kožuhom pokrila mesto in zazidala neprozorna okenska opna z ledenimi rožami, ko so se stene ječe, v kateri so sedeli, pokrile z zvezdnatim naletom ivja, je brat Julianus, naposled spočit, pri zavesti in miren sedel s podvitimi nogami na svojem snopu slame in učeno razpravljal sam s seboj, zakaj nihče od soujetnikov mu ni odgovarjal. Gaetano je bil preveč zatopljen v svojo bolečino, da bi slišal karkoli, a ostali trije — navadni mestni zmikavti — niso razumeli niti besedice od učenega govoričenja.

A redovnik se za to ni zmenil. Zgovorno mahaje z rokami je govoril brez oddiha, najpogosteje o Mongolih, pred katerimi sedi tu na varnem, o kijevskem pokolju pred petnajstimi leti (v katerem je tudi izgubil razum) in o tem, da so Mongoli utelešenje Antikrista. Potem se je bavil z bistvom Antikristove narave. Da-li bo ta prekletnik imel Angela Varuha? Nekateri Doktorji sv. Cerkve pravijo, da gotovo — imel ga bo — drugi pa, da ne. Rodil se bo v Babilonu iz rodu Dan in to po sv. Janezu, ki je to pleme v Apokalipsi izpustil. Podobno je Očak Jakob rekel svojemu sinu Danu, da postane kača na poti. Kaj je kača? Ali ne Antikrist? Vendarle je Očak Jakob morebiti mislil prej na Leviatana ali Zmaja. Zmaj se rodi iz kače ali iz žabe. Devet let ne sme slišati glasu

zvona. Žabji zmaj je hujši, ker je krilat, a kačji je bolj zvit . . .

»Zapri! zapri!« je vsakokrat predirajoče zavpil proti pazniku, ki je vstopil s čebričem; a ko so zaškripali zapahi, je pomirjen govoril dalje o sodobnem upadanju krščanstva, ki mora neizbežno priklicati božjo kazen. Napuh in ošabnost sta smrtni greh, in vendar so celo cerkveni dostojanstveniki, kateri jima strežejo! Pobožna vera je rodila bogastvo, toda hčerka je požrla mater. Mnogo pastirjev hodi v ovčjih kožah, čeprav so znotraj volkovi. Nedvomno prihaja ženska doba, katero je napovedovala sv. Hildegarda, kajti nauk apostolov se zasmehuje in pravičnost je umrla v narodih. Možje se namenoma oblačijo kot ženske, a ženske si barvajo obrvi z ogljem, a lice z bročem in ne pomislijo na to, da kakor vžgano znamenje izdaja pobeglega sužnja, prav tako od lepотиje se bleščeč obraz izdaja razuzdanko. Kristus Gospod je hotel to dokazati, zato si je izbral grdo telesno podobo. Tako vsaj trdijo nekateri cerkveni Očetje. Resda nasprotujejo temu sv. Hieronim, sv. Ambrož in Janez iz Damaska, in pismo, ki ga je prokonzul v Judeji, Lentulus, poslal rimskemu senatu, pravi, da je bil Jezus Kristus najlepši človek na svetu. Seveda pa je šlo tu gotovo samo za božansko lepoto, prosevajočo na zunaj, in ne za barvo in lepoto obraza . . . Kajti kaj je telo in časno življenje? Plavž zla, umazana cesta nesramnosti, dom trpljenja in močvirje sužnjosti. Ker so v njem zabredli vsi, celo božji služabniki, ni čudno, da Bog pošilja na svet Mongole, sinove Antikrista, da kaznuje tiste, ki ne poslušajo Njegovih zapovedi . . .

Tako je govoril brez konca in kraja, dolge ure in dneve, z enakomernim glasom in večkrat ponavljajoč isto, ter je s ptičjimi očmi, v katerih je ostal prežeči izraz preplašenosti, blodil med zamrzlimi stenami. Njegove besede in kapljanje tajajoče se vlage (kajti zunaj v svetu je bila že pomlad) so se stapljali v enakomeren šum.

Zima je minila; kmalu mine pomlad, in potem poletje . . . Za te spremembe so zvedeli iz skopih paznikovih opomb, ali če so videli muhe, brenčече ob okencu. Stene so se pozimi stekleno svetile, pomladi so kapljale in se poleti osušile, da se jeseni zopet ohlade in ovlažijo. Čas se ni premikal, marveč je nepremično stal na mestu, kakor na niti viseči pajek. Nekje na svetu so živeli ljudje, se rodili in umirali, žalostili ali veselili, a tukaj se ni spremenilo nič. Počasi je kamenita otopelost prevzela dušo in duha in ju opredla z lepljivo pajčevino pozabljenja. Nekdanji spomini, podobe, nekoč tako žive in razločne, so počasi obledele, se potopile v globočino nezavesti. Človek se privadi vsemu . . .

Gaetano ni prvi teden umrl od obupa, zatorej se je privadil, otopel in ohromel. Duševno se je posušil ter zgubil vtise, občutja in spomine. Postal je podoben svoji violi, ki je z zdavnaj pregnitimi strunami brezmočno ležala v kotu. Občutljiv in obenem slaboten se je dal požreti od temnice, izsesati od kamenitih zidov. Ko se je tretje leto jetništva bližalo koncu, je bil duševno že pogreznjen v neozdravljivo duševno temò, podoben bledi maski brez potreb in poželenj, glisti v celici, kateri je čisto vseeno, ali preživi na ta način deset ali dvajset let.

Tako so stale stvari, ko je nekoč — nihče ni vedel, ali je bilo to poleti ali pozimi, podnevi ali ponoči — paznik odprl vrata ter se spoštljivo umaknil od vhoda. Na stopnicah so zazveneli koraki in se zasvetile rdeče bakle. Sam gospod mestni stražni glavar, Vencimil z Mjehovic, se je ustavil na pragu.

»V imenu Milostljivega Gospoda Kneza,« je izpregovoril glasno, »kdor hoče prijeti za orožje in braniti mesto, naj pride ven!!«

»Mongoli! Mongoli!« je kakor nekoč predirajoče zavreščal brat Julianus in se skril v najtemnejši kot celice.

»Odkod pa ti že veš to?« se je začudil gospod glavar.

Šel je dalje po obokanem hodniku in je v vsa široko odprta vrata zaklical isto. Klical je celo v notranjščino celic, kjer so vkovani v klade sedeli največji razbojniki. Ko je odšel, je v tišini zaporov hipoma zašumelo od glasov. Tisti, ki niso še dolgo sedeli, so se veselili gnetli k izhodu, pripravljene obljubiti vse, kar bodo zahtevali od njih. Tisti pa, iz katerih je ječa že zdavnaj izpila vso rdečo kri in vsako živahnejše čustvo, so se negotovo ozirali drug v drugega, ne vedoč, kaj hočejo od njih. Medlo in zaspano so šli k izhodu, gnani od biričev, in se opotekali s hoje odvajenimi nogami. Presunljivo kričanje brata Julijana, ki je boječe stisnjen na snopu gnile slame ostal v celici, je bežalo z njimi po stopnicah.

Gaetano je odšel med zadnjimi. Sveži večerni pomladni zrak mu je kakor palica udaril v pljuča, navajena zatohlega zraku v celici. Brezmočno se je naslonil na zid. Ne da bi se bili zmenili za to, da je zaostal, so biriči gnali ostale v smeri proti trgu.

»Ljudje so pričakovali Antikristovega prihoda v letu en tisoč, kot je prerokovala Sibila ter knjige Apokalipse. Nedavno pa so modreci ugotovili, da ni prišel zaradi tega, ker je Sibila štela za stoletje 123 ali 119 let . . . Sibilino tisočno leto šele prihaja! Česar niso dočakali naši pradedje, ki so srečno umrli, se bo sedaj izpolnilo nad nami! . . . Gorje na vaše glave! Gorje vašim otrokom! Leviatan je že izpuščen križem sveta! . . .«

Beločrni redovnik, ki je stal sredi trga pri vodnjaku, je dvignil ramena kvišku, kakor da že vidi v oblakih prihajati uničenje. Na nebu so se rdečile samo zarje, a trg napolnjujoči množici se je zdelo, da so to odsevi peklenškega ognja.

»O Jezus!« so klicali od vseh strani.

»Jezus Kristus, reši nas! Jezus Kristus, usmili se nas!«

Kakor laneno polje so valovile prestrašene glave, množica se je vrgla na kolena in brezmočno, z glasovi, topečimi se v solzah, klicala:

»Jezus Kristus, varuj nas! Jezus Kristus, ki Te je Devica rodila, zadrži satane mongolske!«

Nad obupanimi ljudmi je vela zgodnja pomlad z vlažnim vetrom od juga. Odra je napenjala led in se vsak dan pripravljala, da ga predre, tako da so se po napetem, pokajočem ledu, ob katerega je od spodaj divje butala voda in brizgala navzgor skozi tisoč razpoklin, že bali iti čez na drugi breg. Mestni hlapci so pod nadzorstvom četrtnikov že od nedelje sekali ledovje okoli mostnih stebrov, škripajočih v ledenih kleščah. Ako bi voda odnesla most, bi bila to največja nesreča za prebivavce, ki ne bi mogli niti bežati na óni breg ali na otoke.

Na barju so vreščali ptiči in na vrbah so poganjale mačice; toda čeprav se je na više ležečih predelih zemlja že precej osušila, ni šel nihče s plugom na polje. Najpridnejši gospodarji so sedeli v nemi otopelosti in se niso pritaknili nobenega dela. Čemu? — ko pa bo treba umreti . . . Samo pribe so kriče poletavale nad praznimi njivami.

Resda so o teh Mongolih govorili ljudje ter z njimi strašili popotni berači in menihi že nekako štiri, pet let. Poslušali so, se bali in se križali — toda nihče ni bogve kaj verjel. Trepotali so dan, dva, ko pa so nato videli, da je mir naokrog ter da je namestu tatarskih krikov slišati samo šumenje čebel po grmovjih, kokotanje divjih kokoši ali trkanje žoln, so drug za drugim pljunili na urok in šli po vsakdanjem delu. Ni čudno, zakaj leta so bila bogata, za čuda srečna ter niso prinašala s seboj nobene groze. Tako so se naposled celo smejali, če je kdo hotel strašiti z Mongoli.

In vendarle je prišel čas, ko so se spolnila prerokovanja in zle napovedi menihov in beračev. Sedaj ni mogel nihče več dvomiti o njih, saj so skoraj sleherni dan pribežale od vzhoda grmade ljudi kakor od blaznosti prijetih ter bežečih pred navalom Mongolov. Na Svečnico so pribežali prvi, izstradani, premrli, podobni nestvorom, in potem že vedno novi in novi. Izpod Haliča, Przemysla, Lublina . . . Čeprav so ob Visli stale najboljše krakovske in mazoveške čete, se vendar niso ustavljali nikjer, ker niso upali, da bi karkoli moglo zadržati sovražnike. Gnani od strahu so drveli proti zapadu. Nihče od njih ni s svojimi očmi videl strašnega sovražnika; toda ponoči so iz svojih vasi videli nedaleč odseve požara. Ogenj se je širil daleč naokrog v širini vse zemlje . . .

Gledaje v prestrašene oči bežečih prikazni, pripravljenih dirjati prav na konec sveta, so ljudje iz-

gubljali glave in tekali okrog kakor brezumni. Z obupom so gledali vratislavski trgovci na svoje zaloge in bogastva, ki so jih pridno kopičili leta in leta. Kam bežati z njimi, kaj začeti? Prvikrat v življenju so z zavistjo gledali na malovredno mestno drhal, na pisano množico potepuhov in klatežev, ki ni imela ničesar ter se je svobodno potikala okrog in se poželjivo ozirala za lahkim zaslužkom in jedačo. Karkoli se zgodi, lahkó bo tem brezdolnežem skokoma uiti v gozd, saj nimajo žalovati za ničimer, ne pustiti ničesar za seboj. — Kajti zgodi se včasih, da najdražje in srcu ljubo bogastvo postane breme in skrb . . . S podobno zavistjo gledajo trgovci tudi na berače. Evo ga, tu korači slovesno s pol pobožnim, pol predrznim in brezskrbnim obrazom, bijoč s palico ob tla ded Placidus, nadomestni romar, potujoč iz Svete dežele. Rožlja s čudaškim plaščem, našitim z relikvijami in školjkami. Ozira se okrog — sočutno, se zdi, in do dna duše brezbrizno. Kaj so mu mar šleske, vratislavske skrbi! Svet je širok — lahko mu bo uiti pred Antikristom. Zavarovan je z relikvijami, nosi s seboj prihranjene groše, tesno zašite v obleki, in mu za nič drugega ni mar.

Pod klonicami sedi pred svojo hišo mestni zdravnik Bonifacius in v možnarju, ki ga drži med nogami, vneto tre v prah sušene žabe. Nekaj dni že naglo spravlja svoja zdravila v púšice in stekleničice, tlači zelišča v skrinje, da bi, potem ko bo vse to natovoril na mulo, pravočasno pobegnil iz mesta. Dobro za takega! Učenost nosi v glavi, zdravila spravi v eno skrinjo. Kaj začno posestniki hiš, trgovin, imetja?! Srca, ki so priklenjena k njihovim zakladom, se ne morejo razkosati na polovico. Želja po rešitvi jim žge peté s hrepenenjem po begu, a ostra bolečina jim tega ne dopušča.

In kaj naj začno poljedelci, ki so od deda in pradedá z dušo zakoreninjeni v zemljo? Kako naj zapuste

to sveto zemljico, hraniteljico? S seboj je vendar ne bodo vzeli?

Gospod knez resda razpošilja okrog vabila vsem, da bi se zbrali na gradu, on pa jim bo dal obleko in orožje; iz njih napravi oddelke vlodikov. Knežji hlapci povsod razglašajo, da morejo meščani, obrtniki in kmetje, da, celo klateži in potepuhi imeti veliko čast — boriti se s poganstvom ob strani odličnih vitezov. Kdorkoli se zglesi na gradu, dobi dober lok ali sekiro, bodalo in kopje ali bat. Treba se je braniti. Ne pustiti dalje Mongolov.

Toda malokdo gre na knežje vabilo. No, pač, pomočniki in klateži, ki bi se radi poigrali z orožjem. Nihče ne verjame v možnost obrambe. Kdo obstane proti hudiču?

Namestu tega se ljudje v trumah gnetejo okrog ranocelnikov, čarovnic in vedeževavcev. Le-ti dele za bogato, zelo bogato plačilo skrivnostno, premodro zakletje, ki zadrži — ako ga brez pomote izgovoriš v pravem času — sovražnika pred kočo in ga usmeri proti sosedovemu domu; in prav tako razna sredstva in mazila, ki naj bi storila ljudi nevidne ali neobčutljive za strele. Bog ve, iz česa so narejena ta mazila. Baje iz otroške krvi in svete Hostije, zmlete skupaj z baziliskovim repom. Takšni časi so prišli, da niti najpobožnejšega ni groza pred tem, kajti prvo je lastna rešitev . . .

Zato so tudi vse ostude, ki so podobno Margohi bile s hudičem v zvezi, premetene in uročne babe in coprnice, prilezle iz svojih skrivališč in javno kupčujejo na trgu. Nihče bi ne bil verjel, da jih je toliko v mestu. Škof in kanoniki, očetje norbertinci in benediktinci — se delajo, kot da jih ne vidijo. Strah jih je v tem zlem času spuščati se v boj s coprnici, kajti le še hitreje bi privabile hudiče.

Samo dominikanci pridigujejo na trgu in strašno grme zoper nesramnost; toda ko pozivajo ljudi, naj

preženo satanske kume iz mesta, jim ne pritrdi niti en glas.

Neumnež, kdor bi se začel bosti s hudičem, ko je ta že blizu, čisto blizu!

Cerkve so polne podnevi in ponoči, da se tresejo in majejo zidovi od prošnjih spevov, klicev in ihtenja. Kakor odtrgan, nedokončan in neutešen jok se slišijo dolge litanije. Zaobljubne sveče gorijo. A istočasno so temne mestne ulice polne roparjev, zmikavtov in vlačug. Med njimi se, o groza, najkrepostnejše žene in hčerke odličnih svetnikov vdajajo razbrzdano s komerkolisibodi. Tako in tako bodo morale poginiti. Ali ni vendar bolje uživati, dokler je čas?

Medtem ko eni jokajo po cerkvah, drugi naskrivaj darujejo daritve starim bogovom... Ubijejo črnega bika in spitajo svinjo. Nič ne pomaga. Nobeni duhovi se ne vzdignejo proti sovražnikom. Zaman — strahota je to povedati — so naskrivaj darovali v pragozdu krvavo daritev nedolžnih otrok. Kaj pomaga, saj pravijo izvedeni ljudje, da se celo oblaki razmikajo pred Mongoll. Oblačniki, eden šepav in enajst zdravih, jih vlečejo na vrveh in jih skokoma pode preko mokrih nebesnih trat. Zato neprestano piha veter in sicer venomer od vzhoda, od vzhoda. Podi begunce... Beže celo hišni duhovi, škratje in hudičji mački. Povsod jih je polno. Zapletajo se pod nogami.

Navajen tišine v celici in trepetajoč od mraza in slabosti se je Gaetano vlekel vzdolž zidov, ne da bi znal razložiti to, kar se je dogajalo. V mraku so črni obrisi hiš, zobata pročelja in odprta brezna vodnjakov privzeli fantastične, strahotne oblike. Mesec se je zdaj prikazal, zdaj izginil med raztrganimi, gostimi oblaki, kakor bi se pomikala skoz nje svetla, nežna plošča, bežeča slepo kakor čoln pred burjo... In jetnik se je stresel, ne vedoč, na katerem svetu je: še živ, ali mrtev v pustinjah vic?

Na sredi trga, razsvetljenega od bakel, ki so jih držali spokorniki, je pridigoval dominikanec in s pretečo kretnjo dvigal roke kvišku. Zvok njegovega glasu in kretnje so Gaetanu vzbudile nekake motne spomine. Nejasno so se zasvetili od daleč in se razpršili, nesposobni navezati kakšno nit s preteklostjo. S topo ohromelostjo je gledal na belo, ozko menihovo postavo ter na obdajajoče ga ljudi. Mračna, molčeča množica, sive, ostre maske spokornih bratovščin, groza in strah, ki sta se risala na vseh obrazih, so ga navdali s trepetom skupne bojazni. Nedvomno, bil je v vicah. Okrog trga, na hišnih stopnicah in pomolih so v gostih vrstah sedele nepremične postave, kakor bi v dolini Jozafat čakale sodbe, vdane in neme. Kadar je mesec obsijal njihove obraze, je Gaetano mislil, da je nekoč poznal nekatere izmed njih. Posvetila so se mu nekatera imena: čevljar Kozjeko . . . bogati suknar Komczorko . . . Ko je Gaetano opazoval njihove postave pogublencev, ga je navdajal vedno večji strah. V primeri s tem neznanim, čudnim svetom se mu je pravkar zapuščena ječa zazdela varno zavetje, za katerim je zahrepenel. Zakaj vendar ni ostal z bratom Julijanom?! . . . Obenem je začutil silen, trdovraten glad. Slaba jetniška hrana, kakršno je imel v želodcu, je mogla zadostovati samo v brezračni celici. Čutil se je praznega in slabega, nesposobnega obstati na oslavljenih nogah. Sedel je na rob vodnjaka, začudeno zroč na nenaden nemir med množico. Redovnik je umolknil. Vsi so se hitro umaknili vstran, pustivši na sredi prazen prostor. Stegali so se na prste in vpili:

»Bičarji! Bičarji!«

Od kraja slab in oddaljen, a hitro naraščajoč se je od mestnih vrat bližal tožeč vrišč. Preglasila ga je pesem. Glasovi nekaj sto ljudi so tožili:

»Razžari z ognjem naša srca,
Odpusti grehe našim čutom!«

Ta vrišč je preglasil topot kakor podeče se črede in enakomerno, neprestano bičanje, spominjajoče na plosk toče. Ljudje, stoječi na trgu, so se še bolj razmaknili ter s praznoverno radovednostjo iztegovali glave. Pričakovani bičarji so se približali. Možje in žene skupaj. Starke in dekleta, mladeniči in sivi bradači. Kljub zimi so bili vsi nagi do pasu. Po hrbtih, ki so bili marogasti od udarcev, je tekla rdeča kri v potokih. Kri jih je opletla kakor mreža, tekla na spodnjo obleko ali kapljala naravnost na zemljo. Posušene počrnele kraste so molele med ranami. Sleherni je držal v rokah močan bič in je z njim brez uma bičal hrbet, tilnik in glavo spredaj idočih. Zevajoča, zasopla usta so kričala:

»Ta odkup nam dobro sodi,
Satana od nas odpodi...«

Od njih je udarjala težka sopara, omama blaznosti, ko so tekli in tekli brez konca, med topotom in bičanjem, ječanjem in pesmijo. Nenadoma je sredi gledavcev vsa trda divje zavreščala neka deklica, odvrгла obleko preko glave ter v sami spodnjici skočila med spokornike. Pomočnik, ki je poprej stal za njo, jo je objel okrog pasu, jo ugriznil v belo, nago roko, da je kar zatulila od bolečine, strgal s sebe suknjič, ga vrgel proč in se priključil pojočim :

»Ne kaznuj nas s pogubljenjem, Bog,
Usmili svojih se otrok!«

Stotnik obsedencev, poveljnik ali kako so ga tam imenovali, je takoj oddal obema nova biča, katerih mu je do trideset bingljalo okrog pasu. Stekla sta za trumo, bičala drug drugega in kričala.

Zdaj Gaetano ni dvomil nič več, da je v vica. Krvava pokora se mu je zdela nujnost, ki se ji morajo podvreči vsi po vrsti. Dvignil se je na tresočih

se nogah, da bi šel za dekletom in pomočnikom, toda množica gledavcev ga je spehala v nasprotno smer. Ne meneč se nič več za bičarje, so se vsi trumoma valili na levo, kjer je stala krčma blagorodja Hansa Kurzwursta, poprej znamenitega ljubitelja šal in burkežev. Siloma in brez moči se je Gaetano dal zanesti temu valu. Krčma je bila odprta na stežaj in jasno razsvetljena. Sredi temnih, zaprtih hiš je bila to edina svetla točka na trgu. Krčmar, debeli Hans Kurzwurst se je vrtil v véliki izbi kakor norec, naglagal na mize sveže hlebce kruha, bohe slanine in suhega mesa ter klical:

»Vzemite, bratje! vzemite vse! Pokoro je treba delati, pokoro!«

Obstal je nepremično sredi prerivajočih se ljudi, blodeč okrog z odsotnimi očmi; nato pa je kakor po navdihu z dolgim kaveljnom snel vence klobas, ki so viseli na drogu pod stropom, jih zmetal na glave in na roke gledavcev, ne da bi prenehal klicati:

»Vzemite! vzemite! Pokoro je treba delati, pokoro!«

Izba je bila že polna vedno lačne poulične drhali, ki je hitela, da izkoristi nenadno razsipnost debelega sodnega prisednika. Milostljiva Kurzwurstova je tekala za njim, ihtela in ga lovila za roke. Nejevoljno jo je pahnil proč ter naposled vrgel na mizo ključé od kleti:

»Popijte vse, bratje! Pijte!«

Odvrgel je gornjo obleko in v samih hlačah, velik in kosmat, stekel čez trg, sveteč se v mrazu s svojim tolstim, belim hrbtom. Žena se je s krikom pognala za njim in se zaman trudila, da bi ga navrnila. Dohitel je zadnje vrste bičarjev in se pomešal mednje.

V zapuščeni krčmi je jedel, kdorkoli je hotel. Gaetanu se je posrečilo pograbiti velik hlebec kruha in precej veliko šunko. Usedel se je z njima v kot na tla in žrl in vrčal kakor žival, če se mu je kdo

približal. Toda nihče se ni zmenil zanj; pokazalo se je, da so zaloge kruha in prekajenega mesa neizčrpljive. Ko se je do sitega najedel, je vstal in z okrepcanim, gotovim korakom odšel za drugimi v klet. Tam je pograbil pločevinast vrč in dolgo pil dobro, močno vino. Pil je, dokler mu ni padla z oči dosedanja mrakota. Zavedel se je spet, kdo je in kaj se dogaja. Z novo izrazitostjo se mu je nudila sedanja resničnost. Prvokrat je začutil ostro, bolečini podobno radost zaradi dobljene svobode. Čeprav popolnoma pijan je bil vendar bolj pri zavesti nego pred eno uro. Enega samo ni vedel: zakaj se je mesto spremenilo? Kaj se je zgodilo? Vzбудila se mu je želja vedeti, govoriti z ljudmi in se povrniti v življenje. Ko je trudoma našel stopnice, je oprimaje se šel gori, previdno potegnil z mize nov hlebec kruha in venec klobase in odšel na trg. Sedaj je iskal znane obraza, da bi se z njim pomenil, toda ni mogel najti nikogar. Noge so brezmočno plesale pod njim. Med oblaki hiteči mesec se je nenadoma prikazal zdaj zgoraj, zdaj zopet nizko zdolaj. Hiše so bežale, ko se jim je približal, kakor nore pred njim. Medtem ko je sem in tja se opotekajoč iskal trdne opore, je zavil v neko ozko, temno uličico pod cerkvijo, se spotaknil ob vogelni kamen ter se razmahnjeno usedel nanj, zroč topo predse. Ljudje, ki so po trgu prihajali mimo, so se mu zdeli zdaj neizmerno daleč, zdaj zopet so se tako približali, da je vpil v strahu, da ga pohodijo. Hipoma se je nekdo, ki se mu je zdel orjak, ustavil tik pred njim. Sédel je in pokazalo se je, da je majhen in še malo ne strašen.

»Daj to,« je rekel Gaetanu in mu potegnil kruh in klobaso izpod pazduhe.

»Vzemi, brat! vzemi! pokoro je treba delati!« je Gaetano odvrnil z glasom debelega Kurzwursta.

Z ganotjem je poslušal, kako neznani tovariš požira njegovo zalogo prav tako hlastno kakor on sam pred trenutkom.

»Kako ti pravijo?« je vprašal, ko so upehane čeljusti za hip utihnile.

»Janez Obracaj, pomočnik pri krzrnarju Mahalici.«

»Krzrnarski pomočniki so dobro zaslužili,« se je spominjal Gaetano.

»Ej, daleč so ti časi,« je vzdihnil fant; »zdaj ni dela in mojster nas je vse odpustil... glad, da je strah...«

»Pri Kurzwurstu so vsi jedli zastonj, kdor je hotel...«

»Slišal sem; a sem prepozno prišel... Niti drob-
tinice ni ostalo...«

»Kaj se je zgodilo v mestu? Kuga, ali kaj?«
Osupel je pomočnik izbuljil oči.

»Odkod pa si ti, da ne veš?«

»Iz ječe so me spustili,« je pojasnil Gaetano.
»Katero leto imamo zdaj?«

»Mojster je dejal po praznikih, da 1241...« je po pomisleku odvrnil fant.

»In dan?«

»Zdi se mi, da deseti marec.«

»Ti moj Bog!« je Gaetano zabobnal s prsti, »te-
daj sem sedel v celici tri leta in še tri mesece povrhu!
Pripoveduj, zakaj ničesar ne vem.«

»No da, kaj je tu pripovedovati? Mongoli pri-
hajajo... Antikrist...«

»To so že poprej tako govorili.«

»Tisto je bilo govorjenje, toda šele sedaj pri-
hajajo zares. Menda so že pod Sandomerom. Prekleti
hudiči. Pravijo, da vse zastrupijo s svojim smradom.
Nikogar ne puste živega. Zato je taka groza v mestu.
Nikdo se ne briga za nič. Ljudje so kot iz uma. Eni
molijo, drugi so se razbrzdali ali kradejo...«

Umolknil je, zakaj Gaetano se je zravnal, skočil na
noge in zakričal kratko, presunljivo. Iz ozke uličice
je prišel vitez, vodeč čez pas redovnico. Ni odložila
tenčice ne redovne obleke. Brezsramna in brezbrizna

za ljudske poglede se je tulila k dragemu in se spričo skorajšnjega konca sveta in uničenja ni menila za mnenje nikogar.

Janez Obracaj je pljunil zaničljivo.

»Zdaj vidiš! Celo nune se že gonijo po ulicah!«

Toda Gaetano ni odgovoril nič. Kakor pod nadnim udarcem se mu je dokončno pretrgala megla pozabljenja. Kakor živo je zagledal Beatričo in svoji popótovanji v Trebnico — zadnje, ko so ga pregnali biriči, in óno prejšnje, nepozabno, ko sta v viharnem večeru govorila drug z drugim preko zidu. Ob tem spominu je zasičal, kakor bi ga speklo. Čutil se je močnega, pripravljenega za na pot. Zahrepenel je, da bi šel takoj, nemudoma potrkal na vrata in odpeljal od tam Beatričo, kakor si je ta vitez vzel svojo... Antikrist prihaja? Nič za to! Naj prihaja, če njegov prihod osvobaja od zaobljub in dela vse za mogoče. On, Gaetano, hoče imeti Beatričo, želi je, hrepeni po njej, jo ljubi. Vseeno, ali mu pri tem pomaga hudič ali Bog...

»Kaj praviš?« je vprašal Janez in se zadovoljno gladil po polnem želodecu.

»Naj pridejo hudiči!... Meni je prav...« je mrmral Gaetano.

Pomočnik se je prekrizal.

»Ne govori neumnosti, kajti Mongoli so menda zares že blizu.«

»Kar naj bodo!« je Gaetano zaklical v nagli jezi. »Ne bojim se jih! Poznam Mongole, bil sem pri njih... Tudi njihov jezik znam! Niso me zaprli v ječo, kakor vi, kuzle take, ničvredneži!!«

Obrnil se je na peti, telebnil na tla in zasmrčal v trdnem, pijanskem snu.

XVI

Knez Henrik, imenovan Pobožni, Bradačev sin, se je v zadnjih letih zelo postaral. Shujšani obraz, ki ga je ostri klin brade še podaljševal, je bil videti kot obraz svetnika, stružen iz lipovega lesa. Kljub knežji čepici in dragocenemu plašču je bil videti utrujen in osivel. Prišedši s posvetovanja (na katerem ni bilo mogoče skleniti ničesar), se je ustavil na križnem hodniku ob ogelnem oknu, kjer se je vedno ustavljal oče Bradač, da bi s starimi očmi zadovoljno ogledoval mesto in obširna polja, reko in njene otoke, neizrekljivo lepoto šleske zemlje. Zdaj pa je sin, naslonjen na kameno vdolbino, z žalostjo gledal ta razgled. Vitez pribočnika Otto von Reinbaben in Walter von Esse sta stala poleg njega.

Medtem ko je zviška motril borbo reke z ledom, je knez, morebiti že stotič v nekaj tednih, premišljeval: zakaj se vsi ne zbero? Zakaj Sveti Oče ne oznani križarske vojske, da bi se zbralo mnogo ljudi, kakor nekoč za klicem Petra, puščavnika iz Amiensa. Uničenje prihaja na zapad, na staro Evropo, a kralji krščanski se ne zmenijo za to in se prepirajo med seboj! Ali ne vidijo tega, kar vidi on?! Kljub temu, da je že dva meseca neprestano pošiljal sle, prošnje, pisma, ki so bila lepo sestavljena od škofa — se nista podvzivala s pomočjo niti cesar niti knezov svak, češki kralj Vaclav. Namestu mogočnih, zveznih armad je prispelo dve sto francoskih in sto nemških redovnih viteзов in nekaj deset svetnih gospodov raznih narodnosti, ki so prišli radevoljno, iz lastne krščanske viteške vneme.

Nihče drug... On edini, najmlajši, napol barbarski sin zapadne civilizacije jo je moral varovati in braniti...

»In glej, če bi se vsi kristjani zbrali skupaj,« je vzdihnil, »nas vendar ne bi premoglo to satanstvo . . . Kaj sem jaz? Nič nisem . . . A zdržim do zadnjega. Ne umaknem se s svojimi vitezi. Toda sami smo, sami . . . Poljaki smo ostali sami — za ščit vsemu svetu . . .«

S težkim korakom je odšel v slavnostne čumnate, kjer so ga že nestrpno pričakovali, zakaj bil je čas za gostijo. Grad je bil poln teh tujih gostov, ki so jih dvakrat na dan vabili na bogato gostijo. Dva tedna je s svojimi vitezi prebival tu sam Poppo d' Osternau, mojster mogočnega reda Templarjev. Odličen, porogljiv, ponosen. Kakor more, predstavlja knezu brezuspešnost borbe. Medtem ko posluša strastne Henrirove odgovore, pomilovalno gleda na preprosta knežja poslopja. Navajen palač, rezljanih iz marmorja kakor krona, se smeje nerodnim slovanskim stavbam in z glino oblepljenemu stebrovju. Ta Poppo vodi razen redovnih bratov s seboj mnogo lepih pažev, katere pa ima zaprte, tako da ostri ljudje razno govore o tem. Vsak dan pred solničnim zahodom odide Veliki Mojster v svoje prostore, navidezno k molitvi. Toda radovedne dvorjanke so izsledile, da ne poklekuje, niti se ne biča. Odloži obleko in se preobleče v mehko, pisano dragoceno haljo, nato se ugodno uleže na zlate blazine in oproda ga okaja s kadilnico. Veliki Mojster pa žveči neko zelišče in zaspi. Uro, večkrat dve oproda zaspano vihti kadilnico nad njim.

Na nasprotni strani gradu, kjer so bile stranske sobice kneginjic, stanujejo nemški vitezi Najsvetejše Gospe Marije Jeruzalemske. Ponižni so, obzirni in neprestano imajo božje ime na ustnicah. Najsvetostnejši so od vseh. Zofkino čumnato, kjer so poprej grulile grlice, ima njihov komtur, ogledalo odličnega viteštva. Medtem ko je ta nekoč molil, je grajski sluga nepazljivo vstopil z naročajem drv; pri priči ga je

ubil z mečem, ker ga je zmotil pri molitvi očenašev. Ves grad se čudi tej veliki vitezovi pobožnosti.

Razen redovnih bratov so tu francoski, nemški in italijanski bojevniki. Vitez de la Tremouille, pribočnik kraljice Agneze, rodne sestre stare kneginje Bradačeve, radovedno povprašuje po sestri svoje gospodarice in začudeno in nejeverno maje z glavo, ko mu povedo o njenih vélikih mrtvičenjih: raševini, železnem pasu, verigi na vratu . . . Sicer skopi Ani, Otokarjevi hčerki, ni pri sprejemanju vsega viteštva ničesar žal; ponosna je, da gosti na gradu toliko odličnih gospodov. Živo se kreta, pogleduje za gospodarstvom in ne deli z možem njegovih skrbi in bojazni. Otroke — z njegovo vednostjo — in dve tretjini zaklada — brez njegove vednosti — je poslala na varno mesto v čeških gorah. Razen tega je verovala v to, kar je pisal brat Vaclav, odgovarjajoč Henriku na najmanj deseto poslanico, prosečo za skorajšnjo združitev vojsk: da Mongoli tu sem gotovo ne pridejo, ker jim zadostujeta Ogrska in Mala Poljska. Do Sandomera pridejo, a čez Vislo ne. Čemu bi šli tjakaj? A če raztepejo mazoveškega lisjaka Konrada in slaboumneža Boleslava z njegovo ponosno Ogrinjo Hingo vred, ni to velika skrb in za Šlezijo samo korist.

Tako je pisal brat kralj in tudi Ana je bila tega mnenja.

V najslabšem primeru — je svetoval Vaclav — morate bežati v gozd in čakati, da se pogani prevale.

Medtem pa vendarle nobeden od vitezov ni v resnici vedel, kako daleč so Mongoli. Bližali so se kakor vihar. Komaj si je človek opomogel od strahu, ko je zvedel, da so pod Lublinom, Zavihostom — že so trume komaj pol živih beguncev prinesle vest o pokolju in požigu Sandomera, že so sovražniki ogrožali Lenčico. Krakovska armada je baje stala v okolici Šidlova in se pripravljala na odločilno bitko. Vse vesti so si nasprotovale, bile nejasne in so se ujemale

samo v grozotnosti, zakaj nobeden izmed prišedših beguncev ni videl Tatarov od blizu. Pripovedovali so, kar so slišali od drugih, in dodali, da se je rešil samo tisti, kdor se je pravočasno umaknil in zbežal. Samo ti so se rešili in odnesli zdrave glave, ki so vrgli vse proč in niso čakali, brž ko so ugledali na nebu odseve požarov. Takega, ki bi bil od blizu ogledal gnusne Tatare, ni bilo. Kako tudi, ko so ti pogani drveli hitreje od najurnejšega sla?

Ker niso vedeli nič zanesljivega, so vitezi, zbrani na gradu pri gostiji, govorili o tem in onem. Vzdihovali so, ko so si pripovedovali, kako je kmalu po praznikih suzdalski knez Jurij, krščanski vladar, zdaj satanov vazal, poslal kralju Béli zelo žaljivo in vojno napovedujoče pismo. Ko so se tempelski vitezi zmrdovali nad tako vazalovo omahljivostjo, je starina, točaj Ludolf blago pojasnjeval, da ima Jurij menda ženo in otroke pri Mognolih za talce, kar je velika bolečina za srce in človeka huje primora nego tortura. Nato so spet govorili o Ogrih. Kako kralj Bela, čeprav je že prej dobil sporočilo, ni o pravem času zbral vitezov in se ni pripravil na obrambo. Namestu da bi šli s kraljem, so ogrski vitezi pomorili Kumane, ki so navidezno bili dogovorjeni s Tatari, čeprav niso nikomur storili krivice, in tako je tekla kri po ulicah mesta Grona. Vitez Lamberto del Rosso, velik nasprotnik Genuje, se je radoval bodočega poraza Ogrov in je dokazoval, da bo kraljici morja tako iztrgano drobovje; uničenje njenih potov na vzhod pa ji bo vzelo krvi za sto let ali še za več. Matteo di Calvato in Pierro del Monte, ki sta bila prijazna genuanski republiki, sta nasprotno zmerjala zahrbtne Benetke ter cesarja, ki se dela, kot bi sploh ničesar ne vedel o Mongolih, pa jih je morebiti še sam privabil... Saj je znano, da je čarovnik... Ko so to slišali, so nemški baroni udarili s pestjo po mizi, kleli na glas in grdo sramotili papeža, ki je sam največ kriv in razširja takšne govornice. Vitez Otto Donnersmark je

zagotavljal, da je slišal, kako je Sveti Oče dejal, da so Gibelini slabši od Mongolov in da bo, ako Bog s Tari stare napuh cesarstva, to dokaz Njegove usmiljenosti. Razsrjeni so si skakali drug drugemu v obraz, da so jih morali krotiti ogorčeni templarji.

Knez Henrik, Bradačev sin, je molče sedel v svojem naslanjaču, prisluškujoč sporom in krikom. Govoril ni nič; pa saj tudi ni imel veliko povedati. Kadar se je oglasil, so pogledali nanj pomilovalno kot na prostaka, ki se ne razume na zapleteno, modro politiko. Osamljen je ostal ob strani; z ogromno odgovornostjo, katere ni razen njega čutil nihče, z veliko skrbjo, katere ni hotel deliti z njim noben drug, je poslušal zoprni, prepirljivi vik ter se čutil do smrti samega. Samoten, tako samotni kakor prst. V razdraženosti, nemiru in dolgoletni nespečnosti se mu je vse zdelo neljubo in tuje. Celu nemška govorica, katere je bil vajen od malega, je sedaj brnela v ušesih prisiljeno, neznosno, mučno.

Nagli koraki so prekinili njegova razmišljanja. Gospod Vitoslav z Borka je pritekkel zasopel in vznemirjen.

»Vaša Milost! Oni legat, ki je bil takrat tukaj, prihaja zopet!«

»Legat?« je ponovil knez in mežikal z očmi, kakor bi bil zbujen iz spanja.

»Njegovo Blagorodje nadškof mediolanski, Guglielmo del Monte, legat Apostolske Stolice,« je slovesno popravil vitez Otto von Reinbaben, vstopivši za vojdom.

»Nemogoče!« je kriknil knez.

Planil je kvišku in pojasnil gostom, kdo prihaja. Vse je zašumelo od začudenja, toda on je ne meneč se za nič že tekkel po stopnicah doli na dvor. Videč to naglico se je Veliki Mojster Templarskega Reda prizanesljivo nasmehnil in vitez Donnersmark, papežev sovražnik, se je očitno rogal in zmigoval z

rameni. Vendar so vsi skupaj šli doli, radovedni, s čim prihaja legat.

Otroško, hitro zoreče upanje je utripalo v knezovem srcu, ko je šel nasproti gostu. V duhu se je utrdilo nekaj, kar je bilo blizu upadku: — Rim spregovori! . . . S čim prihaja? Gotovo ne s čim drugim, nego z vestjo, da je Sveti Oče oznanil križarsko vojsko in da bratski krščanski narodi gredo na pomoč.

Nadškof mediolanski je ravno zajahal skozi vrata. Njegovo spremstvo je bilo brez primere manjše in skromnejše nego pred štirimi leti, ko je prvokrat prišel semkaj z Zapada. Okrašene podsedlice so bile na zadkih zvite v klobčiče, bela mula je bila utrujena in oškropljena z blatom. Deset italijanskih baronov s slugami in nekaj voz je bilo vse legatovo spremstvo. Stari Lorenzo, gospodar na Monte Rosso, se je od utrujenosti komaj držal v sedlu. On kakor ostali vitezi so nemirno gledali okrog, negotovi, ali naj stopijo s konj. Samo strogi mračni legatov obraz je bil poln mirnega ponosa in obvladanja, kot ponavadi. Na skromni, nepripravljeni pozdrav šleskega kneza je odgovoril izbrano v lepi latinščini ter dodal, da se vrača od Prusov in od Konrada mazoveškega, kjer se je mudil silo časa, zaman si prizadevajoč za zveličanje duš enih in za pridobitev drugega. Kljub temu, da se mu mudi, in kljub lahko umljivemu strahu pred navalom poganov, ki bi mogel vsak trenotek zajeti majhno trumico božjih služabnikov, je zavil na Šlesko, ker mora s knezom urediti važne stvari.

»Vaše blagorodje ne prihaja iz Rima?!«

»Iz Rima?« se je začudil legat. »Kje pa! Štiri leta nisem bil v Rimu, neprenehoma potujoč po barbarskih krajih . . .«

Peljali so ga v slavnostne čumnate ter ga prosili, naj si uredi in naj se odpočije, a je odrekel; stoje je hitro jedel in odkrito povedal, da se boji, da ne bi padel pod moč Mongolov in ne bi tako izpostavil sramotanju velikih in dragocenih relikvij, ki jih ima pri

sebi. Del od njih, in sicer krpico obleke sv. Agripine in prst sv. Evzebija je obljubil podeliti knezu obenem s papeževim blagoslovom za tu navzoče branitelje krščanstva.

»Ali je to vse, kar Sveti Obe blagovoli podeliti braniteljem?!« je porogljivo zapihal Donnersmark.

Nadškof mu je strogo pogledal v oči.

»Sveti Oče,« je odvrnil trdo, »more razpolagati samo s tem, kar je v srcu kristjanov. Kakor varuh vodnjaka je, ki razdaje vodó; a ko vir usahne, kaj naj še razdaja?«

S predirajočim pogledom se je ozrl po navzočih in dodal zaničljivo:

»A danes v dušah kristjanov ni ničesar, razen blata!«

Obrnil se je od njih in rekel knezu, da bi rad govoril z njim na samem. (Spet je pognalo življenja željno upanje.) Stopila sta v sosednjo čumnato.

»O čem bo govoril s tem kmetom?« se je začudil olikani Pierro del Monte, nadškofov sorodnik, in je odhajajoča z očmi pokazal francoskemu vitezu de Beaumont.

Sire de Beaumont ni odgovoril, ker je bil pri oknu zaposlen z gledanjem grajskih dekel, ki so na dvorišču razobešale obleko. Zato ni zapazil, da se je legatov obraz, komajda je prestopil prag čumnate, čudno omehčal. Postal je čuteč in človeški.

»Ali se boš boril do zadnjega, sin moj?« je tiho, naglo nagovoril kneza.

»Prisegam...« je odvrnil knez začuden, da ga to vpraša.

»Naj ti Bog pomaga!...«

V legatovem obrazu je bilo toliko dobrodušne odkritosrčnosti, da je Henrik dvignil oči k njemu. Sam ni vedel, kdaj mu je prišlo iz ust mučno vprašanje:

»Zakaj Sveti Oče ne oznani križarske vojske?«

Na to vprašanje se je škof bridko nasmehnil.

Znižal je glas in sklonil obraz, kot da mu je zaupati neizrekljivo bolestno skrivnost.

»Zakaj Sveti Oče ne oznaní križarske vojske?« je ponovil. »Ker nihče, prav nihče ne pojde!«

»Ne pojde?!«

»Kdo bi šel?! Vsakdo misli samo nase. Ni jim mar duha, brigajo se samo za zemeljske koristi. Mongole so privabili Benečani...«

Z očmi je srečal osupli, nerazumevajoči knezov pogled in dodal s poudarkom:

»Benečani! Oni! oni! Da bi uničili Genuo, so krščanstvo predali pogubi. Sami so jih pripeljali. Zaradi njih je vsa Ogrska v krvi! Pa jim reci sedaj, naj gredo nad svoje pajdaše!...«

»In cesar?!«

»Ni boljši, ne... Naj Mongoli uničijo ves svet, samo da on pride nazaj v Rim!... Ni daleč odtod, prav tako kot češki Vaclav ne, a se ne pomakneta naprej... Zaman je Sveti Oče pošiljal k njima... In drugi? Franki? Angleži? Kje imajo oni to v glavi?! Že zdavnaj so zatajili duha. Oznaniti križarsko vojsko? Čemu le? Samo zato, da pokažemo svojo nemoč?«

Knez je povesil glavo, a legat je nadaljeval:

»Ali v resnici prihaja Antikristovo kraljestvo? Ne vem... Zdi se mi vendar, da je Gospod Kristus odšel od nas... Zakaj? tudi ne vem... Morda tudi po naši krivdi... Bog, bodi milostljiv!...«

Nastal je kratek, bolesten molk. A kmalu si je nadškof opomogel, se zravnal in pričel zopet z običajnim, obvladanim glasom:

»Ker hočemo podpreti Bogu mila prizadevanja zadnjega krščanskega kneza, darujemo Vaši Milosti po volji in s privoljenjem Svetega Očeta denar, katerega je vaš oče izplačal Sveti Stolici... Resda je v Rimu, toda tu v mestu so romanski trgovci, ki mi zaupajo, posodijo... kolikor treba. Sprejmite ga,

Vaša milost, z blagoslovom Svetega Očeta za pomoč v boju . . .«

»Meni manjka ljudi, ne denarja,« je topo odvrnil knez.

»A za denar je mogoče dobiti ljudi.«

»Mojih ne; samí bodo šli, ako bodo le hoteli.«

»Vzemite tuje; kdor ima denar, ta je močan; v Italiji je že malo drugih vojsk razen najemniških . . .«

A videč, da knez ne razume, je jel razlagati, kako je treba to storiti. Stavil mu je za primer Italijo in Nemce. Henrik je sprva pazljivo poslušal, a čez trenotek je nejevoljen zamahnil z roko.

»Bilo bi treba časa, a kje je ta?«

Na to nadškof ni našel odgovora. Časa v resnici ni bilo.

Laški baroni so že sedeli v sedlih, čudeč se zavlečenemu razgovoru. Nadškof je še enkrat blagoslovil kneza ter vsem, ki se bodo borili, razdelil relikvije — nakar je zasedel svojo mulico in hitro odjezdil. Njegovo spremstvo se je zmanjšalo za barona: starega Lorenza del Monte Rosso in mladega Mattea iz rodu Scifov, ki sta ostala, pripravljena častno umreti v boju s pogani — in se povečalo za nekaj deseteric meščanov, ki so se umaknili iz mesta.

Knez je dolgo gledal za odhajajočimi. V ustih je imel grenak okus. Misli so se mu brez pomoči podile okrog. Z očmi je preletel obzorje, kakor bi iskal že sovražnika. Ni ga bilo nikjer. Samo v mestu so neprenehoma zvonili zvonovi in pri mostu sta se dva mestna biriča ruvala z raztrganim capinom, ki ju je obupno se braneč grizel in suval. Biriča sta divje vpila.

Knez se je sklonil z okna in zaklical:

»Kdo je to?!«

»Iz zapora so ga spustili,« je zaklical nazaj stražnik pri vratih, »a noče iti v obrambno družino, pasji sin!«

»Pripelji ga semkaj!«

Hudo izdelani in pretepeni Gaetano je nekaj trenutkov pozneje stal pred knezovim obličjem. Njegova od bivanja v zaporu preperela obleka ni vzdržala ruvanja in se je med pretepom raztrgala v cunje. Obraz je imel trdovraten in hudoben, v očeh je go-rel upor.

»Zakaj nočeš iti med obrambnike?« je vprašal knez mirno.

»Ker nisem tukajšnji,« je zamrmral Gaetano in se neradovoljno priklonil do knezovih kolen. »Kaj mi je treba braniti mesto, če pa to ni moja domovina.«

»Čigav si?«

»Sin beneškega plemiča, Bartolomea di Candiano,« je ponosno odgovoril mladeč; ko pa je ujel začuden knezov pogled, je dodal mračno:

»Po beraško sem oblečen po milosti gospodov mestnih svetovavcev, ki so me brez vsake krivde zaprli za tri leta v ječo...«

»Kakšen povod je gotovo bil?«

»Samo ta, Vaša Milost, da sem služil pri Kitajcu v trgovini. On, Kitajec, je nenadoma odpotoval, ne da bi bil plačal najemnino, in meni samemu je odtegnil plačo. Svetovavci so me pridržali, da bi zanj plačal... Kako naj bi bil plačal, ko pa nisem imel niti počenega groša?!«

»Strogo in nepravično so te kaznovali... Pojdi sedaj v svoje Benetke...« Prenehala je, spomnivši se legatovih besed. (Ali je to mogoče?!)

»Le pojdi z Bogom,« je ponovil blago.

»Saj bom šel,« je odvrnil sholar, »samo še dekleta vzamem s seboj.«

»Kje je ona?« je vprašal knez raztreseno.

Na to je čakal Gaetano.

»V trebniškem samostanu je nuna,« je zinil predrzno. Razganjala ga je zla ošabnost in sovraštvo dolgo mučenega jetnika. Ni se bal ničesar.

Knezov obraz je potemnel.

»Zapri gobec!« je zakričal. »Ali si razum izgubil?! Iz samostana hočeš vzeti nuno?!«

»Zakaj pa ne!« se je odrezal Gaetano. »Včeraj je vitez po ulici tudi peljal nuno . . . Jaz nisem slabši . . . Antikrist prihaja, konec sveta . . . Konec bo vseh . . . Nihče se ne briga za nobeno zaobljubo . . . Nima več smisla, brigati se za karkoli . . . Vsi pravijo isto . . .«

Knez je položil roke na kolena in je gledal vanj brez srda, rajši osupel. Nadškofove besede in besede predrznega sholarja so se združile v eno. V glavi mu je šumelo, kot bi se s hruščem podiral ves svet naokrog.

»Vsi pravijo isto . . .« je ponovil polglasno.

Hipoma se je zavedel.

»Ti norec!« je rekel strogo. »V ječo bi te bilo treba zapreti, da ne bi tu mlel s svojim grešnim jezikom. Ali se ne bojiš Boga?! Dekleta odpeljati iz samostana! S kakšno pravico?!«

»Saj jo bodo itak Mongoli umorili ali pa onečastili,« se je upiral Gaetano.

»Umorili ali ne, to ni tvoja stvar, nekrščeni poganski pankrt!«

»Jaz sem kristjan, Vaša Milost, in plemič . . .«

»Lep kristjan, zares! Nisem hotel verjeti, ko so mi pravili, da so Benečani zvalili nad nas Mongole . . . Da, res je, zakaj ti sam si tak! Plemič! Iz rodu beneških plemičev, ki so v poznanstvu z Antikristom!!«

Vsa fantova ošabnost je ležala razbita. Iz oči so mu privrele solze.

»Ni res, Vaša Milost!« je zajeceljal obupno. »Z Antikristom? Ni res! Jaz sem kristjan! . . . O Bog! . . .«

»O Bog!« se je posmehoval knez . . . »Tu vzdihuješ, obenem pa segaš po dekletu iz samostana! . . . Bogu jemlješ, kar je Njegovo, namesto da bi branil . . . Sam legat je povedal, da ste vi privabili Mongole! . . .«

Gaetano je padel na kolena in tolkel z glavo ob tla.

»Ne verujte, Vaša Milost!« je ihtel. »Prisegam! . . . to je laž! Čeprav je legat rekel . . . kdo ga je prevaril . . . jaz vem! . . .«

»Pokaži, da je laž!« je zakričal knez divje. »Netuli tukaj, marveč primi za orožje! Bori se za krščanstvo!! Ali ti veš, čemu prihaja hudičeva armada semkaj? Da bi porušila sveti Rim, da bi plenila nemške, francoske, italijanske dežele, da bi povsod onečastila križ! Zaradi ničesar drugega se ne vale proti nam, nego samo zato, da bi božje Kraljestvo ne prišlo nikoli, nikoli več na zemljo!«

»Pojdem!« je nato zaklical Gaetano in se dvignil s tal.

Oči so mu zagorele. Govoril je hitro, vročično:

»Da, pojdem! In to takoj! Pokažem, kaj so Benečani! Jaz sem iz rodu pravih plemičev . . . kristjan . . . Ukažite mi, Vaša Milost, dati orožje . . . Samo na meč se ne razumem . . . morda bi s sulico.«

Knez se je obrnil k Reinbabenu, ki je stal za njim.

»Peljite tega fanta k obrambni družini vlodika Pribora in mu dajte opremo . . .«

»A ti glej!« je zaklical fantu za slovo. »Sedaj so takšni časi, da ne sme biti drugih, nego: ali z Bogom ali proti njemu . . . Vsakdo se mora odločiti . . . Ali s Kristusom, ali z Antikristom . . .«

Horda terhana Karduka, ki je šla v prednji straži desnega krila, je obkolila obrambno družino vlodika Pribora tako hitro in spretno, da so si prestrašeni Šlezijci meli oči, misleč, da jim omamni senčara pred oči strahotne podobe. Kako se je to zgodilo? Utrujeni od hitrega pohoda so najprej dobro preiskali gozdič; nato so sredi vseokrog vladajoče tišine komaj mirno zadremali, glej, in že so v rokah peklenščkov. Preden je kdo utegnil napeti lok ali se zagnati s kopjem, so ga že popadli, objeli, zvezali, vrgli z obrazom v blato, kjer se je mogel premetavati kakor riba v mreži, divje kričati proti tatarskim satanom in jih obmetavati s sramotilnimi izrazi.

Ti pa so bili v resnici podobni hudičem, ko so v svetlobi bakel preštevali jetnike. Posinele ustnice so se krvoločno razgibale, kot bi hotele gristi. Svetile so se ozke očesne beline. Že nekaj mesecev so naposled živeli v polnem razmahu, z vsem svojim bistvom. Azijatska naslada nad uničevanjem in širjenjem strahu jim je razmikala prsi. Zbivši si iz spomina nepotrebne zaklade, ki so jih pustili v Karakorumu, so dobili zopet prejšnjo naravo ubogih, vsakega obilja željnih roparjev in so plenili, pograbili vse, kar jim je prišlo pod roke, ter so s požrešno poželjivostjo jemali prav tako sužnje in zaklade posvetne in cerkvene gospode kakor domačo živino in revno gospodarsko orodje Slovanov. Nalagali so na vozove čebre, vedrice in phalnike, da so jih nekaj deseteric milj dalje vrgli proč kot nerabno ropotijo. V zaprti duši večnih popotnikov, ki niso prenesli ne naselbine ne doma, svobodnih, neustvarjajočih nomadov — so sovražili te Slovane, ki so bili prikovani k zemlji ter se

niso odtrgali od nje nikoli, razen morebiti primorani. S sovražnim zaničevanjem jih je napolnjevala slovanska ljubezen za petje in ples, mila, brezskrbna človečnost, ki je bila mongolskemu bistvu bolj tuja, nego je ogenj tuj vodi. Na glas so se norčevali iz neokretnega viteštva in se čudili samo, da se upa postaviti v boj z njimi. Največje veselje so jim delali gradovi, na katere so naleteli po poti, z zalogo, ki je bila shranjena notri, in ki so jo imenovali pujske, zaprte v hlevu za njihovo mongolsko udobnost. Šli so hitro ter so napravili dvanajst poljskih milj dnevno. Z enim udarom so uničili krakovsko-mazovske čete pod Šidlovom in Hmjelnikom ter so v besni bitki zavzeli Sandomer, a brez boja Krakov, iz katerega so se prebivalci razkropili. Kan Bajdar, imenovan od Kitajcev Pe-ta, in kan Kajdu sta vodila skozi Poljsko z beločrnimi konjskimi repi ovenčane tumane. Istočasno je stari Lev Subutaj, ki je vodil glavne sile, potolkel Ogre. Ker je premikanje svojih čet uravnal natančno po delovanju desnega krila, ki je pustošilo Poljsko, je popolnoma potolkel mederverskega vojvodo pri Munkaču, spustil nato konje v dir, ne meneč se za sneg, in medtem, ko je v treh dneh predirjal šestdeset poljskih milj, potisnil ogrsko vojsko do Dunaja. Bajdar je premagal poveljnika Boleslava Sramežljivega pod Šidlovom, Subutaj in Šejban sta pobila moči ogrskega kralja pri Muhi nad Slano.

Sedaj sta prav tako glavna armada, prodirajoča skozi Ogrsko, kakor tudi njeno desno krilo šli kar najhitreje, da bi se, pustivši za seboj Karpate, združili na Moravskem in navalili dalje na Nemčijo. Dirjali so, kot bi jih žgala zemlja pod nogami. Žgala jih je v resnici. Sleherni dan so sli, ki so dovažali tetive in strelice iz Azije, prinašali vedno slabše vesti o zdravju Velikega Kana Ogotaja in lahko je bilo spredvideti, da morejo vsak dan prinesti konjski rep žalovanja in primorati vojsko k povratku, da bo

pravočasno prispela v Karakorum na slovesni Kuriltaj. Misleč na to so mladi kani trepetali od nepotrpežljivosti. O da bi bilo še nekaj tednov! O da bi prodrli še sto, dve sto milj dalje! Streti nemškega cesarja, ki se drzne trditi, da je v Evropi enak Velikemu Kanu v Aziji! Pogumno zajezditi skozi vrata Rima, kateremu je Atila nekoč po nepotrebem prizanesel.

Toda pred združitvijo s Subutajevimi silami je bilo treba premagati šleskega kneza, ki se je pripravljaj, da bi mongolskim vojskam zaprl pot na Zapad od Vratislave. Ob misli na blazno drznost tega knezka je kan Bajdar stiskal pesti od jeze. Čemu jemlje dragoceni čas, zavlačuje prodiranje? Saj vendar ve, da nič ne opravi. Ali bi ne bilo bolje, da bi se mirno umaknil kakor njegov svak, češki kralj, zahvaljujoč nebo, da ga puste v miru in ne moteč vojsk Nepremagljivega v izpolnjevanju njihovega vélikega načrta.

Nenadoma vržen na tla je Gaetano začutil tanko kitajsko vrv, boleče se zarezujočo v telo. Povezujoči ga Mongol mu je s koleni stiskal hrbet, da je skoraj izgubil dih. Nehote je Benečan kriknil po mongolsko:

»Ne dotikaj se! Pusti!«

Začuden Tatar je pri priči popustil vezi. Takoj je priskočilo nekaj drugih. Zasipali so Gaetana z vprašanji, odkod je, da zna njihovo govorico.

»Znam,« je nejevoljno odvrnil ter stisnil ustnice, ne hoteč odgovoriti ničesar več.

Vlodik Pribor je ležal na tleh v razmehčanem blatu, skoraj pri njegovih nogah, in klel bledega sina in njegovo mater s kobilo. Gaetano je čutil, da bi bilo bolj častno ležati pri njem v prav takem onečaščenju, nego si reševati glavo z mongolskim govorjenjem. Ker niso mogli dočakati od njega odgovora, kljub suvanju in nadlegovanju, so mu Tatari

ponovno zvezali roke, ga posadili kot brezvoljno vrečo na sedlo, ujeli povodce, in dva konjika sta zdirjala z njim skozi gozd k zadnjim stražam armade.

Gaetano se je z ledji krčevito držal konja in rame so ga bolele od zvezanih rok; nizko je sklanjal glavo in zapiral oči pred udarci nizko visečih vej. Ko je semtertja pogledal okoli sebe, je videl mrgoljenje ljudi in konj, ki so se brez šuma pomikali med drevesi, in si belil glavo, odkod so se pojavili tako hitro. Saj je vlodik Pribor preteknil vso okolico, preden se je pripravil na nočevanje. Toda to ni bila prednja straža, pomikajoča se neopaženo naprej, ne en čambul ali horda, marveč velikanska sila, cela armada — gotovo nekoliko tumanov. Medtem ko je v mraku molče dirjal skozi gozd, oživiljen od premikajočih se senc, je obenem mislil, ali ni navidezna resničnost mongolskih vojsk v resnici samo satanova sleparija in on sam zopet žrtev omame, kakor mu je to nekoč razložil dominikanec? Ko bi se bilo mogoče prekrizati, oborožiti se s svetim znamenjem proti satanskim mamilom! A zvezane roke niso dovolile križa.

Gozd se je končal, zasvetilo se je pepelišče požgane vasi. Zoprni vonj svežega pogorišča je zaprl dih. Belkast dim se je vlekel okrog po dolini. Od vse vasi je ostala cela ena sama kočica, kot bi ji bilo namenoma prizaneseno. Za pogoriščem se je razprostiralo velikansko vozno taborišče s sužnji, zbranimi in pripravljenimi, da jih odpošljejo v Azijo. Iz teme in dima so se dvigali vzdih, joki in tožbe nekaj tisoč ljudi. Vpila je do neba mati, čije bolno dete so Mongoli vrgli v ogenj, da bi je ne zakasnjevalo na pohodu. Jokali so otroci brez mater . . .

Tatara, ki sta spremljala Gaetana, sta pred to samotno kočico obstala s konji. Zvlekla sta ga s sedla, škripaje odprla vrata ter ga pahnila noter; malo je manjkalo, da ni padel, spotaknivši se ob visoki prag. Ko se je postavil pokonci, je Gaetano pogledal in —

onemel. Prosojna, mehka svetloba papirnate svetilke je osvetljevala nizko izbo. Pod svilenim zaslonom, ki je bil obešen okrog droga, zataknenega v steno, je obdan z oblakom opijevega dima na nekoliko blazinah ležal mandarin Čang-fu-tse; rumen, neprediren je bil v bedni koči šleskega kmeta tuj in čuden kot poosebljenje Vzhoda, neizpremenljiv prav kakor za njim stoječi Budov kip. Tajnik Pen-ta-san je sedel poleg svojega gospoda. Gaetana spremljajoči bojevniki je udaril s čelom ob tla.

»Ta pes zna našo govorico,« je dejal; »ali je potreben?«

»Tolholos? . . .« se je začudil mandarin, ko ju je pogledal. Komaj viden smehlaj je zožil njegove posevne oči.

»Prereži mu vezi in pojdi!« je ukazal kratko.

Vojak je mirno izpolnil ukaz in odšel.

»Pozdravljam Tolholosa,« je spregovoril mandarin s svojim običajnim hrapavim glasom. »Častiti in učeni Pen-ta-san ter jaz nevredni, sva srečna, videč tovariša, čigar vestni in vneti službi smo dolžni hvalo za mnogo sedanjega uspeha . . .«

Pen-ta-san se je priklonil pritrjujoče. Njegov obraz je razodeval globoko ogorčenje nad nepristojnostjo ujetnika, ki je stal pred njima v negibni osuplosti.

»Mnogo hvale smo dolžni . . .« je ponovil mandarin. V očeh se mu je zasvetil porogljiv blesk. »Za tako zvesto službo se spodobi nagrada. Ali Tolholos še vedno kakor nekoč ljubi svoje deklice?«

Zmeden je Gaetano s težavo uravnal od zvezanosti razboljene roke in zajecljal, da je tako.

»Občudovanja vredna zvestoba! Ali je ljubica še tam, kjer je bila poprej?«

Gaetano je pokimal z glavo.

»Samostan bo v treh, štirih dneh zavzet od zmagovitih vojsk Velikega Kana (naj Ongoni varujejo njegovo življenje!)« — je nadaljeval mandarin,

— »deklince posvečene krščanskemu Bogu pa pojdejo v suženjstvo, v kolikor ne bodo v bojnem vrvežu odšle v deželo senc. Ta hvalevredna, a ne vedno zaželena usoda ne bo delež Tolholosove ljube. Tolholos dobi paižo. S to paižo bo hodil sredi vojsk Velikega Kana prav tako varno, kakor bi bil terhan. Z vojsko pojde v samostan. Poišče in si vzame svoje dekle — odpravi se z njo svobodno tja, kamor bo hotel. Je prost, popolnoma prost. Veliki Kung-fu-tse pravi: „Ne zanemarjajte majhnih zaslug in skrbno jih nagradite!“ Ne učen, pač pa pomnljiv modrecevega ukaza se veselim, da morem osrečiti Tolholosa . . .«

Vzel je iz nedrja zlato ploščico, na kateri sta dva zmaja opletala želvo.

Gaetano jo je zmeden prijel s tresočo se roko. Vse se mu je vrtelo pred očmi. Enako porogljivo se smehljajoča, drug drugemu podobna obraza mandarina in Bude sta se zlivala v eno, zrasla pred njegovimi očmi v orjaka, se mu splazila čisto k licu, ogromna, posmehljiva, satanska.

Zdelo se mu je, da se v dim zavita, z zlato zaslono pregrajena kočica ziblje kakor čoln in da plove z njim vred v neznano. Spomnil se je, da je nekoč že doživel podoben trenotek, pa ni vedel, kdaj in zakaj. Ali ni nekoč, ne da bi vedel, prodal dušo hudiču? Ali ne drži sedaj v rokah plačila za njeno izgubo? Nepomagljiv je pogledal na paižo.

Zaškripala so vrata, siloma butnjena od zunaj. V družbi terhanov Karduka in Argune je vstopil kan Bajdar, imenovan Pe-ta. Strašen, rjavo-sivkast, poševnook. Njegov usnjati kaftan je bil pokrit s počrnelimi lisami krvi. Kratke, sabljaste noge so se zapovedujoče upirale v šlesko zemljo. Ob strani stoječemu Gaetanu ni posvetil niti najmanjše pažnje.

»Pod Legnico je mesto pripravno za bitko . . . ne res?« je izpregovoril kratko, ukazujoče.

Tajnik Pen-ta-san je hitro vzel zvitek pergamenta in ga razvil:

»Pod Legnico,« je bral z nosljajočim glasom, »so široke ravnice. Nepomembna rečica Mačji potok teče mimo mesta. Lahko je priti čeznjo z brodom. Ravnice so suhe. Prostorna je posebno ena, katero Šlezijci imenujejo Dobro Polje . . .«

»Dosti,« je prekinil Bajdar; »dobro. Sprejmemo bitko na Dobrem Polju.«

Odšel je in treščil z vrati. Terhana za njim. Mandarin je vzel novo pipo, ki mu jo je urno podal tajnik. Potegnil je dim, ga izdihnil, nato se je znova obrnil k Gaetanu.

»Tolholos je dobil paizo,« je dejal. »Tolholos lahko gre. Želim mu, da bi s svojo ljubo srečno užival radosti, katerih si mladost ponavadi želi.«

»Veliki Kung-fu-tse pravi: ‚Radost in razkošje je velikim dušam bogata nagrada, večja od zasluge,‘« je pripomnil Pen-ta-san s priznanjem in z občudovanjem.

Mandarin se je zadovoljno nasmehnil. Gaetano se je nespretno priklonil in odšel kakor v snu. Takoj za pragom ga je zgrabil močan pomladni veter. Šumeč je vršal nad njegovo glavo, se zaganjal v temò in piskal nad pogoriščem. Iz taborišča z ujetniki, pripravljenimi za na pot, je prinašal joke in stoke. Drugič v življenju se je Gaetana polastilo isto čuvstvo, kot takrat po izpustitvi iz ječe — da ni vedel, ali je na tem, ali na ónem svetu — sredi živih ali sredi duhov. Kot takrat strehe so sedaj drevesa privzela čudne, fantastične oblike. Nenavaden je bil piš vetra, tesnobno enakomerno, pretresljivo klicanje jetnikov in čudna straža, ki je na vsakih deset korakov izstopila iz sence. Pri pogledu na zlato paizo se je vojak nizko priklonil in se umaknil nazaj v temò, se izgubil in zginil v njej. Potopljen v zmedo svojih misli je stopal Gaetano dalje, ne da bi pomislil, kam gre, in se zaman trudil, da bi v zamegljeni glavi izmed

niti, ki so se pletle v možganih, našel vsaj eno in bi logično povezal že slišane, brezobzirno slišane in nekoč od njega samega izgovorjene besede:

»Pod Legnico so široke ravnice . . . rečica Mačji potok mimo mesta . . . Ravnice so suhe. Ena je posebno prostrana, katero Šlezijci imenujejo Dobro Polje . . .«

Odkod so se vrnile k njemu te besede?! Vztrepetal je in obstal, kajti tik pred njim so se razlegali glasovi. Truma krepkih ruskih ujetnikov je stala na odprti ravnini. Bili so brez vezi. Imeli so tope, brezbrizne, docela brezupne obraze, lastne mongolskim ujetnikom. Na konju sedeči terhan jim je glasno nekaj razlagal.

». . . pobegnili ste in se hočete boriti,« je Gaetano slišal zadnje besede.

»Razumem, Vaše Blagorodje,« je odvrnil po ugarsko eden izmed njih.

»Počakajte, da se pokažemo . . .«

Ujetnikov glas in kretnje so se Gaetanu zdele znane. Kdo bi mogel biti? Ali ne Ivan, kateri je meril svilo v trgovini? V nocojšnji satanski noči je bilo vse mogoče, torej tudi takšno srečanje. Kakor pri obredu za pravkar umrlim se ne bi popolnoma nič začudil, če bi v tem začaranem gozdu srečal vse ljudi, ki jih je kdajkoli poznal, še žive ali umrle.

Toda srečal ni nikogar več razen straž, ki so se pri pogledu na paižo priklanjale z enako spoštljivostjo. Hodil je in hodil, podeč svoje lastne misli. Prišel je že daleč za mongolski tabor. Včasih ga je posvaril nekak notranji glas, naj bi ne mislil, ne raziskaval . . . Tedaj se mu je zazdelo, kakor da stoji prav na robu prepada, v katerega strmoglavi, brž ko doume kaj, kar leži že tik pred njim . . . Zatorej se je trudil misliti na Beatričo, na to, da drži v svojih rokah njeno svobodo. Toda močnejše od volje, celo važnejše od Beatriče so v njegovih možganih venomer zvonile trdovratne, neizbežne besede:

»Pod Legnico so široke ravnice ... Rečica Mačji potok mimo mesta ... Ravnice so suhe ... Ena je posebno prostrana ...«

Ko je tako hodil naprej po gozdu, je zadel na mesto, kjer je pred dvema urama bila obkoljena obrambna družina vlodika Pribora in z njo vred on. Ogenj, ki so ga včeraj zanetili, je še tlel. Gaetano je sedel kraj njega in grebel s palico po žerjavici. Stresal ga je mraz, zato je potegnil brinove veje s kupa, katerega je zvečer z drugimi vred nabral; pokril je z njim žerjavico. Čez trenotek jih je ovil bel, gost dim. Buhnili je plamen. Sedel je brez misli, strmeč v svetle ognjene jezike, ki so švigali kvišku in se, kadar se je veter ponižal in dosegel tla, sklonili med drevje. Glava mu je pokala od misli in prasketala — se je zdelo — kakor od ognja objete veje.

... Pod Legnico so široke ravnice ...

Hipoma je doumel. Doumel je vse prav od začetka, jasno, popolnoma. Tudi očetovo potovanje je doumel ...

Položil je paizo predse. Spreminjala se je v krvavem odsvitu plamena. Satansko odkupilo za pogubljeno dušo. Beatrichina svoboda ... Svoboda ...

»V treh, štirih dneh bo samostan zavzet, je rekel mandarin. Ni se zmotil, gotovo. Trebnico zavzamejo. Saj poznajo po njegovem prizadevanju vsa pota in prehode. Zanje jih je prehodil, jih pridno, pazljivo, skrbno razhodil ...

Veter je vršal zgoraj, ogenj je prasketal ter plapolal kvišku, in v njegovi razklopotani glavi so se prikazovale razne podobe. Otroška leta nad lagunami. In zidovje v Trebnici. In belo Beatrichino telo, katerega nikoli ni videl drugače nego v sanjah. In njegova ljubezen. In možnost srečnega življenja v dveh, nekje daleč, v Italiji ...

... Pod Legnico so široke ravnice ...

Jutranji svit ga je našel, kako je čepel in s sla-

botnim pogledom strmeli v dogašajoči ogenj. Zazeblo ga je in razgrebel je žerjavico. Prekrižal se je in s trepetajočo roko varno položil paižo na oglje. Pokril je bleščeče se znamenje želve z žerjavico in pepelom. Nasul je griček iz pepela skrbno, nežno, kot bi to delal nad Beatričinim grobom . . .

Vstal je. Z brezmočnim korakom se je opotekel, da bi obvestil kneza o ujetju vlodika Pribora in o sili mongolske vojske, ki je bila že čisto, čisto blizu.

XVIII

Čeprav so tempelski vitezi nasprotovali bitki, svetovaje, naj se po zgledu češkega kralja rajši umaknejo v gorske soteske, je knez Henrik vztrajal pri svojem in je odpeljal vojsko na polje pod Legnico, hoteč za vsako ceno zadržati sovražnika. Mogoče se naposled svak Vaclav, ki je bil o bitki pravočasno obveščen, premisli in pride s svojimi četami na pomoč. Saj razpolaga z močjo štirideset tisoč mož in to niti dan hoda od Legnice.

In deset tisoč najboljših nemških vojakov — je tik za njim! . . .

Zaenkrat so razen peščice tujih redovnih in svetnih vitezov prispeli na njegov klic: Sulislav (čigar brat vojvoda je bil ubit pod Hmeljnikom) z ostanki krakovskega viteštva; tridesetorica Rusinov, ki so pravili, da so iz spremstva kneza Danila, da so bili od Mongolov odpeljani v ujetništvo, a so srečno ušli in se hočejo boriti proti poganom; opoljski knez Mješko s svojimi (ker je imel malo ljudi, so mu dodali te Rusine), in mejni grof moravski Boleslav Dypoldovic z izbrano četo. Nato vse šlesko viteštvo odličnega rodu, *de nobilium genere*, in navadne čete, *milites gregarii*, sestavljene iz vlodikov, obrtnikov, paznikov in celo kopačev, ki so navadno rili zemljo pod Zlato goro kakor krti.

Ko je pripeljal vojsko na široko ravnico, imenovano Dobro Polje, ležeče ne popolnoma za miljo od mesta, je Henrik razvrstil svoje zastave. Razdelil je čete na štiri oddelke. Na desnem krilu prvi prapor, tujci, vidni na daleč po belih plaščih, označenih s črnim križem — vitezi Najsvetejše Gospe Marije Jeruzalemske; pri njem drugi prapor, moravski, mej-

nega grofa Boleslava; tretji šlesko-krakovski; in Mješka Opoljskega, četrti, tvoreč levo krilo. Vsak oddelek je bil od strani podprt s četami sekiričarjev, lokostrelcev in suličarjev. Vitezi pod prapori so postavljeni v starem redkem bojnem redu, imenovanem »plot«, drug od drugega za dolžino kopja, da bi se mogli svobodno posamič boriti s sovražnikom; a za vsakim stoji na konjih oboroženo služabništvo. Borili se bodo, kakor veva običaj, posamič, nasprotnik z nasprotnikom, vitez z vitezom. Resda je knez Henrik, ki je dobil od Sulislava vesti o tatarskem bojnem redu, nasvétoval stesniti in podvojiti vrsté; vendarle se to vitezom ni zdelo ne spodobno ne potrebno.

V perjaničastih šlemih, od daleč podobni orjakom sede v visokih pozlačenih sedlih, katerih sprednji lok sega vitezom skorajda do prsi. Zravnane, z oklepi pokrite noge tiče v velikih trikotnih stremenih. Konj nosi jekleno luskačo na pisani podsedlici, pometajoči zemljo z resicami, in oklep z bodalom na glavi. Viteze varujejo luskinasti bodičasti oklepi, ali Slovanom svojski iz železnih bodic, našitih na jermenju. Šlemi v obliki loncev varujejo glave. Izza kovinastih rešetak gledajo odločne, onemele, na smrt, na neupogljivo smrt pripravljene oči. Na vrhu šlemov perjanice, pavi, zamorski noji in v črno liro zapogujeni mali divji petelini ali divje kokoši. Nekateri bojovníki nosijo namestu peres po starodavni šegi volčje glave z omuljenimi okli ali turove roge. Na obeh straneh šlema vihrata čeladni rutici in mečeta gibljivo, vetrovito senco na izgajeno šlemovo površino. Veliki obojeročni meč visi od viteškega pasu, openjajočega boke; v roki kopje s praporcem. Na pozlačeni verižici na prsih se ziblje svetlo bodalo. Na levi roki trikotni ščit, pobarvan z vitezovim rodnim grbom. Isti grbi se spreminjajo v solncu na visokem praporovem drogu. Vsak rod stoji pri svojem. Različno so okrašeni z njimi oddelki, kakor je pač število

rodov, iz katerih so sestavljeni. Kjer je malo sinov, se zgodi, da po nekaj deseteric praporcev plapola nad vrstami. Tu in tam pa komaj dva, trije izpolnijo oddelek stotnije.

Knez Henrik Pobožni je stal nekaj korakov pred svojim šleskim praporom, obdan z nekoliko odličnejšimi vitezi. Oblečen je bil v srebrno čudovito bojno opremo, z relikvijo na prsih — dar dobrega mesta Vratislave. Tisoč želja in molitev je spremljalo kneza, ko si je nadeval to opremo; toda kamen, ki se je tik pred odhajajočim sprožil z zidu novo zidajoče se cerkve Naše Ljube Gospe, je pomenil zlo, najhujše znamenje. — Na vrhu knezovega šlema je razprostrti pavji rep blestel s sto barvnimi očmi, z lahnim šumom nagibajoč se po vejanju vetra naprej in nazaj. Veter je bil mil in topel. Dan solnčen. Vesela boginja Milina je to pomlad prišla na zemljo mnogo prej nego ponavadi in deveti april se je zdel, da je v polovici maja. A kljub temu so pod barvnimi očmi pavovega perja knezove oči le bile polne žalosti in muke. Skrit za srebrno šlemovo rešetko in kakor neviden za opazovanja ljudi je z izmučenim pogledom pogledoval okoli, ne da bi mu bilo treba kazati na obrazu navidezno veselje, ki je davno zbežalo od njega. Da bi odgnal težke misli, je zdaj s poslednjim upanjem poslušal, ali ne prihaja češki kralj, zdaj z budnim očesom preletel vrste, obračaje pozornost zlasti na drobne posameznosti, na odkrite obraze lokostrelcev, na obleko in na orožje.

Nekaj korakov na levo je v družini sekiričarjev zagledal Gaetana, stoječega s sekiro v pesti in s kosirjem za pasom. Knez se je spomnil zapletenih in neverjetnih zgodeb, katere mu je ta nedvomno v razumu zmedeni sholar pripovedoval pred nekaj dnevi, ter se je zamislil nad njimi. Gledal je tja, čakaje, da bi se fant ozrl v to stran. Hotel ga je tedaj poklicati z roko in mu povedati, da so po njegovem knežjem ukazu bile vse redovnice v Trebnici s staro

gospo Hedvigo in magistro Petrusso vred odpeljane daleč v notranjščino varnih pragozdov. Naj se nesrečnej pred smrtjo potolaži in naj umre miren za svojo drago. Toda Gaetano je trdovratno gledal predse z mrtvim, topim pogledom. Knez se je naveličal čakanja in je obrnil oči v drugo stran k desnemu krilu. Začudil se je, da so se Rusini, ki jih je bilo spoznati na daleč po drugačni obleki in temnejši barvi obraza, razkropili po opoljskem oddelku, namestu da bi stali skupaj. »Ali so se sprli, ali kaj?« je pomislil raztreseno.

Odnekod je brenčaje priletel hrošč, se težko zaletel ob njegov šlem in je zdaj nespretno lezel po oklepu, oprijemaje se s krempeljci naprsne verižice. Trda roka v luskinasti rokavici ga je varno prijela in ga vrgla v sinji zrak. Pogled se je žalostno oziral za odletajočim. Zahrepenel je biti ta hrošč, ali pa, o ti moj Bog, vrbova šibica, pokrita z rumenimi mačicami, spreminjajočimi se na svetlobi v sinje. Vse rajši, nego on sam. Za grlo ga je stisnila trpka žalost za življenjem, za vsem še nedokončanim, neizpolnjenim . . . Poljska krona, tolikoletni veliki očetovi načrti, katere je sesal vase od otroka, združitev raztrgane pradedove dediščine — odplulo je, odšlo je . . . Kdo drugi bo vse to uresničil . . .

Napel je sluh, zakaj zdelo se mu je, da sliši oddaljeni topot. Morebiti prihaja kralj Vaclav? Le veter je šumel po lozah. Knez se je bridko nasmehnil samemu sebi, svojemu otroškemu upanju. Ne pride, ne! Vesel je, da varno sedi v gorskih soteskah in pričakuje vesti z bojišča, samo da bi vedel, ali se ni treba umakniti še globlje. Štirideset tisoč jih je pri njem. In Nemcev deset tisoč! In vsa cesarjeva moč za kakšne tri, štiri dni poti dalje. Četudi bi Mongoli bili satani, morali bi se umakniti, ako bi skupaj stali tukaj.

Toda ne stoje. Pustili so njega samega, da bi stal namestu njih. Kajti zanje se bori. Seveda ne za

Šlezijo, ki je že vsa eno samo pokopališče. Opustošeno, požgano do tal. Požgano in z zemljo zravnano je drago očetovo mesto, Bratislava. Z gradišča mole počrneli zidovi. Porušene so cerkve Petra Vlosta. Nič več ne reši šleske zemlje in oni bodo padli tukaj — za zdravo cesarjevo glavo, za mirni sen Zapada.

Težka mora samote, ki ga je obiskovala že nekaj časa, je kakor s kleščami objela v bridka premišljevanja pogreznjeno dušo. Dvignil se je v sedlu, kajti zdelo se mu je, da ga ovira novi oklep iz obročkov — toda bolečina ni prešla. Zopet se je počutil kakor nekoč do smrti sam, zapuščen, ne imajoč s kom spregovoriti. Skozi rešetko je pogledal na obdajajoče ga viteze Waldemara, Ottona in Rottgiera. Ne da bi vedel, zakaj, so se mu naenkrat zazdeli tuji in daljni. Vsiljivo, neznosno njihovo nemško žlobudranje.

Ko bi imel vsaj enega svojca, rojaka pri sebi!

Popolnoma nič se ni bal smrti, neizogibne viteške smrti. Pripravljen je bil nanjo. Imel je na sebi novo obleko, srajco in kaftan pod bojno opremo, kakor se spodobi za krsto. To ga ni skrbelo. Samo, da bi mogel spregovoriti s kom svojim . . .

Zakaj je ostal sam?

Ko v tišini, zveneči mu v ušesih, pretehta, prevesi to vprašanje, zasliši vitez neki glas — hihitanje povodnega moža, razlegajočega se nad samoto. Čigav glas? . . .

Brat! . . .

Njegove bistre oči je zdavnaj požrlo močvirje. Razkrojilo se je silno telo, vsesano v korenine mahu in kislih zelišč, ki rasto na močvirju, na greznicah . . . Ni ga več.

Zamišljenega kneza mahoma prevzame hrepenenje po tem izgubljenem bratu; huda mora, želja, da bi ga objel okrog vratu, ga videl vsaj za trenotek.

»Brat moj! . . .«

Na puhu misli, v prazni duševni samoti se prenese daljni glas:

»Ti si me izročil smrti . . . Rajši si imel Nemce, nego brata . . .«

»Nisem hotel Nemcev, samo po njih približati ljudi Kraljestvu Božjemu . . .«

»Kje so zdaj ti, katere si cenil više od mene? Za koga si žrtvoval brata?«

»Pustili so me samega,« prizna vitez skesano. »Ti si imel takrat prav, ne jaz . . . Odpusti mi, brat, oh, odpusti, zakaj huje se mi je storilo ob uri moje smrti . . .«

Otresel se je prikazni in si z vso močjo priklical resničnost nazaj. Oprezujoče se je zagledal predse, zakaj zdelo se mu je, da se je temni gozd na nasproti ležečem koncu Dobrega Polja stresel in premaknil. Pomel si je oči in pogledal še enkrat. Gozd se je v resnici pomikal naprej, gibaje in zibaje se. V podobi širokega srpa so se bližale mongolske vojske. Prihajale so v čudnem molčanju, urne in sive, urejene in neštevilne. Črni konjski repi so vihrali nad hezari kakor nad temnosivim morjem.

Zategnjen šum vzdihovanja je zavel med vrstami vitezov. Vzdih groze, ker se zdaj bliža proti njim najstrašnejše, o čemer je mislil svet — Antikrist — in obenem vzdih olajšanja, ker bo konec muke čakanja in se bo spolnilo, kar se mora spolniti. Kmalu je tudi nad naglo se bližajočim sovražnikom zažvižgalo ozračje in se stemnilo kot oblak mušic nad vodo. Prvi streli napadalec so padli pred noge vitezov.

Knez se je dvignil v stremenih in zavihtel meč. Trombe so jele hrapavo bučati in klicati krepostno viteštvo v boj. Krakovski, šleski in moravski prapor so se premaknili naprej in se zagnali v naskok. Vodijo jih krakovski vojvoda Sulislav, kaštelan Dobrogost Bazilov, nezvesto srce, toda odličen bojevnik, in mejni grof Boleslav, Dypoldov sin. Spodbadajoč

žrebce z ostrogami, dolgimi kot noga, se poženejo v roj žvižgajočih streljč, v naježeni nasip tatarskih sulic.

Od vseh strani jih obskočijo sovražniki. Pustivši loke, sujejo viteze s sulicami, sekajo z mrzlimi sabljami damaščankami. Bore se z mongolsko hitrostjo, okretnostjo in številom. Junaški vitezi se branijo z jekleno silo roke. Skozi naličnice si kličejo, da bi tesneje strnili vrste. Strašni udarci padajo. Od vsepovsod naboden s streljčami, predrt kot sv. Sebastijan stiska Jarah Klimov, Konradov drug, konja s poslednjimi močmi. Boreč se umrje. Mojko Mojkov, fant od fare, hrza s porogljivim smehom smrti v žive oči. Rad umrje za dobro stvar. Vojd Spicimir z odločnim, dobrodušnim obrazom mirno tolče pogane in mlati z mečem kakor s cepcem. Ko razsekan na drobce odleti vrh na šlemu Slupa Domaslavovega, tedaj Andrej Sreš, njegov pobratim, zaslanja njegovo glavo, nič se ne meneč za svojo. Tik poleg njiju Vitoslav z Borka tuli od navdušenja in pljuje hudičem v poševne oči. Kakor krik jastrebov se razlega nad bojiščem klic rodu Zamborov.

Toda poganov je zmeraj več. Že jih je na enega deset in še več. Podrti s kopjem na tla prerežejo s srpom, ki jim visi za pasom, konjem binclje. Ko konj hrzaje od bolečine pade, umore povaljenega viteza z njegovim lastnim bodalom. Sredi sive, premikajoče se goste množice se od daleč belijo boreči se vitezi kakor topeči se pomladanski sneg.

Ko tega snega hitro zmanjkuje, pošlje knez na pomoč četrti prapor Opoljcev, stoječ na levem krilu. Boživoj Vlostov, pribočnik opoljskega kneza, trobi v veliki rog. Vitezi primejo za povodce. A po oddelku razpršeni Rusini se obračajo na mestu, namesto da bi se premaknili, in kriče predirajoče:

»Propali mi! Bježajtje! Bježajtje!«

In obrnivši se zbeže. Zaman jih zadržujejo nekateri — že omahujejo tudi drugi. »Bežite!« ponovi marsikdo s slabotnim, nemoškim glasom.

»Zapríte gobce! Naprej!« kliče to videč knez. Vrže se pred Opoljce. Sam jih vodi. Piastovski prapor vihra med konjskimi repi.

Kakor orač brazde vali vstran sovražnike. Skozi šlemovo rešetko gleda knez kljubujoče v obraze nasprotnikov. Z bolestno radovednostjo gleda od blizu v sivo rjave obraze in poševne oči. Iz katerega prepada so prišli? Kdo so? Ljudje ali satani? Terhan Arguna se drevi proti njemu. Na prsih ima kup amuletov — kitajske čudotvornosti, črne balvane,¹ in med njimi pozlačen nestorijanski križ.

S strašnim udarcem z mečem podere knez Arguno. V srcu čuti ostro bolečino zaradi onečaščenja križa. V njem se nabira sveta jeza. V bojnem metežu sredi vika in krika, ko mora z duhom prisotna roka odbiti deset udarcev hkrati — mu križ, obešen na poganovih prsih skupaj s podobami malikov, ne gre iz misli ne iz oči. In nenadoma kot razsvetljenje: bori se za Križ!! Križar je, kakor je hotel vse življenje. Trombe grme z mogočnim glasom Poslednje Sodbe — to je dan Kristusove borbe!

Zanesen od navdušenja se vzbne v stremenih in zavpije k svojim z glasom močnejšim od trombe:

»Za Kristusa! Za Sveti Križ!!«

»Za Kristusa!« ponavljajo bojevniki navdušeno in se bore še besneje.

Spominjajoč se ran Kristusovih jim ni žal svojih ran, ne krvi. Spominjajoč se potú na Oljski gori jim ni mar za smrtni pot, ki jim teče s čela.

»Za Kristusa!« ponavlja knez.

Čeprav mu teče kri po srebrni opremi, kaplja čez svete relikvije — je srečen, lahkoten in vesel. Žalost je nekam odšla — odšla in se ne povrne več. Vse je odpuščeno, odkupljeno, pojasnjeno. Ostala ni niti senca jeze na nikogar. Ne na češkega kralja, ne na cesarja . . . Kaj mu je mar, če niso prišli? Ne bori

¹ malik.

se zanje, marveč za krščanstvo, za najglobljo vsebino svoje duše . . .

Z notranjim šepetom pridejo odnekod besede:
»Zahvaljujem se Ti, Jezus Kristus, najponižneje za to čast . . .«

Toda čeprav strahotna košnja seka poganska telesa, ki padajo na tla s predsmrtnim vikom in grgranjem — čeprav obojeročni, dvorezni meč preseka na pol oklepe iz suhe kože — čeprav so trupla Mongolov že na gosto pokrila bojišče — gleda kan Bajdar mirno, stoječ pod konjskim repom ob strani. Njegove ozke ustnice drhte v krvoločnem razkošju krvi. Čudi se dolgemu upiranju kristjanov, na kakršno doslej ni naletel, vendarle čaka mirno. Trije tumani stoje za njim, dva gresta nad sovražnika od zadaj.

Že se tudi zadnji krščanski prapor tempelskih in tujih vitezov, ki je doslej stal na desnem krilu, zažene svojim na pomoč. Od daleč se belijo plašči Templarjev, vitezov Najsvetejše Gospe Marije Jeruzalemske. Vodi jih sam Veliki Mojster, Poppo d'Osternau. Obraz ima odkrit, naveličan. Umel je izrabiti življenje — znal bo umreti kot vitez. Ni mu do ničesar več. Ob njegovi strani se mračno, besno borijo nemški vitezi. Od poguma gore francoski. Mudi se jim umreti častno, kot mrjejo Šlezijci.

Šele sedaj, ko vidi, da so kristjani vse svoje sile združili v smrtonosnem boju, in pomneč nauk starega Leva-Subutaja — pripusti kan Bajdar z zamahom konjskega repa naskočiti oba tumana, zahrbtno obkrožajoča bojišče.

Od obeh strani se zaženo v podobi črnih kril in obkolijo v stiski se boreče. Z množino strelc šivajo od zadaj sklonjene tilnike vitezov. Kot v kleščah jih stisnejo v smrtonosnem obroču.

Še gleda knezov šlem s sto barvnimi pavjimi očesi. Od daleč je viden, čeprav se ziblje, omahuje.

Za rešetnim varovalom vedno laže, vedno više hiti misel, na pol že osvobojena od telesa. Po desetkrat ranjen, oblit s krvjo se bori še, vihti in spušča meč. Svetla ostrina seka s silo lastne teže, katere ji ne more več dati oslabela roka. Kakor v snu zdrzne knez s svojega zvestega žrebca. Okrog glave se razstelje barvni pavji rep. Široko odprte oči gledajo zanosno navzgor.

Kako svetlo se zdi modro nebo! Bežna, lahkotna podoba oblaka, jadra neskončnosti, ki pravkar plove mimo nad Dobrim Poljem, se na neizrekljiv način tesno veže s prečudovito blaženostjo tega trenutka.

Lep je ta poslednji boj. Lepši, nego povesti potujočih pevcev, nego Oliverov boj z orjakom Fortinbrasom . . .

In ko se tik nad ugašajočim obrazom skloni prsteno Tatarjevo lice, ko zgrabi viteški, posvečeni meč, da bi na tleh ležečemu odsekal glavo — se knez z medlečo modrino oči nasmehne vzvišeni modrini, razprostirajoči se zgoraj. Zazdi se mu v trenutku smrti, da vse, kar je kdaj bilo — celo Šlezija, celo krona, celo brat! — odhaja nekam, izginja, se razteka sredi oblakov . . .

Ostrina meča se mu je zabliskala pred očmi — in naenkrat se je spomnil matere. Spoznal je njeno bližino, zdelo se mu je, da se sklanja nad njim, objemajoč z drobnimi dlanmi njegovo trudno glavo. Začutil se je združenega z njo, s svojo materjo, tako tesno, kot bi bil pravkar kot majčkeno dete zapustil njeno telo . . .

Poganski sin odseka mrtvo knezovo glavo in jo dvigne visoko na sulici. Na vrhu znanega šlema skloni veter sto pavjih očes, napojenih v pomladanskem blatu in najčistejši viteški krvi. Tedaj udarijo viteži v krik žalovanja, povesijo trudne roke.

In v tem trenutku vrže kan Bajdar, imenovan od Kitajcev Pe-ta, na izmučeno peščico še borečih se kristjanov zadnje tri, doslej neudeležene tumane.

OPOMBE

Stran

- 15: mendu = mongolski pozdrav
 22: lama = budistični duhovnik
 31: campo = polje, taborišče
 31: ambasadur = sel, poslanik
 34: sarafan = dolga ruska vrhnja obleka
 37: palustrina = stara stavba
 37: iluminacija = krasitev rokopisov s podobami
 44: Guelfi in Gibelini. V poznem srednjem veku so divjale med papežem in cesarjem velike vojske. Papeževi pristaši so se imenovali *Guelfi*, cesarjevi pa *Gibelini*.
 47: gaja scienza = »vesela veda«
 55: Burjati = vlačivci splavov (čolnov) na rekah
 60: kolektor = visok uradnik oskrbnitva Svete stolice, ki pobira tako zvani Petrov novc
 62: messer = »moj gospod« (nagovor)
 73: Fratres minores = manjši bratje; minores minimorum, joculariores Dei = manjši izmed najmanjših, pevci (prav za prav šaljivci) božji
 98: Strala m. = bog vetra, vetrnik
 128: grivna = novc v vrednosti ene marke
 132: verdunek = iz nem. Vierding, star nemški denar = $\frac{1}{4}$ marke
 133: proskripcija = zaplemba premoženja, izgon iz domače dežele
 135: ceptèc = čarovno zelišče, ki odstrani vse ljubezenske ovire (prim. povest M. Valjavca) *V. Mandel*
 135: »Goliardus sum, poeta vagans.« = Goliard sem, potujoči pevec. »Poëta? Libentissime poetarum carmina cano.« = Pevce? Zelo rad pojem pesmi poetov
 139: instar = po podobi
 155: viridarium = vrt, park
 164: Durandal = Rolandov meč. Roland je bil eden izmed 12 paladinov Karla Velikega, o katerih poje ena najslavnejših srednjeveških pesnitev, Pesem o Rolandu
 181: exclusis Polonis = Poljaki so izključeni
 212: O vireat, o floreat, o grandescat in tempora iuventus = Naj zeleni, naj cvete, naj raste mladost na vekomaj
 213: Vivat Commodus, rex poetarum = Naj živi Komodus, kralj pesnikov

SEZNAM LJUDSKE KNJIŽNICE

»Ljudska knjižnica« je začela izhajati v naši založbi l. 1906. Knjige so izhajale v večjih ali manjših presledkih vse do l. 1930., ko smo uvrstili »Ljudsko knjižnico« v naš sistematični založniški program v okviru knjižnih zbirk. Knjige »Ljudske knjižnice« so silno razširjene in zelo priljubljene, o čemer priča najbolj dejstvo, da so kljub visokim nakladam mnogi zvezki že davno popolnoma razprodani in da so nekateri že izšli v drugi izdaji. Cene posameznih knjig »Ljudske knjižnice« so sicer radi različnega obsega različne, vendar razmeroma zelo nizke. Knjige se dobé v platno vezane in broširane.

1. Conan A. Doyle: ZNAMENJE ŠTIRIH. Londonska povest. (Vezana je samo skupaj z II. zvezkom Lj. kn. na razpolago) 144 str.
2. Alojzij Dostal: DAROVANA. Zgodovinska povest. 149 str.
3. Henryk Sienkiewicz: JERNAČ ZMAGOVAČ. Zgodovinska povest. 123 str. (Vezana samo skupaj s VI. zvezkom na razpolago. Dodana

je knjigi še kratka alpska povest
tirolskega pisatelja Achleitnerja:
Med plazovi)

4. Dr. Fr. Detela: MALO ŽIVLJE-
NJE. (Razprodano)
5. Avgust Šenoa: ZADNJA KMEČKA
VOJSKA. Zgodovinska povest iz
l. 1573. — 378 str.
6. F. S. Finžgar: GOZDARJEV SIN.
Povest. 56 str.
7. Dr. Fr. Detela: PRIHAJAČ. Po-
vest. 157 str.
8. Alojzij Jirasek: PASJEGLAVCI.
Zgodovinska povest. — Selma La-
gerlöf: KRISTUSOVE LEGENDE.
(Razprodano)
9. Jakob Alešovec: KAKO SEM SE
JAZ LIKAL. I. del. (Izbrani spi-
si I — Razprodano)
10. Jakob Alešovec: KAKO SEM SE
JAZ LIKAL. II. del. (Izbrani spi-
si II — Razprodano)
11. Jakob Alešovec: KAKO SEM SE
JAZ LIKAL. III. del. (Izbrani spi-
si III) — Priredil Jožef Volc.
114 str.
12. IZ DNEVNIKA MALEGA PO-
REDNEŽA. Ameriška humoreska.
(Razprodano)

13. Rider Haggard: DEKLE Z BISERI.
(Razprodano)
14. Jakob Alešovec: LJUBLJANSKE
SLIKE. — PODOBA LJUBLJAN-
SKEGA SVETA POD DROBNO-
GLEDOM. (Izbrani spisi zv. V. in
VI.) — 263 str.
15. Louis Coloma: JUAN MISERIA.
Povest. 170 str.
16. Jakob Alešovec: NE V AMERIKO.
(Izbrani spisi VII — Razprodano)
17. Henryk Sienkiewicz: SKOZI PU-
STINJE IN PUŠČAVO. (Razpro-
dano — Nova izdaja je izšla kot
41. zvezek »Ljudske knjižnice«)
18. Rider Haggard: ROŽA SVETA.
(Razprodano)
19. J. O. Curwood: KAZAN, VOLČJI
PES. Kanadski roman. 196 str.
20. Edmund About: KRALJ GORA.
Povest. 254 str.
21. Rider Haggard: JUTRANJA ZVEZ-
DA. Povest. 307 str.
22. Jules Verne: OTROKA KAPITA-
NA GRANTA. (Razprodano)
23. Patrik A. Sechan: NODLAG. Po-
vest irskega dekleta. 232 str.
24. HANKA. Lužiško-srbska povest. —
Chateaubriand: ATALA. ČUDEŽ V
BOLCANI. 311 str.

25. Rider Haggard: HČI CESARJA MONTEZUME. Zgodovinska povest. 383 str.
26. C. Lorenzini: STORŽEK IN NJEGOVO BURKASTO ŽIVLJENJE. 160 str.
27. Ivan Pregelj: OTROCI SOLNCA. Novela. 109 str.
28. Rider Haggard: KLEOPATRA. Zgodovinski roman. 283 str.
29. Slavko Savinšek: IZPOD GOLICE. Tihotapska povest z gorenjskih planin. 349 str.
30. Henryk Sienkiewicz: NA POLJU SLAVE. Povest iz časa kralja Jana Sobieskega. 292 str.
31. Conan Doyle: IZGUBLJENI SVET. Roman. 233 str.
32. Reimmichel: ZAGORSKI ZVONOV. Povest. — Dr. M. Slavič: NA SINAJ. 234 str.
33. T. C. Bridges: NA POMOČ. — Grazia Deledda: NOVELE. — 301 str.
34. René Bazin: IZ VSE SVOJE DUŠE. Roman. 222 str.
35. Bar. Brackel: CIRKUŠKI OTROK. Roman. 228 str.
36. Pierre L' Ermite: DEKLICA Z ODPRTIMI OČMI. 242 str.

37. Victor Hugo: LETO STRAHO-
TE 1793. — 255 str.
38. Maurice Constantin-Weyer: USOD-
NA PRETEKLOST. Roman. 155 str.
39. Lewis Wallace: BEN HUR. — Po-
vest iz Kristusovih časov. I. del.
— 291 str.
40. Lewis Wallace: BEN HUR. — Po-
vest iz Kristusovih časov. II. del.
— 279 str.
41. Henryk Sienkiewicz: SKOZI PU-
STINJE IN PUŠČAVO. — Roman
iz Mahdijevih časov. — 334 str.
42. Aleksej Remizov: NA SINJEM
POLJU. Povest. — 220 str.
43. Joža Lovrenčič: PUBLIUS IN
HISPALA. — CESTA IN NJEN
VOZEL. — 218 str.
44. Pierre L'Ermitte: KAKO SEM
UBILA SVOJEGA OTROKA. —
Roman. — 240 str.
- 44 a) Jules Verne: DVAJSET TISOČ
MILJ POD MORJEM (Kapitan
Nemo). — 292 str.
45. Earl Derr Biggers: KITAJČEVA
PAPIGA. — Detektivski roman. —
195 str.
46. Paul Keller: CVET NAŠE VASI.
— Povest. — 194 str.

47. Francis Jammes: GOSPOD OZERONSKI. — Roman. — 184 str.
48. Boleslav Prus: FARAON. Zgodovinski roman. I. del. — 254 str.
49. Boleslav Prus: FARAON. Zgodovinski roman. II. del. — 298 str.
50. Boleslav Prus: FARAON. Zgodovinski roman. III. del. — 251 str.
51. Kristjan Elster: SODNIKOVA HIŠA OB FJORDU. Roman. — 242 str.
52. Zofja Kossak-Szczucka: LEGNIŠKO BOJIŠČE. Zgodovinski roman.

V pripravi

Ivan S. Turgenjev: LOVČEVI ZAPISKI
(za leto 1933)

Stijn Streuvels: HLAPEC JAN (za leto 1934)

Ernest Claes: BELOGLAVČEK (za leto 1934)

Robert Hugh Benson: GOSPODAR SVETA (za leto 1934)

Henryk Sienkiewicz: KRIŽARJI (za leto 1934/35)

ZALOŽBA JUGOSLOVANSKE KNJIGARNE
LJUBLJANA

47. Francis Jammes: GOSPOD OZD-
RONSKI. — Roman. — 184 str.
48. Bulelav Praz: PARAD. Zgod-
ovinski roman. I. del. — 256 str.
49. Bulelav Praz: PARAD. Zgod-
ovinski roman. II. del. — 296 str.
50. Bulelav Praz: PARAD. Zgod-
ovinski roman. III. del. — 251 str.
51. Kristjan Elster: SODNIKOVA HI-
SA OB FJORDU. Roman. — 142 str.
52. Zofja Komsek-Suznec: LELAIŠKO
BOHSCE. Zgodovinski roman.

Ivan S. Turgenev: ZAPISKI
(za leto 1934)

Bujin Strečevič: BILAPRO JAN (za le-
to 1934)

Ernest Glaser: BELOGLAVOČEK (za le-
to 1934)

Rahner Neuh-Besard: GOSPODAR
SVETA (za leto 1934)

Henryk Sienkiewicz: KRIZARJI (za le-
to 1934/36)

ZALOŽBA JUGOSLOVANSKE KNJIŽARNE
LJUBLJANA

24. VIII. 1948

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

CORISS IN

0000076360

